

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

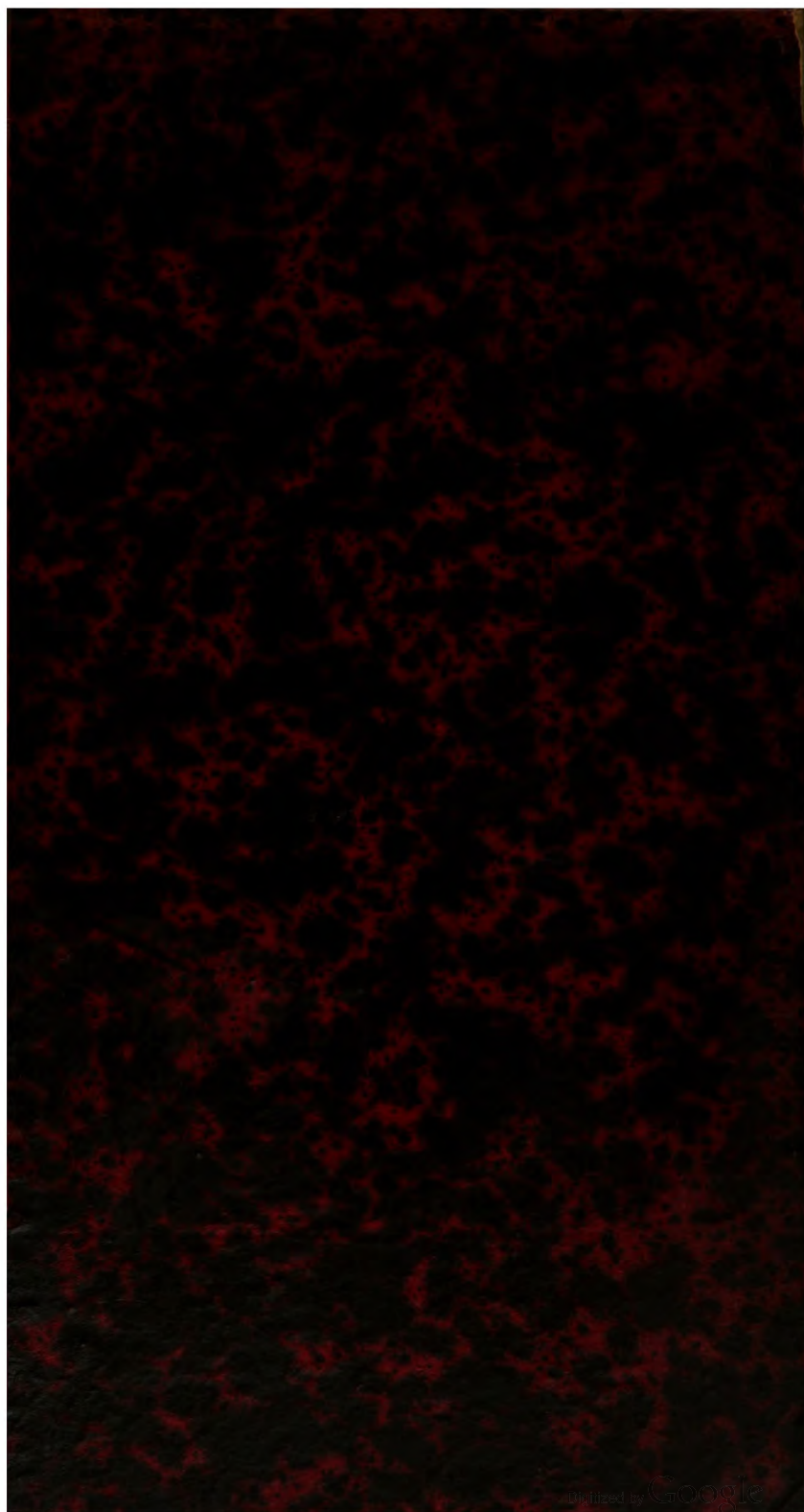
Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

B13-2214

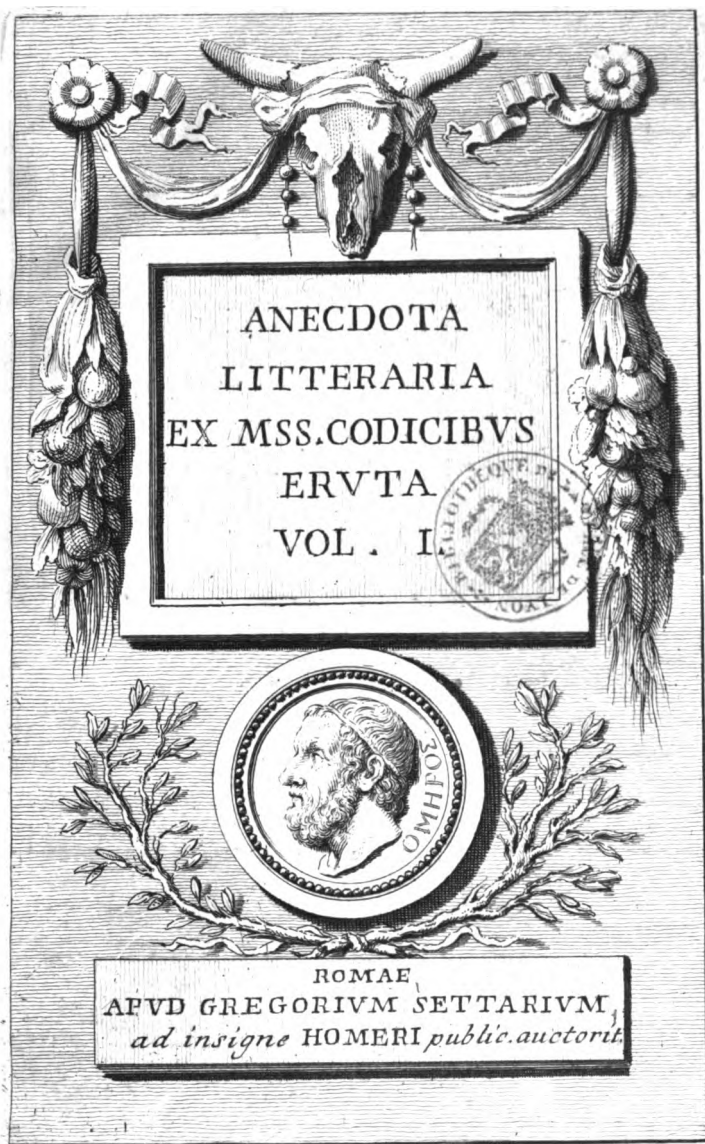
3

Blum

1944

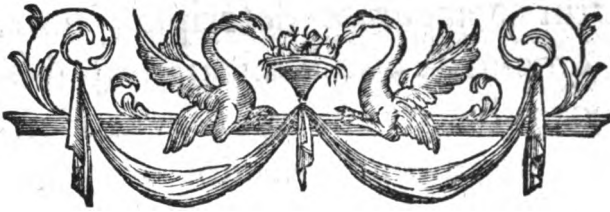
8

38

1773

LECTORIBUS ERUDITIS
EDITORES

DEO libenter ex-
cipi a Litteratis
Viris, atque adeo
iucunda in eo-
rum manus per-
venire consueverunt Opuscula
illa, quae nondum edita ex Bi-
bliothecarum forulis, ubi late-
bant, educuntur, atque ex Mss.
Codicibus, quibus contineban-
a tur,

tur , accurate descripta , tum
 emendata , ac illustrata in publi-
 cam lucem emittuntur , ut idcir-
 co huiusmodi Anecdotorum lau-
 titiae & *Amoenitates Litterariae*,
 quemadmodum a Iohanne Geor-
 gio Schelhornio , & *Deliciae*
Eruditorum , ut a cl. Iohanne
 Lamio merito inscribi , & haberi
 potuerint . Quare nos & horum
 praeclarissimorum Virorum ve-
 stigiis , & Ioh. Mabillonii quin-
 etiam inhaerentes exemplis , qui
Vetera Analeſta , & Bernardi
 Pezii , qui *Anecdota* , & Edmundi
 Martenii , ac Ursini Durandii ,
 qui *Veterum Scriptorum* , ac *Mo-*
numentorum Collectionem , tum
 & *Thesaurum novum Anecdoto-*
rum ,

rum , & Lucae Dacherii , qui *Spicilegium, seu Collectionem veterum Scriptorum* , & Burcardi Gotthelfii Struvii , qui *Acta Literaria ex Mss. eruta* , & Ernesti Salomonis Cyprianii , qui *Anecdota Ecclesiastica, & Latinitatis elegantioris* , & Stephani Balutii , ac Iohannis Dominici Mansii , qui *Miscellanea* ; tum & Ludovici Ant. Muratorii , qui *Anecdota Latina, & Graeca* , & Ioh. Aloysii Mingarellii , qui *Anecdotorum Fasciculum* , & Petri Lazarii , qui *Miscellanea ex Mss. Libris Collegii Romani* , atque aliorum plurimorum , qui huiusmodi Monumenta nondum edita summo Reipublicae Litte-

tur , accurate descripta , tum
 emendata , ac illustrata in publi-
 cam lucem emittuntur , ut idcir-
 co huiusmodi Anecdotorum lau-
 titiae & *Amoenitates Litterariae*,
 quemadmodum a Iohanne Geor-
 gio Schelhornio , & *Deliciae*
Eruditorum , ut a cl. Iohanne
 Lamio merito inscribi , & haberi
 potuerint . Quare nos & horum
 praeclarissimorum Virorum ve-
 stigiis , & Ioh. Mabillonii quin-
 etiam inhaerentes exemplis , qui
Vetera Analeſta , & Bernardi
 Pezii , qui *Anecdota* , & Edmundi
 Martenii , ac Ursini Durandii ,
 qui *Veterum Scriptorum* , ac *Mo-*
numentorum Collectionem , tum
 & *Thesaurum novum Anecdoto-*
rum ,

rum , & Lucae Dacherii , qui *Spicilegium, seu Collectionem veterum Scriptorum* , & Burcardi Gotthelffii Struvii , qui *Acta Literaria ex Mss. eruta* , & Ernesti Salomonis Cyprianii , qui *Anecdota Ecclesiastica, & Latinitatis elegantioris* , & Stephani Balutii , ac Iohannis Dominici Mansii , qui *Miscellanea* ; tum & Ludovici Ant. Muratorii , qui *Anecdota Latina, & Graeca* , & Ioh. Aloysii Mingarellii , qui *Anecdotorum Fasciculum* , & Petri Lazarii , qui *Miscellanea ex Mss. Libris Collegii Romani* , atque aliorum plurimorum , qui huiusmodi Monumenta nondum edita summo Reipublicae Litte-

rariae bono, & emolumento in vulgus protulerunt, facile in id consilium venimus, ut aliquid simile nos modo tentare, tum & perficere statuerimus. Scilicet cum privato studio iamdiu nonnulla ex Bibliothecis, ac Tabulariis publicis collegerimus, cumque etiam nec pauca, nec exilia prorsus ex domestico penu suppetant, hanc modo provinciam veluti otii litterarii causa suscipere non dubitavimus. Quare id nobis curae erit, ut quae Anecdota a nobis emittentur, multiplici & linguarum, & Scriptorum, & temporum, & argumentorum varietate, ac copia Litteratos omnis fere eruditionis,

nis , ac doctrinae pellicere , & delectare perpetuo possint . Nec etiam illud a nobis negligi umquam patiemur , ut in nostra Volumina ea irrepant Opuscula , quae vel farciminis loco inducta dicantur , vel quae nihil solidum , aut utile praeseferant : quandoquidem ea tantum admittemus , quae vel Auctorum celebritate , vel stili elegantia , vel argumenti nobilitate commendentur , ut nimirum eadem simul & docendo , & delectando Lectores facile devinciant . Quare duo Volumina quolibet anno edere est animus , atque singula pro eorum molis ratione plura , ac varia Opuscula comprehendent . Pri-

mas ducet in unoquoque Volumine aliquod Graecum Opusculum , tum subsequetur aliqua Ecclesiastici Scriptoris lucubratio , dein locus fiet Orationibus , Epistolis , Commentariis , Carminibus , atque his omnibus partim Latinis , partim Italicis , ac tandem agmen claudet Sylloge veterum Inscriptionum anecdotarum , quas quidem cum editis collectionibus , ceterisque huiusmodi Monumentorum promptuariis diligenter conferre non praetermittemus ; quamquam in tanta Librorum , Ephemeridum , & Opusculorum farragine cuncta scrutati , ac tuto omnino quid anecdotum sit , quid non , pronuncia-

nunciare vix liceat. Haec singulis Voluminibus perpetuo inesse curabimus: Ast aliquando etiam fiet, ut nec alia diversa insuper desiderentur, scilicet Acta sincera Martyrum, Liturgica, Chronicae, Bullae Pontificiae veteres, Diplomata Imperatorum, & Regum, Dissertationes, ac alia id genus, quae eruditioni, & historiae praesertim mirifice conducant, quaeque vix umquam fiet, ut saeculi XVI. tempora excedant, ac raro admodum, nisi Auctorum nobilitate, aut argumenti praestantia sic exigente, saeculi XVII. aetatem attingant. Tum unumquodque Opusculum in fronte Praefationem ge-

ret , qua & Auctoris , & argumenti rationes exponentur , ac interdum etiam adnotationes breves omnino , & sobriae accedent , ubi necessitas urgeat , aut rei gravitas , & intelligentia postulet ; quibus omnibus fiet , ut Lector multa in promptu habeat , quae ipsi aliunde non sine labore petenda fuissent. Vident , opinamur , Eruditi Viri , quantum provincia , quam aggredimur , Litterariae Reipublicae intersit , ut ab unoquoque & foveri , & commendari mereatur. Spartam hanc sane nos ornare prosequemur , quamdiu vicissitudinum conditione licebit ; quis enim de futuris temporibus in
tan-

tanta rerum incertitudine respondeat ? Ceterum si ex rerum copia , quae suppetit , & ex spe candida , quae affulget , huius incoepti duratio metienda est , longam Voluminum seriem polliceri possemus ; cum praesertim hac beatitudine temporum , quae nobis beneficio CLEMENTIS XIV. P. O. M. , rei Litterariae Patroni praesentissimi nunc renidet , in eam spem erigamur , ut Vaticanae Bibliothecae Cimelia , quae inexhausta rerum lectissimarum promptuaria nemo non novit , patere nobis perpetuo velit . Si quis vero Opusculum aliquod haberet , quod dignum censeret nostris Voluminibus , gratum faciet ,

ret , qua & Auctoris , & argumenti rationes exponentur , ac interdum etiam adnotationes breves omnino , & sobriae accedent , ubi necessitas urgeat , aut rei gravitas , & intelligentia postulet ; quibus omnibus fiet , ut Lector multa in promptu habeat , quae ipsi aliunde non sine labore petenda fuissent. Vident , opinamur , Eruditi Viri , quantum provincia , quam aggredimur , Litterariae Reipublicae intersit , ut ab unoquoque & foveri , & commendari mereatur. Spartam hanc sane nos ornare prosequemur , quamdiu vicissitudinum conditione licebit ; quis enim de futuris temporibus in
tan-

tanta rerum incertitudine respondeat ? Ceterum si ex rerum copia , quae suppetit , & ex spe candida , quae affulget , huius incoepti duratio metienda est , longam Voluminum seriem polliceri possemus ; cum praesertim hac beatitudine temporum , quae nobis beneficio CLEMENTIS XIV. P. O. M. , rei Litterariae Patroni praesentissimi nunc renidet , in eam spem erigamur , ut Vaticanae Bibliothecae Cimelia , quae inexhausta rerum lectissimarum promptuaria nemo non novit , patere nobis perpetuo velit . Si quis vero Opusculum aliquod haberet , quod dignum censeret nostris Voluminibus , gratum faciet ,

ciet , si ad nos perferendum curabit , ut locum in ipsis obtinere possit . Sed sciat nos in acceptandis huiusmodi Opusculis severiores futuros , qui & vetera , & solida , & elegantia dumtaxat aucupemur . Nos vero , qui symbolam conferimus , ita comparati sumus , ut nihil praeter Romanae Litteraturae decus , & eruditionis ipsius incrementum , quaerendum a nobis censeamus . Longe enim absumus a qualibet vilis raudusculi , aut emolumentum cupiditate , ut proinde omne , quod erit , lucrum in Romanum Bibliopolam Gregorium Settarium , quem cum ad Typographicæ rei nobilitatem instauran-

randam probe compositum videamus , opera nostra iuvandum , & rerum optimarum suppellectile instruendum suscepimus , manare sine invidia patiamur . Eius autem partes erunt curare , ut Volumen quodlibet & chartae nitore , & typorum elegantia praecellat . Haec etiam nimirum & litterarum dignitati , & honestarum artium cultui tum procurando , tum amplificando mirifice conducunt . Valete ergo , Eruditi Lectores , & conatibus nostris , studiisque erga vos favete , & plaudite .

ELEN-

ELENCHUS OPUSCULORUM

Quae in hoc Vol. I. continentur.

- I. **F**ragmentum anecdotum Orationis Libanii Sophistae ad Antiochenos de Iuliani Imperatoris ira, e Cod. Ms. Bibliothecae Mediceo-Laurentianae erutum, & e Graeco in Latinum sermonem conversum a P. Philippo Angelico Becchettio Bononiense, Ordinis Praedicatorum. Pag. 1.
- II. S. Basilii Magni Epistolae ad Theodoram Canonicam, ex Latina Anonymi versione Fragmentum anecdotum, quod ex Cod. Ms. membr. saeculi XIII. Bibliothecae Monachorum Congr. Casinensis Florentiae, nunc primum in lucem profert Petrus Aloysius Gallettius Romanus eiusdem Congreg. Abbas. 23.
- III. Sermo de Viduitate servanda S. Augustino attributus, forte S. Caesarii Arelatensis,

- tenfis , nunc primum erutus ex duobus Codd. Mfs. altero Bibliothecae Mediceo-Laurentianae saec.XI., altero Bibliothecae S. Marci Florentiae saec.IX. 41.*
- IV. *Epistola Apocrypha Iesu Christi ad Divum Petrum , ex Cod. Ms. Ecclesiae Tudertinae . 61.*
- V. *Ascanii Columnae Cardinalis Oratio ad Sixtum V. P.M. de suo in Urbem reditu ad Cardinalatus insignia suscipienda , quam ex Cod. Ms. Vaticano nunc primum profert Stephanus Borgia a Secretis Sac. Congr. de Prop. Fide . 75.*
- VI. *Iacobi Volaterrani pro Secretariis Apostolicis ad Cardinales Quaestioni inter eosdem Secretarios , & Advocatos Consistoriales dirimendae deputatos Actio ex Cod. Vatic. nunc primum eruta . 115.*
- VII. *Relatio Legationis Cardinalis Marcelli Cervinii Legati Apostolici apud Carolum V. Imp. nunc primum edita . 137.*
- VIII. *Aldi Manutii , Paulli filii , Aldi nepotis , de falsa antiquorum Religione , deque Larario Commentatio Historica, habita in*

- in florentissima Academia Pisana, atque
ex Schedis Mss. nunc primum in lucem
edita .* 155.
- IX. *Thomae Phaedri Inghiramii Laudatio
in obitu Ludovici Podocathari Cyprii
S. R. E. Cardinalis , ex Cod. Ms. saeculi
XVI. nunc primum in lucem edita
a D. Petro Aloysio Gallettio Romano
Abbate Fontis Viri Congregationis Ca-
siniensis .* 273.
- X. *Camilli Palaeoti Senatoris Bononiensis
Epistolae VIII. , ex Codice Vaticano ,
quibus accedit unica Cardinalis Gabrie-
lis fratris .* 337.
- XI. *Lettere Italiane di alcuni illustri Scrit-
tori de' secoli XV. , e XVI. , cavate
dai loro Originali .* 369.
- XII. *Paulli Porcii Romani Elegia ad Anellum
Archamonum Equitem Auratum , &
Ferdinandi Siciliae Regis apud Six-
tum IV. Pont. Max. Oratorem , ex Cod.
Ms. membranaceo saec. XV. .* 413.
- XIII. *Canzone di Messer Giovanni Andrea
dell' Anguillara a Catterina de' Medici
Rei-*

Reina di Francia , con tre Sonetti creduti del medesimo , uno a Carlo IX. Re Cristianissimo , e gli altri due sulla morte del Card. Vitellozzo Vitelli. 427.

XIV. *Definitio finium Agri Tudertini inter Comitatum Spoletanum , Bevanatem , Assisnatem , & Perusinum , ex auctoritate Desiderii Langobardorum Regis , quae ex Chartulario Archivi publici Tudertini saec. XIII. nunc primum prodit. 443.*

XV. *Sylloge Inscriptionum Veterum anecdotarum . 455.*

IMPRI-

IMPRIMATUR,

Si videbitur R^mo Patri Magistro Sacri Pala-
tⁱⁱ Apostolici .

D. Iordani Patriarcha Antioch. Vicesgerens .

UT R^mi Patris F. Thomae Augustini Ricchini
Sac. Palatⁱⁱ Apost. Magistri iussis obtempe-
rarem, eximiam hanc Collectionem *ἀνέκδοτῶν* atten-
te, magnaue voluptate perlegi; nihilque in ea,
quod aut Fidei Catholicae dogmatibus, aut rectae
morum disciplinae adversaretur, inveni. Qua-
propter, quum nihil obset, dignissimum Opus
censeo, quod typis tradatur, publicique iuris
fiat. Ex Bibliotheca Almae Urbis Archigymnasii
v. Nonas Quintiles an. MDCCLXXII.

Prosper Petronius eiusdem Bibliothecae Praefes.

IMPRIMATUR.

Fr. Thomas Augustinus Ricchinus Ord. Prae-
dicatorum, Sac. Palatⁱⁱ Apostolici Magister.

FRAGMEN-

FRAGMENTUM ANECDOTUM

ORATIONIS LIBANII SOPHISTAE

AD ANTIOCHENOS

DE IULIANI IMPERATORIS IRA

E COD. MS. BIBLIOTHECAE

MEDICEO-LAURENTIANAE ERUTUM

ET E GRAECO IN LATINUM SERMONEM

CONVERSUM

A P. PHILIPPO ANGELICO BECCHETTIO

BONONIENSE

ORDINIS PRAEDICATORUM.

A

IOHANNIS CHRISTOPHORI AMADUTHI

AD CL. PRAESULEM

STEPHANUM BORGIAM

A SECRETIS

SACRAE CONGREG. DE PROPAGANDA FIDE

P R A E F A T I O .

PROLVSVVS nunc ad hoc Fragmentum anecdotum Graecae Orationis Libanii Sophistae ad Antiochenos de Iuliani Imp. Ira, nemo opportunior, vel aptior, cum quo sermonem conferrem, occurrere mihi nunc poterat, quam tu, BORGIA Praesul doctissime, quem semper ad fovenda, ac iuvanda studia mea tum gratia, & commendationibus, tum praesidio, & benevolentia, tum etiam promptissima illa tua eruditionum, ac doctrinarum, quas mira memoria complecteris, supellestibile paratissimum deprehenderim, & quo mihi nemo sit auctoritate, aut iure praestantior vel ad opem ferendam, vel ad ea ipsa, quibus tecum ago, sicubi defecero, castiganda Apud Iohannem Albertum Fabricium (a) exstat τῆ. . . .

Λιβανίου λόγος πρὸς Ἀντιοχείας περὶ τοῦ βασιλέως ὀργῆς, Libanii Oratio ad Antiochenos de Imperatoris (Iuliani) Ira, quae ab ipso

A 2

pri-

(a) Bibl. Graec. Vol. VII. lib. V. cap. IX. pag. 207. ad 223.

primum, Godfrido Oleario interprete, publici iuris facta est, quippequae in celebri Parisiensi editione Libanii Orationum anno c1010cvi. per Federicum Morellium peracta desideraretur. Tum in Fabriciano Opere Oratio haec xix. paragraphis solum constat, atque sic desinit: ἡν μὲν ἐν Φεβρηζόντων

Ast haec Oratio ἀγασθῆ δύχῃ detecta est in Codice Ms. Bibliothecae Mediceo-Laurentianae, quae Florentiae est, in quo non xix. paragraphis dumtaxat eadem continetur, sed ad xxix. usque protenditur, ut x. proinde exhibeat, qui adhuc latuerant, quique nunc primum a nobis proferuntur. Codex, quem diximus, signatur numero XIII. Plut. xxxii., & est papyraceus in 4., saeculo xiv. exaratus. Continet Libanii Sophistae, & Luciani Opera varia, ac Scholiis nonnullis marginalibus adpersus est ad Opera Luciani. Libanii vero Orationes, quas continet, sunt xxi., ac nostra, cuius nunc posteriorem partem anecdotam edimus, est numero vii., & pag. 64. occurrit. Recensetur hic Codex quam accuratissime a Cl. Viro Angelo M. Bandinio Laurentianae Basilicae Canonico, Praefecto laudatae superius Bibliothecae, Amico nostro spectatissimo, ac Viro, cui, ringente licet invidia, & Graecae Musae, & Tyrrhenica Pallas, quod eas quam diligentissime ornaverit, plurimum debent, in Tom. II. Catalogi Codicum Graecorum eiusdem Bibliothecae (a), cuius proinde humanitati, ac munificentiae hoc ipsum, quod anecdoti est, quodque nunc primum per nos pro-

(a) Florentiae Typis Regiis 1768. in fol. col. 136., & seqq.

prodit, acceptum referri debet. Siquidem Vir Cl. potestatem comiter fecit, me rogante, Viro altero sane egregio Philippo Angelico Becchettio Alumno Ordinis Praedicatorum (quo Ecclesiasticae Historiae Volumina tam scite, tam docte, ac tam celeriter conscribente, alterum Dominicanae Familiae decus Iosephum Augustinum Ursium Card. amplissimum, veluti redivivum intueri gratulamur) exscribendi hoc Libaniana Orationis fragmentum anecdotum, quod insuper ipsi e Graeco Latinum facere libuit ea, nimirum ratione, qua nunc ipsum edere nobis religio fuit. Non una est sane ratio vertendorum Operum e Graeca praesertim in Latinam linguam, ut eruditi norunt; siquidem sunt, quibus arrideat in eo potissimum laborare, ut Graeca verba totidem, pene Latinis respondeant, quo fideles Interpretes appareant; tum alii insuper sunt, quibus contra in deliciis sit libertas quaedam, sive licentia, qua de verbis parum solliciti sensum orationis dumtaxat exprimere curent. Utrumque versionis modum vitio teneri, contendit sane Vir doctissimus Paullus Manutius (a), ac proinde mediam quamdam viam ipse terendam proponit, qua vitium omne viteatur. Prima versionum ratio diligentior quidem, licet non elegantior, parum a plerisque doctorum, Virorum probatur, licet non desint, quibus ipsa magis arrideat, ac inter ceteros nunc citandus venit Praef. Cl. Michael Angelus Iacomellius Archiepiscopus Chalcedonensis, cui in nupera eiusdem editione

A 3

Grae-

(a) In Praef. ad IV. Demosth. Philippicas latinitate donatas.

Graecae Enarrationis in Canticum Canticorum, quam Philoni Episcopo Carpasii tribuendam contendit, in Latina versione magis fidelitas, quam elegantia curae fuit, ut ipse testatur (a). Quemadmodum hanc ipsam rationem etiam in metricis versionibus pro viribus servandam proponit Cl. Marchio Scipio Maffei, & cum eo Iosephus Taurellius (b). Altera vero, quae verborum anxiam curam negligit, & sententiam eleganter reddere nititur, potior fuisse videtur ipsis etiam veteribus, Horatio nempe, Tullio, tum & ipsi Divo Hieronymo, qui nimirum Epistolam ad Magnum de optimo genere interpretandi conscripsit, ut taceam inter posteriores Scriptores Musilium Ficinum, qui & sententias dilatavit nonnumquam, vel etiam contraxit praesertim in Trisnegisti interpretatione, teste Daniele Huetio (c). Haec etiam sane receptior interpretandi ratio a Cl. Becchettio nostro servata est, quam nemo proinde criminetur. Tu vero, BORGLA Praesul doctissime, qui ad hanc litem dirimendam, iudex rite assurgas, haud hanc ipsam forte vertendi rationem improbabis, quin eadem potius apud te elegantissimum Scriptorem Becchettium nostrum, iam tibi apprime carum, spectatumque, quammaxime
com-

(a) In Praefat. §. IV. I. dell'Eneide, e di alcuni
pag. XX. & §. V. pag. XXXIII. Cantici della Scrittura, e
di un Salmo. In Verona

(b) Traduzioni Poetiche, o sia tentativi per ben
tradurre in verso esemplificati col volgarizzamento
del I. Lib. dell'Iliade, del
1746. Prefaz. pag. 3. ad
30., & pag. 33. ad 53.

(c) Lib. de Clar. Interpret. pag. 270.

commendabit . Fructu interim , Patronorum , Pa-
torumque meorum optime , hoc Graecarum delicia-
rum munusculo , atque eo libentius frue e , quod
nunc primum ad te vix in auras educum procedere
gestiat . Morellium certe latuit , cuius editionem su-
pra laudavimus , ac Fabricium quinetiam , nec sã-
ne innotuit ipsi Antonio Bongiovannio , etsi xvii.
alias nondum prolatas Libanii Orationes ex Cod. Bi-
bliothecae Divi Marci Venetiis ediderit (a) ; an
editurus esset Vir Cl. Leonardus Adamius Vulsinien-
sis , qui Libanii Graeca Opera auctiora , atque emen-
datoria cudenda paraverat , ut iam in Praefatione
nostra ad Leges novellas V. anecdotas Impp.
Theodosii Iun. , & Valentiniani III. (b) monui-
mus , affirmare haud possumus , cum eius schedas in
Bibliotheca Card. Iosephi Renati Imperialis , quae
Romae est , adservatas nunc consulere haud liceat .
Interim libenter accepimus a Viro Cl. Ioh. Iacobo
Reiskio (cui tam splendidam , ac tam accuratam Con-
stantini Porphyrogenitae Caeremonialis Aulae By-
zantinae , tum Graecorum omnium Oratorum , alio-
rumque Operum editionem debemus) novam Lipsiae
meditari omnium Libanii Orationum impressionem ,
pro qua rite exornanda multos iam sibi parasse Mss.
Codices , aliosque conquirere , ac scrutari , nobis in-
super innotuit . Quare gaudendum nunc nobis facile
sentimus , fragmentum hoc nostrum Viro tam sedulo ,
ac tam erudito nec inutile , nec iniucundum , quem-
admodum & aliis huiusmodi studiorum cultoribus ,

A 4

exsti-

(a) Venetiis 1754. ex Albritil Her. F. in 4.
Typographia Iohan. Bapt. (b) §. viiii. pag. xxii.

*exstiturum . Ceterum , BORGLA Praesul doctissime ,
feliciter vale , & aliud Libanianae Orationis fragmen-
tum ineditum in altero horum Anecdotorum Volu-
mine proferendum propediem expecta .*

*Datis ex Typographio Propagandae Fidei Kal.
Decemb. anno a Christo nato c1313cclxxii.*

FRAGMEN-

FRAGMENTUM ANECDOTUM
ORATIONIS LIBANII SOPHISTAE
AD ANTIOCHENOS
DE IULIANI IMPERATORIS IRA.

Ν μὲν ἐν φεροντιζόντων πό-
λεως ἀντρώπων πάλας ταῦτα
ἐκκόψαι, καὶ μὴ δὲ τὸν ὑπῆιον
Κωνσταντῖνον φιλεῖν ὕβρι-
ζόμενον, λογιζομένους (*)
ὡς βασιλέως ἀπλῶς, καὶ

ἢ γνώμη μετέχει ῥαθυμίας ἢ γε τύχη πηκῆς ἀξία.
Εἰ δ' ἐν ἐδὲν ἀπαρκὸς μὴ πᾶν ἄλλων καὶ τῶ
ἀμεληθῆναι, παρεληφότες γε τὴν ἀρχὴν, τὰς
πάντας ἐν ἅπασι τῆς γῆς μέρσι παρελθόντες,
ἐδὲν

XX. Oportebat igitur eos, qui bene, prudenterque de patria cogitarent, in id maxime incubuisse, ut haec nullo antea prohiberentur, neque Constantius iniuria quondam affectus despiceretur; quamvis enim ista focors esset, ut nullius pretii homo videretur, tamen dignitas, quae ei forte obvenerat, summo honore habenda erat. Quod si non adeo turpe fuit, & hoc cum aliis neglexisse: certe postquam imperium (Iulianus) suscepit, atque omnes, quotquot ubique terrarum versantur, dignitate superavit, nihil eorum, quae vel ad ornatum, vel ad gloriam

(*) Ita Codex Ms., sed forte legendum λογιζομένων, quod respondeat alteri, quod praecedit, φεροντιζόντων. Amadurius.

ἐδὲν ἔχεν τῇ κόσμον ἀπαιτέων ὀλιγορείδαι .
 Ἀλλὰ μέλιστα μὲν ἔγω προσόντι τοῦ τε καὶ
 φόβῳ περιαιλῆν τὰς ὕβρεις , τέτα δὲ διαφυ-
 γόντι τοῦ τὴν γνώμην ἐπ' αὐτῆς κινήσῃαι τῆς
 ἀσελγείας , ὁλῶς δὲ λαμπερὰν εἶδ' ἢ τῇ τρέπων
 γήριδαι τὴν μετὰσσειν , καὶ τὴν πᾶν ἀμείνω
 καταλαβεῖν ἀρμονίαν , ὥσπερ ἴνα κίθαρον εἰς
 ἄκρην κίθαρον δ' ἔχειρας ἐλθέσσαν , ταύτην δὲ πᾶν
 ἀρμονίαν δια πάντων μὲν τῶν κοινῶν , δια πάν-
 τῶν τῶν εἰδῶν τετάσσειν ἃ ψυχῶν καὶ διαίτης ,
 ἃ θρώων , καὶ παίδων , καὶ γυναικῶν .

Ἀλλ' ὅπ μὲν ἐκ τῆς ἡμετέρας μελέτης
 συνίστη τὴν ἀρχὴν τὸ μῖσος , ἃ παρ' ἰὸν ἡνέχθη
 διδελλώται , συγχωρεῖν δὲ εἰ δοκεῖ τύχης εἶναι
 τὸ ἔργον ἐπὶ τὰ διήγημα ποιήσας , τί ἐν δέξασμεν ;
 ἵλασπερ κακοὶ ναῦται κρατηθῆναι τὴν ναῦν ὑπὸ
 τῆς

riam conducunt , ommitti oportebat . Maxime autem , cum nondum data esset occasio , timore saltem ab iniuriis abstinendum erat ; ea vero elapsa , animos tam improba agendi ratione commoveri opus erat , atque omnes omnino cives palam ostendere , se novam , eamque honestiorem vivendi rationem ita amplexos esse , ut suavior quidam veluti contentus , ac si excellens quippiam , citharam pulsaret , in

tota urbe audiretur , qui & omnes simul , & seorsim singulos tam homines , quam pueros , & feminas , & quoad animum , & quoad mores attingeret .

XXI. At vero certum est vitio nostro & prima odii semina iacta fuisse , & procedente tempore mirum in modum ea excrevisse : sed si casu , veluti adverso numine , id totum contigisset , quid faciendum nobis esset ? Tamquam mali nautae exorta tempe-

τῆ χαλκῆς ἢ πῖνα ὀρόνοισι ἀντιστήσομεν τῆς κλύδωνι; Ἐμοὶ μὲν τῆτο δοκεῖ, καὶ τῆτο βέλλημα τῆ παρόντος λόγῃ καμνύσῃ βοηθήσῃ τῇ πόλει, καὶ πανθ' ὅσα ἐπιτήμησα ὀρὸς μίας ταύτης τίνει σπευδὴν. Τίνα δὲ τὰ φάρμακα; Φανῶμεν ὡς ἀληθῶς ἀλγύντες, φανῶμεν ὡς ἀληθῶς πενθεῦντες, ἀπολογησόμεθα λυγρῇ καὶ σφραγιστῇ, καὶ γὰρ τῆτο ἐν ἑστὶ τῷ ἐγκλημάτων ὡς φρόνημα μείζον ἀσκεῖμεν τῆ δόξης, καὶ φοβῆν ἐδὲν δυνάται τῷ πόλιν.

Μὴ μοι νομιζέτω τὴν αὐτὴ κατήφειαν ἀργύριον εἰς ἀπολογία ἀρκεῖν, ἀλλ' εἰς ἀχθιδῶνα κοινῶς χηματίσωμεν τὸ ἄνδρ, καὶ μισησιόσθω πένθος οἰκίας ὅλη πόλις, κλέσωμεν βραχὺν χρόνον

tempestare navim a fluctibus agitari pateremur, an potius consulendum ei, ne malo fato mergeretur, existimarem? In hanc certe sententiam eundem mihi esse intelligo; id siquidem praesenti oratione, cuius totum munus est opem civitati in maximo periculo constitutae conferre, probatur, ut ea omnia, quae voluerit arguens congesti, ad hoc unum propria quadam vitendere videantur. At vero quibus mediis ad hunc finem adsequendum utemur? Scilicet in id incumbamus, ut revera videamur

summo animi moerore, summaque tristitia affecti: dolor, & modestia nos defendant, atque tueantur: hoc enim unum eorum est, quae nobis crimini vertuntur, quod nempe plus quam deceat, sagaces simus, nihilque inveniat, quod civitati timorem iniicere possit.

XXII. Ne quis vero censeat, mihi proluadeat, argento, veluti quoddam tristitiae signum istud esset, tantam vim inesse, ut defendere nos queat: necesse est enim, ut tota omnino civitas imitando laetum privatae domus,

χρόνον τὸ θάτερον, καὶ δέησάμεν ἡμῖν ὀρχηστῶν
 τετωνί, καὶ μίμων μετὰ δύναι καὶ τοῖς ἀσχη-
 τοσι τῶν παρ' αὐτῶν ἀγαθῶν. ἡμῖν δὲ τρέψαι
 τὸ θέρος ἄνευ πέρψεως, διαγαγεῖν τὰς πᾶν
 ἵππων ἀμίλλας εἰς ἐλάττους συσείλωμεν ἄθλους,
 ὅς ἀντὶ τῶν ἐκκαίδεκα τάξαιτες. τὸ πολὺ καὶ
 μάταιον τῆ το φῶς καὶ τρυφῇ ἄρξῃσιν διακινύον
 τὸ πορ τῶν βασιλείων κρεμάρημον εἰς πολλοσὸν
 τῆ νυῦ ὄντος καταστήσωμεν. Διόσωμεν ἡμῖν
 αὐτοῖς, ἵνα μὴ βασιλῶς ἡμῖν. ὑπέχωμεν
 ἐκόντες πμωλεῖν, ἵνα μὴ μέζω πάθωμεν ἄκον-
 τες, οἰκία ψήφω τιλὲ ἐκείνῃ κωλύσωμεν. Καὶ
 εἰ τῶν θάτερον ἐξηρημύσοι χαλεπαινῶσι, πέ-
 θωμεν αὐτὰς ἐπιγνώσιν τὸν καῖρον. ἐ πορσε-
 χύντων

mus, ita componatur, ut mœ-
 roris vestigia ubique appareant.
 Claudamus ergo ad breve tem-
 pus theatrum, & rogemus eos,
 qui nos sive saltibus, sive mi-
 micis spectaculis oblectare con-
 sueverunt, ut extra urbem se trans-
 ferant, atque vicinis nostris spe-
 ctanda exhibeant, quæ ab ipsis
 admiratione digna patrantur: nos
 vero acritatem sine ullo oblecta-
 mentorum genere transigamus,
 quæque fieri solent equorum
 certamina, ita numero contra-
 hantur, ut sexdecim ad sex tan-
 tummodo redigantur, & vana

illa luminum copia, quæ ante
 imperatorias aedes, ad nimiam,
 eamque penitus importunam ap-
 paratus magnificentiam appposita
 videtur, ad minimam carum,
 quæ nunc conspiciuntur, par-
 tem, quoad fieri poterit, redu-
 catur. Itaque nosmet reos fa-
 teamur, ne id ab Imperatore
 fiat; sponte aliquid patiamur,
 ne inviti maiora sustineamus, &
 sententiam in nos dicendo, quo-
 minus decretum ab illo in nos
 feratur, impediamus. Quod si
 id nimis grave videatur his, qui
 theatro additi sunt, suadeamus
 eos,

χρότων δὴ μηδ' εἰς ἕτω λόγος . Δεινὸν γὰρ εἰ τέ-
τοις καὶ τῆς κοινῆς σωτηρίας χαλεμὴν δα, καὶ τὸ
μὴ λύπειται ὅτ' ὁμολογέοντας ἀνευ τῶν ἐπὶ
σκηνῆς μὴ δύνασθαι ζῆν .

Ἐμφορεῖται τὴ λύσει τῶν βασιλείας ὀργὴν
Θησέμειδα, εἰ γὰρ δὴ διδόντα μὲν εἶσιν, καὶ τέτ'
ἐγκαλεῖ τῇ βέλει βασιλείας, εἰ ἔτι κακῶς
τῆς πόλεως ὀρεῖται, ὥς ἀνάγκη εἶναι ὅτ'
ἀμείνους τοῖς πολλοῖς ἀκολουθεῖν, καὶ τοῖς ὅκλοις
ἐκπορεύειν ἡδονὰς, ἢ εὐδύς ἀπολαύειν . Ἀλλὰ
μὲν ἄγαν παμπόλους εἶναι νομίζομεν, τὰς ἐν
λιμῶ ζυγνύοντας ὀρχήσεις . ἀλλ' ἀνθροπῶν ἐκ
τῶν κυβέειν ἐκπορέων κομιδὴ πίνων εὐαεθμη-
τῶν καὶ τέτων ξένων, ἐφ' ἧς ἔχρηται τὸν τῆς ξε-
νηλα-

eos, ut tempori pareant: si ve-
ro autem dicto audientes non
fuerint, non est, cur eos longa
oratione detineamus. Turpe enim
esset, si contra commune bonum
illis inserviremus, nec dolore
afficerentur, qui sine publicis
spectaculis, & ludis se vivere
non posse fatentur.

XXIII. Itaque antequam Im-
peratoris ira solvatur, quodnam
consilium capiendum sit, videa-
mus; nimis quippe seditionem
eimus, prout Senatui obicit
Imperator, & tam male civitati
præsumimus, ut necesse fuerit

potiorem partem multitudini ob-
temperare, & vel populo volu-
ptates suppeditare, vel continuo
mortem oppetere. Sed intelligo
nos ira animo comparatos esse,
ut existimemus plurimos eos es-
se, qui caritatis tempore cho-
reas, & spectacula quaerant,
cum contra si diligenter recen-
santur omnes, qui e ludo exeunt,
invenimus eos non solum pau-
cos esse, sed etiam hospites,
ideoque eos ipsos, quorum causa
lege sancitum fuit, ut hospites
ab urbe expellerentur, quamvis
hanc legem ipsi contemnendam
pu-

νηλασίας νόμον , ἢν θρασιυνῶνται , οἶμα μὲν
ἐν αἴην ἀπαστας τοῖς ὑμῖν δοκῶσιν . Ἄν δ' ἄρα
τις καὶ γρήεται θέρυβος , σῶσι τέτο τὴν πόλιν
τὸ φοβερὸν . ὡς πόλλα γε αἴχιον ἀκῦσαι πάν
ἐνθεῦτεν ἀναβαινόντων . ὅτι Ἀντιοχῶν οἱ μὲν
πὰ κοινὰ φερόντες μεταρρύθμιζοσι εἰς καρ-
πείαν τὴν πέλιν . ὁ δὲ ἄνθρωπος δὲ ἀνπτάνει , καὶ
οἶται δ' αἶν ἢ τρυφᾷ , ἢ σασιάζει , ἢ χρεῖσιν
εἰωνὸν ταῦτα εἶναι νομίζων .

Εἰ μὲν ἀπόντος φόβου παντὸς φανερῶ τὴν
μεταβολὴν εἰσηγέμεν , ἴσως ἀν ὁρθῶς εὐλα-
βείτο θυμὸς , ζέοντος τηλικύτου , ἔτι δ' ἀπ' αὐτῆς
προσδοκαμένῳ ἢ αὐτοὶ πάντες ἡδονῶν τὶ φεικό-
ψωμεν , τάχ' ἀν ἐμπλήσασθαι τὸν ἐλαύνοντα
δαίμονα τὰ ἡμέτερα . Οὐκ ἐν εὐ φερομένη
ἐμβα-

putent ; quamobrem existimo ,
omnes omnino , si vobis vide-
retur , obtemperaturos . Quod si
casu tumultus inde oriretur ,
hoc ipsum , quod adeo timendum
videtur , nos a periculo libera-
ret : siquidem prodesse audire ,
eos , qui hinc egressi essent ,
quomodo Antiochenorum aliqui ,
dum communia exercitia pera-
gunt , nullum non lapidem mo-
vent , ut civitatem in tuto po-
nant : populus vero obnuitur ,
& putans vel seditiones , vel

voluptates solummodo queren-
das sibi esse , de ceteris non be-
ne auguratur .

XXIV. Si vero , cum nullum
timoris signum palam a vobis
ostenderetur , auctor eram , ut
ex hisce sedibus migrarem , ut
forte quamvis vehementi per-
turbatione commotus id iure aie-
bam , cum tantus ille esset , qui
ira inflammatus exspectabat , si
quidpiam e nostris voluptatibus
abscindendo , forsitan daemone-
m illum , qui nostra exagitat , subi-
gre-

ἐμβαλόμενοι εἰς κακὸν τὴν πόλιν, ἀλλὰ σιο-
μένην σήσομεν. Σταίη δ' αὖν, ὧς ἄνδρες πολί-
ται, βεβαιῶς, εἰ δὲ πᾶν μὲν εἰρημόμενον ἔστι μᾶλλον
ἐνίοις δὲ πρόσσωτες τοῖς πλείοσι δὲ καὶ νῦν νι-
κησεῖς τε καὶ θαυμαδεύειν. Εὖ γὰρ εἰδέναι χρὴ
τῆθ' ὥς ἔτε περὶ αἷς ἐπὶ γῆς ἐρριμμένοι, ἔτε κλά-
δοις ἐλαίων αἰτῶντες, ἔτε φανέντες, ἔτε βοῶν-
τες, ἔτε προσβύοντες, ἔτε ῥήτορα δυνάτατον
πέμποντες, σβίσετε τὴν ὀργὴν ἣν μὴ παυσά-
μενοι ἤν' ὑφ' ἑλάν τέτων.

Δῶτε τῇ Διὶ, καὶ τοῖς ἄλλοις θεοῖς τὴν
πόλιν ὥς ὃν ὑμεῖς πολὺ πρὸς τῷ βασιλείῳ
Ἡσίοδος, καὶ Ὀμήρου διδάσκει δίδυς ἐκπα-
ιδῶν. ὑμεῖς δὲ ἢ πεπαιδευμένοι μὲν ἀξιάτε τι-
μάδα, καὶ παίδευσιν καλεῖτε καὶ ἔπη, ὥς
δὲ

geremus. Non ergo bene con-
stitutam civitatem in aliquod di-
scrimen impellamus, sed potius
agitam firmemus. Fortiter au-
tem stabit, o Viri Antiocheni,
si eorum, quae huc usque dicta
sunt, quod melius aliquibus,
multitudini autem molestum vi-
detur, prudenter eliger, ut ad-
miracione digna efficiatur. Illud
enim oportet persuasum vobis
esse, quod nulla alia ratione
extinguere Imperatoris iram po-
teritis, nisi ab hisce nugis ab-
stinueritis, quamvis aut prout in

terram vosmet iaceretis, aut ra-
mis olivarum, vel coronis, vel
clamoribus, vel honoribus, vel
etiam per aliquem disertissimum
oratorem id peteretis.

XXV. Fidite hanc urbem
Iovi, & aliis Diis, quos Hesio-
dus & Homerus diu ante quam
Imperator, statim, nempe ab
ipsa pueritia, vos docuit: vos
autem, quod optime instructi
fueritis, dignum honore cense-
tis, nec dedignamini tam disci-
plinam, quam poematum memi-
nisse, cum interim in rebus ma-
ximis

δὲ τῶν μεγίστων ἐπέροις χρεῖσθαι διδασκάλους,
 καὶ ὧν κεκλησμένων ἴδαι σέβειν ἀνεωγρόρα φά-
 ρετε. Εἰ δ' ὅταν Πλάτωνος, καὶ Πυθαγόρου
 μηδὲ τις τῶν μαθητῶν, καὶ τὴν γυναικα, καὶ
 τὴν ταμίαν, καὶ τὸν μέγιστον, καὶ τὸ πάλαι
 ταῦτα πεπαιδῶται φροτύνεσθαι, καὶ ἐκ αἰχλύνεσθαι
 ταῦτα αἰχλυνόμενοι. ἀλλ' οἷς ἴδαι νομοθετῶν
 τέτων ἐφόλκια γίγνεσθαι, καὶ μεγάλην ἀνάγκην
 ἡγεῖσθαι τῷ κακῶς δι' ἀτέλεις φρονεῖν τὸ πάλαι
 φρονεῖν κακῶς. ὥστερ' ἂν εἴ τις τὴν ὄραν ἐν τῇ
 νεότητι, πεπερακῶς καὶ ὅλῃ τῶν ἄλλων ἡλικίων
 φυλάττοι τὴν νόσον.

Καὶ τί δ' αὖ μακρηγορεῖν; Νυνὶ γὰρ ὑμῶν
 αἵρεσις, ἢ μισέμενοι ὀφειλεῖν, ἢ διπλὴ κερ-
 δάνα, τότε τῷ κρατύνεσθαι κησαμβύοις δεινέας,
 καὶ

ximi momenti aliis utamini prae-
 ceptoribus, atque abhorreatis ab
 ea doctrina iam vobis patefacta,
 cuius ignoratio maximo vos do-
 lore afficere deberet. Scilicet
 quando quis aut matris, aut uxo-
 ris, aut herae, aut coqui Pla-
 tonis, sive Pythagorae meminerit,
 excusatione dignum censetis,
 quod hisce rebus quondam au-
 res adhibueritis, & miror val-
 de, quod hanc crubescences, vo-
 sinet non crubescatis; sed qui-
 bus oportebat vos legem ferre,
 eorum asseclae effecti sitis, &

ita maxime necessarium ducaris
 male sapere, ut etiam valde op-
 portunum vobis videatur, &
 cum imperitis hoc agere, ut
 male sapiatis: adeoque similes
 ei estis, qui cum iuventutis
 tempore sanus, atque aspectu de-
 corus fuerit, deinceps per totam
 vitam infirma utitur valetudine.

XXVI. Sed quid pluribus
 verbis opus est? Nunc vobis
 optio datur: aut odio habiti per-
 ficite, quae vultis, aut duplici
 ratione lucrmini, nempe & im-
 peratoris benevolentiam adipi-
 sca-

καὶ γνῶσι τὰς ὄντας τὸν ἕρπονδον ἔχοντας . Μόνοι
 γὰρ ὑμῖς ἐν οἷς καλεῖσθαι, παρδανέτε, καὶ χῆμα
 διδόντων ἔχοντες ἔργω τῷ λαμβανόντων ἴσασθε .
 Ἀλλ' ἔδῃς ὑμᾶς μεταστήσει λόγος οἶδω . καὶ
 δεῖ τῷ σωιστήρι, ἵνα μὴ πινάλλως μακύν-
 νοιμεν, ἀλλ' ὅπως ἡνίκα ἐγγὺς ἦ, τὰ δεινὰ
 καὶ βασιλῆς μὴ πέρσας ὡς πολέμιαν μετὰ χρο-
 εἴζηναι τὴν πόλιν . Μὴ μοι φεισάντες ὁδύ-
 ρηθε, φάσκοντες καθεὶν ἡκαν τῶν λόγων, ὥν
 γὰρ αὐτοὶ κατὰ φρονίοντες, πῶς ἀν' ἀξιοίητε παρ'
 ἐκείνῳ δυνάσται ;

Πρὸς δὲ τοὺς ἀδικεῖσθαι νομίζοντας ἐκ τῶν τε
 ἄλλων αἰτιῶν ἀμετέχοντες, καὶ θύοντες θεοῖς,
 μὴ τῶν ἀσεβέντων τε καὶ τὰλλα ὑπ' αὐτῶν
 ζημιωθεῖν, ἑμαυτὴν μὲν ἐκ ἐξῶ λόγον, τὸν

B

ἐκεί-

scendo, & cognoscendo eos, qui revera caelum possident. Pene enim vos soli inter mortales estis, qui lucramini, dum obsequium praebetis, & cum videamini aliis donare, re ipsa accipitis. Sed iam video, quod nulla orationis vis dinovere a vestra sententia vos poterit, atque ideo simul consilium capiamus, ne frustra tempus protrahatur, & quando Imperator prope fuerit, urbem hanc, tamquam regionem hostilem magna vi aggrediatur. Ne vero mecum, quotquot hic

adstatis, conquarimini, dicendo, quod tempus profecto adveniet, in quo ad orationes confugere poteritis: quas enim contemnitis, quomodo easdem dignas existimetis, quod apud ipsum Imperatorem aliquid possint?

XXVII. Ad eos autem, qui putant se iniuria afficiendos, & cum criminis aliorum expertes omnino fuerint, atque insuper Diis sacra fecerint, nihilominus puniantur cum impiis, quia, etiam nonnulla ab eis sustineant, nihil ipse dicam, sed tantummodo

ἐκείνῃ δὲ πρὸς ἐμὴν. Καὶ γὰρ αὐτὸς διηρῆν ὑμᾶς
ἀπολογεῖσθαι πρὸς αὐτὸν· τῷ δὲ ἐν ἔπος ἦρκε
τὴν δαδόντῳ ὡς τῶν μυστῶν λαβόντῳ,
διδὼς γὰρ εἶναι τί· αἱ ἐπονηρὲς, ἐκ δὲ θαυμά-
ζον, αἱ μὲν τῶν κακῶν ἀπελόνται· πολλὰ μὲν
γὰρ φησὶ συμπάσα πόλις κακῶν ἀνδρῶν ἀπήυρα,
καὶ ταῦτα ἐκ ἐνῆν ἀναιχμητῶν. Οὕτω πάλαι
τὴν ἀσέβειαν ἔχοντες. Τίς γὰρ ἐκ οἶδεν ὅπως
μὲν ἀνελώθη τῷ λόμφῳ τῶν Ἀχαιῶν ὁ στρατὸς
δὲ τῷ Ἀγαμέμνονος ἀμαρτίαν, οἷα δὲ ἔπα-
θον ἀπολλέαντες οἴκαδε; Διὰ τὴν Αἴαντῳ
ἀδικίαν ἐκ Ἀθλῶναι μὲν τῆς ἀρετῆς εἰς τὴν
ἡρώεως ὑβριῶς ἔπασαν κοινῇ τῷ δὲ Νέκλῳ. Θη-
βαῖοι δ' ἐνόσεν Οἰδίπῳ κτείναντες Λαῖον, καὶ
ταῦτα ἐνέσφαττον ἐκ οἰδοῦ. Τῶν δ' ἐν ὁρῶν
ὡς

modo referam sermonem, quem
ipse Imperator mecum habuit.
Cum enim vos apud ipsum de-
fenderem, & reos ab innocuis
discernendos dicerem, ipsi satis
erat mihi obicere earum illud
accipientis laurum a Musis: con-
cedens enim vos, non omnes
esse improbos, attamen miran-
dum non esse dixit, si cum im-
piis omnes peribunt: saepe enim
*Universa civitas unius homi-
nis causa vastata est;*
& hic non licebat impudenter

agere. Ita quondam res certe
se habebat. Quem enim later
ob unum Agamemnonis pecca-
tum universum Achaeorum exer-
citus peste vastatum fuisse, &
qualia perpassi fuerint, qui do-
mum reversi sunt? Ob Aiacis
vero iniustitiam Athenienses poe-
nam impietatis, qua Heroes affecit,
communiter non solverunt: sed
eum Oedipus Laium occidit,
Thebani omnes multis modis ve-
xati fuerunt, quamvis ignoran-
ter id patravissent. Cum ergo Im-
peratorem

ὡρᾷ τοῖς κρείττοις κεκρατηκότα τὸν νόμον φυ-
λακρινήσῃ κατὰ μῦθον ἀπὸ τῆς φαῦλων ὄντων
πολὺ πλεόνων τὴς χρηστέας; Βελόμῳ μὲν ἀν,
πιστεύειν δὲ ἐκ ἔχου.

Ἔως ἐν ἑπὶ διαβαίνει ποταμὸς, καὶ βλέπει
πρὸς τὴν τῶν Περσῶν δυναστείαν, καὶ σκοπεῖ
ὡρᾷ τῆς εἰσβολῆς, καὶ πῦρ, καὶ πότι, καὶ πῶς
ἐπίθεται τοῖς πολέμοις, ποιήσω μὲν ἡμῖς αὐτὴς
καλὸς καὶ γαυρὸς, ἔκαστος οἱ ἡμετέροι φόβο-
ργοι τῆς πολλῆς τρυφῆς ἀπαλαγχάντες εἰς τὸ
μῆτερον μετέστησαν, ἔτι καὶ ἡμῖς ἀλλήλους πα-
ρακαλέσαντες τὴν μὲν νῦν ἔσαν ὡρᾷ τῆς πόλεως
δύξαν ἐμβάλωμεν, φάνομεν δὲ ἀξίῳ βασιλεῖ
τῆς περσέας ἐλπίδος.

Ἐκᾶνος ὡς τὸ μέγιστον αὐτῶν αὐτῶν συγχο-
ρεῖται, ἔτι τὰς ἄλλας ἀποκρύψαν δυνόει, καὶ

B 2

τῆς

perator videat hanc consuetudi-
nem, quae apud Deos invaluit,
quomodo sedens separatim bonos
a malis, qui sane plures sunt,
iudicabit? Id equidem optarem
ego, sed persuadere mihi non
possum.

XXVIII. Quamdiu ergo trans
flumina versatur, & totus est con-
tra Imperium Persarum, ut co-
gitet de aggressionē, & ubi, &
quando, & quomodo in hostes
intrat, ad meliorem frugem nos-

met recipiamus; & quemadmo-
dum maiores nostri ab immoder-
ato luxu infra modestiae termi-
nos quondam se receperunt; ita
& nunc nos invicem adhortan-
tes, eam opinionem, quae de
nostra civitate habetur, reiicia-
mus, atque ita componamur.
ut Imperatori digni prioris spei
videamur.

XXIX. Ille quidem in ea
opinionē versabatur, ut putaret
hanc urbem eum maximo plausu
exce-

τῆς πατρίδος αὐτῶν οἰκιοτέραν ἔσθαι • καὶ
 κάλλος αὐτῇ καὶ θεωρήκας ἐτέρας ἐπιμάζων
 ἐπυρεύετο. Νῦν δὲ μισεῖ, καὶ μισεῖσθαι πέπει-
 σται ὁ Ἀπόλλωνος φίλος ὑπὸ πάντων Ἀπόλλωνος
 τερφίμων, καὶ φησὶν ἐν Ταρσοῖς τῆς Κιλικίας
 χαμῶσιν. Ἡμεῖς δὲ εἰ τὸ γένοιτο, βιωσό-
 μεθα ἅπερ μοι; ποίαις ψυχαῖς τί λέγοντες;
 πῶς ἀλλήλους ὀρεῶντες, πῶς τὰς εἰσαφικνεμέ-
 νους; Ἀνποχέας ἔσθις ἦλπε καὶ τὰ ζηνυῖς ἐν
 Ταρσοῖς βασιλεῦς; καὶ πέμφομεν πρέσβεις εἰς
 Κιλικίαν οἱ δεχόμεναι σὺν ἐκείδαν; Ὁ Κυδνὸς
 εὐτυχέστερος ὀρένται τὸ ποταμῷ; καὶ ἡ αἰτία,
 δι' ἣν ταῦτα ἔτα πέπρακται, χαλεπωτέρως
 πτόμαζες. Οὐκ ἦνεγκον ἄρχοντα ἀγαθόν;
 οἱ

excepturam esse, atque omnes
 alias benevolentia, & affectu ita
 superaturam, ut plus ei amica
 videretur, quam ipsa patria, &
 adeoque summo ardore cupiebat
 ei nova ornamentorum genera
 parare. Nunc vero eam despi-
 cit, & vicissim ab civibus, qui
 se Apollinis alumnos dicunt, se
 Apollinis filium despici persua-
 das est, quamobrem ait se Tar-
 si in Cilicia hiematurum. Nos au-
 tem, si id contingeret, quomodo,
 quaeso, vitam ducere poterimus?
 Quibusnam hominibus causam

dicere, aut quibus oculis & nos
 invicem, & eos, qui huc ac-
 cedunt, intueri poterimus? An-
 tiochia mehercule adhuc existen-
 te, ideoque ut poenam eidem
 irroget Imperator, Tarfi mora-
 bitur? Nos in Ciliciam Legatos
 mittemus, qui inde venientes
 antea excipiebamus? Cydnus
 Oronte felicius erit? Quodque
 turpissimum est, causa, ob quam
 id omne accidit, hisce malis
 gravior quoque est. Scilicet qui
 generationem integram malorum
 Principum sustinuerunt, neque
 hunc

οἱ τῶν μὴ τοιούτων γῆρεαν ἐνεγκόντες ὅλῳ· ἐκ
ἡνεγκον ἐν βασιλεῖ φιλοσοφίαν οἰκίσαν, ἀπὸ
σείσαντο τὴν ἀρχήν.

Εἰτ' ἐπὶ πᾶς ὑμῖν ἀπὸ τῶνδε τῶν χερόνων
πολέμῳ βασιλεύς; ἐδιδάσκοντα μετὰ τῇ
σκηπτρὶ τὸ μῖσος; ἐφάσκοντα τὴν ἀκόλαστον;
ἐσωεπιθήσονται τοῖς κηροῖς; ἐπὶ τοῖς αἰὲν τὴν
πέλιν ἔχουσι, τὴν νῦν ἀγνωμοσύνην φοροῦσιν;
Καλῆς γε φρόνους τὰς ὑμῶν κληρονομίας κατα-
λείψετε. Ἄνδρες, δέσατε τὸν κρημνὸν τοιού-
τον, ἐλθρὸν ἐγὼ καὶ ἰδιώτῃ ἴδιστα. Οὐκ ἔστι
τῇ Τυάνει πῶρ' ἢ τὸν βίον, ὃς Δυοῖν ῥή-
μασιν ἔστυξε τὴν ἡμετέραν. Εἰτ' ἐνὶ νήφομεν;
ἐκ δὲ τὰ ἱερὰ δεσμεύματα; ἐπὶ τὰς μὲν πεί-
νομεν, τὰς δὲ ἐλέγχουμεν; ἐχ' ὅλον τὸ συμ-

B 3

βησό-

hunc optimum, neque philoso-
phiam, quae in ipso quodam-
modo habitare videtur, ferre,
potuerunt, atque ipsam princi-
patum reiecerunt.

XXX. Nonne quisvis Impera-
tor vos odio habendos esse exi-
stimabit, quin etiam odium una
cum sceptro excipiet? Nonne
flagitiosam urbem vitabit, &
qualibet opportunitate contra
vos utetur? Nonne semper his,
qui in hac urbe morabuntur,
hanc impudenciam obicit?

Optimi sane exempli, atque
eximiae prudentiae heredes fi-
lios vestros relinquitis. Tale,
quaeso, peticulum, viri Antio-
cheni, timete: inimicum ego,
quamvis privatus ille esset, sem-
per timere soleo. Scitis cum
non procul esse a Tyane, qui
se hanc nostram urbem odio ha-
bere duobus versibus demonstra-
vit: nec tamen expergiscimus?
nec ad sacra currimus? nec alios
quidem hortamur, alios autem
incredamus, aut omne id, quod
accidi-

βησόμενον ὁψόμεθα ταῖς ψυχαῖς; ἔπειθ' αὖ τὰς
βῶμους ταῖς ἱετείαις χρυσόμεθα χαίρειν ἀφέν-
τες ἵπποδρόμους; ἐκ ἀποσενῶν φήμῳ ἐπ'
αὐτὸν Χοάσπην; Ἀνποχεῖς ἀπολελόγηνται λέ-
γυσαν, ἔδεξόμεθα τὴν ἐκείθεν, βασιλῶς
δήλλακται λέγυσαν; Τέτων ἐκλέγει τις βέλ-
πον, θεῶτος ὑπακέσσομαι. Εἰ δ' ἐνθάδε
γιγῆσας, οἴκοι μοι κακῶς ἱεῖν, θαυμάζεται
μὴ τῷ χαμῶτος ἅμα δάκρυσιν.

SAN-

accidit, palam ostendimus? nec
apud aras precibus utimur, aut
hippodromo nuncium mittimus?
Nec famam usque ad Chosroem
evulgamus? Antiocheni eam
propugnarunt, quoties aliquid
discret, & nos eam non exci-
piemus, quando inde veniens
Imperatorem immutatum esse
annunciet? Horum, quae huc
usque dicta a me sunt, seligite
id, quod opportunius, atque uti-
lius videbitur. Quod si aliquis,
cum hic se continuerit, domi
conviciis me proscinder, ille
profecto sciat, nos cum lacrimis
cum in tanto rerum discrimine
procul admiraturos.

SANCTI BASILII MAGNI
EPISTOLAE
AD THEODORAM CANONICAM
EX LATINA ANONYMI CUIUSDAM VERSIONE
FRAGMENTUM ANECDOTUM
QVOD
EX COD. MS. MEMBR. SAECULI XIII
BIBLIOTHECAE MONACHORUM CONGR. CASINENSIS
FLORENTIAE
NUNC PRIMUM IN LUCEM PROPERT
PETRUS ALOYSIUS GALLETTIUS ROMANUS
ALIUDEM CONGREG. ABBAS.

B 4

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

LIBRARY

1215 EAST 58TH STREET

CHICAGO, ILL. 60637

TEL. 733-4331

TELETYPE 733-4331

INTERNET 733-4331

WWW.CHICAGO.EDU

CHICAGO.EDU

CHICAGO.EDU

CHICAGO.EDU

CHICAGO.EDU

2 2 1

STEPHANO BORGIAE VELITERNO
 ALEXANDRI ARCHIEP. FIRMANI
 EX FR. NEPOTI
 VTR. SIGN. REF
 OB VARIOS MAGISTRATVS
 SEMPER EGREGIE ADMINISTRATOS
 A SS. D. N. CLEMENTE XIII. P. O. M
 SAC. CONGREGATIONI PROP. FIDEI
 BONIS QVIBVSQVE PLAUDENTIBVS
 A SECRETIS
 SCIENTER PRVDENTERQVE DATO
 VIRO REIPVBLICAE LITTERARIAE
 CARISSIMO
 AD HOMINVM STVDIA EXCITANDA
 ASSIDVE INTENTO
 IVRIVM PATRIMONIORVM BEATI PETRI
 PERITISSIMO
 EORVMQ. PVBLICE PRIVATIMQVE
 PRO VIRILI PARTE DEFENSORI
 PETRVS ALOYSIVS GALLETTIVS ROMANVS
 ABBAS S. MARIAE DE FONTE VIVO
 IN AGRO PARMENSI
 CONGR. CASINENSIS
 BIBLIOTHECAE VATICANAE SCRIPT. LAT
 PRAESVLI LITTERATISSIMO
 AB ADOLESCENTIA EX ANIMO AMICO
 VEREQVE BENEVOLO
 D

MONITUM
IN SEQUEM
SANCTI BASILII MAGNI
EPISTOLAM.

EPISTOLAM profero Magni Basilii Caesareae in Cappadocia Archiepiscopi ad mulierem piissimam regularis vitae genus amplexam, quam certiore reddit, cur raro scribat, eximiisque Evangelici instituti praeceptis informat, ea in compendium redigens, quae de eodem argumento in aliis praestantissimis asceticis libris fusu edisseruerat. Huius epistolae nonnisi fragmentum Graece, Latineque protulit doctissimus vir Iohannes Garnerius Ordinis nostri Monachus Congregationis S. Mauri To. III. pag. 65. Operum S. Basilii editionis Parisiensis anni MDCCCXXX., quod ex fide sex Mss. Codicum ad Theodorum Canonicam inscripsit. Integram nunc igitur eam exhibeo ex Latina incerti cuiusdam veteris interpretatione, quae etsi inelegans, rudisque sit, attamen utpote totidem pene verbis expressa Auctoris sensum exactissime reddit, adeoque deperditi Graeci textus defectum maxima ex parte supplet. Addidi & Graecum textum prioris partis, quae iam innotuerat, ut hinc Interpretis fides, & Monumenti ipsius ingenuitas magis probetur. Descripta a me est, quum nostrorum Codicum Catalogo adornando operam darem,

darem, ex codice membranaceo in 4., circa saeculi XIII. finem exarato, qui eiusdem Basilii ascetica plura complectitur ab eodem Interprete Latine versa, & Macarii Aegyptiaci Epistolam ad Iuniores Monachos suae professionis, quam Petrus Roverius, nosterque Leo Allatus iam ediderunt. Pertinebat olim Codex iste ad Monasterium Camporeense S. Mariae de Sancto Sepulcro Columbariae, quod anno MCCCXLIX. in Populo S. Hilarii de la Fonte extra Romanam Portam Florentinae Civitatis Eremitae quidam Duce Bartholo Thomasio de Sancto Geminiano construxere. Monasterium hocce quum saeculo xv. Monachis, regularique disciplina aëstitutum penitus esset, ab Eugenio III. sanctae memoriae Pontifice, diplomate dato Florentiae MCCCCXXXIV. octavo idus Novembris, Florentinae Abbatae, in qua Benedictinorum Familiae nomen dedi, ac me regulari iugo libenter subieci, pleno iure cum omnibus pertinentiis suis traditum liberalissime fuit.

SAN-

SANCTI BASILII MAGNI
EPISTOLAE
FRAGMENTUM ANECDOTUM.

ΠΡΟΣ ΘΕΟΔΩΡΑΝ ΚΑΝΟΝΙΚΗΝ .

Κνηρὺς ἡμᾶς ποιεῖ πρὸς τὸ γρά-
φειν, τὸ μὴ πεπαιδῆσθαι τὰς ὁπι-
σολὰς ἡμῶν πάντως ἐγχειρί-
ζεισθαι τῇ σῇ ἀγάπῃ, ἀλλὰ
κακίᾳ τῇ διακονούντων μυρίου
περὶ τυγχάνειν ἑτέρους, καὶ μέλιστα νῦν οὕτω
πιταραγμένων πῶν κατὰ τὴν οἰκουμένην φραγ-
μάτων. Διότι ἀναμένω τέρενον τινα μεμψή-
ναι, καὶ ἀπατηθῆναι βιάως τὰς ὁπισθολὰς,
ὥστε αὐτῷ τούτῳ τεκμηρίῳ χρησάσθαι τῆς ἀπο-
δόσεως, καὶ γράφοντες μὲν οὖν καὶ σιωπῶντες
ἐν ἔργον ἔχοντες, ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν φυ-
λάσκειν

DE REGULARI VITA
AD CANONICAM.

Pigriores nos facit ad scri-
bendum, quod non confidimus
epistolas nostras penitus tradi
tue caritati, sed malitia mini-
strantium alios multos participa-
re, & maxime nunc ita con-

turbatis negotiis, qui sunt in
Orbe Terrarum. Eapropter ex-
cepto quodammodo subire que-
relam, & de epistolis vehemen-
ter exquiri. Quare hoc ipso re-
tributionis utimur argumento &
scribentes quoque & silentes
unum opus habemus in cordibus
nostris tui ornatu memoriam
custo-

λάσσειν τὴν μνήμην τῆς κοσμιότητός σου, καὶ
 ποροδύχεσθαι τῷ κυρίῳ δοῦνά σου τελείαν τὸν
 δρόμον τῆς ἀγαθῆς πολιτείας κατὰ προαίαν.
 Τῷ ὄντι γὰρ οὐ μικρὸς ἀγὼν ὁμολογεῖντι τῆς
 ἐπαγγελίας τὰ ἐπιζητῶντες ἐπάγειν. Τὸ μὲν γὰρ
 περιελεῖν τὴν κατὰ τὸ εὐαγγέλιον πολιτείαν,
 παντός. Τὸ δὲ καὶ μέλει τῶν μικροτάτων ἀγῶν
 τὴν ὡφειλόμεναι, καὶ μηδὲν τῶν ἐκείνῃ γεγραμ-
 μένων παρορᾶν, τὸ πάντοτε ὀλίγοις τῶν εἰς ἡμε-
 τέραν γνώσιν ὑπὸντων κατὰρτίζω ὥστε καὶ γλῶσ-
 ση πεπιδμημένη καλεῖσθαι, καὶ ὀφθαλμῷ πε-
 παιδαγωγημένῳ κατὰ τὸ βούλημα τῷ εὐαγ-
 γελίῳ καὶ χρυσὴν ἐνεργεῖν κατὰ τὸν σκοπὸν τῆς
 εὐαρεσθήσεως τοῦ Θεοῦ καὶ πόδας κινεῖν καὶ ἐκείνῃ
 τῇ μελῶν ἔτι καλεῖσθαι, ὡς ἐξ ἀρχῆς ὁ Θε-
 μουργὸς ἡμῶν ὠκονόμησε. Τὸ ἐν τῇ καταβολῇ
 κόσμον.

custodire, & exorare Dominum
 donare tibi servare cursum bone
 conversationis secundum quod
 precelegisti. Vere enim non par-
 vum certamen continentem ea-
 que sunt professionis prosequi
 que expediunt. Nempe hoc qui-
 dem preeligere eam que est se-
 cundum Evangelium conversatio-
 nem est omnis. Hoc autem &
 usque ad minimam agere obser-
 vantiam, & nihil eorum que

ibidem sunt scripta despiciere
 istud omnino a paucis dirigitur
 qui pervenerunt ad nostram no-
 titiam. Quare & lingua disci-
 plinata, & oculo disciplinā in-
 stituto secundum consilium Evan-
 gelli uti & manibus operari se-
 cundum destinationem benepla-
 centiæ Dei, & pedes movere,
 & ita unoquoque membrorum
 uti sicut a principio noster con-
 ditor disposuisset. Sed quod est
 in

κρίμιν • τὸ ἐν ταῖς σωματικαῖς τῶν ἀνδρῶν
 πεφυλαγμένων • τὸ ἐν βροχμασιν αὐταρκές •
 τὸ ἐν τῇ κτήσει τῶν ἀναγκῶν ἀφελήτων. Ταῦτα
 πάντα μικρὰ μὲν ἀπλῶς ἔγω λέγομένα, με-
 γάλου δ' ἐκείνου εἰς τὸ κατ' ὁρῶσθαι χρῆζοντα,
 ὡς ἐπ' αὐτῆς τῆς ἀληθείας ἔντρομεν • Καὶ μὲν
 καὶ τὸ ἐν τῇ ταπεινοφροσυνῇ τέλειον, ὡς μήτε
 πορρύνων ἀειφανείας μιμηθεῖται, μήτε εἴ τι
 ὑπάρχει ἡμῖν ἐκ φύσεως πλεονέκτημα ἢ κατὰ
 σῶμα ἢ κατὰ ψυχὴν, τούτω ἐπαίρειται μήτε
 τὰς ἐξωδὸν ἀπὸ ἡμῶν ὑπολήψεις ἀφορμὴν ἐπαί-
 ρεως τε καὶ φυσιώσεως ποιῆται, ταῦτα τῷ
 εὐαγγελικῷ ἔχεται βίῃ. Τὸ ἐν ἐγκρατείᾳ ἑυ-
 ττονῶν, τὸ ἐν προσδοκαῖς φιλόπονον, τὸ ἐν
 φιλαδελφίᾳ συμπαδὲς, τὸ πρὸς τῆς δειομένης
 κοινωνιᾶς, τὸ τῷ φρονήματι καταβεβλημένον,
 ὁ σω-

in habitu ornatum, quod in col-
 loquiis custoditum, quod in ci-
 bariis sufficiens, quod in posses-
 sione necessarium, & sine super-
 fluitate. Hec quidem omnia
 parva quidem apparent sic sim-
 pliciter dicta, sed magno ago-
 ne egent ut dirigantur in ipsa
 rei veritate invenimus. Quo cir-
 ca quod est humilitate perfe-
 ctum possidere ita quod non
 progegnit superbie habeatur me-

moria, nec in alio ex natura
 circumventio & superfluitas sit
 in vobis, aut secundum corpus,
 aut secundum animam hanc ex-
 tollens, nec condiciones circa
 nos que extra nos sunt suspi-
 ciones elationis & nature face-
 re multo certamine indiget.
 Ista habet evangelica vita, quod
 est in abstinentia bene firmum,
 quod est amatum laboris in-
 orationibus, quod est compassi-

vum

ὁ σωτηριμὸς τῆς καρδίας, τὸ τῆς πίστεως ὑγίης
τὸ ἐν συνδυασμῷ ὁμαλῶν, μηδὲ ποτε τῆς ἐ-
νοίας ἡμῶν λαμπρότης τῷ φοβερῷ καὶ ἀπαραιτήτῃ
δικασθεῖν τὴν μήμην. Πρὸς δὲ ἐκζητοῦμεθα
μὲν ἅπαντες, μέμνηνται δὲ αὐτοῦ, καὶ τὴν
ἀπ' αὐτοῦ ἔκβασιν ἀγωνιῶσιν ἐλάττω.

vum in fraternitatis amore, quod meditationem, & intentionem
est communicati um ad indigen- relinquentem terribilis & inevita-
tes, quod est prudentie humile & bilis loci diiudicationis memoria
deiectum, quod est sanum fidei ad quam imus omnes. Remini-
& contritionis cordis. In tristitia scantur vero ipsius, & agonie exitus
planum & lene nunquam nostram qui est ab eo paucissimi. MVLTI
vero existentibus que a divina Scriptura
manifestata sunt, & hiis qui a studiosis de-
bent dirigi & Deo placere festinantibus in
presentiarum moti a vobis solum sicut didi-
ci & divina Scriptura in brevi sub memo-
riali dicere necessarium precogitavi. De
unoquoque testimonium facile apprehensi-
bile derelinquens ad cognoscendum hiis que
circa lectionem student quamquam sufficien-
tes erunt & alios commonere. Primo quod
oportet Christianum digne celesti vocatione
sapere & digne Christi Evangelio conversa-
ri. II. Quod non oportet Christianum hesi-
tare

tare aut extolli nec extrahi ab aliquo a memoria Dei . III. Quia non oportet Christianum iustificationibus que sunt secundum legem in omnibus meliorem factum non iurare non mentiri . IV. Quia non oportet blasphemare . V. Quod non oportet iniuriam inferre . VI. Quod non oportet pugnare . VII. Quod non oportet se ipsum vindicare . VIII. Quod non oportet malum pro malo reddere . IX. Quod non oportet irasci . X. Quod oportet longanimum esse quodcumque contingit patientem & arguere oportune ledentem , sed nequaquam se ipsum in passione sue ipsius ultionis sed in christiana dilectionis fratris secundum mandatum Domini . XI. Quod non oportet adversus absentem fratrem aliquid dicere destinatione ei detrahendi etsi vera sint que dicuntur , quoniam detractio est . XII. Quod oportet avertere eum qui fratri detrahit . XIII. Quod non oportet scurrilia loqui . XIV. Quod non oportet ridere , nec ridentes aut derisores substinere . XV. Quod non oportet loquen-

C

tem

tem otiosa dicere aut audire quod non ad utilitatem audientium est, nec ad necessariam & concessam verbi a Deo oportunitatem . XVI. Quoniam oportet & operantes festinare quantum possibile est operari cum quiete, & ipsos qui operibus presunt ad illos qui eis crediti sunt bonos etiam monere sermones & cum examinatione dispensare verbum ad hedificationem, ut non contristetur Spiritus Sanctus . XVII. Quoniam non oportet prosequentes aliquos pōtates ^(sc) appropinquare alicui fratrum aut loqui antequam ordinati super cura bone ordinationis probent in omnibus quomodo placet Deo quod fiendum est & quod communitati expediens est . XVIII. Quod non convenit vino servire nec erga carnes vitiose habere, & universaliter nullius cibi aut potus ex delectatione esse amatorem . Qui enim in agone contendit ab omnibus se abstinet . XIX. Quod ex hiis que dantur unicuique ad usum nihil tanquam proprium habere oportet aut recondere, qui quoque super cura constitutus est
omni-

omnibus quasi Dominicis rebus attendet, nihilque ex eis proiciet aut negliget seu quasi indifferenter despiciet. XX. Quod non oportet nec seipsum sui ipsius esse quenquam, sed tanquam ex Deo ad servitium fratrum, qui unanimes sunt datum ita & in omnibus sapere & facere, unumquemque vero in proprio ordine. XXI. Quod non oportet murmurare nec in angustia seu penuria rerum, que sunt ad necessitatem nec in labore operum cum iudicium habeant de singulis que ordinantur istorum huiusmodi potatē (66) possidentes. XXII. Quod non oportet clamorem fieri, nec aliam quamcumque effigiem aut motum in quo carathizetur furor aut elatio, certi quod presentem habemus Dominum, vel quod in presentia Dei sumus. XXIII. Quod oportet necessitati commiserare vocem. XXIV. Quod oportet non temerarie alicui respondere aut aliquid facere, sed in omnibus quod benignum est & honorabile ad omnes ostendere. XXV. Quod non oportet innuere oculo cum dolo aut

aliqua alia uti figura vel motu membri quod contristet fratrem aut despectum insinuat .
XXVI. Quod non oportet ornari in vestimentis aut calciamentis , quod est perperam agere . **XXVII.** Quod oportet vilibus uti in hiis omnibus quæ sunt ad necessitatem cordis . **XXVIII.** Quod non oportet sine necessitate & ad habundantiam & satietatem adconsumere , quod est abusus . **XXIX.** Quod non oportet honorem querere aut primatum acquirere . **XXX.** Quod oportet unumquemque perhonore plus se ipso omnes & appetiari . **XXXI.** Quod non oportet subdium non esse . **XXXII.** Quod non oportet otiosum comedere valentem operari , sed & eum qui vacat circa aliquid dirigendum ad gloriam Dei se ipsum quoque violentare necesse est ad studium & festinantiam operis secundum virtutem . **XXXIII.** Quod oportet unumquemque cum examinatione eorum qui presunt ita omnia facere cum certificatione & ratione , nec ad ipsum comedere & bibere sicut ad gloriam Dei .
XXXIV.

XXXIV. Quod non oportet ab alio ad aliud opus transire absque informatione eorum qui ad informandum huiusmodi opera sunt ordinati, excepto nisi alicubi aliqua inevitabilis necessitas ad auxilium impotentis repente vocaverit. XXXV. Quod oportet unumquemque manere in eo in quo ordinatus est, & non prevaricando propriam miseriam transire ad ea que tibi pretaxata non sunt, nisi forte qui si huiusmodi ordinant probaverint aliquo indigere auxilio. XXXVI. Quod non oportet ab alterius operis artificio in alterius aliquem inveniri. XXXVII. Quod non oportet ex contentione & rixa adversus quemquam aliquid facere. XXXVIII. Quod non oportet invidere alterius probitati, nec gaudere in defectibus alicuius. XXXIX. Quod oportet in charitate Christi contristari quidem & conteri super defectibus fratris. XL. Quod non oportet indifferenter habere super peccantibus aut super ipsis tacere aut quiescere. XLI. Quod oportet eum qui arguit cum omni viscerositate &

timore Dei destinatione convertendi peccantem arguere . XLII. Quod oportet eum qui arguitur aut increpatur suscipere prompte cognoscentem suum profectum in directione . XLIII. Quod non oportet inculpatum aut accusatum ab aliquo alio coram illo aut aliis aliquibus contradicere accusanti, sed si aliquando forsan irrationabilis apparuerit aliquando accusatio, seorsum movere sermonem ad accusantem & aut certificare aut certificari . XLIV. Quod oportet & unum quemque quantum potest curare eum qui adversus se aliquid habet . XLV. Quod non oportet malitie illius memorari qui peccavit & culpam cognovit & penitentiam egit sed ex corde dimittere . XLVI. Quod oportet eum qui se dicit penitentiam agere super peccato non solum contineri super quo peccavit, sed & fructus dignos penitentiae facere . XLVII. Quia qui super primis delictis correptus est & remissione dignus est factus, si iterum peccaverit peius priore parat sibi ipsi iudicium ire . XLVIII. Quod oportet post pri-

primam & secundam correctionem permanentem in suo defectu ei qui preest manifestari si forte a pluribus increpatus erubescat. Si autem non sic corrigatur sicut scandalum de reliquo abscidatur & sicut ethnicus & publicanus videatur ad munitionem & certitudinem obedientie & festinantiam operantium secundum illud quod dicitur : impiis cadentibus iusti in timore fiunt ; oportet autem & lugere super eo sicut membro absciso a corpore . XLIX. Quod non oportet super iracundia fratris occidere solem ne quando nox in medio amborum dividens statuatur , & in die iudicii inevitabile iudicium derelinquat . L. Quod non oportet tempus expectare super sua ipsius directione eo quod de crastino nihil habeat certum , quod multi multa consulentes crastinam diem non apprehenderunt . LI. Quod non oportet seduci saturitate ventris per quod fiunt phantasie nocturne . LII. Quod non oportet occupari immensura operatione nec etiam supergradi terminos sufficientie secundum

C 4

cundum Apostolum qui dicit : habentes alimenta & quibus tegamur hiis contenti sumus . LIII. Quod habundantia super oportunitate imaginem avaritie insinuat . Avaritia autem sententiam habet idolatrie . LIV. Quia non oportet amatorem esse pecunie nec thesaurizare inutilia que non convenit . LV. Quod oportet accedentem ad Deum paupertatem & nihil possidere salutare per omnia & confixum esse in timore Domini iuxta dicentem : Confige timore tuo carnes meas , a iudiciis enim tuis timui . Det autem Dominus cum omni certificatione suscipere que dicta sunt ad gloriam Dei , fructusque penitentie dignos ostendere Dei beneplacencia & cohoperatione Domini nostri Iesu Christi . Amen .

SER-

S E R M O
DE VIDUITATE SERVANDA
S. AUGUSTINO ATTRIBUTUS

F O R T E

S. CAESARII ARELATENSIS

NUNC PRIMUM ERUTUS EX DUOBUS CODD. MSS

A L T E R O

BIBLIOTHECAE MEDICEO-LAURENTIANAE

SAEC. XI

A L T E R O

BIBLIOTHECAE S. MARCI FLORENTIAE

SAEC. IX

CLEMENTI. XIII. P. O. M

EX. INCLITA. FRANCISCANORVM. FAMILIA
 AD. SVPREMI. SACERDOTII. APICEM
 SVMMO. REI. CHRISTIANAE. TEMPORE
 INSTINCTV. DIVINITATIS. EVECTO
 FVNDATORI. PVBLICAE. SECVRITATIS
 RERVM. DIVINARVM. HVMANARVMQVE
 OPTIMO. PRINCIPI
 CVIVS. EGREGIA. IN. LITTERAS. AC. LITTERATOS
 MERITA
 ET. IN. VETERIBVS. MONVMENTIS
 CONQVIRENDIS. COMPARANDISQVE. STVDIVM
 OMNES. ADMIRANTVR
 SERMONEM
 DE. VIDVITATE. SERVANDA
 DIVO. AVRELIO. AVGVSTINO. TRIBVTVM
 FORTE. DIVI. CAESARII. ARELATENSIS. OPVS
 EX. DVORVS. CODD. MSS
 FLORENTINARVM. BIBLIOTHECARVM
 S. LAVRENTII. ET. S. MARCI. ERVTVM
 IOHANNES. CHRISTOPHORVS. AMADVTIVS
 OB. AMPLA. BENEFICIA
 AB. OPT. MAXIMOQVE. PRINCIPE
 IN. SE. CONLATA
 SANCTISSIMO. PATRI
 MECENATI. MVNIFICENTISSIMO
 DEVOTVS. NOMINI. MAIESTATIQVE. EIVS
 LIBENTI. MVNERE. OBFERT

IOHANNIS CHRISTOPHORI AMADUTII
AD CL. VIRUM
ANGELUM M. BANDINIUM

CANONICUM BASILICAE LAURENTIANAE FLORENTIAE

Et Praefectum Regiae Bibliothecae
Mediceo-Laurentianae

P R A E F A T I O.

SEMPER mecum ipse cogitavi, BANDINI amicissime, & eruditissime, sic ingenuo, ac honesto Viro grati animi officia convenire, ut si quis vel ea sciens praetermittat, vel ab iis refugiat, parum absit, quin inter iumenta recenscam. Alitur enim humana societas mutuis potissimum praesidiis, studiis, ac voluntatibus, quae quidem si tollantur, humanitas ipsa tolli mihi videtur, quae quam sit hominis propria, vel ipsum nomen indicat. Habeat ergo sibi, qui velit, oppositae sententiae placita, quibus nova prorsus, ac silvestris Philosophia, urbano homine indigna innititur. Nimirum intelligis, Amicorum optime, haec ideo a me dici, ut qui multis me cumulaveris beneficiis, & amoris significationibus, gratum me quinetiam tuis in me meritis, ac liberalitatibus identidem agnoscas, tum & perpetuo eorum omnium memorem futurum diiudices. Quare cum nunc mihi contingat hunc Sermonem de Viduitate servanda typis committere, quem tibi potissimum acceptum refero, cui alii convenientius haec, quae

me

me nunc praefari decet, inscribantur, quam tibi, ut hinc aliqua saltem mei in te studii vicissitudo exsistat? Exiguam sane video, & imparem beneficio tuo, ac meritis, verum, quae cum ab ingenio, ac maiora dare cupienti animo profisciscatur, digna sit, quam tu aequi, bonique excipias. Postquam Lectoribus nostris innotuit beneficii auctor, unde haec in nos manarunt, aequum est, ut cetera pateant, quae ad Monumentum, quod nunc primum prodit, propius spectent, quaeque ut tibi, qui ea perbelle novorū, repetantur, pati nunc debeas. Codex quoque propter Bibliothecae Mediceo-Laurentianae (a), cui tu merito praees, hunc habet Sermonem, quem tu saeculo xi. exaratum censēs, qui iam ipsum descripsēris in Tom. I. Catalogi Latinorum Codicum Bibliothecae Laurentianae (b), quem propediem proditurum praestolamur. Continet laudatus Codex varias S. Caesarii Arelatensis Homilias, atque inter illas haec etiam habetur, quae tamen Augustino Sanctissimo Ecclesiae Patri tribuitur, cum in fine eiusdem haec, licet insoncinne, subnotentur: Explicit S. Augustini de consolatione mortuorum. Ceterum clarius Augustino inscribitur in Codice altero saeculi ix., in fine mutilo, Bibliothecae S. Marci Florentiae, quam obtinent Fratres Praedicatorēs, ubi post plures, quas continet, eiusdem Caesarii Arelatensis Homilias, sequuntur Sermones tres, quorum primus est S. Augustini Episcopi, & incipit: Beatus homo, cui

(a) Cod. xx. Plut. xvl. (b) Pag. 261. ad 263. v. xli. pag. 141.

cui miserebitur Deus &c. , alter eiusdem nomine quinetiam praenotatur , & est de Viduitate servanda , ac tertius tandem S. Ambrosii designatur , & est de Poenitentia agenda . Describit hunc Codicem Vir inter suos famigeratissimus Franciscus Antonius Zaccherius in eius Itinere per Italiam (a) , ac singula eius capita singillatim recenset . Sermonem secundum de Viduitate servanda ex hoc Codice exscriptum nobis per summam humanitatem communicavit Vir clarissimus Philippus Angelicus Becchetti Dominicae Familiae Alumnus , & Orsinae Ecclesiasticae Historiae Continuator praestantissimus , quemadmodum & eius cura apographum ex Codice Laurentiano excerptum , amice , & comiter te largiente , obtinui . Textus vero , quem exhibeo , est ex Codice Laurentiano , cui tamen in ima ora variantes lectiones subieci , quas habet Codex Divi Marci , qui altero duobus saeculis vetustior est . Potior huius antiquitas postulare quidem videbatur , ut , textus loco , eius apographum proponeretur ; verum cum circa Sermonis dimidium deprehenderim in eum invehitum , forte Amanuensis oscitantia , fragmentum quoddam alterius Sermonis de Poenitentia , quod sane nihil commune habet cum Viduitate , ne in textum ipsum , sic fide Codicis postulante , quid ab argumento primo absonum , invehitum aegre quis cerneret , id consilium cepi , ut Laurentianum exemplar , etsi recentius , pro textu nunc esset , cui inter ceteras alterius vetustioris Codicis variantes lectiones fragmentum etiam hoc ipsum

(a) Part. I. cap. II. pag 49. , & 50.

ipsum adnecletur. Atque illud sane praetermitti
 haud posse videbatur, quod nullibi pro institutis
 a me perquisitionibus inter Augustini, Ambrosii,
 & Caesarii Sermones, illud inter edita deprehende-
 rim. Zaccherius loco laudato innuit post Sermonem
 de Viduitate servanda sequi Sermonem alterum
 S. Ambrosii de Poenitentia agenda, seu, ut ipse
 ait, Homilia XLIV., quam editi Libri Augusti-
 no adiudicant. Inspexi quapropter ex ipsius in-
 dicatione laudatum numerum XLIV., qui huic Ho-
 miliae adscribitur, in Augustini, atque Ambrosii
 Operibus editionum tum veterum, tum recentio-
 rum (nam Zaccherius non bene exerit, quem ex
 duobus Patribus ibidem designatum velit), & ho-
 rum Homilias, seu Sermones, qui hunc numerum
 gerunt sive inter genuina eorundem Opera, sive
 inter spuria, ac suspecta, alios esse omnino de-
 prehendi, nihilque de Poenitentia ipsos attingere.
 Habentur sane apud Augustinum Sermones duo de
 utilitate agenda Poenitentiae (a), ac plures
 alii de eodem argumento occurrunt in Appendi-
 cem (b) reiecti a doctissimis S. Mauri Monachis Pa-
 risiensibus; ast in eorum nullo quidquam deprehen-
 di, quod cum laudato fragmento conveniat; quod
 etiam de Ambrosianis, ac Caesarianis Sermonibus,
 quos data opera consului, dictum existimes. Ast
 nunc eo deveniendum, ut de Auctore huius Sermo-
 nis meam opinionem expromam, quam etiam
 cum

(a) Serm. CCCLI., & (b) Serm. CCLIV. usque
 CCCLII. Tom. V. edit. PP. ad CCLXII.
 S. Mauri.

cum cl. *Augustino Antonio Georgio Eremitarum Augustinensium Procuratore Gen., Viro mei amantissimo, omnium scientiarum genere ornatissimo, tum & Augustinianae doctrinae Vindice apprime strenuo, praestantique communicatam volui. Stilus quidem, si cum sinceris Sanctissimi Patris, aureis prorsus, divinisque Operibus conferatur, non huic omnino, quo Sermo noster coalescit, respondere, quin oppido differre videbitur. Huc accedit, Sanctissimum Patrem in Scripturarum testimoniis proferendis Graeco textui adhaerere, quod etiam a Maurinis Monachis observatum est. Scilicet locus ipse Pauli Apostoli ad Timotheum (a), qui primum in nostro hoc de Viduitate servanda Sermonem occurrat, ab Augustino profertur in eius Opusculo de Bono Viduitatis, quod in Cod. Palatino Vaticano saec. VI., vel VII. signato n. 210. inscribitur Liber, seu Epistola S. Augustini ad Iulianam de Viduitate conservanda, ac Graeco textui omnino, non autem Vulgatae versionis respondet. Sic enim se habet: Quae autem vere vidua est, & desolata, speravit in Dominum, & persistit in orationibus nocte, ac die. Quae autem in deliciis agit, vivens mortua est. Habe nunc Graecum textum, ut nullo negotio conferas cum utraque versione: Η' δὲ ὄντως χήρα, ἡ μνηστευμένη ἄλλαν ἐπὶ τὸν Θεὸν, ἡ περιμένει τὰς δόξας, ἡ τὰς προσυχῶς νυκτὸς, ἡ ἡμέρας. Η' δὲ σπαταλῶσα, ζῶσα τίθηται. In Sermonem autem nostro iuxta Vulgatae editionis fidem, quamquam non accurate prorsus, locus iste*

D

addu-

(a) I. ad Timoth. cap. V. vv. 5., & 6.

adducitur, aliter, ac ab Augustino peractum esset, quod sane de ceteris Novi Testamenti locis heic citatis dictum intelligas. In Opusculo autem de Vita Christiana, cui Maurini Monachi locum fecerunt in Tomi vi. Appendice, hic ipse Pauli locus iuxta Vulgatum adductus cernitur; Ast Opusculum hoc ab Augustino iidem abiudicant, tribuuntque potius Fastidio eadem Episcopo, & Relagii conterraneo. Quare sic cenſeo, hunc Sermonem S. Caesario Arelatensi potius esse tribuendum, cum in Codicibus suarum Homiliarum habeatur, cumque plures alii eiusdem Sermones antea Augustino tributi fuerint, quos in Appendice ad Tom. v. Augustinianorum Operum doctissimi Monachi S. Mauri reiecerunt. Haec sunt, BANDINI doctissime, quae tecum agere nunc libuit, quocum eruditum sermonem conferere mihi propemodum visum est. Tu, qui tanta polles eruditione, quique ad litterariae Reipublicae commodum, & incrementum maiora quotidie moliris, eruditulas has meas adlocutiones, tum parvula haec Opuscula ne asperneris; sunt enim ad tuum genium saltem accommodata, & ad tuorum Operum exemplar conantur accedere. Ceterum non ex hoc solum quantulocumque officio grati animi mei, & observantiae modulum metiaris, qui maiora etiam, si suppetant, aut cetera etiam, quaecumque eandem sint, a me in dies expectes. Vale interim, BANDINI eruditissime, & patriae, ac Musis, tranquillo otio, vive.

Datis Roma Nonis Ianuarii anno a Christo nato CIIIOCCCLXXIII.

SER-

S E R M O
DE VIDUITATE SERVANDA.

UDI, Filia derelicta, quae perdidisti solatium caritatis, de cuius cervice sublatum est iugum viri. Ecce beator eris, si sic permanseris; non te seducat vana cogitatio dicendo: quis mihi providebit cibum in tempore, vel orphanos meos quis tuebitur (a)? Gaudere debes potius nunc, quam cum fueras vinculo viri ligata. Ecce soluta es a lege viri, in qua detinebaris, ut sis in tuo arbitrio. Non habeas suspirium, quod perdidisti spem huius saeculi: memor esto, Filia, Dominum esse spem omnium finium terrae. Non anxieris, quod sola remanseris; memorare Dominum, qui orphanum, & viduam suscipit. Ora Dominum, sicut Apostolus dicit (b): *Quae vere*

D 2 vi-

(a) *Cod. S. Marci habet:*
sustinebit?

(b) *Epist. I. ad Timoth.*
cap. V. v. 4. 5. 2 & 6.

vidua est, & desolata, instat in orationibus, & obsecrationibus diebus, ac noctibus: nam quae in deliciis est vivens, mortua est. Si qua vidua parentes, & nepotes habeat, discat primum domum suam bene regere, & mutuam vicem reddere parentibus; hoc enim gratum, & acceptum est coram Domino. Esto humilis, & verecunda, atque sobria in omnibus, ne forte abominabilis (a) videaris; sic (b) scriptum est: *Adolescentiores viduas devita, cum enim luxuriatae fuerunt, in Christo nubere volunt, habentes dāpnationem; quia primam fidem irritam fecerunt, non solum otiosae, sed etiam & verbosae, & curiosae, discunt circuire domos alienas, loquentes, quae non oportet.* Esto sedulo in domo tua orando cum lacrimis, ut det tibi castitatem corporis, vel continentiam. Quam infelix es, & misera, quam malum oppro-

(a) Cod. S. Marci habet: sicut. Sequens locus est in ab hominibus. cit. Pauli epiſt. vers. 11.,

(b) Cod. S. Marci habet: 12., & 13.

opprobrium portas, si te non contines !
Qualis distractio est tibi, si carnis tuae frenum non habes ! Labora in opere Dei semper. Ecce bona vidua, quae est unius uxor viri, si filios educavit, si hospitio recepit, si sanctorum pedes lavit, si tribulationem patientibus ministravit (a). Beata eris, si haec omnia feceris ; sunt enim multae viduae, quae habuerunt duos, vel tres viros, sed non habent praeceptum, ut ab omnibus honorentur, sicut illa, quae unum virum habuit. Multae viduae fuerunt in diebus Heliae, & ad nullam earum missus est, nisi in Sarepta Sidoniae. Vide, quia nulla ex illis habuit meritum, nisi illa sola, quae hospitio recepit in die necessitatis, quando erat fames valida, & adveniente Sancto Helia, apparavit illi mensam ; Sicut & illa vidua non habuit in substantia sua, nisi duos denarios, & sperans ex corde puro, quod esset centuplum acceptura, hos ipsos obtulit Domino ; Sicut & illa vidua nomine

D 3

Iu-

(a) Verba haec usurpat Apostolus cit. epist. v. 10.

Iudith, quae non discedebat de superioribus domus suae, ieiuniis, & orationibus serviens Domino die, ac nocte, quam Dominus custodiebat de manu Holophernis, ne coinquinaretur in opere peccati. Oh quam beata vidua, quae tale gaudium (a) civibus suis

(a) *Cod. S. Marci haec insuper habet, quae per Amamuenfis oscitantiam introducta sunt, quaeque ad Sermonem alterum de Poenitentia pertinere videntur, quaeque heic subiungere placuit: . . . Faciat, quod adeo cupit fieri, quando diem finierit, vita non finit, sed transit de vita in vitam. Sive is voluntate sua occurrat ad baptismum, sive in periculo constitutus baptizetur, & exeat, ad Dominum vadit, ad requiem vadit. Baptizatus autem, & desertor, violatorque Sacramenti si fuerit, peccat, & Dominum repellit a se. Si au-*

tem agat poenitentiam ex toto corde, sed agat veram poenitentiam, ubi Deus videt, sicut vidit cor David, quando increpatus a Propheta graviter, & post communicationes terribiles Dei exclamavit dicens: Peccavi, & mox ut audivit Dominus, abstulit peccatum suum. Quantum valent tres syllabae! Tres enim syllabae sunt peccavi, sed in tribus syllabis flamma sacrificii cordis eius ad caelum ascendit. Ergo qui egerit veram poenitentiam, & solutus fuerit a ligamento, quo erat constrictus, & a Christi corpore separatus, & bene

fuis praestitit , & spem bonam sibi aquirere meruit , ut liberaret populum suum ab ore

D 4

gla-

ne post poenitentiam vixerit , post reconciliationem cum defunctus fuerit , ad Dominum vadit , ad requiem vadit , regno Dei non privabitur , & a poculo diaboli separabitur . Qui autem positus in ultima necessitate , aegritudinis suae , acceperit poenitentiam , & mox reconciliatus fuerit , & vadit , id est exit de corpore , fateor vobis ; non illi negamus , quod petit , sed nec praesumo , quod bene hinc exiit , & non praesumo , non polliceor , non dico , non vos fallo , non vos decipio , non vobis promitto . Fidelis bene vivens securus hinc exit . Agens poenitentiam , dum sanus est , & reconciliatus si postea bene vixerit , securus est . Sed dicis , quid est si bene vixerit ? Vel hoc nos

instrue , Sacerdos bone , vel hoc sciamus . Illud nescire te dicis , qui accepta poenitentia ad horam & transiit , nescire te dicis , facinora sua si relaxentur in die iudicii , hinc nullam securitatem nobis das . Quid est vivere post poenitentiam , doce nos . Dico vobis , abstinere ab ebriositate , a concupiscentia , a furto , a malo eloquio , ab ipso immoderato risu , a verbo otioso , unde rediturae sunt homines rationem in die iudicii . Ecce quam levia dixi , & obmisi illa gravia , & pestifera . Et aliud dico : Non solum post poenitentiam ab istis vitiis homo observare se debet , sed ante poenitentiam , dum sanus est , quia nescit , si possit ipsam poenitentiam accipere , & confi-

gladii ! Ecce quod fecit castitas viduae , ut
esset nominata in omnem terram , & Do-
mino

confiteri Deo , & Sacer-
doti peccata sua . Ecce
quare dixi : & ante poe-
nitentiam melius . Agens
vero poenitentiam ad ul-
timum , & reconciliatus
exierit , si securus hinc
exeat , ego non sum se-
curus . Poenitentiam da-
re possum , securitatem
dare non possum . Quod
dico , attendite . Ego il-
lum planius expono , ne
aliquis me male intelli-
gat . Numquid dico da-
pnabitur ? Non dico . Sed
liberabitur dico . Et quid
mihi dicis , sancte Episco-
pe ? Quid tibi dicam , ne-
scio . Dixi non praesu-
mo , non promitto , pror-
sus nescio de Dei volun-
tate . Vis te , frater ,
a dubio liberari ? Vis ,
quod certum est , evade-
re ? Age poenitentiam ,
dum sanus es . Si enim
agis veram poeniten-

tiam , dum sanus es , &
invenerit te novissimus
dies , curris , ut reconci-
lieris ; si sic agis , securus
es . Quare securus ? Vis
dicam tibi ? Quia egissi
poenitentiam eo tempo-
re , quo & peccare po-
tuisti . Ecce dixi , quare
securus es . Si autem
tunc agere vis ipsam poe-
nitentiam , quando pec-
care iam non potes , pec-
cata te dimiserunt , non
tu illa . Sed unde scis ,
inquies , si forte Deus
mihi misereatur , & di-
mittat mihi peccata mea ?
Verum dicis , frater , ve-
rum dicis , unde scio ,
& ideo tibi do poeniten-
tiam , quia nescio . At
ille inquit : ergo dimit-
te causam meam Deo .
Quid metu verbi affigis ,
& iudici me Deo dimit-
tis ? Illius iudicio te com-
mitto , cuius iudicio me
com-

mino laudabilis , & in omnibus clara . Oh quam beata es vidua , quam Dominus memoratur ! Sicut illa , cuius filius unicus defunctus fuerat , quomodo misericordiam consecuta est a Domino , ut resuscitaretur (a) ; Sicut illa vidua in Actibus Apostolorum (b) nomine Dorcas , quae multas eleemosynas faciebat , omnes viduae , adveniente Petro , ostendebant vestes , quas eis fecerat Dorcas , dum viveret ; vidit autem Petrus opera mulieris viduae , oravit , & suscitavit eam ; Sicut & illa vidua , quae quotidie seolvebat ad pedes cuiusdam divitis , ut vindicaretur de adversario suo , cum vidisset illam dives lacrimantem ait : si Dominum non timeo ,
nec

commendo ; nam si scirem , nihil tibi prodesse , non te admonerem , non te terrerem . Duae res sunt : aut tibi ignoscetur , aut non tibi ignoscetur . Quid horum tibi futurum sit , nescio . Sed do consilium : Dimitte incertum , & tene cer-

tum . Et cum vivis , age poenitentiam veram , ut cum veneris in iudicium Dei , non ab eo confundaris , sed ut ab eo in regnum deducaris .

(a) *Cod. S. Marci habet* : consequuta est , ut a Domino resuscitaretur ,

(b) *Cap. IX. v. 36.*

nec hominem revereor, tantum haec vidua quia molesta est, vindicabo eam. Ecce quomodo vindicatur vidua, si obtineat castitatem, & humilitatem, & mihi ipsi praeceptum est, ut a me visitationem accipiat, dicente Apostolo (a) : *Visita pupillos, & viduas in pressura ipsarum*. Oh quam beata es vidua, quae in omnibus taliter commendaris a Domino ! Qui autem tibi non miseretur, iudicatur a Domino ipso dicente (b) : *Causas viduarum non iudicantes, & pupillos non miserantes, iudicabo vos, dicit Dominus*. Benedicta es vidua, quia ipsum Dominum habes iudicem, & defensorem. Iam nullum plores, Filia, quae melior facta es, quam fueras ante; ante in homine sperabas, modo autem in Domino Iesu Christo; antea cogitabas

(a) Iacobi Epist. Cath. cap. I. v. 27.

(b) Locus hic in Scripturis Sacris non habetur, licet testimonia de viduis, & pupillis huc redeuntia

plurima occurrant, quorum aliquod heic ad sensum, uti non insolens apud Scriptores sacros, forte adductum est.

tabas secundum hominem , modo autem secundum Deum ; antea carnis libidine delectabaris , & vestis periculo , modo autem legis dulcedinem , & castitatem prae omnibus cogitas ; antea ancilla viri fuisti , modo autem libera es Christi (a). Quam bonum est te esse securam , quam pati servitium (b) viri ! Bonum est sola iacere in lecto , & surgere munda , quam iacere conscia libidinis , & carnis immunditiae . Antea eras curvata , & eras sub viri iugo gravi (c) , modo autem erecta es a iugo Christi suavi . Gaude , Filia , quia venundata fueras , ut esses ancilla viri , modo autem libertatem a Domino meruisti . Memor esto , Filia , mulierem Chananaeam , quae per inopportunitatem suam beneficium Salvatoris nostri impetrare meruit , sed & mulierem illam , quae pedes Domini lacrimis rigavit , & capillis suis terfit , vel illam mulierem , quae
attu-

(a) *Cod. S. Marci habet* : servitutem .
in Christo .

(c) *Cod. S. Marci habet* :

(b) *Cod. S. Marci habet* : sub iugo viri gravi .

attulit unguentum pretiosum , & profudit
 Dominum recumbentem (a) , vel illam mu-
 lierem , quae vestimenta Domini tetigit ,
 & continuo stetit fluxus sanguinis eius , &
 illam mulierem , quae ad pedes Domini
 sedebat , audire , qualiter posset fugere ab
 ira ventura . Considera , Filia , per quam
 viam humilitatis hae ipsae mulieres gradie-
 bantur , & ex hoc meritum bonum habue-
 runt . Esto & tu similis illis in obedientia ,
 in humilitate , in eleemosyna , in susceptio-
 ne peregrinorum , in vigiliis , in ieiuniis ,
 in omni sobrietate . Haec sunt , quae Christo
 placuerunt . Labora , Filia , die , ac nocte
 in opere Domini , ut quae ab homine di-
 missa es , a Domino colligaris , ut quae acce-
 ptura eras trigessimum (b) fructum , sexagesi-
 mum merearis consequi , per eum , qui vivit
 in saecula saeculorum . Amen . Explicit (c)
 S. Augustini de consolatione mortuorum .

EPISTO-

(a) <i>Cod. S. Marci habet :</i>
& perfudit Domino re-
cumbente .
(b) <i>Cod. S. Marci habet :</i> | tricenum .
(c) <i>Haec desunt in Cod.</i>
<i>S. Marci .</i> |
|---|---|

EPISTOLA APOCRYPHA
IESU CHRISTI
AD
DIVUM PETRUM
EX COD. MS.
ECCLESIAE TUDERTINAE.

IOHANNIS CHRISTOPHORI AMADUTII

A D

FRANCISCUM MARIUM PASINIUM

PATRITIUM ARIMINENSEM

ET SANCTAE TUDERTINAE ECCLESIAE

EPISCOPUM MERITISSIMUM

PRAEFATIO.

NON ignoras, PASINI Praeful eruditissime, falsariorum audaciam, siue superstitione, siue etiam malitia duce, eo devenisse, ut profanas manus etiam in Sacros Codices inferre, ac inter eos, quos Divina Sapientia vel distruxerat, vel inspiraverat, supposititios quin etiam, & ineptos fetus inserere non dubitaverit. Hinc tot Evangelia Thomae, Nicodemi, aliorumque, hinc Apocalypses Petri, & Pauli, hinc Epistolae Pauli ad Laodicenses, & ad Alexandrinos, atque alia huiusmodi, quae ansam prae buerunt Ioh. Alberto Fabricio compingendi Opus, cui titulum fecit: Codex Pseudepigraphus Novi Testamenti, ut aliud, quod est Veteris Testamenti, quodque nunc ad rem nostram non facit, praeteream. Tulerunt sane huiusmodi impostores etiam prima Christianae Religionis tempora, nec ipsis etiam posteriora caruerunt. Inter hos certe adnumerandus est ineptus conditor Epistolae nomine Iesu Christi

Sal-

Salvatoris nostri ad Divum Petrum perscriptae ,
 tamquam ex septimo Throno , de diei Domini-
 ci observantia , & cultu ; quae ab ipso saeculo vi. ,
 ut mox ostendam , in Catholicae Ecclesiae Sacraria
 irrepserat , quaeque saeculo xii. , ignorantia , &
 barbarie suffragante , etiam inter Clerum Ecclesiae
 Tudertinae , quem nunc tu tanta cum laude , do-
 ctrina , ac vigilantia moderaris , receptam fuisse
 patet , ut & peculiarem festi celebrationem ab eo-
 dem promeruerit , quae quidem , ipsa Resurrectionis
 Dominicae solemnitate vel praetermissa , vel remis-
 sius , mixtimque peracta , eandem in posterum
 (quod pene incredibile videatur) in Dominicam
 Epistolae penes Liturgicos Libros , novo indulto
 nomine , immutaverit . Patet hoc ex Cod. Ms. saecu-
 lo xii. exarato , & ex charta pecudina compacto ,
 qui in Tabulario Ecclesiae Cathedralis Tuderti ad-
 servatur , quique constat fol. clxxi. , licet principio
 careat fol. liv. Hunc tui beneficio , PASINI Praesul
 humanissime , dum anno cixccclxx. apud te Octo-
 bre mense rusticationis causa hospitio comiter ex-
 ciperer , contrectare licuit , atque Epistolam ipsam ,
 quae ibidem occurrit fol. cli. a tergo , exscribere .
 Risimus tunc de ea , multaue sermone ; quem te-
 cum nisi cruditum habere non liceat , usurpavimus ;
 ut proinde eandem ego nunc illustraturus , ut ipsa
 primum in lucem prodeat , non alius , quam tu ,
 mihi provocandus videatur . Siquidem nemo mihi
 vitio vertet , si Litteratorum eruditioni , ac me-
 moriae typis eandem nunc commendare aggrediar ,
 exempla sequutus Ioh. Alberti Fabricii , Ioh. Bapt.

Cote-

Cotelerii, & ut ceteros taceam, Viri Cl. Ioh. Aloysii Mingarellii Abbatis Canonicoꝝ Reg. S. Salvatoris, qui non multo ante hos annos Apocryphum Thomae Evangelium ex Cod. chart. saec. xv. Bibliothecae Bononiensis S. Salvatoris multo auctius, ac multis quinetiam variantibus lectionibus praeditum in vulgum emisit (a); quandoquidem & haec ipsa apocrypha suam habent utilitatem, & Ecclesiasticam Historiam praesertim multum iuvant, ut eruditi omnes norunt. Commode haec Epistola Tudertini Codicis tui in Codice Pseudepigrapho, quem superius memoravi, Novi Testamenti a Fabricio elaborato desideratur, ut proinde non inexcusable sacrae eruditionis cultoribus futura sit. Ceterum ab eodem Fabricio memoratur ibidem (b), ubi de scriptis Christo tributis, quaedam Epistola Christi e Caelo delapsa in Vaticanum saeculo vi., quae certe non alia ab hac nostra fuisse videtur: Recenset enim ibidem ex Iosepho Saenzio Aguirreio (c) Epistolam Liciniani Carthaginis Spartariae in Africa Episcopi ad Vincentium Episcopum Eboſtanae Insulae, quam ipse Cardinalis amplissimus Aguirreius ex Ms. Ecclesiae Toletanae extraxit, & in qua vitio vertitur Vincentio, quod Litteras sub Christi nomine confectas, atque e Caelo, ut fingebatur, delapsas non reieciſſet, inter quas ea ad-

numeratur ; in qua initio praescribitur , ut dies Dominicus colatur , quaeque nimirum etiam delapsa dicebatur Romae in memoria S. Petri , supra sepulcrum nempe Principis Apostolorum ad Vaticanum . Licinianum vero , quem laudavimus , sub extremum saec. vi. , scilicet circa annum Christi DLXXXIV. vixisse , compertum est ; quod est sane huiusce inepthae falsitatis testimonium vetustius , quod usquedum innotuerit . Ceterum forte hoc ipsum Epistolium in Syria obtinuisse , & in Malabarensi Regionem quinetiam permeasse existimo ; siquidem in Synodo Diamperitana celebrata ab Alexio Menezesio Eremita Augustiniano , & Archiepiscopo Goense anno MDXCIX. inter Libros Apocryphos , Syriacos praesertim , recensetur (a) Epistola Dominica , quam a Caelo lapsam nugantur , & quam etiam Miturinus Veyssierreius La-Crozianus in eius Epistola ad Theophilum Sigefridum Bayerium memorat (b) . Haec nunc tecum , PASINI Praesul Cl. , a me scriptis agenda erant de hac Epistola apocrypha Tudertini Codicis tui , cui sane , te Episcopo tam docto , tam probo , apud Clerum tuum perfugium , cultumque haud umquam nancisci , nec ipsum in hac superstitionis labe versari contigisset ; qui nunc scilicet Lectiones ipsas Sanctorum Ecclesiae Tudertinae a te elegantiori perpolitas sermone , & gravioribus rebus dumtaxat insignitas a Sacra

Rituum

(a) Romae typis Hieronymi Mainardi 1745. Aët. III. Decr. XIV.

(b) Thesaur. Epistolic. La-Crozian. Lipsiae 1742. To. XII. Epist. 12. pag. 30.

Rituum Congregatione probari, & confirmari provide curas. Haec fere exaravi paratus ad iter Eugubinum, quando hoc Autumnale otium tecum ponere, tuoque iucundissimo hospitio hac vice perfrui non licet. Vale interim, PASINI Praesul amplissime, & litteras, ut facis, tua gratia fovere perge.

*Datis Roma iv. Nonas Octobris anno Gratiae
CICCCCLXXII.*

E 3

Incip.

Incip. Dñm. epl.

In nomine dñi nři ihũ xpi incipit épi-
stola de xpõ dī filio . de die dñico scō ,
qualiter oñs xpīani celebrare debētur .
Audite ós populi . & magis vos q. nescitis il-
lut. Timere ne & custodire sicut mandatum
est vob. Ppt hoc venit ira dei sup vos , &
flagellavit laboribus vris in pecorib; sive in
animā lib. quem vos possideris . Pro eo quod
non observastis hoc , quod in baptismo pro-
misistis , & de die dominico scō hoc venit
super vos gens paganor. inter vos . & corpo-
ra vra in captivitatem .

Et propterea venīt sup vos lupi rapaces.
& in profundum maris dimergunt .

Et avertunt ego dñs faciem meā a vob
& tabernacula q; fecerunt man. mee quecūq;
aūt malo feceritis in sc̃la meā . Ego dicebam
qualiter reddam vobis . trado vobis in ma-
nū alienor. exterminabo vob. in manū ame-
nor. exterminabunt vos sic demergam vos

E 3 sicut

sicut fumerit sodomam , & egomurrea
quos terra absorbuit .

Et ambulaverit in aliū locum in die
scm̄ domicū nisi ad ecclān aut ad alia loca
scōr. ul loca mārtyrum aut infirmum visi-
tare . ul mortuo sepellire aut discordantes
ad concordiam revocare ul viduis & orpha-
nis & peregrinantibus subvenire si aliū fece-
rits flagellabo vobis duris flagellis . Et in-
mitto vob. & domib; vris om̄e plagā . &
confusionem malam . Si q. negotiū fece-
rit in die scm̄ dominicū aut aliquid in do-
mū suā fecerit ut capillos tonderit aut ve-
stimenta sua laverit aut panem suum co-
xerit . aut operatus fuerit . nulla opa xpiānis
non est.

Tunc inmitto sup eū maledictionē , &
non abent benedictionem meam , nec in
die , nec in nocte ; & pono in domū suam &
sup eum & sup filios suos om̄e infirmitatē .
Si qs aut̄ causaverit in die dominicū scm̄ ,
aut ira ppetrabit , aut qui ipsā comiserit ,
mittam sup eum om̄e malū ut deficiat , &
di-

disperdat. Audite om̃s ppli & ingredula gentes generationē malā adq; pessimā quare mihi non vultis credere. & servis meis quod vos cotidie predicam. Paucit. dies vris. & cotidie adpropinquā fines nr̃as. Ego aut̃ patiens sup̃ om̃s ex peccato peccatores ut converta. ad penitentiam.

Audite om̃s & videte ut nullus ex vobis iuret in diem sc̃m̃ dominicum, quia in eo pater luce concedit. & in sex die cuncta pfecerit. Et ip̃so sc̃o die dominico. resurrexit a mortuis. & in eo sp̃u sc̃o sup̃ discipulo infudit. Tanta est debet observantiam. ut ppt orationem. & missarum solemnia. nichil aliū faciat. ita & vos requiescite ab om̃ib; operibus vr̃is. Tam liberi, quam & servi. & n̄ alius faciens nisi ut serviatis dō in eccla meā. & a sacerdotib; meis. Si enī non custodieritis diē dominicū sc̃m̃. de ora nona Sabbati usque ad secundā fr. ora. 1. & non occurritis ad sc̃am eccliam cum oblationib; & luminarib; a missarū solemnia, cū anathematicus vos corā

patrē meū qui est in Celis . Et non abeat
partē mecū neq; cū angelis meis in scta
sctōr. Añ dico vobis si non custodieritis
diē scām domicū . & oīs caro patres vrōs .
Mitto sup vos grandinē & fulgora , & cor-
ruscationes & tempestates ut pererit labores
vrōs . & vineas & olivas vrās . neq; aquā
veniam sup vos abundantiam . Añ dico
vobis a sacerdotib; meis decimis vrīs date .
Sciatis oīs quia qui ipsa fraudaverit de
oīb; quicūq; manus suas operatus fuerit si-
ve in corpus . sive in anima . Et non vide-
bit vitā ētnam que desiderat videre & fines
in terra Xpiñor. Hoc incredulis pplis iudi-
ciū tibi servo nec in sclo condempno .

Si feceritis q; pcipio vob. si custodierit-
tis diē scām dñicū , aperiā vobis cataratā
celi & oīa bona multiplicabo in laboribus
vrīs . Non erit fames , neq; conturbatio in
gentes . stat ego in vob. & vos in me . &
sciatis quia ego sū ds pt me non est alius .

Añ dico vob. Si observaveritis diē do-
minicū scām oīa mala aufero a vob. Oīs
sacer-

sacerdos qui istā epystolā legit ad pplo suo non ostendit .

Sive in villis in tremōdo iudiciis gravis periculum sustinebit . & istam epystolā singulis diebus dominicis om̃s sacerdos ad cuius man' pervenerit legant . & pdicant . ut credant & semper in memoriā abeant . Quod si non custodierit epistolā istam anathematizo vos illos usque in sc̃lm sc̃li . & de septimo trono dñi ñri ihu p̃terito anno in Civitatem gazize ubi sc̃s petrus epyscopatum accepit . ✠ . Ibi vō ad me petrus eps istam epystolam dñs direxit dico non m̃tior . quia per nullum hominē michi mandatum est . Vide quod si non custodieritis quod superius dixit . ante tribunal Xpi . sustineritis duris flagelis .

Iuro ego petrus eps sc̃s p̃ dī potestatem qui fecit celū & terram & om̃ia q; in eis . & p̃ ihm Xpm̃ filiū eius .

Et p̃ scā Trinitatem . & per quatuor evangelista . & p̃ XII. pphe . & per XII. apli . & p̃ beatissimā virginē mariam . &

p̃ cor

p corpus virginū . & p ereliquia scōr. om̃ium
 si mentior vob. quia epystolā istam non est
 formata de manū hor. set de septimo thro-
 no dei est scripta digiti dñi . Vero si nrās
 missā est de septimo throno . qualiter die do-
 minicū custodire debeatis in sc̃la sc̃lor.
 Am̃ .

ASCA-

ASCANII COLUMNAE CARDINALIS

O R A T I O

AD SIXTUM V. P. M

DE SUO IN URBEM REDITU

AD CARDINALATUS INSIGNIA

SUSCIPienda

QVAM

EX COD. MS. VATICANO

NUNC PRIMUM PROFERT

STEPHANUS BORGIA

A SECRETIS

SACRAE CONGREG. DE PROPAGANDA FIDE.

PETRO. FABRICI. F. COLVMNAE

TIT. S. MARIAE. TRANSTIBERIM

S. R. E. PRESBYTERO. CARDINALI

IN. GENTEM. PAMPHILIAM. ADSCITO

PRINCIPI

ATAVORVM. PROCERVVM. GLORIA

PROPRIISQVE. VIRTVTIBVS. CLARISSIMO

QVEM

GALLI. APVD. QVOS. DIFFICILLIMIS. TEMPORIBVS

NVNCII. APOSTOLICI. MVNERE. FVNCTVS. EST

EXIMIA. SACRARVM. DISCIPLINARVM. ET. FIDEI. LAVDE

SEMPER. COLVERVNT

STEPHANVS. BORGIA. V. S. R

A. SECRETIS. CONGR. PROP. FIDEI

ASCANI. COLVMNAE. CARDINALIS. CELEBERRIMI

ELEGANTISSIMVM. OPVSCVLVM

IN. QVO. GENTIS. SVAE. DECORA. MONVMENTA

NVNC. PRIMVM. B. VATICANO. CODICE

TYPIS. EDITVM

OFFERT. CONSECRAT

ANNO. MDCCLXXII

PETRO. FABRICI. F. COLUMNAE

TIT. S. MARIAE. TRANSTIBERIM

S. R. E. PRESBYTERO. CARDINALI

IN. GENTEM. PAMPHILIAM. ADSCITO

PRINCIPI

ATAVORVM. PROCERVVM. GLORIA

PROPRIISQVE. VIRTVTIBVS. CLARISSIMO

QVEM

GALLI. APVD. QVOS. DIFFICILLIMIS. TEMPORIBVS

NVNCTII. APOSTOLICI. MVNERE. FVNCTVS. EST

EXIMIA. SACRARVM. DISCIPLINARVM. ET. FIDEI. LAVDE

SEMPER. COLVERVNT

STEPHANVS. BORGLA. V. S. R

A. SECRETIS. CONGR. PROP. FIDEI

ASCANI. COLUMNAE. CARDINALIS. CELEBERRIMI

ELEGANTISSIMVM. OPVSCVLVM

IN. QVO. GENTIS. SVAE. DECORA. MONVMENTA

NVNC. PRIMVM. B. VATICANO. CODICE

TYPIS. EDITVM

OFFERT. CONSECRAT

ANNO. MDCCLXXII

ERUDITO LECTORI

STEPHANUS BORGIA.

EX Codice pergameno MMDCLXXIX. Bibliothecae Vaticanae nitidissima manu conscripto, auro minioque exornato, prodit nunc primum Opusculum celeberrimi Cardinalis Ascanii Columnae, quod latitavit adhuc, immo ignotum prorsus exstitit iis, qui tanti Viri elucubrationes recensuere (a). Parentes habuit Ascanius Marcum Antonium Palliani, ac Talleacotii Ducem, qui postremus Romanorum, hostibus ad Echinadas devictis, in Urbe triumphavit, & Felicem Ursinam Pauli Iordani Senioris, belli, pacisque artibus clarissimi, filiam. Graecis, Latiniisque litteris ab adolescentia eruditus, mox in Hispaniam a patre missus fuit, ac in Salmaticensi Academia tanta assiduitate, profectuque iurisprudentiae, sacrisque disciplinis operam dedit, ut, Philippo II. Rege postulante, ad Cardinalatus dignitatem, absens anno MDLXXXVI. evectus fuerit, cumque ad Urbem reversus honoris accepti insignia recepisset, luculentissimam hanc Orationem in Sacro Consistorio coram Sixto V. Magno Pontifice diserte habuit, in qua

<p>(a) Ianus Nicius Erythraeus in Pinacotheca II. num XLVIII. Augustinus Oldoinus in Aethaeneo Romano. Ferdinandus Ughellius de Cardd. Columnensibus.</p>	<p>Hippolytus Marraculus in Purpura Mariana. Prosper Mandosus in Bibliotheca Romana Centuria II. num. LXV. Apollonius Ciaconius, & alii multi.</p>
---	--

qua plura de Minorum Ordine, deque Coenobio Sanctorum Apostolorum opportune, venusteque dixit. Summus profecto coaevorum Scriptorum consensus est, Ascanium, praeter ceteras animi dotes nobilissimo principe dignas, quibus abunde exornatus refulgebat, in Urbe ea aetate virum doctissimum fuisse, ac ita apud illum eloquentiae studia flagrasse, ut, teste Iano Nicio Erythraeo (a), si quempiam audiret paullo diligentius huic studio operam dare, ad se advocaret, nosse vellet, hortaretur, obsecraret etiam, ut in id studium, in quo erat, incumberet; nihil enim esse dignius, in quo omnis nostra opera consumeretur, quam hoc, in quo Romani nominis gloria longe, multumque ceteris nationibus praestitisset. Insignem quin etiam Bibliothecam domi comparavit, Libris omnigenae eruditionis, & Mss. praecipue Codicibus refertam, cui primum Pompeium Ugonium virum clarissimum praefecit, quo vita functo, ipsius Bibliothecae cura commissa est viro alteri eruditissimo Alberto Rubenio Iusti Lipsii discipulo. Quare haec eadem Bibliotheca patuit tunc singulis Litteratis viris, qui Romae florebant, inter quos praecipue memorandus venit Card. Caesar Baronius, qui pro condendis suis Ecclesiasticorum Annalium voluminibus magna hinc adiumenta petivit. De hac plena laude scripserunt Petrus Morinius in suis Epistolis, Iacobus Sirmondus, Antonius Possevinus, aliique. Nihil siquidem hac Bibliotheca vel

cla-
(a) Pinacotheca III. num. XII. in Imagine Lelii Ubal-
dini.

clarius, vel praestantius concipi potest, quippe quae & praeclaris Possessoribus, & amplissimis accessionibus semper excelluerit. Eius enim initium primum est ab Alberto Pio Carpensium Duce, qui, teste Ambrosio Morandio (a), suam Bibliothecam, dono dedit Augustino Steuchio Eugubino Can. Reg. S. Salvatoris Episcopo Kisamo, & Sedis Apost. Bibliothecario; hanc dein magna ex parte Fabius Steuchii frater Marcello Cervinio Iguinae Urbis iam Episcopo, sed tunc Cardinali amplissimo, & mox Pontifici Max. largitus est; tum ipsam Mss. Codicum Monasterii Avellanensis apographis (b), ceterisque aliunde quaesitis amplificatam, Marcellus Pontifex Cardinali Guillelmo Sirletio, qui eidem fuerat a secretis, ex testamento legavit; postea ipso e vivis erepto, a Card. Ascanio Columna XIV. mille scutatis empta est; hinc post ipsius obitum a Duce Ioh. Angelo Altempsio pretio XIII. mille scutatorum in suam possessionem adscita; mox, Altempsii Ducis morte consequuta, migravit in manus Card. Petri Ottoboni Senioris, qui dein fuit Alexander VIII. P. M., quique eandem Familiae suae perpetuo unitam adiunxit; ac tandem omnium iam possessorum additionibus, & Christinae Suecorum Reginae Mss. praecipue Codicibus locupletatam, Benedictus XIV. P. M. laudando in aevum exemplo, ac munere in Vaticanam

F

Biblio-

(a) In Vit. Augustin. Episcopis Eugubinis n. LV. Steuchii Tom. I. Operum, pag. 223., & Petrus Pollidarius in Vita Marcelli II. Venet. 1591.

(b) Maur. Sartius de asp. XXI. pag. 51.

Bibliothecam inferri voluit. Ceterum e vita migravit Ascanius noster in paternis aedibus apud Basilicam Sanctorum Apostolorum anno MDCVIII., aetatis suae anno circiter quinquagesimo, Lateranensi Ecclesia, cui praesuerat, herede relicta, eiusque cadaver ad Martini V. tumulum sepultum est.

OR.

O R A T I O .

N patriam reditus, BEATISSIMÆ
PATER, quaecunque illa sit,
est per seipsum optabilis & iu-
cundus. Quod si Roma ea sit
quae ab exteris etiam, barbarisque nationi-
bus patria appellatur, quid optabilius? quid
iucundius? sed redire te felice Pontifice,
quid felicius? te etiam vocante, & amplif-
simi huius Ordinis dignitate ornatum, quid
mihi, inquam, potuit esse gloriosius? Tecta
ipsa, & parietes, intra quos quis natus, & altus
est, nescio quam vim habent ad trahendos
animos, qui, quaecunque vagentur, & errent,
nisi ad eum locum, in quo eos natura ipsa
collocavit, revertantur, nullibi conquie-
scunt. Aura illa, quam vagientes hausimus,
ita recreat, atque delectat, ut sine ea vita
ipsa vitalis, ut Ennianis verbis utar, prope
non sit. Caelum illud, quod in cunis pri-
mum aspeximus, nescio quid habet aspectu
iucundius. Vestigia, quae adhuc reptantes
impressimus, focos, laresque nostros quanta

F 2

cum

cum voluptate iavimus? Quamobrem pro
 nivibus, ac pruinis Scythae, Hyperboreique
 suspirent, quas pueri teneris adhuc manibus
 attrectare assueverunt, si eos a Scythico illo
 horrore ad Italicam amoenitatem, suavita-
 temque traducas. Imperet quis exfulare
 Aethiopes, & Indos ab incultis, desertisque
 arenis, quae perpetuo Solis ardore torrentur,
 abesse miserrimum iudicabunt. Ad caulas,
 & stabula, ubi natus est, pastor laetus, hila-
 risque revertitur, & pelles, in quibus iacebat,
 infans in manus magna cum voluptate su-
 mens nescio quid in ea paupertate dulce-
 dinis, & suavitatis invenit, quam sensim ani-
 mo etiam rudi, & rustico natura ipsa instil-
 lat. Equidem ut de me ipso loquar, non-
 dum ex ephebis excefferam, cum me Mar-
 cus Antonius parens meus Regni Neapoli-
 tani supremus Comestabilis in Hispaniam
 secum adduxit, in qua plurima profecto
 sunt, quae vel maximum carissimae patriae
 desiderium non parva possunt hilaritate, &
 iucunditate lenire. Nam si caelum salubre,
 agri

agri uberes , & fecundi , amoenissima montium iuga , perlucidi fluminum , fontiumque liquores , riparum vestitus viridissimi , optimi arborum fructus , fruges , armenta , greges , metalla , & rerum fere omnium copia , quae tam ad vitae necessitatem , quam voluptatem pertinent , regiones reddunt amabiles , haec omnia ita habet Hispania , ut de ea Poetarum rex , & regum , ut Alexander dicere solebat , Poeta Homerus cecinerit :

Non est Hispana tellus felicior ulla .

Quid de amplissimis , & ornatissimis urbibus dicam , de gentis moribus , acumine , solertia , hospitalitate , qua & priscis temporibus ita excelluisse Hispanos Siculus Diodorus testatur , ut cum hospites excipiebant de eorum honore inter se laudabili , & pia aemulatione contenderent ? Christiana verò pietas , & religio ubi plus viget pura , & integra ab omni errorum labe Philippi prudentia , & virtute conservata ? Beneficia etiam ab eo in me , familiamque meam tanta benevolentia , & humanitate collata nonne ad

F 3

patriae

patriae memoriam oblitterandam maximam vim habere potuisse dicendum est ? Dicendum profecto est, & te, BEATISSIME PATER, praesente, clara, & contenta voce fatendum, ut cum publica fuerint beneficia, sit etiam gratum se testantis animi publicum testimonium . Dixi hac de re plura, cum in Complutensi theatro me una cum Philippo principe, Isabella, & Catharina principibus filiis totius Academiae nomine gratias agentem audivit sic suae in me antiquissimae benevolentiae memor, ut Regiae Maiestatis penè videretur oblitus, & dicam fortasse aliquando maiora cum & rebus ab eo gloriosissime gestis, & iis, quas filios tanto parente dignissimos gesturos iam pridem auguratur animus, licebit applaudere, si ut res mihi non dubius suppeditabit eventus, sic etiam verba non sit mea mihi iam pridem cognita, & explorata infantia detractura . Ipsa vero regia tanto Rege digna regulis, & principibus viris refertissima, quos vel affinitatis, vel amicitiae vinculo coniunctos habebam, quamvis
sagi

sagi potius, quam togae sit, ita tamen me togatum amavit, & coluit, ut qui equorum cursu armorum tractatione, & militaribus studiis exerceri solerent domi meae doctissimos viros de gravissimis rebus disputantes audire saepissime mallent, eo quod studiis dissimiles sola aequaret benevolentia. Academias etiam, ubi litteris operam damus, patriae loco a plerisque haberi quis nescit? Hac de causa cum inter Himerenses, & Catanenses Siciliae populos de Sterpsicori poetae Lyrici patria lis esset orta, Phalaris Astipalaeus iudex delectus pro Catanensibus sapientissime pronuntiasset dicitur, eo quod Catanae litterarum studiis in puerili aetate navasset. In Complutensi, & Salmanticensi Academia per decennium philosophiae, theologiae, iuris pontificii, & imperatorii curricula conficiens, tantam cum Hispana iuventute familiaritatem studiorum communicatione contraxi, ut inter meos in patria mihi versari viderer. Memini in ultima illa concione a me pridie, quam Salmantica discederem,

habita a te , o patria mihi iure carissima , veniam postulasse , ut eam quoque patriam appellarem , eo quod si in te natus sum , ibi scientiis , & doctrinis excultus , si a te vitam accepi , illa dedit id , sine quo vitam mihi acerbam putarem .

Digitum quoque ad gymnasii parietes intendens marmoreas columnas familiae nostrae insigne iudicabam affinitatis quoddam genus esse dicens inter nos , & eius Academiae alumnos , eo quod ab Othone Columna , qui Martinus Quintus vocatus in sacra ista Pontificii imperii Sede tanta cum virtutis sui laude , & Ecclesiae utilitate confedit , tanquam a familiae cuiusdam capite originem ducant . Quid plura ? cum iam brachia ad omnes amplectendos e suggesto porrigerem , & huc exsurgite dicerem , tenebo , complectar , dabo lacrimas , porrigam dexteram , sanctum , & inviolabile fidei , & amicitiae pignus , ita sensi omnium animos ad fletum , & lacrimas commoveri , ut & mihi vox dolore interclusa defecerit . Quid vero de me , meisque

que studiis haec Academia senferit, praeclarissimo hac de re redato testimonio, idest publicis, quas vidisti, litteris contestata.

Ignosce quaeso, BEATISSIME PATER, pio, gratoque animo accepta ab exteris beneficia recolenti, & interim an bene tua sint collocata, cognosce. Haec omnia, quae cursum narro, & alia plura, quae dici possent, ea sunt, ob quae patria tamdiu carere ferendum fuit, sed o vim amoris instram, & occultam! semper tamen suavissima, & iucundissima patriae memoria quibusdam vehementissimis desiderii stimulis fodiebat animum, & ad earum rerum, quas nunc praesens video, recordationem animum concitabat. Quoties solum istud tuum augustissimum, & solo caelesti illo, ac divino inferius ob mentis oculos versabatur, quoties ad sacros tuos istos pedes iacere mihi videbar, quoties ad parentis, & meorum amplexus animo, & cogitatione praecurrebam, quoties hanc, quam nunc affert patria, voluptatem, non iniucundo errore praegustabam, quid tan-

tandem animum interdum languescentem ad studiorum labores , & vigilias perferendas excitabat ? nisi haec una spes , ut scilicet quam primum in patriam redire liceret , quod maximum , & praeclarissimum omnium laborum praemium esse existimabam . Nam si patria , quaecunque illa sit , tantam in civium animis vim habet , quantam habere aequum est patriam illam , quae , ut initio dicebam , ab exteris ipsis , & barbaris patria appellatur , arx omnium gentium , orbis terrarum theatrum , religionis , & pietatis domicilium , & tandem , ut poeta nescio quis de ea dixit :

Terrarum Dea , gentiumque Roma ,

Cui par est nihil , & nihil secundum .

Olim tanti civitas Romana fiebat , ut gloriosa illa vox , civis Romanus sum , ab Apostolorum , ut ipse dicere solebat , minimo audita sit , nos , qui non ea donati , sed in ea nati sumus , parentem nostram ingrate , & impie contemnemus ? Equidem falli eos puto , qui veteris Romae reliquias , & semicomesta

comesa illa aedificiorum cadavera contem-
plantes una etiam pristinae urbis dignitatem
tempore, & vetustate collapsam defecisse di-
cunt. Errant, qui Romani Imperii maiesta-
tem, & gloriam iampridem obsolevisse cro-
dunt: ferri non debent, qui quae in vetustis
historiarum monumentis scripta legunt, ita
admirantur, ut quae oculis praesentes in-
tuentur tamquam minora, & cum illis non
conferenda fastidiant. Dum curulem sellam,
praetextam, latum clavum, fasces, secures,
paludamentum, & alia nomina pompae, &
dignitatis plena passim in Romanis scripto-
ribus legunt felices eos fuisse clamant, qui
ista viderint, nos vero, qui ista tantum le-
gimus, infelices. Capitolium, Fora, Ther-
mas, Tempia, Arcus, Ianos, Rostra, Cir-
cos, Theatra, & Amphitheatra oculis pene
lacrimantibus quaerunt, quae una cum tem-
pore ipso ventis velociora evolaverunt, & si
Romani triumpho pompam in corroso all-
quo, & exeso marmore inculptam vident,
ita haerent immobiles, ut dum moveri,
88 spi-

& spirari saxum arte videtur , qui saxum spectant, saxo similes artis admiratione , & stupore reddantur .

Habet quidem nescio quid antiquitas , quod primo aspectu movet admirationem . Sed , o gentium omnium victrix , o terrarum omnium princeps , & regina Roma , ex eo die , quo indomitas illas cervices , & imperandi ferocitate exsultantes Divo Petro , & eius Successoribus , non vi , & ferro , sed amore , & mansuetudine domitas , & condocestas dedisti , & quae imperare tantum sciebas, parere didicisti , ex eo inquam te ipsa maior , & augustior visa es . Maiores nostri fateor Euphratem , & Tigrim ab Oriente transgressi imperii tui fines ad Indos usque propagaverunt . Aethiopes , & Garamantes ab Austro victoriarum tuarum meta fuere . Daci , & Sarmatae se tuis armis a Septentrione subducere non potuerunt . Per Oceanum Gessoriacum , & Britannicum ab Occidente ad ea, quae humanae libidini natura subtraxerat , tuis navibus aditum patefecisti .

cisti . Sed cur te cum Sole , qui luce sua
lustrat , & complet omnia , comparo ? Gen-
tes tuo subiecisti imperio , quas vix e caelo
aspicit oculus ille caeli pulcherrimus , quare
recte Agrippa apud Egesippum cum He-
braeis , ut te Romanis dederent , persuadere
vellet , belli inquit dura adversus omnes con-
ditio , sed adversus Romanos ultima , quos
si fugere velis , cum superare nequeas , Orbis
terrarum tibi deferendus est . Alexander ille
magnus fugiens arma Romana ad regna
Caspia , & extremas subactae Persidis , atque
Indorum oras victor perveniens Magni co-
gnomen obtinuit , quia maximos nempe
Romanos non laceffivit , sed paruit tamen
& ille Romanis in posteris , qui fuerat trium-
pho Romano immatura morte praeruptus .
Magna quidem , o patria , haec sunt , sed si
cum iis , quae nunc habes , conferantur , tan-
to minora videbuntur , quanto humanis di-
vina terrenis caelestia antecellunt .

Quidquid non possidet armis , religione
tenet , de te pius poeta dixit . Sed non Orien-
tis

tis tantum , obeuntisque Solis angustiis imperium tuum continetur , non Asiae tantum , Africae , & Europae ambitu coercetur , non Orbis terrarum tantum princeps appellaris , & caput , inferi etiam nomen tuum perhorrescunt , caelum ipsum tuis nutibus patet , & utriusque regni claves a Deo tibi traditas tenens , eius vice in terris fungens nonne vetera illa , & obsoleta contemnis ? non aureas iam , laureaſque coronas , non triumphales currus , & arcus , non inania illa spolia , & trophaea Roma ostentat ; palmae , quibus hodie illustratur , vestrae sunt , o sacri heroes , o invictissimi Christianae militiae Imperatores , & Duces , quas vestro pro Christi fide effuso sanguine gloriosissime retulistis ; currus , & quadrigae vestrae sunt corpora , quibus quasi triumphatores vestri non ad Iovis Capitolini , sed ad caeleste illud Dei Optimi Maximi templum iterum ascendetis ; spolia , & trophaea tot delubra sunt impiis daemonum cultoribus erepta , ut Deo , & vobis aris vestro nomine excitatis consecraren-

crarentur . Itaque cur Augustum , cur Tiberium , cur Severum , aut Antoninum videre desideret , cur Patres conscriptos , Romanumque Senatum , qui te , SIXTE QUINTE , e folio isto pontificio iura Orbi terrarum dantem tot Cardinalium , & Ecclesiae Patrum corona cinctum , Christi in terris personam sustinentem intuetur ? Quod si urbis ipsius bellis , & vetustate prostratae ruinas deplorant , num id te , SIXTE , Pontifice facere audebunt , qui eam non solum in pristinum splendorem , dignitatemque restituis , sed plura addis , quibus pulchrior etiam redditur , & insignior ? Utinam inter istos aedificiorum acervos veteris Romae bustum , & monumentum illius aliquid adhuc spiraret , & viveret , quod hac voce excitari posset , ex hoc loco clamarem , ut surgeret , quae in suo gremio inter suorum cineres sepulta iacet , & caput tam gloriosae senectutis canitie venerandum tot imperii infulis , & insignibus redimitum e sepulcro attollens novam urbis faciem circumspiceret . Areas
vide-

videret , quas tempus nudas , & vacuas aedificiorum ruina reliquerat , novis iam aedificiis exornari loca , herbis , & spinis intra ipsa urbis moenia silvescentia iam purgata , & nitida frequentari , aquas per tubos , & fistulas longe deductas ex summis collium iugis prope ludibundas ad amoenissimos hortos irrigandos exfilire , urbis partes latis , perpetuisque viis magna , & utilitate , & pulchritudine dividi , obeliscos Aegypti miracula ex horridis , desertisque locis avulso , & invisis , inauditisque machinis attractos in nobilioribus urbis partibus collocari , & denique si quid novae Romae temporum iniuria deerat , hoc per te , **BEATISSIME PATER** , aurea haec , & vere tuo nomine felix aetas assequitur . Mihi quidem cum primum Vaticanum obeliscum Augusti , & Tiberii memoriae sacrum Sanctissimae Cruci a te nuper excitatum , dicatumque vidi , statim illud in mentem venit , hos Imperatores a te e sede illa per tot annos impie profanata deiectos , eos ipsos esse , qui tunc cum natus , & in eam ipsam

ipsam Crucem sublatuſ est Chriſtuſ, Romæ imperabant, memini ſtatim obeliſcum illum in Caii, & Neronis Circo primum locatum, Martyrum ſanguine crudeliſſime effuſo ſæpe natallè, & Cruci merito eum locum deberi dixi, qui tot Martyrum cruore aſperſuſ iam pridem fuerat Martyrum principi tot caeſiſ, immolatiſque hoſtiis conſecratuſ. Et vero quid mirum ſi Soli iam dicatuſ ſaxuſ, ſeſe Crucis ſigno tamquam baſim, & columnam, te imperante, ſubiecit, ſi tunc, cum primum coepit ſacruſ hoc Crucis vexilluſ in Calvariae iugo excitatuſ nova divinitatiſ luce ſplendeſcere, Sol ipſe ea tamquam lux minor offuſuſ occultari non ſine reruſ naturae ad inſolituſ prodigiuſ haeſitantis admiratione viſuſ eſt? O te, SIXTE, vere felicem, ac beatuſ, qui ad Chriſto illatiſ iniuriatiſ ulciſcendatiſ divino conſilio electuſ eſ. Quid enim inſigni hoc opere, & aeternitate digniſſimo te feciſſe exiſtimatiſ, niſi Chriſti iniuriatiſ ulciſci? quid niſi novae Romae pietatem, & religionem cum antiquae ornatuſ,

G

& ma-

& maiestate coniungere ? Pyramides , Columnas , Statuas , Arcus , & alia huiusmodi urbis ornamenta nostra haec aetas priscæ non invidet , sed ea omnia vero Deo dicata eius in humanum genus beneficia posteris contestentur . Itaque si ullo umquam tempore Hispanos , Gallos , Germanos , Polonos , & ceteras omnes Catholicae Ecclesiae imperio subiectas nationes Romanae urbis visendae desiderium communi omnium fama excitatum allexit , alliciet , te , SIXTE , Pontifice , omnes ex diversis Orbis terrarum partibus convolabunt , ut antiquam , novamque Romam utraque simul tuo beneficio efflorescentes aspiciant . Non Alpium , Pyreneorumque vallo rerum a te gestarum fama contineri potest , quin in diversas Orbis partes erumpens ad ignotorum etiam aures omnium sermone iactata perveniat . Vix pontificiae dignitatis insignia acceperas , cum statim nefariis , scelestisque hominibus bellum , quasi signo aliquo sublato , acerrimum indixisti . Non se silvarum recessibus latrones ,

nes, non saluum latebris occultare potuerunt, non arcibus se, & castellis tueri, non vi, & armis defendere gladius vagina vacuus pene visus, non est tubae sonus, non auditus, non conscripti exercitus, & tamen hostium fauces elisas Roma vidit, bellum inopinatum extinctum, tuta omnia, & pacata; sed quid mirum, si te togatum hominem, & inermem, antequam ensen distingas, non sicarii tantum, & grassatores, sed Reges etiam, & Principes bellicosissimi reformidant?

Non enim amor, non odium, non invidia, non spes, non timor, non misericordia animum omni affectione maiorem in hanc, aut illam partem a recta iudicandi ratione detorquet. Catonianum illud haeret in animo fixum, Magistratum, & Iudicem, neque pro iustis orandum, neque pro iniustis exorandum, nam si iusta sunt, preces non expectandae, si iniusta, non audiendae. Probas, quod ille ipse Cato cum censuram peteret publice dixit, plerumque populum

G 2

seve-

severo medico , & inexorabili indigere . Meministi vere in Tragoedia dictum :

Qui non vetat peccare , cum possit , iubet .

Scis, in sacris etiam Pontificum sanctionibus decretum esse erranti consentire videri , qui ad ea resecanda , quae corrigi debent , non occurrit: tyrannicam esse vocem, non regiam nosti, si libet, licet non ignoras, leges similes esse saepissime araneorum telis , quibus muscae tantum , & huiusmodi animalcula irretiuntur , & illud plerumque accidere , de quo Seneca conquerebatur , sacrilegia minuta puniri , maiora in triumphis ferri : optime tenes plus prodesse supplicium , quod personarum dignitate eminet , & apparet . Et tamen quid hoc esse dicam ? cum animadversionis severitas timorem potius incurrere , quam amorem soleat conciliare , ita ab omnibus , SIXTE , amaris , ut nemo sit , qui non diuturnum tibi imperium , & felicissimae senectutis annos precetur . Scis enim , quod pauci sciunt , gravitatem comitateq

tate , & facilitate aspergere , puniendi acerbitatem misericordiae lenitate mitigare , summam severitatem cum summa humanitate coniungere . Non sine divino consilio in caelo Libram inter Scorpionem , & Virginem collocatam aspiciamus , ut medium quiddam tenere iustitiam iudices intelligant , nec Virginis mollietate delinitam languescere , nec Scorpii ferocitate saevire . Sed hoc ipsum nonne tuus ille pira porrigens Leo familiae tuae insigne significat ? Leo quidem animal est vehemens , feroxque natura , sed dum piris blanditur , & attrahit , naturae ferocitatem indicat se humanitate lenire , & illam te in omni actione mediocritatem servare , qua vera iustitia aequitatis nomine digna summo opere delectatur . Sic sic tibi omnes admirabili quadam ratione devincis , ita ut ament , dum metuunt , & numquam tanta in Urbe fuerit legum observantia , tam incorrupta , & integra iudiciorum ratio , tam sancta , & inviolata maiorum disciplina , dum omnes , & amore , & metu in officio continentur :

G 3

nentur : itaque si Romam redire est per se optabile , & iucundum , redire ut initio dicebam te , felice Pontifice , quid felicius ? Accedit etiam , te vocante , & amplissimi huius Ordinis dignitate ornatum redire , qua noster hic in patriam reditus insignior redditur , & illustrior , quod ultimo loco a me propositum magnam hic dicendi silvam supeditaret . Barcinone pridie Kal. Ian. Victoriae sororis sponsalia fiebant , domus tibiarum , nervorum , & vocum cantibus personabat , magnus totius nobilitatis , & omnium ordinum concursus , gratulationes , clamores ut fieri solent maximè , annulum iam sponsae porrigebat Antistes , cum ecce a Sabaudiae Duce litterae novae huius a te collatae dignitatis internuntiae afferuntur . Duplicari , iterarique plausus audivisses , & inter eos SIXTI nomen in caelum laudibus , & laetissimis acclamationibus ferri . Diu haesi ridendi fortunae ludos silentio admiratus , & cum tot laetitiae causas me habere animadverterem , nullam inveni maiorem , quam eas
omnes

omnes tibi , SIXTE , deberi . Magna quidem haec dignitas , & omni aestimatione dignissima , nam si sacrum hunc Senatum , Cineas ille Pyrrhi regis Orator vidisset , quid de hac divina potius , quam humana maiestate dixisset , qui de Romano a Pyrrho interrogatus quid sibi videretur , totidem Reges , qui in unum locum convenissent , sibi visos respondit ? Si Romani Senatoris dignitas olim tanti fiebat , ut cum ea amicum suum Hadrianus Imperator ornaret , in quem plurima alia congesserat beneficia , nihil sibi dixerit reliquum esse , quod daret , quid , obsecro , dicere te aequum erit , BEATISSIME PATER , cum mihi hodierna die tantae dignitatis dabis insignia ? Si Presbyterium est , ut Ignatius Antiochenus Episcopus definivit , sacra consilarii , & adfessoris Episcopi institutio , quanta erit eorum dignitas , qui consilarii , & adfessores illius Episcopi sunt , cui ceteri Episcopi , & universa paret Ecclesia ? Si tanto in honore habentur Diaconi , qui Episcopi manus , & oculi appellantur , quantus debe-

debetur illis , qui eius capitis oculi sunt , quod Christi Ecclesiae Capitis locum tenens inter cetera mystici huius corporis membra tanta eminent maiestate : qui eius manus sunt , quo fulminante universus terrarum Orbis concutitur ? Verum si per se tanta est dignitas Cardinalatus a te collata , qui ingeniorum cuiusque virtutis , & morum es aestimator acerrimus , quantum dignitatis , & splendoris acquireret ? Non te virum sanctissimum , & prudentissimum latet , quanti momenti sit tam in divina , quam humana republica consiliariorum prudentia , & virtus . Verum quidem est , ut verissime gravissimus Senator M. Tullius scriptum reliquit , consilia plerumque eventu ponderari , & cui bene processerit multum , cui secus nihil illum sensisse dicimus . Sed tamen bene consultum maximum semper lucrum existimari debet , nam etsi quid secus eveniat , tamen bene consultum fuisse negari non poterit , & quamvis infelix prudentia laudabitur . At contra merito apud Cartha-

Carthaginensem in crucem tolli Imperatores solitos legimus, qui rem pravo quidem consilio, sed prosperi eventus felicitate gefissent. Quodnam gravius reipublicae vulnus a Deo potest infligi, quam disbulia illa Atheniensium a Neptuno, ut veteres Poetae finxere, victo, & irato immissa, qua citius ea respublica periisset, nisi mala consilia in bonos semper, & felices eventus Minerva convertisset? Plerumque, ut Velleii verbis utar, fit, ut cum fortunam mutaturus est Deus consilia corrumpat, efficiatque, quod miserrimum est, ut quod accidit, merito etiam accidisse videatur. Hinc illae Davidis Deum precantis voces, infatua, Domine, consilium Aritophel, cum plus eius consilium, quam Absalonis arma timeret. Hinc illae Dei minae: auferam consiliarium, & sapientem in sacris Prophetis frequentissime, ut adempto consilio certum futurum esse interitum intelligamus. Cum igitur in consilio tantum sit pondus, quanti apud me, & omnes esse debet tuum de me iudicium, dum

dum a te augustissimi huius Orbis terrarum Senatus Senator efficior? Novum quidem, fateor, non est nos Columnenses ab iis Pontificibus huiusmodi accipere beneficia, quos Divi Francisci familia dedit Ecclesiae. Suum habuit Iohannem Cardinalem Nicolaus IV., suum Sixtus IV. Iohannem, qualem tu tuum, SIXTE QUINTE, habes Ascanium. Et quidem pietati nostrae aliquo pacto deberi negandum non est, o dive dives paupertatis amator Francisce, o antiquissime gentis nostrae parrone, qua te, & semper omnes, & ipse potissimum a prima aetate coluimus. Tu nostri penates, & lares, quem nec domi quidem e sinu, gremioque nostro dimittimus, nullibi sine tuo praesidio Columnam nostram firmam, stabilemque manere posse existimantes, iisdem parietibus tua, nostraque familia continetur, idem limen, idem vestibulum, eadem tecta, & vix in ulla aedium nostrarum parte pedem ponere possumus, in qua non tua, vel tuorum extent impressa vestigia. Aures nostrae

strae interdium semper tuis laudibus personant, & noctu e somno nocturnis filiorum tuorum vigiliis, & sacris, divinisque cantibus placidissime excitamur. Novum quoque non est, nos Columnenses hoc Franciscanae familiae Pontificibus tamquam proprium, & peculiare debere, ut quamvis e gemitu nostra aliquem sacer hic Cardinalium Senatus habeat, secundum & ipsi addere velint, cui propriis manibus huius dignitatis insignia singulari quadam suae in nos voluntatis significatione imponant. Habebat Senatus Nicolao Quarto Pontifice Iacobum Columnam Cardinalem, ut cum tu, SIXTE, creatus es, Marcum Antonium. Addidit ille Iohannem, addis tu Ascanium, ut eos credo vobiscum ad Apostolicae istius Sedis culmen eveharis, quos Apostolico huic muneri tam pii animi desiderio a primis pueritiae annis addictos diuturna multorum annorum experientia in sacris Apostolorum aedibus cognovistis. Sed utinam quemadmodum das tantae benignitatis insignia, ita etiam ea dare posses,

posses, quibus dignus quis hac dignitate efficitur ! Nam quod de Regibus in Scena Tragicus, id ego de Cardinalibus dicere saepe soleo :

Regem non faciunt opes,

Non vestis Tyriae color,

Non frontis nota regiae.

Quoties illud sapientissimi principis Hadriani in mentem venit, qui cum Heliodorum epistolarum suarum magistrum faceret, dixisse acutissime fertur, potest quidem Caesar pecunias, & honorem tribuere, sed rhetorem facere non potest. Aliud est Cardinalem esse, aliud Cardinalis habere insignia. Multa requirit purpura, quae si non adsint, inane est nomen, & titulus dignitatis. Sed domi habeo exempla, quae mihi possum imitanda proponere, Iohannem Columnam, qui trecentis ab hinc, & eo amplius annis ab Honorio III. in Syriam missus Legatus Fidei nostrae hostes tanta virtutis gloria superavit, ut eius victoriae spolia ea ipsa fuerint, quae ab Imperatore nostro Christo de huma-

humani generis hoste fuerant constituta trophaea : illa , illa , inquam , Columna , gloriosissimum redemptionis nostrae monumentum , quam adhuc Romae a Iohanne Columna collocatam , pie veneramur , & colimus . Et vero cui sacrae illius Columnae e saevissimorum hostium faucibus abstrahendae munus debebatur , nisi Columniis , ut Columna illa , quam olim Imperatores nostri , & Duces ad Columnensem fortitudinem significandam familiae , & gentis nostrae insigne effecerant , ea , inquam , tanquam Columnensis pietatis vexillum a Iohanne Cardinali sublatum , & in hac religionis arce suis manibus fixum a sacris omnibus nostrae familiae Antistitibus , vel ipso capite defendendum posteritatis memoriae consecraretur ? Habeo etiam Othonem Columnam , qui in Constantiensi Concilio , tanta omnium nationum , & ordinum consensione , Pontifex Romanus electus , intestinas discordias , quibus tot iam annos Ecclesia saevissime vexabatur , tanta & sancti-

tatis,

tatis , & prudentiae laudē sedavit . Habeo Iohannes , Iacobos , Petros , Agāpetos , Stephanos , Prosperos , Pompeios Cardinales , quorum omnium ad memoriam sempiternam virtutis ; & gloriae fixa vestigia eo me sequentem ducent , quo si fuerit pervenisse difficile , erit saltem aspirasse gloriosum . Habeo te denique , Marce Antoni Cardinalis amplissime , cuius virtutem , & superiorum Pontificum , & potissimum SIXTI testimonio comprobata , si nunc laudando adumbrare non possum , tantae tibi profecto est laudi , quantae mihi erit gloriae , si eam aliquando factis exprimere imitando contigerit . Si aeterna illa , & immensa , qua in caelo frueris gloria , ut infelicem hanc tibi vitam optarem , Marce Antoni Columna parens carissime , pateretur , eam tibi , SIXTO Pontifice , libens optarem , ut magni , & generosi animi cogitationes , sanctitatis , & prudentiae plena consilia , quae iam diu sanctissimus senex animo , & mente concepit , tu ipse dextera illa exsequeretur , quam semper

per Ecclesia ad opem sibi ferendam promptam, & paratam invenire solebat. Iterum te profecto Vaticanus iste, iterum Capitolium, iterum Romani colles, nunc SIXTO, ut olim Pio V. Pontifice, pene totius Urbis humeris vectum ad sua iuga triumphantem viderent ascendere. Iterum domus tua laetissimos illos & felicissimos Romanae iuventutis plautus, & faustas omnium ordinum acclamationes audiret. Iterum novos tibi, & numquam hac aetate visos Arcus excitari publico Senatus decreto, trophaea erigi, & gloriosissimos titulos victoriarum tuarum in omni aeternitate praecones inscribi intueremur. Iterum rostratam columnam Deiparae Virgini in Caeli Ara dicatam, & gentilitia insignia templi recto ad posteritatis memoriam insculpta posterius non minori pietate admirarentur. Iterum detracta hostibus spolia, barbarorum sanguine tinctas exuvias, & diu per urbem in coeno, & pulvere volutata vexilla, sacris templorum portibus affigerentur. Iterum denique victi

Eccle-

Ecclesiae hostes debellati vinctas , & catenatas cervices sacris tuis pedibus , SIXTE , subiicerent , si nunc viveret , & triumphare in urbe Romana posset is , quem de his ipsis triumphis immortalitatis laurea coronatum in Beatorum domicilio sui ipsius victorem triumphare pietas credit , & non negabit invidia . Sed parente orbatus , si Fabricium fratrem natu maximum haberem superstitem , cuius in bello operam offerre possem , ut in pace meam tibi ea , qua vides , animi alacritate addico , non leve mihi esset in tanta solitudine , & calamitate solatium . Verum & illi annos mors nimium imatura praeripuit , qui gloriam annis in adolescentiae aetate praeripiens , quo fuerat per Deum immortalem , te Pontifice , progressurus , si ei in Herculeo freto carceres , & initium fuere columnae illae , quas sibi Hercules laborum suorum metam nulli mortalium suo iudicio transiliendam tanta nominis sui fama collocaverat ? Vivit tamen avitae , & paternae virtutis haeres Marcus Antonius regni

regni Neapolitani supremus Comestabilis ,
 Fabricii filius natu maximus , Columnensis
 familiae nostrae princeps , qui dexteram
 adhuc aetate mollem , & teneram porrigens
 hoc , quod ceteris praestare non licuit , an-
 nos virtute , & animi magnitudine supe-
 rante, facturum se libentissime pollicetur , ut
 ipse rogatus , ille armatus ad Ecclesiae digni-
 tatem defendendam par studium , & aequa-
 lem operam, maiorum nostrorum exemplo ,
 & imitatione excitati , conferamus . Felix
 vero , & princeps , & parens , clarissima ut
 a te accepta beneficia si non pari precio ,
 non minori saltem grati animi propensione
 rependat, quid aliud praestare potest , quam ,
 ut anni , quos & coniugi , & filiis ademptos
 toties in tot suorum funeribus deploravit ,
 diuturnae tuae senectuti addantur , assiduis
 a Deo precibus postulare ? Quid , nisi fi-
 lium , & nepotes ad tuos pedes abiicere ,
 ut hoc , quo nullum carius habet , pignus
 accipiens , illud tibi persuadeas , tam id ,
 quod Romano Pontifici , & Ecclesiae ,
 H quam

quam id, quod tibi, SIXTE QUINTE, debemus, se, me, illos, & Columnnenses omnes Romana, & Columnnensi fide persoluturos?

IACO-

**IACOBI VOLATERRANI
PRO SECRETARIIS APOSTOLICIS
AD CARDINALES**

**QUAESTIONI INTER EOSDEM SECRETARIOS,
ET ADVOCATOS CONSISTORIALES**

DIRIMENDAE

DEPUTATOS

ACTIO

EX CODICE VATICANO NUNC PRIMUM ERUTA.

H 2

IOHANNIS CHRISTOPHORI AMADUTII

AD CL. VIRUM

PHILIPPUM BONAMICIUM

AB EPISTOLIS LATINIS

SS. D. N. CLEMENTIS XIV. P. O. M

PRAEFATIO.

QUAE DAM res ita certo Viro quandoque con-
veniunt, ut si quis eas alteri tribuat, & te-
mere se habuisse, & contra fas quodammodo
rem gessisse videatur. Scilicet id nunc usruveniret,
BONAMICI Latinorum Scriptorum politissime, si hoc
Opusculum, quod nunc primum mea opera in lucem
profertur, quoque Iacobus Volaterranus eiusdem
Auctor Secretariorum Apostolicorum causam tuetur,
alteri, quam tibi, qui de praeclaro hoc Collegio be-
nemeritus seriem clarorum Pontificiarum Epistolarum
Scriptorum his litterato Orbi & rerum copia, & ser-
monis elegantia commendasti, quique nunc eodem
praestas amplissimo munere, inscriberem, aut de eo
etiam cum altero sermonem consererem. Commode
tu de Iacobo Volaterrano verba facis in laudato tuo
Opere (a), cumque ais vel ex Maffeia, vel potius
ex Gerardia gente censeri. Innuis insuper eundem
inter Scriptores Apostolicos sub Sixto IV., & Inno-
centio VIII. Romanis Pontificibus adscriptum fuisse.
Mitto cetera, quas eruditus quisque eorum noscen-
dorum cupidus a Libro tuo petat, a cuius lectione

$$H_3$$

nonnist

(2) *Pag. 180., & seqq. posterior. edit.*

nonnisi doctior, & expolitior discedat. Ceterum, haud silentio praetereunda Oratio, etsi perbrevis, quam tu ibidem ex Cod. Vaticano integram refers, quamque ipse Iacobus ad Collegas habuit, quo die inter eos est cooptatus. Ad eandem ergo nunc accedat insuper haec ipsa Iacobi nostri Actio, ex Codice Vaticano signato n. MMMCCCCXII. fol. 132. excerpta, quae diligentiam effugit tuam (& quis singula consuetari in tanta rerum copia se posse praesumat, vel quis homini, quem aliquid huiusmodi latuerit, crimen conflare audeat?) quaeque nunc ad te, tamquam ad patronum, fautoremque suum confugit, a quo sane nonnisi comiter, ac laetabunde accipiat. Habebis sane multos Apostolicos Secretarios a te mirifice illustratos, quos in ea opportune commemoratos gauideas, ut proinde in adnotatiunculis meis in ima ora subiectis ad loca, quibus a te iidem laudantur, pro qualicumque ipsorum notione provocaverim. Sed quid te diutius hac in re morari nunc praestat, cum praesertim in publica commoda peccet ut plurimum, qui litteratorum Virorum moratur tempora? Habes quapropter in hoc Opusculo & rem tuo instituto, ac nomine dignissimam, & observantiae in te meae etsi levissimum, sincerum tamen, ingenuumque testimonium, quod ut aequi, bonique consulas, etiam, atque etiam peto. Vale, BONAMICI Litteratorum Virorum eloquentissime, meque tuo studio, ac gratia fovete ne graveris.

Dabam Domi Kal. Martiis ann. CIOCCCLXXIII.

IACO-

IACOBUS VOLATERRANUS
SECRETARIUS APOSTOLICUS
AD CARDINALES DEPUTATOS

*Super Controversia inter eosdē Secretarios,
 & Advocatos Consistoriales.*

UDISTIS superioribus diebus
 multa allegari a Dominis Ad-
 vocatis Consistorialibus, pro-
 pter quae conantur concludere
 eorum ordinem digniorem esse ordine Se-
 cretariorum Pontificis, & Sedis Apostoli-
 cae: propterea non modo contentari mixtim
 cum eis incedere, sed digniore loco in actis
 publicis collocari, & illis omnino praeferri:
 ut tandem Dominationes Vestrae Reveren-
 dissimae in eorum partes concedentes con-
 tra Secretarios referant Sanctissimo Domino
 Nostro in Consistorio Secreto, ut est moris.
 Ac duo precipue allegant ad probandam su-
 perioritatem; finem videlicet, nobilior sit
 sine Secretariorum, & Nomen, eoque ipsi

H 4

illu-

illustres , Secretarii vero nobiles nuncupentur . Nam in antiqua , & observata consuetudine , & moderna observantia , & declarationibus , & decretis Summorum Pontificum non insistant parum circa illa , iuribus eorum fidentes . Ad quae brevibus responderi potest , & ita perspicue , ut non dubitent Secretarii inminutum iri aliquid de dignitate sua , sed absque dubio sperent augeri per sententiam Dominationum Vestrarum , quas sciunt procul esse ab omni affectu , & nullam in eis esse personarum acceptionem , sed in sola veritate iudicium ponere .

Primo de fine pauca afferuntur in medium ; nam multa , quae dici possent , relinquuntur iudicio sapientissimo Reverendissimarum Dominationum Vestrarum , quae illa optime callent .

Non negatur finem Dominorum Advocatorum praeclarum esse , & humano generi etiam salutarem ; quippe oppressis subvenit , pupillis , viduis , & egenis opitulatur ; eiectiones ex beneficiis ad possessionem restituit ,

tuit , & multa alia operatur , quae commodum , & salutem hominum non mediocriter concernunt .

Secretariorum autem finis , Reverendissimi Domini , qualis sit , ex sequentibus eliciat sapientia vestra . Nam is tam magni momenti est , ut circumscribi uno vocabulo non possit . Serviunt enim Secretarii Summis Pontificibus , Vicariis Domini nostri Iesu Christi in terris , & supremam in humanis potestatem tenentibus . Eorum autem ministerium quid boni afferat , & quem finem producat , paucis advertite .

Quis enim tractatus de Catholica fide ?
 Quis status totius Christianae Reipublicae ?
 Quis de amovendis haeresibus ? Quis de pace constituenda ? Quis de amovendo bello ?
 Quis de sedandis controversiis inter Maximos Reges , & potentissimos Principes , & Illustrissimos Potentatus scribit , ordinat , & disponit , nisi Secretarius ? His autem tractatibus , qui nobiliores , & maiores in omni hominum actione reperiantur , non videmus .

demus . Horum finem quem nobiliorem , digniorem , & magis salutarem reperietis ? Affectus vero quis dat Regibus , & Principibus , vel adimit in maximis rebus , nisi Secretarius ? Quis mirari facit Reges , Principes , & Nationes in his , quae procedunt a Pontificibus , nisi Secretarius ? A quo emanare videmus praeclara omnia , quae ubique gentium leguntur a Pontificibus missa . Quis mandata , & instructiones , quae dantur Legatis summae auctoritatis , missis ad exterarum Nationes pro rebus maximis , ordinat , & disponit , nisi Secretarius ? Exemplum plurimum sunt ante oculos , & veterum quam plura adduci possent in medium : quis igitur neget , Secretariorum ministerium , & finem , Advocatorum ministerio , & sine esse nobiliorem , & magis salutarem ? In hac enim publica salus omnium apparet ; in illo privata paucorum . In hoc est plerumque ratio rerum maximarum ; in illo ut plurimum minimarum . Illi a privatis mercede conducuntur ad clamandum ab extremis

tremis subseiliis ; hi vero a Pontificibus mandata recipiunt , & in eorum aulis aluntur . Illis semper est praemium a pecunia , his a magnis dignitatibus , quibus saepenumero honestantur in Ecclesia Dei . Exemplis non caret tam praesens aetas , quam superior . Illi recitatis commissionibus , quas mandant memoriae , ad propria revertuntur . Hi Pontifices non deserunt , & plerisque parata sunt non indecora cubicula in Pontificis aedibus . Ex quo praecipue apparet , quam sit expediens Pontificibus magis Secretarium propinquum habere , an Advocatum . Illi enim raro evocantur a Pontificibus ; hi vero qualibet hora operam , & ministerium exhibent . Et idcirco mirandum est summo opere , quod velint ita praeferri Secretariis , & esse propinquiores Pontifici .

Videte , Patres Reverendissimi , quam sint alieni ab instituto , & quantum declinent a semita veritatis . Eos videmus propinquiores Pontificibus , quorum opera , ministerio , vel obsequio utuntur frequentius .

tius . Medici ideo non recedunt a latere Pontificis , quia valitudinem , quæ illi ante omnia cordi est , curant . Ideo Subdiaconi tam propinqui , quia ad ministerium religionis , cuius Pontifex caput est , sunt necessarii . Ideo Auditores , & Clerici Camere illos sequuntur , quia pro Capellanis assistunt , & Cubicularii etiam , quia suo ministerio Pontificem adiuvant . Secretarii statim sequuntur , ut Pontificis non modo vocem audiant , sed nutum quoque percipere valeant . Non in dies , & horas modo , sed in quaelibet momenta eorum opera Pontificibus est necessaria ; ut enim qualibet hora tam diurna , quam nocturna , ad eos ex toto Orbe afferuntur litterae , & nuntii : ita qualibet hora , & quolibet loco eis opus est Secretario . Unde videmus Secretariis parari Cubiculum in aedibus Pontificis non modo iis , qui sunt domestici , & magis Pontifici familiares , propter assiduum commercium ante Pontificatum ; sed etiam aliquibus ex numerariis , ut dictum est diebus superioribus .

terioribus de Aretino (a), Lusco (b), Blondo (c), Aurispa (d), & Poggio (e), amplissimis Viris, quibus toto Pontificatu Eugenii fuerat destinata dies negociorum qualibet hebdomada, & assignatus locus in Palatio, ad quem divertebant. Illis etsi pares non sumus, tamen non experiuntur Pontifices inutilem, nec indecoram operam nostram. Et etiam Domini Advocati, quamvis Viri praestantissimi sint, tamen pro eorum modestia fatebuntur, non esse eorum Patribus adaequandos. Multa praeterea afferri possent, propter quae propinquitas Secretariorum, apud Pontificem necessaria est: Advocatorum

(a) De Leonardo Aretino Secretario sub Innocentio VII., Greg. XII., Alexandro V., & Iob. XXIII. vide cl. Philippum Bonamicium de Claris Pontificiarum Epistolarum, Scriptoris pag. 127.

(b) De Antonio Lusco Secretario sub Greg. XI., & Mart. V. vid. ibid. pag. 140.

(c) De Flavio Blondo

Secretario sub Eugenio IV. vid. ibid. pag. 150.

(d) De Iohanne Arispa, seu Aurispa Secretario sub Eugenio IV., & Nicolao V. vid. ibid. pag. 153.

(e) De Poggio Bracciolino Florentino Secretario sub Innoc. VII., Greg. XII., Alexandro V., Iob. XXIII., Mart. V., Eugen. IV., & Nicol. V. vid. ibid. p. 125.

rum vero non modo non necessaria , sed pene superflua praesentia , exceptis Consistoriis publicis , in quibus ad ornandam maiestatem illam loci , & ut tempus vacuum non sit , cum exspectantur Cardinales , ut scitis , Legati , Oratores , & eiusmodi . Nam absque propositionibus suis , potest subvenire Pontifex oppressis , ut subvenit . Ostendit idem scripta supplicatio , quod lingua loquitur . Itaque ad ostentationem potius (bona venia sit dictum .) quam ad necessitatem inventae sunt propositiones illae consistoriales , & ut maiorem mercedem recipiant a pauperibus clientulis . Haec ita sunt perspicua , ut alia probatione non indigeant .

De nomine pauca subnectentur . Quod videlicet maius quid significat illustris , quam nobilis , Grammatici videantur . Hoc tamen sequeretur inconveniens , quod Secretarii aequiparentur Ducibus , qui nobiles Advocati a Regibus , qui illustres a Pontificibus nuncupantur . Eadem quoque ratione aequipararemus Presbyteros infimae sortis , quibus

bus adiicimus venerabile nomen ; Romanis Imperatoribus : quos Leo Papa , & Vir doctissimus Eusebius venerabiles appellant plerisque in locis . Missa facimus quamplurima exempla , quod Secretarii apud Reges & Principes in maiori honore sunt , quam Advocati . Nam ut obmittamus , Iohannem Apostolum , & Evangelistam , cui revelata sunt secreta caelestia , & qui supra pectus Domini in coena recubuit , & quem Salvatoris voce valde honorandum confitemur , & cui idem Salvator Matrem commendavit ; Ut obmittamus , Scribam Regis Porsennae ita honoratum ab ipso Rege , ut Scaevola putans interfecisse Porsennam , Scribam ipsum interfecerit : Et ut obmittamus , Mecenatem tantae fuisse auctoritatis apud Augustum , quantae alium non legimus ; Veniamus ad nostra Italia .

Nonne apud Romanum Imperium Archiepiscopus Trevirensis est honoratior propter Cancellariam , quam regit ? Iidem apud Reges Franciae , Hispaniarum , & Angliae

gliae sunt Cancellarii omnes . Apud Palatinum quis est honoratior Secretario ? Scitis de nostris, quem locum habent, & qua sint auctoritate Secretarii Principum Italiae ; non est opus nominare illos, quoniam apud eius rei ignaros non loquimur .

Circumscribitur suo nomine Advocatus, quum se nominat Consistorialem, quasi nulli alteri vel loco, vel muneri sit deputandus . Secretariorum vero nomen universale est in Dei Ecclesia, cum dicitur Secretarius Apostolicus, & Sanctae Romanae Ecclesiae . Videri potest Bulla Gregorii de Privilegiis concessis Venerabili Monasterio de Sublacu, ubi ex antiquo more subscribebant se Cardinales cum Pontifice . Leguntur etiam verba haec scripta per Talem Sanctae Romanae Ecclesiae Scriniarium . Nam non dubitant Domini Advocati, Secretarios, & Scriniarios eosdem esse : Et nunc etiam domesticum Pontificis Secretarium videmus servare Scrinia Librorum, Arcana Pontificum, & Sanctae Sedis Apostolicae continentia .

CON

CONTRA ARTICULOS.

Ad primum ita corrigere possent Secretarii Advocatorum scripta in eorum arte : quemadmodum Advocati Brevia in his , quae ad iustitiam pertinent , & si Brevia scirent componere Advocati , scirent quoque clare Secretarii Doctores existentes legum allegationes . Nam vidimus D. Gregorium Lollium (a) primo Advocatum , inde Secretarium , componentem Brevia , & allegationes in Iure .

Ad secundum , maior est honor habendus Secretario ex infimo assumpto , quam doctorato ad Advocationem . Nam videtur illi datus honos propter solam virtutem ; Advocato vero propter gradum Doctoratus , qui datur etiam hominibus ignorantibus .

Ad tertium videre licet in Romana Curia multis maioribus difficultatibus venire hominem in Secretariam Pontificis , quam aliquem Doctorem in Advocationem . Do-

I ctora-

(a) De Gregorio Lollio storii &c. Romae 1656. in fol. , neq. apud Bonamici- Carstbarium in Syllabo Adv- cium in opere citato .
vocatorum Sacri Consi-

storatui vero sex, vel septem anni sufficiunt. Secretariatus autem & viginti non sufficerent, nisi suppleret Pontificis bonitas, & clementia. Labor igitur, & difficultas ita in uno est, pro ut in altero.

Ad quartum, nobilior finis est Secretarii, quam Advocati, illum publica Christianorum causa, hunc privata detinet occupatum. Ille de rebus maximis tractat, hic de infimis ut plurimum; ille a Pontifice, & Collegio, & Cardinalibus mandata recipit, hic a privatis instruitur.

Ad quintum, magis patet ascensus ad maiora Secretario, quam Advocato; & sunt nota, & in dies plures Secretarii promoventur, quam Advocati. Res in promptu est; Ravennas (a), Papiensis (b) nostris temporibus.

Ad

(a) Opinor sub Raven-
natis nomine intelligi Be-
nedictum Accoltium origi-
ne Aretinum, nativitate
Florentinum, Secretarium
Apostolicum sub Hadria-
no VI., & Clemente VII.,

qui primum fuit Gaditanus
Episcopus, mox Cremonen-
sis, postea Archiepiscopus
Ravennas, ac demum Car-
dinalis. Vid. Bonamicium
cit. oper. pag. 219.

(b) Papiensis nomine
indi-

Ad sextum , ita possumus dicere Christum Procuratorem humani generis , prout etiam Advocatum , & sic pares essent Procuratores Advocatis: quod vos negatis, Domini Advocati .

Ad septimum , si locus dignior dandus esset longiorem laborem passio , & stipendia duriora perpasso , multi praeferrentur & Advocatis , & Secretariis , & hoc patet . Quod autem Advocatorum officium perpetuum sit, Secretariorum vero temporale , negatur expresse . Vocantur enim Secretarii Pontificis , & Apostolicae Sedis , hoc videre licet in omnibus concessionibus , & Apostolica Sedes perpetua est .

Ad octavum respondetur , quod ingenia paria sunt & Secretariis , & Advocatis . Nam quamplurimi sunt Doctores , qui nullum , vel parum habent ingenium . Quod Orator perfectus esse non possit absque

I 2

scien-

indicari censeo Iacobum Ammanatum Lucensem , qui Card. dein fuit , & Episcopus Papiensis, quique *Secretarii munus obiverat sub Callisto III. , & Pio II. Vid. Bonamicium ibidem pag. 168.*

scientia Iuris , non negatur ; sed perfectus ore nunquam est inventus ; loquimur nos de Oratore , qui nunc cadit in humanis , non de eo , qui somniatur , ita etiam Iure consulto perfecto est opus multis aliis cognitionibus ; quarum Domini Advocati sunt omnino ignari .

Ad nonum , si Iura non faciunt mentionem de Secretariis , non faciunt etiam mentionem de Clericis Camerae , & nonnullis aliis , qui Secretarios , & Advocatos praecedunt .

Ad decimum , si Cardinalis Sancti Chrysogoni (a) fecit mentionem de Advocatis ,
& non

<p>(a) Card. S. Chrysogoni fuit Hadrianus Castellensis Alexandri VI. Secretarius, quem heic innui puto, & de quo agit Bonamicus laud. oper pag. 194. , alitque plurimi. Verum quo loco meminerit Advocatorum, non autem Secretariorum, non novi. Locus hic desideratur inter cetera Monumenta anecdota, quae</p>	<p>de Hadriano Cardinale plena manu congeffit Vir Cl. Hieronymus Ferrius Longianensis, nunc in Ferrariensi Academia Eloquentiae, & Romanarum, Graecarumque Antiquitatum Professor in suo nuper edito Commentario de rebus gestis, & scriptis Hadriani Cast. Cardinalis. Quare heic nunc addere praestat</p>
--	---

& non de Secretariis, sit in nomine Domini, fuit de eis facta mentio tamquam de in-
fueris; Nam de his, qui consueverunt in-
I 3 teresse,

stat nonnulla, quae & in eiusdem Testimoniis ibidem editis baud habentur. In *Collectanea Epistolarum Ludovici XII. Galliarum Regis, quam Vtr. Clar. ad pag. 125. laudat, praeter Maximilianum I. Imp. Epistolam, qua Hadriani Card. mentionem facit, habetur insuper Tom. IV. pag. 74. Epistola altera Alberti Pii Carpentis, eiusdem Imper. Oratoris apud Romanam Sedem, ubi Maximilianum certiorum faciens de Comitibus Vaticanis post Iulii II. Romani Pontificis obitum, haec de Hadriano nostro significat: Quod animadvertentes nonnulli ex senioribus in invidiam, & odium S. Georgii (scil. Card. Raphaelis Riarii) ad partes R. D. de Medicis (Iohannis nempe, qui dein fuit Leo X.) accesserunt, & inter ceteros unus ex*

his fuit Rfms Card. Hadrianus, qui tamen pertinaciter obliterat ipsi R. D. de Medicis. Cum autem intellexit, rem declinare ad R. P. Sancti Georgii, timore percussus exclamare coepit: Si hic Pontifex creatur, ultra Sauromatas fugere hinc libet. Leonardus Cecconi Montaltinus Episcopus doctissimus in sua Praenestinae Urbis Historia lib. IV. cap. V. pag. 303. memorat Caput S. Agapeti Martyris ad Divi Francisci Cornetti in ibeca reconditum, ubi praeter stemmata Cardinalium Iob. Vitellensis, Roborei, & Costae atq. Castellensis nostri quinetiam insigne ad latera haberi. Tandem Hadriani nostri vitam compendiose expressit Iohannes Lipsiensis in eius Lexico Litteratorum Germanice scripto To. I. p. 103.

teresse, non fuit opus, prout de Secretariis, qui semper necesse est, ut intersint, ut alibi dictum est.

Ad undecimum, quod Advocati usi fuerint ab antiquo habitu, dicitur, quod etiam Secretarii usi sunt; apparent sculpturae sepulcrorum: sed posito, & non concessio, quod noviter usi sint, & tolerentur, immo increpentur, & pelluntur e Cappella sine habitu existentes: Cardinales etiam quotidie augent insignia, & ante usum Pilei, etiam erant Cardinales, ut sunt & antiqui, & auctoritate magna.

Ad duodecimum, quod eorum finis versetur circa ea, quae dirimunt ambiguitates Causarum, haec levis est ratio. Multi Mercatores, Artifices, & privati Cives eorum arbitrio dirimunt quotidie ambiguitates Causarum; & si lapsa erigunt, idem agunt commentarii. Provident humano generi non minus Secretarii, quam illi, ut in Allegationibus dictum est.

Ad tertiumdecimum, quod fundatur
cir-

circa defensionem Iustitiae , ita fieri debet quantum fiat , illi sciunt ; sed de fine , circa quem versantur Secretarii , iam est dictum . Nihil est , in quo sit ambigendum . Et si Pica , & Organum vocantur Secretarii explicantes conceptus Pontificum : quales illi reputabuntur explicantes conceptus hominum nullius conditionis , & gradus ?

Ad quartumdecimum , si Sacerdotes appellantur Advocati , & non sunt : ideo non debent esse in illa reverentia , qua sunt Sacerdotes , & consequenter subreptitiae utuntur eo nomine . Secretarii vero omnes laici non sunt , prout ex Advocatis pauci Presbyteri .

Ad quintumdecimum , Advocati in Causis perorandis in Consistoriis orant , non negatur , sed orant propter quamdam formam , & ut non videatur vacuum illud tempus expectationis ; sed Secretariorum etiam opera utuntur Pontifices in Consistoriis , & saepe in illum Ordinem .

**RELATIO LEGATIONIS
CARDINALIS MARCELLI CERVINII
LEGATI APOSTOLICI
APUD CAROLUM V. IMP
NUNC PRIMUM EDITA .**

IOHANNIS CHRISTOPHORI AMADUTII
 AD CL. VIRUM
 IOH. LUDOVICUM BLANCONIUM
 SERENISSIMI SAXONIAE ELECTORIS
 A CONSILIIS
 ET APUD CLEMENTEM XIV. P. O. M. ORATOREM
 PRAEFATIO.

SCRPTIONI huic, quam ex schedis apud me
 existentibus nunc primum profero, occasio-
 nem fecit ea rerum perturbatio, quae exorta
 primitus iis in plagis, quas tu, BLANCONI eruditissi-
 me, per plures annos incoluisti, universam fere
 Germaniam dein pervasit magno cum Religionis no-
 strae, & Romanae Sedis detrimento. Mala haec
 adhuc exstantia tu tuis oculis lustraisti, qui itinera
 etiam plura per varias Germaniae regiones insitue-
 ris. Quare non iniucundum tibi nunc erit ea denno
 domi, & eminus percensere, eaque etiam in hac ipsa
 amplissimi Legati Marcelli Cervinii Relatione quo-
 dammodo revisere. Te non latet, qui nempe litte-
 raturam omnem cum sublimioribus scientiis conciliat,
 Marcellum Cervinium, dein S. R. E. Cardinalem, ac
 tandem Marcellum II. Pontificem Maximum, a
 Paulo III. iussum fuisse, ut esset a consiliis, & ab
 epistolis Alexandro Farnesio Cardinali, ac ipsum postea
 renunciasset Protonotarium Apostolicum, Episcopum
 Neoca-

Neocaſtreſem, & Nuncium apud Carolum V. Romanorum Imperatorem. Aſt redeunte Romam Card. Farnesio, qui apud Caefarem cum eodem Marcello Nuncio Legatum agebat, Pontificis, & omnium Cardinalium ſententiis ipſe Marcellus in eadem Legatione ſucceſſor ſtatuitur, quam ampliffima ſane cum laude adminiſtravit (a). Cardinalis dein factus eſt a Paulo III. anno MDXXXIX., annoque ſequenti apud Carolum Caefarem Legatus remittitur; ſiquidem Pontifex, antequam ipſe ad Caefarem accederet, pileo rubro, & annulo donatum voluit, quae nimirum ad ipſum ſubmiſit litteris datis Romae viii. Idus Maii anni ſupradicti (b). In Tabulario ſecretiore Vaticano multa & ſcripta, & edita ultro, citroque habentur de iis, quae a Marcello in Germania quoad reformationem Eccleſiae tractabantur. Inſuper in Volumine Ms. Bibliothecae Vallicellanae Romae ſign. litt. L. n. IV. pag. LVII. & ſeq. habentur Epistolae Iohannis Moronii Episcopi Mutinensis, & Apoſtolicae Sedis in Germania Nuntii, Marcelli Cerciſinii Card. Legati, Iohannis Pagii item Nuntii, atque alia diverſi generis monumenta de negotiis ab ipſis apud Germanos, & Imperatorem, ipſo Paulo III. Rom. Pont. adminiſtratis. Plures etiam epistolae Marcelli noſtri occurrunt, quas ſcripſit, cum Secretarii munere apud Alexandrum Farnesium Card. ſungeretur, atque aliae etiam nonnullae, quarum quatuor leguntur inter Epistolae Federici Nauſae

(a) Vid. Claccontum in rium in Vir. Marcelli II. Marcello.

(b) Vid. Petr. Polido- §. XIV. pag. 27., & ſeqq.

fae (a). Secretarii Apostolici munus , quod gessit sub Romanis Pontificibus Clemente VII. & Paulo III., sciens praetereo , quod de eo satis egerit Vir Clariss. Philippus Bonamicus (b) ; quemadmodum & Iguinae Ecclesiae Sacerdotium , quod Marcellus ipse tenuit , nunc haud attingo , quod de eo satis verba fecerit : *Marcellus Maurus Sartius* in eius Commentario de Civitate , & Ecclesia Eugubina , ubi insuper duas Marcelli Epistolas Eugubii datas ad Iulium III. , & inter Epistolas ad Principes etiam editas ipse memorat (c). Nonnulla alia ad Tridentinum Concilium pertinentia ex autographa manu Marcelli nostri , tum eius , aliorumque ad ipsam epistolas protulit Vir Cl. Ioh. Dominicus Mansius in Appendice ad Stephani Balutii Miscellanea (d). Italicum tandem eiusdem Epigramma de Isabella Graeca Puella Monasticam vitam ingressa edidit Cl. Iohannes Lamius (e) , ipsiusque epistolam idem quoque memoravit ex Codd. Mss. Bibliothecae Riccardianae Florentiae (f). Ast horum Scriptorum neminem , Ciacconium nempe , Polidorium , Castanaeum , Bonamicum , Sartium , Mansium , Lamium , aliosque , qui Marcelli gesta , & opera illustrarunt ,
hanc ,

(a) Vid. Nomenclat. S. R. E. Cardinalium (auctore Henr. Ludov. Castanaeo) Tolosae 1614. p. 191.

(b) De Claris Pontificiar. Epistolar. Scriptor. pag. 236. edit. postea.

(c) Num. LV. pag. 223.

(d) Tom. III. pag. 492. ad 505. edit. Lucensis ann. 1761. Vid. & To. IV. pag. 141.

(e) Catalogo de' Codici Mss. della Biblioteca Riccardiana pag. 121.

(f) Ibid. pag. 277.

hanc, quae nunc primum prodit, Relationem novisse video. Forte in aliquo ex subsequentibus Voluminibus horum Anecdotorum publici iuris insuper faciemus elegantissimam Marcelli nostri Italicam Versionem Libri de Amicitia M. T. Ciceronis, quae adhuc inedita est, & cuius pretiosum apographum apud nos adservamus. Fruere interim, BLANCONI Vir Cl., hac spectatissimi Legati, Episcopi, Cardinalis, & Pontificis Summi scriptione, quam tibi ego nunc sacram volui, ut hinc saltem aliquod exstaret meae erga te observantiae, & amicitiae argumentum, quando nunc maiora, quae tribuam, quaeque tuis meritis plenius respondeant, non adsunt. Vale.

Dabam Domi Nonis Martiis anni MDCCCLXXIII.

RELA-

RELATIO LEGATIONIS
CARDINALIS DE NICASTRO

IDEST

MARCELLI II

APUD CAESAREAM MAIESTATEM

POST DISCESSUM CARDINALIS FARNESII.

ENUNCIATURUS Sanctitati Vestræ ea , quæ in Legatione mea acciderunt : Primum dicam illa , quæ ad Conventum

Agenoræ habitum pertinent , deinde ea , quæ ad statum Ecclesiæ , in iis , quæ perlustravi , locis attingunt . De Conventu quo tempore primum agi coeptum est , Reverendissimus , & Illustrissimus Dominus meus Cardinalis de Farnesio , qui tunc apud Cæsaream Maiestatem erat , ut Vestræ Sanctitati notum est , dixit sententiam suam forsitan liberius , hoc est , eum tractandæ religionis modum sibi quidem minime probari : additis etiam , & conscriptis , quibus ad id moye-

movebatur , rationibus . Ego vero post discessum Suae Reverendissimae Dominationis cum audirem Convēntum ipsum haberi tum, neque solum haberi , sed in eo agi de summa nostrae religionis , nulla facta mentione Sanctitatis Vestrae , nulla huius Sanctae Sedis Apostolicae , periculosum simul , ac pessimi exempli esse ratus , eam rem cum Caesarea Maiestate vehementer expostulavi cum commemoratione priorum temporum Ecclesiae , & Dei erga se meritorum , petique a Sua Maiestate , ut Vestrae Sanctitati significaret , quem ad finem huiusmodi Convēntus haberetur , id equidem haecenus omnino scire non poteram , & interim curaret , ne quid Respublica Christiana detrimenti caperet in eo Convēntu . Tum iis mihi Caesarea Maiestas respondit fere : Convēntum in Germania ideo haberi , quod ea natio , quae propter Religionis dissidium maximo in periculo versetur , mirifice cupiat , ut tandem aliquando huic rei aliquis imponatur modus . Suae Maiestati compertissimum fuisse , nisi ali-

aliquis Conventus indiceretur , illos sese
 sine ulla auctoritate congregaturos , nunc
 vero longe praestare , si quod faciendum
 nihilominus ab eiserat, iussu suo fieret, prae-
 fertim cum ei Conventui praefuturus esset
 Serenissimus Romanorum Rex eius frater ,
 qui pro sua pietate , & in hanc Sedem ob-
 servantia , magnam esset publicae causae
 utilitatem allaturus . Quod vero haecenus
 in eo Conventu nulla mentio Sanctitatis Ve-
 strae habita sit, pro ea , quanti eam semper
 fecerit , & faciat , graviter , & moleste tu-
 lisse , sed putarem tamen , quae a fratre suo
 qui illic praesens adsit, permittantur, in bo-
 nam partem accipi debere . De se vero hoc
 omnino polliceri , ac recipere , nihil de ve-
 ra , & a Patribus accepta Religione remissu-
 rum , neque aliis permissurum , nisi ea ,
 quae , & rerum , & temporum qualitate pen-
 sata, Vestrae Sanctitati , & huic Sanctae Sedi
 e republica esse videbuntur ; orare tamen
 Sanctitatem Vestram , ac precari , ut quem-
 admodum ei antea significaverat , ad eum

K

Con-

Conventum Legatum aliquem mitteret ,
 atque ad me tunc conversus , dixit , se etiam ,
 atque etiam cupere , ut quamquam is lo-
 cus , ubi tunc in Flandria eramus , a Con-
 ventu ipso non longe abesset , ego id mu-
 neris , ne id diutius differretur , obirem ,
 Legati enim praesentiam ingentes animos
 omnibus bonis addituram ; ad quam qui-
 dem rem saepe , & postea per Ministros suos
 me adhortata est . Tunc ego primum Suae
 Maieitati , deinde quoque eius Ministris ,
 dixi , me in Italiam iamdudum reverten-
 tem , ad hoc fuisse a Vestra Sanctitate de
 medio itinere revocatum , ut apud Maiesta-
 tem Suam huius Conventus causa commo-
 rarer , a qua , veluti a quodam bonitatis
 fonte manare debere quidquid aut boni in
 eo Conventu reportaturi essemus , aut devi-
 taturi mali , nec vero quidquam in eo statui
 debere , de quo Maiestas Sua certior antea
 non reddatur , & num id sibi placeat , aut
 non placeat , consulatur . In Germania vero
 alium Legatum designatum esse , qui , ut
 dece-

decebat , prudentia , bonitate , & doctrina
me longe anteiret ; humeros meos pares
tanto oneri ferendo non esse ; in summa
proficisci aliquo non posse iniussu Beatitudi-
nis Vestrae . Itaque me omnia haec ad eam
perscripturum esse dixi , & accepto respon-
so , sine ulla mora eius voluntatem factu-
rum . Igitur dum haec a me Sanctitati Ve-
strae perscribuntur , interim Principes Ger-
manorum in Conventu congregati , ut qui
in eo iam supra duos menses non sine ma-
gna impensa de suo more stetissent , viden-
tes parum inter se , & omnes Protestantium
convenire (ita enim ipsos haereticos appel-
lant , quod ii , ut dicunt , inter cetera
protestati sunt , hanc Sanctam Sedem pro ca-
pite Ecclesiarum non cognoscere , sed omnes
Episcopos , atque adeo Presbyteros pari
praeditos potestate esse) ad exitum omni-
bus modis properare , & aliquam viam disce-
dendi invenire studebant . Quare factum est
ut non multos post dies Conventus in eam
discessionem dimitteretur , quae tam pri-

dem Vestrae Sanctitati transmissa est. Cuius summa est, ut Diaeta Imperialis a Caesarea Maiestate indiceretur, & interim haberetur quoddam colloquium, in quo homines docti **xxii.** pari utrimque numero de concordanda Germania disceptantes modos invenirent, ac digererent, qui referri postea in Diaeta haberent. De qua re a me nunc ideo parum multa dicentur, ne in mea sententia explicanda male forte ominari viderer. Hoc tamen unum silentio non transibo; nihil a me esse vel cum Caesarea Maiestate, vel cum eius Consiliariis praetermissum, quod ad dissuadendum huiusmodi colloquium, multo iam tempore ab haereticis expetitur, & nunc demum in eorum gratiam concessum pertineret; adeo, ut cum mihi rationibus responderi non posset, de periculis quidem, quae valde multa a me inde impendere proponebantur, in meam sententiam veniretur, sed tamen diceretur statum temporis in praesentia non tulisse, ut ex eo Conventu tot Principes, re penitus infecta, discessissent.

scēssissent ; nec vero in eo quicquam fieri potuisse , si non esset consensum in colloquium . Quod quia futurum erat mere colloquium , hoc est nihil in eo statui , sed integra omnia in Diaetam reiici deberent : fore ita minus periculosum , praesertim si Sanctitas Vestra Legatum illuc suum , quemadmodum ei per discessionem Agenotae factam licet , & aliquos homines doctos destinavit ; Quod etsi crederent , a Vestra Sanctitate fieri omnino debere , mecum tamen de ea re multis disputatum , & actum est . In Diaeta vero , quid novi acciderit , Caesarea Maiestas praefutura est ; plures & Legati Sanctitatis Vestrae expectantur , cum quo uno verbo Caesarea Maiestas me commeatum a se petentem dimisit , sed antequam ab ea tamen discederem , egi cum Sua Maiestate diligenter de pace cum Rege Christianissimo perficienda , tametsi saepe antea idem feceram , ut a Vestra Sanctitate habui in mandatis . Qua in re ne quid omnino ulla ex parte deesset , non parum etiam iens ,

K 3

& re-

& rediens cum Maieftate Chriftianiffima de via laboravi . Verum ab utroque idem habui refponfum , fore fcilicet per fe non ftetiffe , quominus pace iampridem facta melius rebus Chriftianis in maximo periculo hinc , atque hinc conftitutis provideretur , inducias tamen beneficio Sanctitatis Veftrae Niceae factas fervaturos fe interim effe dixerunt . Sed ut ad res Germanicas revertar , colloquium ad diem xxviii. menfis praeteriti Wormatiae indictum erat : Diaeta ad Epiphaniae feftum Ratisbonae erat indicenda . Dixi pauca e multis quam breviffime potui de Conventu ; Nunc in quo ftatu res Ecclefiae in illis regionibus fint, paucis oftendam . Vix credibile eft, Beatiffime Pater , quantum Germanica natio parvo tempore immutata fit ; ab ea enim pietate in Deum , & in hanc Sanctam Sedem observantia , quae ante has haerefes exortas fingularis apud eos populos vigebat , ad luxum , ad commeffationes , ad libidines , denique ad impietatem fe converterunt , & ut natura funt nimis

nimis in utramque partem , toto animo se a nobis abalienaverunt , adeo , ut qui adhuc in Ecclesiae obedientia perdurant , bonos , qui pauci sunt , semper excipio , metu magis suorum Principum id faciant , quam eorum ipsorum voluntate , cuius rei causam cum inquirere vellem , inveniebam esse contrariam ei , quae olim sibi fuerat ad fidem , & obedientiam nostram deveniendi . Simplex , & Apostolicus vivendi modus ab hac Sancta Sede eis commonstratus , ac traditus , cultus frequens , & castus in Ecclesiis , dispensatio bonorum in pauperes , & pios usus , caritas erga proximum , praedicationes sane fecerunt , ut illae etiam in extremo Orbe positae nationes fidem reciperent , & nobiscum consentirent , cum antea ab eis crebrae in Italiam inundationes fieri sole-
rent ; Nunc vero cum in eorum Ecclesiis nihil horum fere inveniat , sed penitus contraria omnia , & opposita , animi quoque eorum mutati sunt , & qui priores ad fidem olim venerunt , scilicet ipse populus , & multitudo

K 4

prio-

priores defierunt . Quod quidem quanti ponderis , ac momenti sit , praeteritorum temporum historiae , si quid umquam cum Regibus , ac Principibus huic Sanctae Sedi negotii fuerit , & controversiae , satis declarant ; populorum enim fraeno ad suos Principes coercendos , ac domandos saepe usa est ; quae res est una , quae hoc nostro tempore maximum mihi incutit terrorem . Itaque cum haec mala omnia ex hoc potissimum proveniant , quod non ii amplius in Episcopos eligantur , qui optimi sint , & in eorum Ecclesiis residendo Episcopalia munia rite obeant , sed contra ii potius , qui favore , & gratia pollentes , ac deinde suo more viventes , greges sibi commissos deferant , ac negligant , eo res pervenit , ut qui Presbyteros ubique male audientes iniuria afficiant , & bona Ecclesiastica diripiant , aut ad haereticos transfugiant , videantur se obsequium gratissimum praestare Deo . Cui rei ut provideatur a Vestra in primis Sanctitate , post tot a se haecenus in Ecclesia
Dei

Dei bene , & praeclare gesta , ab omnibus bonis summo cum desiderio , & sui nominis gloria sempiterna expectatur . Haec sunt fere , Beatissime Pater , quae mihi tum agenda , tum dicenda de Religione acciderunt ; in quibus si pro mea tenuitate aliquid sit offensum , Sanctitas Vestra me excusatum habeat , studium quidem certe non defuit.

ALDI

ALDI MANUTII
PAULLI FILII ALDI NEPOTIS
DE FALSA ANTIQUORUM RELIGIONE
DEQUE LARARIO
COMMENTATIO HISTORICA
HABITA IN FLORENTISSIMA ACADEMIA PISANA

*Atque ex Schedis Mss. nunc primum
in lucem edita.*

IOHANNIS CHRISTOPHORI AMADUTII
AD CL. ET ERUDITISSIMOS
ACADEMIAE ETRUSCAE CORTONENSIS
SOCIOS
PRAEFATIO.

CUM mihi insignis beneficii vestri, Socii eruditissimi, memoria recurrit (recurrat sane mihi quam saepissime, ac grata semper summo opere) quo me in coetum vestrum spectatissimum, Lucumone Praefule amplissimo Mario Guarnaccio Volaterrano, Viro omnigena eruditione, ac Libris editis clarissimo, cooptatum voluistis (a), eo tangor grati animi sensu, eaque de vobis benemerendi voluntate percellor, ut publicum aliquod observantiae, & officii erga vos mei argumentum emittendum necessario intelligam. Dum tamen maiora & cogito, & molior, quae non ita cito sint proditura, aegre sane ferebam desiderare vos diutius officium meum, quod idcirco nunc ego inscripta vobis de hoc Aldi Manutii Iunioris anecdoto Opusculo Praefatione, aliqua saltem ratione, quae & instituto vestro respondeat, & vestram deceat eruditionem, persolvere. Jātius existimavi. Prodit quapropter nunc primum haec Aldi nostri Commentatio Historica de falsa Antiquorum Religione, deque Larario ex apographo apud me existente, quod ex Codice Ms. Vaticano desumptum

(a) Diploma datum est ipsis Nonis Aprilis anni
CICIDCCCLXXI.

ptum coniicitur. Habita haec est, ut ex fronte ipsa colligitur, in florentissima Academia Pisana, dum in ea humaniores litteras tum Latinas, tum Graecas Aldus doceret. Siquidem postquam ipse in Veneta, & in Bononiensi Academia summa cum laude versatus esset, Magni Etruriae Ducis providentia Pisanæ Academiae Professoribus accensetur. Paratus ipse ad hoc munus apparet usque a die IX. Kal. Decembris anni MDLXXXVI., quo litteras dedit Bononia ad Georgium Contarenium Venetias (a), quibus ipsum commode hac de re certiores facit. Ceterum ob hiemalis temporis impedimenta (b) Bononiae supersedit, nec ab ea Civitate ipsum discessisse patet, nisi post diem V. Idus Martias insequentis anni, cum scilicet postremae eius litterae ibidem exaratae hac ipsa die subnotentur (c). Hinc processit Florentiam, ubi plures dies moratus est, ut ex aliis eiusdem epistolis palam est (d). Pisas tandem venit vel ad Aprilis finem, vel ad Maii initium, cum ab hac Civitate nemini ab ipso datae epistolae habeantur, nisi a. d. X. Idus Maias anni, quem diximus, MDLXXXVII. (e). Dum ad Pisanam Cathedram invitatus est Aldus, oblata ei etiam fuit altera Archigymnasii Romanae Sapientiae, quam Marcus Ant. Muretus vir summus obtinuerat, quamque ipse alia fide obstrictus adire ne-

qui-

(a) Lettere Volgari di Aldo Manucci. In Roma 1592 presso il Santi, Comp. num. 80. pag. 71.

(b) Ibid. epist. 85. die 28. Decemb. 1586. pag. 94.

(c) Ibid. ep. 101. p. 98., & epist. 102. pag. 99.

(d) Ibidem epist. 103. pag. 100., & seqq.

(e) Ibidem epist. 109. pag. 105.

quivit (a). *Feriarum Autumnalium tempore*, hoc ipso anno, Lucam petiit, cuius incolatu plurimum delectabatur, ut ex duabus eius epistolis, quas ibidem scripsit, colligere est (b). Pisis dein ad munus suum regressus est, quod ibidem ipsum exercuisse usque ad subsequentem annum *CICLOXXXVIII.*, manifestum fit ex reliquis eiusdem epistolis, quarum quae omnium postrema Pisis data est, pridie Nonas Novembris superscripti anni subsignata cernitur. Inscripta haec est Viro Cl. Angelo Roccae Eremitae Augustinensi, cui Aldus significat proximum eius adventum Romam, ipsiusque laetitiam ob Sixti V. Pont. Max. praeceptum, quo cum ceteris eruditissimis viris ad Bibliae Sacrae emendationem, novamque editionem peragendam designabatur (c). Hoc quidem tempore abdicasse se Manutium nostrum a Pisana Cathedra, certo certius est, cum praesertim tunc in eadem successerit Dominicus Mancinius Cortonensis, ut nos comiter per litteras monuit Vir ingenuus, & eruditus Iohannes Talaminius, qui etiam, quae Morbophius (d) ex Scotii Itine-

(a) *Vid. eius epist. 97. pag. 94.*, ubi Iuliano Gese-
linio Mediolanensi haec nar-
rat: Rinonciata la Segre-
taria di Venezia, & la
Lettura venni a questa
Catedra (Bononiak.), &
di qui ora parto per Pisa
al servizio del Serenissi-
mo Gran Duca, chiama-
to anche a Roma nel la-
go del Mureto, dove ora

non posso andare, tro-
vandomi obbligato a Sua
Altezza Serenissima. *Vid.*
& *epist. 104.*, & *105.*
pag. 201., & *seqq.*

(b) *Vid. ibid. epist. 219.*,
& *220. pag. 191.*, & *194.*

(c) *Vid. ibid. epist. 273.*
pag. 236.

(d) *Polyb. lib. 1. cap. 3.*
num. 5.

Itinerario de legata Pisanae Academiae a Manutio Bibliotheca octoginta mille Voluminum ingerit, falsa prorsus affirmat. Quapropter ceterae eiusdem Manutii litterae sane elegantissimae usque ad annum cixcxcii., quo etiam typis commissae sunt, Romae scriptae, conspiciuntur. Haec momenta temporis, quo Pisis Aldus noster constitit, ex eius epistolis forte nimis sedulo persequi nobis nunc libuit, cum frustra maiora, & accuratiora ex Pisanae Academiae Scriniis, ubi desiderantur, petierimus, nullaque quinetiam ex Stephani M. Fabrucci Commentariolis de Pisano Lycao, quae tum in prima, tum in altera Calogeriana Opusculorum Collectione locum habuerunt, deprehendere potuerimus; ac nimis pauca de hac Aldi provincia nobis insuper proponat Iosephus Scipio Mannuccius Florentinus in altero eius Opere de Clusentini gloriis (a), ubi etiam se eodem Manutiorum semine natum contendit, quod tamen eidem Vir celebris Dominicus M. Mannius in eius Vitae Commentario de Aldo Seniore (b) inficias ire non dubitavit. Quare gratum nunc vobis erit, Socii eruditissimi, haec ipsa cognoscere, quae partem Etruscae ditionis, qua etiam plerique vestrum continemini, attingant, simulque nunc primum in lucem prodeuntem excipere doctissimi Viri Commentationem, quae in eiusdem ditionis solo, & in Academia longe celeberrima exorta, & pronunciata postmodum fuerit. His accedit, quod ipsa

(a) *Giunta alla prima parte delle glorie del Clusentino, ovvero Parte II. Firenze 1687. pag. 172.*
 (b) *Vita di Aldo Pio Manuzio &c. Venezia 1759. pag. 20.*

ipſa eſt de veterum tum Romanorum, tum Graecorum, ac quin etiam Etruſcorum Religione, a quorum poſtremis nimirum & ſacra omnia, & ritus, & caeremoniae, quae Diis olim tribuebantur, in ceteros manaverint, ut Clariffimi Viri Guarnaccius, & Paſſerius in elaboratis eorum Operibus praefertim oſtenderunt; quae ſane omnia ita inſtituto veſtro conveniunt, ut nulla potior ſparta ſit, quam vos ornandam velitis. De Aldo vero quid amplius memorem? Noſtis enim vos ipſum Aldi Pii nepotem, & Pauli filium, qui & quanti Viri, bone Deus! Inſuper & cetera eius Opera, quae iamdiu typis commiſſa ſunt, haud recenſebo, quae unicuique veſtrum, qui praeclara polletis eruditione, facile innotuerunt. Ceterum illud non praetermittam, quod forte non quilibet noverit, me Octobre menſe elapſi anni, cum Fabiani eſſem una cum Cl. Praefule Stephano Borgia, altero Socio veſtro longe praeſtantiſſimo, in publico eius Civitatis Archivio (a) deprehendiſſe epiſtolam encyclicam, & typis impreſſam, qua Fabrianenſibus anno MDCLXXX. inſcripta Aldus noſter petit ab eis (ut etiam a ceteris Civitatum Decurionibus petierat) loci deſcriptionem, quam ad totius deſcriptionem Italiae, quae ab ipſo parabatur, conferre poſſet. Tandem anecdotum alium ipſius Auctoris Tractatum ex eo, quod ſupra memoravi, apographo deinceps etiam edendum curabo, qui eſt de Statuis, deque earum antiquitate, & uſu, quemque vos pari laetitia, ac voluptate excepturos non dubito. Habete ergo nunc interim, Socii erudiſſimi, hoc qualecunque grati in vos animi mei,

L
tum

(a) Faſcic. KK. num. 134.

rum & obsequii, & observantiae argumentum; atque Opusculum hoc ipsum, quod ad id virtuti, ac meritis vestris sacrum volui, in hac ipsa Academiae Cortonenfis Bibliotheca, ac vero Musarum Sacrario, tamquam humanissimo hospitio exceptum forulum aliquem obtineat; ut & ego rursus, quamvis longe diffusus, eo ipso hospitio sane benevolo, splendidoque frui videar, quo nimirum Cl. Praesulem Stephanum Borgiam, ac me duobus fere ab hinc annis excepistis, quibus sane utpote multo, magnoque cumulatis honore etiam nunc summa cum voluptate spectatissimae Mancinae Gentis domestica officia, & sedulitas, privatorum Musaeorum praeclara cimelia, Academiae Aedes libris, & multiplicibus monumentis instructae, Templorum, & Domuum ornatus, vetustissima Urbis moenia, ac tandem Equitum, & Matronarum urbitates, ac merita ante oculos obversantur. Verum qui nunc ego singula commemorem, cum plurima & laude, & recordatione dignissima occurrerint, quae in adversariis nostris redacta clariorem aliquando lucem forte etiam consequentur? Valere quapropter, Socii eruditissimi, & Academiae vestrae, atque etiam Italiae gloriam laboribus, ac studiis vestris amplificare, ut iam laudabiliter coepistis, alacriter pergite.

Datis Roma ipsis Idibus Martiis Caesariana caede insignibus anno c1c1ccclxxiii.

DE

DE FALSA ANTIQUORUM RELIGIONE
DEQUE LARARIO
COMMENTATIO HISTORICA
ALDI MANUTII

HABITA IN FLORENTISSIMA ACADEMIA PISANA

ULLA umquam gens, nulla natio
tam immanis fuit, arque bar-
bara, tam inculta, & ab omni
humanitatis lege averfa, quae
divinum cultum prorsus negaret, quam nos
alio nomine Religionem dicimus, si vera
Cicero scribit. Nam etfi Epicurus, Prota-
goras, Lucianus, Lucretius, aliique multi
vel animi pravitate, vel fallaci argumento
moti, nullam fidem ulli Deo exhibendam
dixere, vidimus tamen magis valuisse veri-
tatem, debitum, officium, & communis
opinionis vim, quae praecipue rationabili ra-
tione niteretur. Cuius rei cauffam hanc fui-
fe puto, quod cum nemo negare poffet res
divinas effe, quod ex earum affectibus ipfo

L 2

quo

quoque sensu facile percipimus , & cum Religio sit scientia , & cultus rerum sublimium , necessario sequatur Religionem hanc ab omnibus gentibus cognosci , ab omnibus observari , & ab omnibus rationibus , quasi hominum debitum pro beneficiis a Deo acceptis in gratitudinis signum reddi . Hinc Religiosi dicti sunt Sacerdotes divinarum rerum cultui addicti , pariterque Religiosa , & sacra Tempia , in quibus Deum adoramus , cum haec ab hominibus in Dei honorem , & reverentiam fabricata , & posita sint , illi vero rerum divinarum observationi operam dent . Hinc apud Latinos Augustum , Sacrum , Sanctum , & Religiosum , cum Augustum , nisi fallitur Nonius Marcellus , sit sanctificatum , deificatum , & glorificatum . Sacrum autem locum Ulpianus ait dici eum , qui semel consecratus fuerit , sacrariumque , ubi res sacrae ponuntur , & summa cura , ac studio custodiuntur . Sanctum autem scribit Martianus esse omne id , quod nullam iniuriam licite pati potest ab humanis viribus ,
neque

neque ab ulla vi , Sanctumque , & Religio-
sum unumque , idemque esse vult Treba-
tius ; quamvis propria , & germana signifi-
catio Sancti omne illud significet , quod est
pulum , inviolabile , sincerum , incorruptum ,
& non contaminatum , quare solemus dice-
re Sanctum Deum , Sanctos Angelos , San-
ctas Leges , Sancta decreta , Sanctam sen-
tentiam , Sanctum Senatum , Sanctum po-
pulum , & alia similia . Merito scribit Cice-
ro capitali poena affici solitos eos , qui res
sacras contaminabant , vel earum ministris
iniuriam faciebant . Credebant nempe prisca
illi , Divinam Maiestatem hoc pacto , nescio
quo modo , ab humana arrogantia , & perfidi-
dia laedi . Non igitur mirum esse debet , si
Romani & belli , & pacis artibus clari , in
hac quoque Religione tam publica , quam
privata omnia effecerunt , ne ullis homini-
bus inferiores essent , ut ipse quoque Cicero
glorietur ; quamvis verae pietatis luce , &
Dei cognitione destituti , ipsa eorum Reli-
gio nil aliud esset , quam pura , & manifesta

superstitio. Sed ad sacra Tempia redeun-
tes dicimus, quamvis totus mundus Tem-
plum sit, Dei divinitate refertum, quod
& Plato in Epinomide, & in Timaeo signifi-
care videtur, ad cuius similitudinem huma-
norum artificum materialia haec, quae
quotidie videmus, fabricantur; non tamen
particularia Tempia vana esse, cum ab ani-
morum devotione proficiantur, & ab ho-
minum reverentia in Dei honorem, & glo-
riam posita sint: immo credere debemus
Deum in Templi universalis imitatione non
aliter sibi placere, quam homo faciat, pro-
prium imaginem pluribus locis delineatam
videns, tum maiore, tum minore forma;
nam cum homo non posset ob multa com-
munis vitae impedimenta, & sollicitudines,
praetereaque, quod corporis vinculis tenea-
tur, & a sensibus multis irretitus sit, animum
ad caelestium, & sublimium rerum contem-
plationem adiungere, optimum certe fuit
materiale Templum invenire, quod nos ocu-
lis saepe intuentes, quasi parvus orbis sui
exem-

exemplo ad Dei contemplationem invitaret; Quamvis veteres Germani, ut scribit Cornelius Tacitus, Deo nullum Templum esse dicendum, neque ullam statuam putaverunt, ea ratione moti, quod Deus cum sit infinitus, non potest Templo includi, & cum sit invisibilis, nulla statua potest repraesentari. Nunc addo ad superiora, sicut omnes nationes non convenere in eadem lingua, habitu, & moribus, ita quoque gentes non convenere in eodem modo, & ratione adorandi Deum. Consentiant tamen omnes eum sine dubio laudari, exaltari, adorari, & glorificari supra omnia a nobis debere; homoque natura inclinare, & propendere videtur ad vitam Religiosam, quod & Cicero scripsit Pythagorae opinionem secutus. Natura enim scintillas quasdam ardentis ignis a principio in animis nostris spargit, quae animum excitant ad cultum, & ad scientiam sanctarum rerum. Platoque dixit oculos homini esse datos, magis ut divina, & caelestia, quam ut terrena contempleretur. Finga-

L 4

mus

mus nobis hominem mediocri iudicio praeditum , aliquo temporis spatio altum , nullo Religionis cuiusquam praecepto imbutum , quid putamus hunc , cum ad iudicii aetatem pervenerit , dicturum , videntem Solem pelucidum surgere , moveri , celari , generare , & corrumpere omnia suo motu , atque cum eo Lunam ordine moveri , occultarique , & suis temporibus , modo ad accretionem , modo ad diminutionem accurrere ? inde stellas tam claras , & lucentes noctu per caeli serena videri , noctium , dierumque rationes , ventos , pluvias , tonitrua , fulgura , nubila , sagittas , arcus caelestes ; vere agros herbis , floribus plantis , arboribus vestiri , aestate tantam fructuum copiam maturescere , autumnus colligi , hyeme terram omnibus suis honoribus spoliari ; tot flumina , lacus , fontes , rivos , metallorum venas , mineras , aliaque similia , quae videmus minime mirantes in ipsa terra varios effectus producere ? Quod si hic homo tantas , tamque differentes rerum naturas videret , easque tamen

men hoc modo aeternum , & invariabilem ordinem sine confusione , vel motu aliquo conservare , quae cogitatio , quaeſo , qui ſtupor , quae admiratio eius eſſet ? Mihi perſuaderi non poteſt , tam ferum , atque inhumanum eum fore , tam a naturali ratione alienum , ut haec videns tanta harmonia regi , tanto ordine regulari , tantaque providentia durare , non poſſe non & corde , & lingua fateri , mentem quamdam , cauſſam altiſſimam , & potentiſſimam eſſe eam , a qua haec & ordinem , & ſtatum acciperent . Nec ullus dubitandi locus relinquetur hac in re , ſi novi Orbis populos , patrum noſtrorum memoria repertos conſiderabimus , qui etiamſi maiori ex parte ferarum potius ſimiles ſint , quam hominum , habent tamen loca ſacrificiis addicta , in quibus ſtatuas venerantur , & imagines , quas ſumma cura reverentur , & maxima diligentia cuſtodiant . Et quamvis ſuperſtitionis coeno involuti ſint , nec aliam institutionem acceperint , quam eam , quae a natura rudi , & imperfecta nobis tribuitur ,

buitur , videmus tamen fidem veram , & Christi Religionem , ut quae eorum animos compererit , quasi agrum longo tempore incultum , fructum incredibilem , & admirandum ob optimarum institutionum semina referre . Sed ad antiquorum naturam redeunt , eamque memoria repentes dicimus , eo factum esse , ut dicerent alii ab hominibus nulla in re maiorem adhiberi curam debere , quam in divinarum legum observatione ; quod homines curiosi investigatores naturae rerum omnium variis temporibus elaboraverunt , ut ad Dei cognitionem pervenirent , quemadmodum diximus . Hinc ortum , ut aliqui dicerent homines bonos , & religiosos post mortem fieri spiritus , & bonos Deos , contraque improbos , & nefarios spiritus reos , immo feras , & terribiles phantasmata . De Deoque loquentes ad ipsum omnia referebant , venerantes saepe Solem , Lunam , Bovem , Pecudem , & alia similia , quae cum bona esse cognoscerent , pro Deo habebant . Sed invalente postmodum

dum superstitione, Aegyptii quidam adora-
 runt Cynocephalos, Acinos, & Caepas.
 Lybies Hammoni, pisci marino, tamquam
 Deo sacrificarunt. Alii Crocodilum dignum
 humana veneratione censuerunt. Nec dese-
 cere, qui caput, humerum, manus, pedes,
 viriliaque adorarent. Quod mirari multum
 non soleo, cum cogito omnia, quae a pravo,
 corruptoque principio originem traxere,
 semper in peius ruere, & ex errore in erro-
 rem duci, prout licentia nostra iis rebus,
 quae pravam originem habuerunt, progressus
 non bonos donat. Ex hisce adorationibus,
 Dei, divinarumque legum cognitio Theolo-
 gia a Graecis scriptoribus dicta est, quam
 postea ex Latinis Nonius Marcellus Religio-
 nem nominavit, Religiosaque omnia, ac
 pia, sancta, & reverentia dicta vocavit Ci-
 cero, & Gellius, cum ad Theologiam di-
 rigantur, idest ad scientiam, & cultum di-
 vinum, quomodo & Plutarchus in Paulli
 Aemilii vita appellat. Verum quoniam in
 omnibus rebus humanis, curiositas maxi-
 mam

nam habere vim viderur , hominesque facie
inter se differentes moleste ferunt , unam ,
eamdemque in eorum animis durare senten-
tiam , hinc visum est variis populis varios
esse , & diversos religionis modos . Et cum
nascantur ex gentium varietate opiniones
variae , ex his discordia , & ex discordia
contentiones , & bella ; hinc contigit homi-
nes non solum habuisse in divino cultu le-
ges differentes , sed etiam ob propriarum
legum conservationem saepe ventum esse
ad arma , ut aliena destruerent , atque pro-
sternerent . Aegyptii hac ratione Phoeni-
cum Deos vituperarunt , Phoenicesque Aegy-
ptiorum religionem neglexerunt . Schytae
Persarum divinas leges nolebant , nec Persae
Schytarum religioni credere voluerunt . Syrii
Persis adversi hac maxime causa fuerunt ,
hi illis pariter inimici . Thebani Thracum
Deos noluerunt , nec Thraces Thebanorum
Deitatem (ut ita loquar) adorarunt .
Indi in Deorum adoratione Arabibus mo-
lesti fuerunt ; sicut Arabes semper Aethio-
pibus

pibus repugnarunt . Ex hac varietate Gentilium religio , immo superstitio , ita crevit , ac si Provincia aliqua , vel finis imperii gentium esset . Variata nomina , figura , ritus , adorationes , & divinae leges ex habituum , vestimentorum , & particularium humanorum morum varietate ; cuius rei partem superbia nostra sibi vindicat , partem discordia , sed super omnia ignorantia , quae a vera luce cum abest , haec , & maiora monstra in hominum mentibus efferre est solita . Verum Hebraei , amica Deo gens , animum altius ad veram Theologiam , sacrosancta eorum lege , erigens , Creatorem , non creaturas adoraverunt , omnem laudem referentes ad eum , qui Caelo rotunditatem , Soli lumen , Lunae varietatem , stellis claritatem , elementis alterationem , animantibus vitam , plantis germen , fluminibus cursum , ventis spiritum , veri flores , aestati calorem , autumnio fructus , hiemi nives dedit . Hinc scribit Cornelius Tacitus , Hebraeos impium cum existimare , qui aliqua imagine , aut statua Deum

Deum exprimere vult . Quare opinantes illi hominem intelligere , dum cognoscit , cognoscere , dum imaginatur , & imaginari sensibilia sentientem , & cum Deus omnino separatus sit a sensibus nostris , necessario animo comprehenderunt , eum transgredi omnem imaginationem , cognitionem , & intelligentiam humanam , concluderuntque , Deum esse principium sine principio , finem sine fine , terminum sine meta ; & tamen dixerunt , Deum esse unum , increatum , indeficientem , stabilem , sempiternum , immutabilem , inalterabilem , infigurabilem , simplicem , incorporeum , invisibilem , inintelligibilem , indefinibilem , boni causam , & ob seipsum ad suum beatitudinem ordinatum . Cui dederunt etiam infinitam potentiam , & sapientiam cum voluntate omnium bonorum , & Mundi creationem cum ineffabili , & immensa providentia . Ita Hebraei constantissimi perseverantes in ipsorum adoratione , & fide semper crediderunt , non posse nos Deum aliquo modo imitari , aut fingere , sed invisibili-

fibiliter eum adorant, opinantes eos, qui vel figura, vel alia quapiam ratione eum nobis repraesentare student, nil aliud facere, quam propriae consentire ignorantiae, indeque rident Assyrios Solem, & Lunam adorantes, teste Macrobio. Hi, ut diximus, ad Solem, & Lunam adorandos, splendore, & miro lumine, quod ab ipsis producit, moventur; & quamvis alios Deos adorarent, opinati tamen sunt, Solem, & Lunam tantum sculpi non debere, & aliis statuas, & imagines concedebant; Hanc affectantes rationem ex eiusdem Macrobij auctoritate, alios Deos, qui a nobis non videntur, statuis, & figuris referri debere, sed Solem, & Lunam esse per se ipsos visibiles, & manifestos, quod Virgilius significavit cum Georg. 1. dixit de his loquens:

..... *Vos, o clarissima mundi*

Lumina, labente caelo quae ducitis an-
num.

Sed ad Hebraeos redeuntes, reperimus, quod ad Dei adorationem sine imagine, & statua

statua pertinet , consensisse ipsis Lycurgum ex Plutarchi testimonio . Et quamvis Schy-
tae , Persae , & Lybies in aliis ipsorum Re-
ligionibus non tantum inter se essent diffe-
rentes , sed etiam adversi , in Dei tamen in-
visibilitate concordēs fuere . Similiter Ro-
mani , aliquo temporis spatio , praecipueque
Numa Pompilio regnante , Mosis , Pytha-
gorae , Socratis , & Lycurgi opinioni adhae-
rentes Deos sine statuis ultra clxx. annos
adorarunt . Verum ad alios transeamus .
Multi ex antiquis divinae sententiae sum-
mam omnem in quatuor ordines diviserunt .
In primo Deum posuerunt . In secundo alios
Deos a Platone in Epinomide , & in Timaeo
aethereos Deos dictos . In tertio Daemones .
In quarto Heroes . Sed Aegyptii primos
Deos opinati sunt Solem , & Lunam , hanc
Isidem , illum Osirim vocantes , quibus sa-
crificabant terrae fructus absque animalium
occisione . Extra civitates Saturno , & Sera-
pidi sacrificabant victimarum sanguine , addi-
derunt quoque sacrificia thuris , myrrhae ,
& cro-

& croci , indeque paullatim fabricare coeperunt pulcherrima , & superbissima templa . Crevit apud eos Deorum numerus , nam quinque Aegyptii adorarunt Osirim , Isidem , Tiphonem , Apollinem , & Venerem . Ab his quoque orta est imaginum , & simulacrorum origo ex Semeles Cadmi filiae aureo partu . Haecque simulacra modo lignea fiebant , modo petrea , & modo ex creta , modo ex metallo formabantur , ut dicemus . Hinc adoratio orta est pecudis , canis , felis , ciconiae , aquilae , hirci , & bovis , non alia certe causa , quam ob ipsorum utilitatem , & dignitatem ; nam ex his alia nos sua lana vestiunt , alia a furibus arcent , alia a muribus domum mundant , alia serpentes deglutiunt , alia Solem mirari audent , alia libidini prona sunt , & alia terram arant . Successere Phoenices , qui litterarum usum invenerunt , quae antea in hominum mentibus sepultae fuerant . Hi ad serpentem divinitatem omnem referebant , & eadem ratione ipsum adorarunt , Deum Ophionem vocan-

M

tes ,

tes , cui & vota , & sacrificia diu obeulerunt , cuius rei forsan in causa fuerunt pulchrae , excellentesque huius animalis proprietates , praecipueque eius uniformis , & continua figura , velox motus , isque in gyrum , citissima linguae vibratio , longissima vita , dum senex , expubescere , aliosque sui veneni potentia occidere . Quae omnia sunt veluti testimonia suae divinae , & admirandae virtutis ; praeterea ad punctum caudae os apponens , perfectam circularem figuram format , quae mirum in modum ipsa divinitati , & Dei aeternitati assimilari videtur . Hi alios Deos adiunxerunt , quos omnes peninis velocissimis alatos figurarunt , hac re in omnibus eos sublimes , & veloces significantes . Hocque praecipue imaginati sunt Saturno convenire , cui quatuor maximas alas dedere , apertas duas , duas clausas , & , ut ostenderent hunc in omnibus suis operationibus & velociter , & quiete procedere , quatuor etiam oculos dedere , duos in fronte , duos in occipito , qui alterne vigilabant ,
& dor-

& dormiebant, quod erat inditium, ipsum aeternae vigilantem dormire, dormientemque vigilare. Hunc dixere filium esse Dagonae, & Atlantis, Caeloque patre, & Terra matre genitum. Sed antequam orbis ita ordinatus, itaque distinctus viseretur, uti nunc est, naturae manibus chaos fuisse dicebant, in quo omnia involuta, & sepulta miserabiliter confusa iacebant. Sed postea Cupidinis opera, omnium nascentium rerum principia, & semina generata sunt, quae cum ab humore traherentur, naturae putridarum misto, generationis causa fuerunt primum his rebus, quae inanimata sunt, deinde plantis, herbisque, postea animalibus ratione expertibus, demumque rebus intellectualibus in mundo positis, quasi in amplo, & spatiofo theatro, in quo veluti spectatores contemplerentur ordinem mundi, lumen Solis, & Lunae claritudinem, & vivacitatem stellarum, & cursum velocissimum Caeli. Non videtur tacenda mira reverentia, qua populi Alcaiti Lunam prosequiebantur; nam tanti

M 2

eam

eam faciebant, ut in eum indignati, qui feminino nomine eam deinceps appellasset, in omni sua vita uxoris servus, & mancipium esset: contraque dominus, & caput eius, qui non Lunam, sed Lunum nominasset. Galli Narbonenses Maifilii dicti, ipsorum Deos in silvis adorabant, idest pro Diis habebant arborum truncos, teste Lucano, a quo more non multum abfuere Schytae, Persae, & Lybies, qui nec imagines, nec statuas, nec simulacra Deorum habuere, sicut diximus. Ex quibus Persae, ut affirmat Pedianus, hanc rationem assignabant dicentes, vix Soli totum mundum sufficere, quem solum Deum adorabant, & esse credebant, nedum alios quaerere opus esset. Verum quid non potest in nobis superstitionis vis? quam persuasionem non in vulgi animis inducit opinio? quem errorem, dico, non committit homo, oppressus ignorantia, & tenebris falsae Religionis. Nam non solum veteres has inter se differentias habuerunt, quae ob earum discordiam, tot homi-

hominum vitis perniciem attulerunt, verum etiam ipsa concordia in sacrificandi modo, multis eorum temporum infelicibus damno fuit, & plena sanguinis. Nam barbararum Religionum maior pars aliquando convenit in humanis corporibus sacrificandis, a sacrificiis ad maleficia transiens, a pietate ad inhumanitatem, a victimarum sanguine ad hominum mortem. Rem non solum facto feram, sed etiam cogitatione monstruosam, & horribilem. Legimus quippe diserte, Thessalos singulis annis Peleo, & Chironi hominem sacrificasse. Schytæ Dianæ exteros sacrificabant. Phœnices in aliquo magno principis periculo, aut calamitate gratiorem ipsi filium, melioremque immolabant. Arabes singulis annis puerum, Syriæ virginem Palladi occidebant. Curetes nonnullos liberos Saturno, Phœnices iterum in suis miseris cariores amicos sacrificabant. Marti hominem Lacedæmones, Dionysio alium Chii, alium Diomedæ Salaminii, aliumque Saturno Rhodii. Phrygiæ magnæ Deo-

M 3 rum

rum Matri sacrificantes seipſos miſere trucidarunt . Sed quid ? hi Dei non in ſolos populos barbaros ſaevire , & eorum ſanguine ſe turpavere . Ipſi enim Graeci , & Latini eamdem ſunt feritatem experti , ac ſi Dei humanae ſpeciei irati vellent in noſtrarum culparum ultionem , ut homines non a feris differentes indifferenter quoque inter ſe ſe occiderent , & homo homini fera facta , humano ſanguine Deorum altaria pollueret , pietatem erga Deum in ſe ſaevire faciens . Hoc eo dico , ut appareat Graecos , antequam ad bellum aliquod profiſcerentur , animam ſacrificare ſolitos , ut de Iphigenia legimus . Athenienſes ob Androgei mortem miſerabili fame coacti oraculum conſuluerunt , a quo reſponſum habuere , mittere eos debere ſingulis annis xiv. animas in Cretam ad ſacrificium , ſeptem maſculos , totidemque feminas . Itali ipſi hominum decumam Apollini , & Iunoni ſacrificabant , quod aperte teſtatur Dionyſius Halicarnaſſaeus in Antiquitatum libris . Ab hiſce feris , & barbaris occiſio-

eisionibus abstinuere Romani , qui humani essent , & ingenui , penitusque ei religioni addicti , quae si non vera esset , magis tamen cum ratione congrueret , & cum quadam honestate , quam barbarae aliae . Non tamen scio , quo pravo spiritu ducti , quadam occasione , quod ait Livius , inusitato modo sacrificarint ex librorum Sibyllinorum praecepto , cum hominem , & feminam Galli vivos sepeliverint , pariterque hominem , & feminam Graeci . Sed ego prava haec sacrificia merito Lactantio , & Tertulliano deploranda relinquam , & velam ab hoc scopulo contrahens ad Graecorum religionem accedam , qui Orbis sal , & sapientia ab hominibus fuere existimati . Hi crediderunt praeter multas , quas habuere , opiniones Cadmum ab Agenore procreatum , qui cum adoleverit , Europam a Iove furto subtractam quaesivit , quod cum ei minime ex sententia successisset , Thebem in Boeotia muro cinxit , & Veneris filia uxore ducta ex ea Semelen , & Sorores cepit . Ex Semele ,

M 4

& pa-

& patre Iove ortus Dionysius, sive Bacchus vitium culturae repertor, cui etiam dedere vinorum faciendorum rationem, & cerevisiam. Hic tam Diis carus fuisse perhibetur, ut quacumque iter faceret, a Musis, & a mulieribus, & ab hominibus comitaretur, ut sapientissimus, & victoriosissimus prae ceteris sit habitus, cuius tamen victoriae, saluti, & beneficio erant probis, improbisque cruciatui, supplicioque. Eius magister Silenus fuit, a quo magna, utiliaque praecepta didicit, postea Lenaeus, & Bromius dictus praeter Bacchi, & Dionysii nomina, quibus diximus eum vocari. Satyrorum saltantium societatem habuit, qui circa eum iocantes, & saltantes miros iocos faciebant, ut eum oblectarent. Dixere praeterea ipsi Graeci, Herculem ex Iove, & Alcmena natum, quam cum Iuno maximo odio prosequeretur, Iovis & soror, & coniux, duos serpentes misit, ut Herculem occiderent, quos cum ipse manibus prehensisset, ita eos pressit, ut eorum morte sibi salutem quaesi-

quaeſiverit . Dixere item, Apollinem luminis donatorem , & diei auctorem mortalibus ; Admeti pecudes pascere coactum fuiſſe . Cuius rei eam referunt fuiſſe rationem , quod , cum Apollo genuiſſet Aesculapium ex Coronide Amafia , & cum eum omnes herbarum virtutes docuiſſet , & omnium morborum, quibus corpora vexantur, cognitionem , Aesculapius ita doctus , itaque excellens evaſit in medendi arte , ut deſperata corpora , proque mortuis habita ad vitam reſtituere ſciret . Quod cum Iuppiter intelligeret , indignatus , caeleſtique motus invidia eum morte affecit . Inde Apollo mirum in modum iratus , Cyclopibus illis , qui ipſi fulgura , & ſagittas cudebant in ultionem , mortem dedit . Verum Iuppiter omnipotens eum coegit e Caelo in terram deſcendere , & ex libero Deo ſervum reddidit , & paſtorem . Idem dixere , Caelum fuiſſe ipſorum primum , & praecipuum regem , cui fuerit coniux Ops caſtiſſima mulier , id eſt Terra , ob fecunditatem Dea facta , cum ea patrem
eum

cum fecerit xlii. filiorum , praeter xxviii. alios , quos ex aliis feminis habuit . Mortuo Caelo , Hyperion frater in uxorem duxit Basiliam Pandorae sororem , vel Cybelema Atlantis filiam , ex qua filios duos suscepit Solem , & Lunam . Non multo temporis spatio interiecto , Cybeles Hyperionem interemit , eque Caelo Solem in Eridanum fluviorum regem iecit , quo facto desperata Luna ab altissimo loco seipsam praecipitavit . Id mater sentiens ingenio est destituta , & undique maxima cum furia percurrens , modo huc , modo illuc vagabatur castellis inordinatis , & sparsis tympana sonans . Tandem viam errans , & ab humanis oculis se subtrahens consecrata fuit , & Dea magna , Deaque potens dicta . In eius honorem altaria , & templa erecta , eiusque sacrificia semper tympanis , cymbalisque sociata . Alii tamen dixere , Cybelem filiam fuisse Maconis Phrygiae regis , ipsumque reperisse pastoritiam cannam Syringa dictam , eiusque pulchritudinem possedisse Atym formosissimam .

mosissimum adolescentem . Verum Aty a Cybeles patre clam occiso , ipsam dolore insaniisse , & furiosam huc , & illuc profectam , tympana sonantem , quamvis postea dolore levata pietatem retinuerit . Nam cum amatrix facta esset Phoebi , pietatis officium mortuo adolescenti persolvit eum humans . Volunt praeterea , Atlantem stellarum maxima cognitione praestantem septem filios habuisse , quasi septem radices , ex quibus multi Dii , & Heroes prodierunt . Ex Maia enim primogenita Mercurius ortus , cuius pater Iuppiter fuit . Ex Atlante natus Saturnus , qui Cybelem uxorem duxit sororem suam , ex qua Iuppiter natus . Fuit & alius Iuppiter Cretae Rex , frater Caeli , ex quo decem filii nati Curetes dicti . Saturnus regnavit in Italia , & in Sicilia , & quantum ipse moestus , deformis , & natura avarus , tantum fuit Iuppiter filius laetus , formosus , & liberalis . Dixere interdum , Saturnum ex Rhea genuisse Iovem , & Iunonem , ipsiusque Iovis uxores fuisse Iunonem , Cererem , & Daphnem ,
exque

exque Iunone genuisse Curetes , ex Cerere Persephonem , ex Daphne Minervam Deam Sapientiae . Haec sunt , quae a variis Scriptoribus & veteribus , & recentioribus feligere potuimus ad Gentilium Religionem spectantia ante Romanam , ex quibus Romani omnium artium excellentissimi imitatores multa sumpsere , multa alia omittentes , quae ipsis ipsorum imitatione indigna visa sunt , quod in sequentibus videbimus . Hoc modo ex alia in aliam gentem , & ex alio in alium populum religio migravit , ut diximus , donec ad Romanos nostros pervenit , qui cum magnam terrae partem vicissent , tot regiones subegissent , torque victorias Romam deportassent , torque gentes , atque nationes non minus habitu , & moribus , quam religione differentes , servas , atque tributarias effecissent , ipsis necessarium quoque iudicarunt , omnes terrae populos in cultu divino , & in sacrarum rerum religiosa institutione superare . Inde mirandum videtur , Romam , quo primum tempore

pore radices primas egit, eodemmet suae religionis fructum aliquem colligere coepisse. Romulus enim caput, & fundator eius civitatis maxime elaboravit in divino cultu. Quod ut melius faceret, consuetudinem, & morem Albanorum, quantum potuit, est imitatus, omnibus Deis iuxta eorum usum, & caeremonias sacra faciens. Liviusque ipse scribit, Romulum in Palatino ludos instituisse, qui a Latinis Lupercalia dicti sunt. Verum Numa Pompilius homo natura quietus, & pacis studiosus, ignorans, quomodo posset Romanae iuventutis impetum, & vires cohibere, in bellicis artibus natae, & educatae, seque tranquillae vitae amatorem, & studiosum sciens, tandem coopravit Deorum timore, religionisque reverentia Romanorum animos, mollire, eorum ferocitati divinis legibus praebens gratam, & iucundam quamdam temperationem. Quare cum Nympha Aegeria secretas colloquutiones simulans, ut scribunt Livius, & Plutarchus, solitudinem amabat, praecipueque silvas,
& pra-

& prata, in quibus dicebat se ab ea in omnibus moveri, quae ad salutem, & Romanorum beneficium spectarent. Primum ipse Romanos instituit, ut Deos honorarent, & venerarentur precibus, votis, sacrificiis, & cantibus ad eorum laudem. Addidit multarum sacrarum rerum rationem, quarum Romani antea nullam, aut exiguam cognitionem habuerant. Hortabatur, ut in omnibus praecipuum esset in Deorum auxilio, atque consilio perfugium. Magnificabat Musas, unamque praecipue, quam Tacitam dicebat. Pythagorae vitam, praeceptaque totis viribus observavit in omni occasione, auspicia, & auguria sumebat, ad Musas sua omnia vaticinia, & divinationes referebat. Vetuit Romanos credere Deum neque formam, neque figuram habere, omnem usum statuarum divinarum removit, quaecumque ex materia essent. In sacrificiorum ordine ad Pythagorae integritatem, & religionem mirum in modum se adiecit, sine sanguine, & rebus vilibus sacra

era faciens. Pontificum ordinem constituit, quorum ipse fuit primus, docuit eos a Deis offensis, & iratis veniam petere. Virginum Vestalium ordinem, aut collegium instituit, ipsis perpetuam aeterni ignis custodiendi curam dans, fueruntque quatuor ab eo consecratae, ut scribit Plutarchus, dictae Gegania, Berania, Camillia, & Tarpeia. Legem ipsis esse voluit, ut triginta annis castitatem conservarent, in quorum decem primis rerum sacratum curam volebat eas addiscere, in aliis decem, quod didicerant, exercere, in decem postremis alias docere. Nullum honorem omisit, qui hisce Virginibus fieri posset, contraque nullum maius erat supplicium eo, quod Virgini Vestali inferebatur, si pudicitiae terminos violasset, quae cum satis pateant ex Livio, Plutarcho, & aliis libris, omitto. Idem Numa templo rotundam figuram dedisse videtur: tale enim fuit Vestae templum ab eo fabricatum, vel quia sic Mundum referrer Dei locum, vel quia, ut scribit Plutarchus, Vesta terram signi-

significet, quae rotunda est . Imperavit, Deos Inferos , in hisque Libitinam , quam alii Proserpinam , alii Venerem esse crediderunt , honorari ; quae Dea in exsequiis , & mortuorum sacrificiis maximam auctoritatem tenebat . De mortuorum luctu legem tulit , videlicet de eius , qui lugebatur , aetate , & de moerore , & de habitibus lugubribus retinendis . Multos sacerdotes instituit , in his autem praecipue Salios , & Feciales , quorum officium silentio praetereo , cum ex Plutarcho , & Livio peti possit . Undecim scuta , ancilia dicta facienda curavit , ei similia , quod Aeneae esse Romani credideret a caelo delapsum pestilentiae tempore , quae hoc Rege Romam vexavit ; quae scuta cur ita dicerentur , subtiliter , & prolixè admodum disserit Plutarchus . Voluit tubicines diebus festis tubarum sonitu quietem , & feriotionem nuntiare Romae mechanicis artibus , omnesque ab opere cessantes cultu divino se tradere tranquilliori mente . Agrum Romanum , qui tamen non grandis erat ,
paupe

pauperibus distribuit, tum ut quietos eos redderet, tum ut in agricultura, ut ait Plutarchus, se exercerent. Annum ordine, & ratione pulcherrima distinxit ex Solis, & Lunae motu, indeque annus solaris, & annus lunaris dictus est. Primus ex diebus CCCLXV., alter vero ex CCCLIV. Mutavit mensium ordines, & duos addidit, Ianuarium dico, & Februarium, cum antea annus fuisset decem mensium, & ut scribit Plutarchus, fuit aliquando sex mensium, aliquando quatuor, aliquando trium, & aliquando apud nationes Graecas, & barbaras unius tantum. Scripsit duodecim libros de iure pontificio, totidemque de sapientia, qui cum suo corpore sepulti fuerunt ex eius, dum viveret, expresso iussu. Sed super omnia delectabatur hic vir Pythagoreorum more occultis praeceptis Romanos instruere, quaeque significationem allegoricam haberent, quaeque ob eorum obscuritatem maiorem existimationem haberent. Ex eis aliqua dicam, quae Plutarchus recenset, cum sint ad hanc mat-

N

riam;

riam, de qua loquimur, valde accommodata. Dicebat ipse neminem Choenici insidere debere, quo significabatur futura nobis esse curae debere, cum Choenix nihil aliud sit, quam unius diei cibus. Dicebat insuper a nemine ignem cultro excitari debere, idest magnos, & potentes viros irritari non debere ad odia, vel indignationem. Addebat, cum quis iter agit, non debere retrogradi, hac dicendi forma illud significans, cum nostrae mortis hora advenerit, vitam non nos curare debere, cum ex Dei voluntate sit eam finiri. Praeter haec dixit quaedam praecepta ad sacrificiorum materiam pertinentia, quae omnia observabantur, quod omnes crederent esse ea a Musarum concilio, & a Nympha Aegeria. Ex iis fuit illud: Deis Superis sacrificari debere omnia numero pari, Inferis impari: ne sacrum fieret vino ex vite non putata, nec sine farina. Hae fuerunt artes, quarum auxilio Numa sibi ipsi felicitatem dedit, Romam XLIII. annis perpetua pace regens, suisque civibus fecit.

rocitatem modestia temperavit docens eos , qui homines non timebant , revereri , & timere Deos caelestes . Cum igitur Romani habuissent tam sapientem , atque prudentem eorum religionis praeceptorem , in dies novos ordines , & constitutiones tum ex se ipsis , tum ex populis exteris sumere coeperunt , & caeremoniarum , atque sacrificiorum numerum augentes religionem eam formarunt , quae ad Romani Imperii inclinationem duravit . In ea civitate ritus militaris cum divino cultu de loco certabat . In ea hominum industria ambitione comite novos auxit ritus , & caeremonias , novasque observationes , & leges , itaut cum domestica exempla non sufficerent , ad Etruriae populorum consilia accederent , qui praeter ceteros religiosissimi habebantur . Quare haec Reipublicae cultum , & pietatem in Deos aequalem Imperii magnitudini , & maiestati reddidit , cum non solum fuerint exquisiti observatores divinarum legum Romani homines , sed severe etiam puniverint eos ,

N 2

qui

qui in religionem vel minimam iniuriae partem , aut negligentiae commisissent . Quod sane patet ex Valerii Max. lib. I. Exemplorum . Quantumque castigarentur ii , qui solum iniuriosis verbis sacerdotum innocentiam offendissent , Tit. Livius aperte ostendit , cum de Cn. Cornelio Praetore agit , in quem vindicatum fuit ob iniuriosa verba in M. Aemilium Lepidum Pont. Max. dicta . Verum ad Deos tum a Graecis , & barbaris sumptos , tum ab ipsis Romanis additos orationem meam convertens , primum dico Deos Penates , vel patrios ab Aenea in Italiam advectos , primo a Samothracia in Phrygiam delatos fuisse , eosque ex quorundam sententia Apollinem , & Neptunum . Alii tamen Deos Penates cum Geniis , & Laribus confundentes quatuor fecere . Numa , ut diximus , alium ordinem secutus voluit Deum non sculpi , aut pingi aliqua humana figura , nec alicuius rei imagine , quae sensui subiaceret , credens Deum esse puram , & simplicem mentem , quae facilius purissimo intellectu

tellectus nostri oculo videri posset , quam a profana corporis luce . Hinc factum est , ut ipse sacra templa nuda imaginibus , & statuís esse voluerit , quam legem tenuit Romana urbs , ut dixi , annis clxx. Sed cur Deorum statuæ ad similitudinem , & figuram humanam factæ essent , Porphyrius , referente Eusebio , hanc reddit rationem , quod cum Deus sit mens , & intellectus , soli homines apti sunt ob ipsum rationis lumen , quod ipsis inest , ut ad cælestem similitudinem accedant , itaque veteres fecere Deos similes hominibus . Hanc Roma inter Deos differentiam constituit , ut alii nobiles , alii populares , & plebei dicerentur . Nobiles Dei dicebantur Ianus , Saturnus , Iuppiter , Apollo , Genius , Mercurius , Mars , Neptunus , Vulcanus , Sol , Orcus , & Liber . Nobiles Deæ fuere Terra , Ceres , Iuno , Diana , Luna , Vesta , Minerva . In quorum sacrificiis interdum uni tantum sacra faciebant , interdum una cum illis , quos ipsorum amicos , & fidos existimabant . Inde ad aliam

N 3

divi-

divisionem venire , cum alii Dei boni , alii mali , & improbi fuerint vocati . Quare bonis ludis , & risu , & cantibus , & iocis sacra fiebant , contra vero luctu , planctu , interdumque ipso humano sanguine malis sacra fiebant . Verum quia Deorum Romanorum copia maxima fuit , quod facile est videre ex eo , quod scripsere Varo Romanus , Cicero in libris de natura Deorum , Eusebius Caesariensis , Lactantius Firmianus , Terullianus , Plinius , Macrobius , & Iohannes Boccatius homo novus , qui tamen multa legerit , & parem in omni vel minima veterum memoria patientiam adhibuerit ; ideo rem non prorsus inutilem facturum me existimo , si omnes longas ipsorum Deorum narrationes refecando eorum generationem breviter enarrabo , quasi compendiose ordinem a nuper citatis Scriptoribus observatum retinens .

Prima generatio a Demogorgone initium sumit , qui divinitatem , & terræ sapientiam significat , eius socios dixere aeterni-

nitatem, & chaos. Novem sibi fuere filii, nempe Discordia, Pan, Clotus, Lachesis, Atropos, Polus, Phiton, Terra, & Herebus. Terra quinque genuit filios, Noctem scilicet, Famam, Tartarum, Taigerem, Anthem. Ex Herebo orti sunt Amor, Gratia, Labor, Invidia, Timor, Dolus, Fraus, Pertinacia, Paupertas, Miseria, Fames, Lamentatio, Infirmitas, Senectus, Pallor, Tenebrae, Somnus, Mors, Charon, & Ignis. Ignis, qui Aether etiam nuncupatur, Caelum genuit, & Iovem primum patrem Minervae, Apis, Solis, Dianae, & Mercurii, simulque Tritopatraei, Ebulii, Dionysii, Herculis primi, Proserpinae, Bacchi primi, Epaphi, & Scitae. Bacchus hic primus genuit Mercurium secundum Cupidinis patrem. Ad Caelum autem redeundo habuit is xi. filios, natus ipse patre Igne, & matre Luce divina. Filii igitur undecim cum fuerint, hoc tamen in loco octo tantum commemorabimus, quorum nomina sunt Opis, Tethides magna, Ceres prima, Vulcanus primus,

N 4

Mercur-

Mercurius tertius , Venus magna , Iuppiter
 secundus , & Tossius . Ex Vulcano ortus est
 Apollo , ex Mercurio Hermaphroditus , ex
 Venere Cupido , ex Cerere Acheron . Ache-
 ron genuit tres infernales furias Aletum ,
 Tifiphonem , Megaeram ; praeterea Victo-
 riam , Asculphum , & Stygem . Ex Styge
 ortus est Cocitus , ex Cocito Phlegeton ,
 ex Phlegetonte Lethis , ex Victoria Honor ,
 ex Honore Maestas . Ad Caelum iterum
 redeamus . Hic ex Vesta filium suscepit
 Titanem , Titan genuit Hipperionem , Bria-
 raem , Caeum , Tiphaeum , Enceladum ,
 Egeonem , Auroram , Iapetum , Astraeum ,
 Alontem , Palenem , Roncum , Purpureum ,
 Lycaonem . Hipperion genuit Solem , & Lu-
 nam . Solis filii fuere Horae , Gonaë , Phae-
 tusa , Salempetia , Dircea , Miletus , Pasipho ,
 Eta , Circe , Agnina . Caeus genuit Lato-
 nam Apollinis , & Dianae matrem , & Aste-
 riam matrem Herculis . Ex Iapete orti sunt
 Hesperus , Atlas , Epimetheus , & Prome-
 theus . Atlas genuit Hiam , & Hiades , quae
 se-

septem fuerunt, toridemque Pleiades, insuper
 & Califonem Nympham . Prometheus genuit
 Pandoram , procreavitque Isidem , &
 Deucalionem . Astraeus genuit Astraeam ,
 & Ventos caeli, quorum Aquilo genuit Zethum ,
 & Calaim . Palenes genuit Minervam .
 Supra de Caelo diximus, ipsumque inter
 alios Iovem genuisse secundum, qui xv.
 habuit filios, Dianam scilicet, Apollinem,
 Titium, Bacchum, Amphionem, Zethum,
 Calathum, Pasitaeam, Egialem, Euphrosi-
 nam, Lacedaemonem, Tantalum, Hercule-
 m, Minervam, Arcadem . Apollo genuit
 filios numero xvi. , quorum nomina sunt
 Laphita, Eurimon, Mopsus, Linus, Phi-
 lissin, Garamantes, Brancus, Philemon, Or-
 phaeus, Aristaeus, Nonius, Auttous, Ar-
 gaeus, Aesculapius, Psyche, Arabus . Bac-
 chus tres habuit filios, Thionaeum, Toan-
 tem, & Hymenaeum . Quatuordecim Am-
 phionis filios utriusque sexus ex Niobe ux-
 ore susceptos, itidemque Ithilium, & Thium
 Zethi filios praetereo . Ad Oceanum modo
 Cae-

Caeli, & Terrae filium deveniamus; genuit
 is xxiv. filios, quorum nomina sunt, Euri-
 nomes, Persa, Ethra, Pleion, Climenes,
 Triton, Doris, Prothaeus, Coruflux, Hereus,
 Achelous, Inacus, Penaeus, Nilus, Alpheus,
 Crinifius, Tiber, Assius, Asopus, Cephifius,
 Meander, Pillira, Sperchius, Sol. Aethra,
 & Pleion Atlantis uxores fuere. Climenes
 mater fuit Phaetontis. Dorides autem uxor
 Nerei. Nereius genuit Nymphas maris, quae
 numero sunt xxxiv., & sunt Glauces, Tha-
 lia, Cimodores, Nisea, Spio, Thoes, Ci-
 mothoes, Atthis, Liminoria, Melites, Iera,
 Amphitoe, Agave, Dothis, Protus, Pheru-
 sa, Tinamenes, Torfa, Menes, Amphino-
 mes, Gallianira, Doris, Panopaea, Gala-
 thea, Nimertes, Assede, Calianassa, Cli-
 menes, Tanira, Dianassa, Mera, Orithia,
 Amathia. Certum est praecipuas Nymphas
 quatuor tantum fuisse, nempe Cimodores;
 Tethis minor Achillis mater, Galathea,
 Arethusa. Una cum his Naiades fluviorum
 Nymphae ponuntur, quae (ut creditur)
 prae-

praeterlabentibus fluminibus continuum
 praebent motum. Duodeviginti sunt, si
 Virgilio credimus, quarum nomina sunt
 Climes, Xanthus, Logea, Philedores,
 Nisaea, Spio, Thalia, Cimodores, Cicli-
 pes, Licoris, Clio, Berces, Ephira, Ops,
 Deiopea, Arethusa, & Acheo. Post has
 sequuntur Dryades silvarum praesides, qua-
 rum septem sunt praecipue, Leontadomes,
 Nevopones, Thero, Bitomatha, Licasta,
 Agaperta, Ops. Verum Hamadryades, Or-
 cades, & Napaeae, arborum, montium,
 & fontium Nymphae non ita sunt nomini-
 bus distinctae, ut mihi optis sit eas recen-
 sere; quare, iis praeteritis, nostram converte-
 mus orationem ad Acheloum. Is Sirenarum
 fuit pater, quas ex Calliope Musa suscepit,
 & sunt tres, alii quatuor dixerunt ex Thersite
 Musa natas, easque nuncuparunt Aglaosē,
 Telcipoam, Pifnam, & Iligem. Verum nos
 quintam eis addemus, nimirum Partheno-
 paeam, celeberrimam ob inclitam, & illu-
 stre civitatem Neapolitanam. Inacus Io-
 nem

nem genuit, cuius amore Iuppiter flagavit. Peneus pater fuit Daphnis, quam Apollo adamavit, frustra eam infecutus est. Nilus ob suam est celebris progeniem; fuerunt enim eius filii Minerva, Hercules, Dionysius, & Vulcanus. At Mercurii filius fuit Daphnis pulcherrimus iuvenis, qui primus omnium pastorale exercitium invenit. Vulcanus Solem genuit, Sol Phaetontem, tresque eiusdem sorores, quae tamdiu fratris necem deplorarunt. Cephisus pater fuit illius Narcissi, qui suimet conspectae formae nimio potiundi desiderio occubuit. Saturnus Caeli, & Vestae filius decem habuit filios, qui sunt Cronides, Vesta, Ceres, Glauca, Pluto, Chiron, Picus, Iuno, Neptunus, Iuppiterque tertius. Ceres fuit Proserpinae mater. Pluto pater Venerationis, Honoris, Coniugis. Picus praeter alios filios genuit Faunum, qui Faunus genuit Faunos, Satyros, Panes, & Silvanos silvarum, & agrorum Deos. Sed modo de magna Iovis sorore, & coniuge dicendum est. De Iunone inquam Saturni filia.

filia . Ipsa absque copula carnali genuit He-
 bem , & Martem . Hebes iuventutis Dea
 nuncupatur , Herculisque uxor . Mars xv.
 genuit filios , quorum primus fuit Cupido
 Voluptatis pater , aliorum nomina sunt Gno-
 maus , Thereus , Aschalaphus , Ialmenus ,
 Parthaon , Zefius , Flegias , Brittona , Evan-
 nes , Hermiona , Hipperion , Etholus , Re-
 mus , & Romulus . Flegias genuit Coronid-
 em , & Ifionem , Coronides fuit mater
 Aesculapii , qui ab antiquis inter Deos ad-
 scribitur ob divinas sui ingenii operationes .
 Ifion Centauros genuit , quorum lv. tantum
 nomina referuntur , & sunt Euritius , Nessus ,
 Astilus , Ophionides , Irineus , Rhetus , Or-
 neus , Licida , Medemus , Piferion , Tau-
 maris , Mermerus , Pholus , Mendales , Abas ,
 Eurinomus , Hireus , Himber , Ceneus , Al-
 phida , Elopes , Pacraeus , Licus , Cromis ,
 & Dittis . Eos sequuntur Phareus , Bianor ,
 Hedianus , Licetus , Hipafon , Thereus , Ri-
 phaeus , Demoleon , Phlageon , Hilon , Eph-
 nous , Damon , Dorilans , Cillarus , Hillanon
 femi-

femina , Pheus , Tomus , Theboans , Pice-
tus , Ethodus , Ephidapus , Nefseus , Odites ,
Stiphelus , Bromus , Antimachus , Elimus ,
Piramus , Latreus , & Monilon . Hi igitur
sunt Centauri , qui in nuptiis Pirithoi a La-
phitibus partim occisi , partim dirempti fue-
re , de quibus cum tantum eorum nomina
recensuerimus , nimis dictum arbitror . Modo
ut de Neptuno agamus , est consentaneum .
Is filius Opis , & Saturni xxxv. habuit filios ,
Dorum , Amicum , Phorcum , Albionem ,
Borgionem , Taram , Poliphemum , Tile-
mum , Brontem , Steropem , Piracmonem ,
Naufithoum , Melionem , Asterionem , Ao-
nem , Melappum , Busiridem , Pegafum ,
Nittheum , Hirceum , Peliam , Neleum ,
Cignum , Chrysaorem , Othum , Ephialtem ,
Egeum , Onchestum , Pelasgum , Nauplium ,
Celenum , Achellum , Occipitem , Sicanum ,
Siculum . Atque ex istis Phorcus genuit
Batillum , Thorfam , Schyllam , tresque Gor-
gones , Medusam scilicet , Stenionem , Euria-
lem . Buthemus Ericem ; Naufithous Ri-
xino-

xinorem , & Alcinoum . Ex Rixinore autem Arithides est orra Alicinoi uxor , ex qua iv. suscepit filios, Nausicaam, Laudamantem, Alioum , & Clithonium . Nitteus genuit Antiopam , & Nithimenem . Antiopa mater fuit Zethi , & Amphionis . Pelias genuit Acastum , & quasdam feminas . Modo gradatim prosequendo de Iove tertio Saturni filio decimo dicendum est . Is undequadragenta habuit filios , Clio , Euterpem , Melpomenem , Thalam , Polymniam , Erathum , Terpsichorem , Uraniam , Calliopem , Acheum , Venerem , Amorem , Proserpinam , Castorem , Pollucem , Helenam , Clytemnestram , duos Faliscios fratres , Iarbam , Menam , Mirmidonem , Xantum flumen , Luciferum , Orionem , Minoem , Sarpedonem , Rhadamantum , Acriscum , Tantalum , Dionysium , Perseum , Aonem , Aacum , Pilunum , Mercurium , Vulcanum , Herculem , Eolum . Mercurius genuit Euirodorum , Mirtilium , Panem , Evandrum , & Lares . Hercules xvii. habuit filios, Oxeam, Creon-

Creontiadem, Thiriomachum, Dycoontem, Hichoneum, Cromim, Agilem, Hilum, Sardum, Cirnum, Diodorum, Tlepolemum, Thessalum, Aventinum, Telephum, Lidum, & Lanium. Similiter & Eolus genuit Macareum, Canacem, Alcionem, Misenum, Criteum, Salmoneum, Iphicium, Sisyphum, Cephalum, Athamantem. Lucifer fuit pater Cei, & Dedulionis. Orion genuit Hippologum. Ex Minoe v. sunt orti filii, Androgaeus, Glaucus, Ariadna, Phaedra, Deucalion. Sarpedon fuit pater Antipharis, Acrinus, Laëttis, Tantalus Niobis, & Pelope. Dionysius Gorgophonis, Steleui, Erithrei, & Bacchemonis. Aon genuit Dimantem, Eacus Phocum, Thelamonem, & Peleum, Pilunus Daunum, Vulcanus Eritonium, Cacus, Ceculum, & Tullium Servilium.

Huc usque Deorum progenies, & foboles compendiario, & ad capita recensuimus, recentiorum auctorum, qui hac de re exactissime, & perpolite scripserunt, stilo, & or-

& ordini semper adhaerendo . Verum quoniam multos alios eorundem Romanorum Deos , & partim etiam iam commemoratorum , prout variis muneribus , operibus , & effectibus eorum superstitio dicarat , nobis restat , ut in compendium redigamus , idcirco istos a iam memoratis non segregando , rectissimum scribendi ordinem adhuc a me servatum sequi contendam . Hoc praecipue sciendum est , hos omnes Deos ita ab antiquis fuisse divisos , ut variis differentiis se referrent , quas in medium si afferam , non inutile nostrae intentioni fore existimo . Quare antequam ad alia deveniamus , parumper de illis tractabimus . Dixere igitur antiqui , Deorum alios esse coniugatos , alios virgines , alios nobiles , alios plebeios , alios magnos , alios parvos . Nec in hoc contenti eos iterum divisere in tristes , & laetos , bonos , & reos , felices , & miseros , pacificos , & bellicosos , iracundos , & mansuetos , divites , & pauperes , marinos , & terrestres , caelestes , & inferos , graves , & facetos , rudes , & faciles ,

O

ciles , diurnos , & nocturnos , montanos , & campeſtres, fortes, & pavidos , caſtos, & adulteros , ſubterraneos , & ſupra terram permanentes . Et (ut Tertullianus teſtatur in ſuo Apologetico , cum loquitur adverſus Romanam religionem) novos , & veteres , ſervos , aut barbaros , Graecos , aut Romanos , maſculos , & feminas , cives , & urbanos , nautas , & milites . Exempla referre nolui , ne manifeſta nimis prolixè ſcriberem . Nam ſi quis Deos ſupra memoratos perpenderit , facillime iis diviſionibus eos adſcribere poterit , cum in rebus per ſe ſat claris verſari abſurdum ſit , & admodum puerile , poſtquam pueri tantum rebus minimis , & per ſe claris obſtupeſcunt . Romani praeterea , varios Deos variarum artium , & diſciplinarum inventores fuiſſe , ſibi perſuaſerunt . Iovi enim artem condendi vaſa adſcripſerunt . Neptunum modum naves condendi repeririſſe aſſeverarunt . Vulcanum fabrae artis eſſe inventorem , Minervam textilia , Muſas canendi modum , Mercurium muſicam , & litteras , Dianam

vena-

venationem , & Iunonem indumentum inventasse ferunt . Cererem itidem agriculturam instituisse crediderunt . Aratrum Osiridi, Baccho vineas , oleas Palladi , bella Marti adscripserunt, aliosque multarum artium praeceptores , primosque fuisse inventores crediderunt . Nec minor fuit numerus Deorum , humanae vitae qui praeerant , quoniam ortui nostro non tantum prospexere , verum totam vitam humanam mira certe superstitione , certis patronis, custodibusque credere . Cum enim mas , & femina matrimonio iungebantur , copulae matrimoniali Deum Iugalinum praeesse dixerunt . In ducendo sponfam Domiducus ; cum uxor domi manebat , Domitius ; coniuges ut diutius simul degerent , Dea Manturna praeerat . Sponsa viri domum ingressa Priapo insidebat . Cum sponsa virginitatem amittebat , huic Virginesem Deam deputarunt . In eam subiiciendo Subigus , in premendo Prema mater , uxoris expugnationi Pertunda praefuit . Lasciviam¹¹¹ in cognoscendo uxorem Priapus , & Venus ,

menstruis fluxibus Mena Dea . Post copulam carnalem , cum mas a femina seiungebatur, ad viri favorem Deum Liberum dicarunt . Hoc idem dicunt in feminis agere Liberam . Vitumnus embryoni vitam largiri credebatur . Partui Sentinus sensum praestabat . Praegnanti mulieri tres Deos custodes dixere Intercidonem , Pilumnium , Deverrimum , ut Silvano Deo parturientibus molesto ingredi domum prohiberent . In parturiendo , & partus doloribus Lucinam adhibebant , quae & Opis ab opem ferendo dicitur . Ne filii Agrippae nascerentur , id est ne pedibus primi exirent, Perversam , & Profram Deas colebant . Infantium vagitibus Vagitinus praeerat . Ut partus in lucem ederet , Diespitrem adhibebant . Levana praeerat pueris de terra levandis , Mammis mulierum Rumina , sive Auma , Lactantibus pueris Potina , eorumdem alimentis Edulica ; ut infantium cunae naviter se moverent ; Cholina ; ut pueris facundiam praestaret ; Mercurius ; ut puer artes omnes addiceret,

sceret, Minerva; ut timores averterentur, Paventia; ut infans bonae esset indolis, Venilia, voluptatibus eorundem Volupia praesidebat. Nostris actionibus Ageronia, compunctionibus, & animi stimulis Stimula, magnanimis, & strenuis rebus Strenua, lassitudinibus Fessonia, victoriis Bellona, & Victoria, supputationibus Numeria; ut secreta custodirentur, Angerona. In canendo Caneriam, in bella gerendo Martem adhibebant. Honoribus Honorinus praecerat. Ut divitiis abundarent, Pecuniam venerabantur. Aureis, argenteisque nummis Esculanus, & Argentinus praesidebant, ignavis hominibus Murcea, vel, ut Festus mavult, Murcidus. Ut bene pubescerent, Fortunam barbaram, & ne inhonesta cupiamus, Themis colebant. Defunctorum sociam Naeniam esse dixere. Ut caute degamus, Saturnus adhibebatur. Ut dominarentur, Iovem invocabant, ut cuncta exactissime prospicerent, Solem; Luna nocturnis actionibus praecerat. Sationi Seia praesidebat, virtuti

terrae, quae solum semen complectitur, fovet, & alit, Dea Bona. Ut laetas segetes faceret, Segetia venerabatur. Tritici conservationi Tutelina, pullulantibus segetibus Proserpina, nodis, qui in frumenti culmis insunt, Nodatus, frondibus, quae ambiunt culmum, Volutina, dehiscentibus spicis Patelona praeerant; ut segetes, & spicae aequarentur, Ostilina, frumenti floribus Flora. Ut acinus in spicis instar lactis aperiretur, Lattureum colebant. Ut maturarentur, Matutam adhibebant, messum verum facerent, Rancinam. Silvis Diana, incultis agris Rufina, verticibus, & montium culminibus Iugatinus, collibus Collatia, vallibus Vallona. Ad runcandas spinas Spinetem, ut segetes noxiis expurgarent, Rubiginem adhibebant. Frugibus Fruttesta, agrorum terminibus Terminus, vitibus, vineis, & uvis Bacchus, olivis Pallas, pomis Pomona, fluminibus, lacubus, stagnis, paludibus, rivis, & rivulis Naiades, nemoribus Hamadryades, Fauni, Panes, Satyri,

tyri , & Silvani , montibus Oreades , fontibus Napaeae , ventis Aeolus , mari , aestuariis , sive falsis lacubus Neptunus , Amphitrites , suaeque Nymphae , undis littora percutientibus Venilia , recedentibus vero undis Salacia , domorum ostiis Forcula , cardinibus Carda , liminibus Limentinus , domorum ingressibus , & vestibulis Vesta , hortis Priapus , & Clorides , horreis Ceres , cellariis Bacchus . Focus sacer erat Laribus , quibus etiam totae familiae custodia tradita erat . Quadriviis Hecates praeerat . Ut animos volveret , Vertumnus , ut supplicationes Deis panderet , Ianum colebant , eundemque invocabant , ut felix principium anno praeberet ; & idem pacem , & bellum indicabat . Ut pristinam recuperarent valetudinem , Apollinem , & Aesculapium ; ut carmina recte , perfecteque componerent , Musas , & Phoebum petebant . Aeris mutationibus , divitiisque Iuno praesidebat . Telluris custodiam Magnam Matrem tenere sibi persuaserunt , quae etiam & Be-

recynthia, Cybeles, Vesta, Opis, & Proserpina nuncupabatur. Amoribus Cupido, venustis operibus, & caris Gratiae praeerant, nauticis Castor, & Pollux: Ob humanarum rerum providentiam (teste Plutarcho) Hora colebatur. Impiorum ad terrendas animas Cerberum praefecerunt. Charontem ad inferos mortuorum animas transportare dixere. Furias impiorum animas apud inferos cruciari credidere. Inferni principem Plutonem, seu Ditem, aut Proserpinam dixere. Illi, qui spiritus infernales constringere valent, Hecates, Herebus, Chaos, Cocitus, Styx, Acheron, Phlegeton, Tartarus, Orcus. Monstra inferalia sunt Centauri, Scyllae, Briaraeus, Leona, Chimaera, Gorgones, Harpyae. Accidentia inferalia Umbra, Tenebrae, Somnus, Nox. Iudices inferni Minos, Cacus, & Rhadamantus.

Hucusque Deos recensuimus partim Romanos, partim a Graecis, & Barbaris sumptos, quos omnes Romana religio plurimifecit;

fecit ; nunc aliquod est dicendum de sacris Templis . Diximus fuisse populos , qui Templorum usum recipere noluerunt , existimantes Deum infinitum , & ex consequenti indignum , qui locum haberet finitum , & terminatum . Verum Graeci Templum voluerunt , non ut in iis infinita Dei magnitudo comprehenderetur , sed ut in iis conservarentur imagines divinae , & res sacrae , & ut homines possent facile ad sacrificia , & ad solemnitates in Dei honorem congregari , ipsaque non solum recipere , sed etiam eorum usum maxime tutati sunt , ornantes , & replentes multis muneribus , votis , statuis , aliisque similibus , quem morem ab Hebraeis primum receptum retinere , Legimus itaque in Commentariis Iosephi scriptoris Hebraicarum memoriarum diligentissimi , magnum , excelsumque Salomonis Templum id fuisse eximia magnitudine , & magnificentia , quod cuivis mundi miraculo conferri posset . Nam praeter admirandam amplitudinem , praeter artificiosissimam formam ,

mam , summaque architecturae ratione fabricatam , erat admodum insignibus petris , & marmoribus mire ornatum , totque vasis , mensis , & aureis , argenteisque candelabris , & ornamentis , divitiisque ornatum , & ditatum , ut si Iosepho fides sit adhibenda , dicere ausim omnes illius populi divitias in consecratione , & ornamento illius Templi fuisse repositas . Quod ut credam , facit M. Crassi exemplum , qui in transitu urbis Hierusalem , cum ad bellum Parthicum proficisceretur , hoc Templum maxima ex parte spoliavit , Lacunar aureum integrum , quod in ipso erat , auferens ob maximam auri , & divitiarum illius Templi sitim . A Graecis itaque , & Hebraeis sumpsere Romani pari aemulatione Templorum usum , inter quae pulcherrimum , & ex aliis omnibus ditissimum habitum fuit Templum Iovis Capitolini in Capitolio positum ; maximaeque amplitudinis , famosumque Templum Pacis , de quo mira traduntur , aliaque , quae multa Romae fuerunt , quorum fere

fere integrum videmus Pantheon ; ut fileam multorum ruinas tam intra civitatem , quam extra civitatem , ex quorum reliquiis , tamquam ex ungue ursum , facile videmus , quo studio , quaque diligentia usi fuerint Romani in Templorum fabricatione . Omitto marmora excellentia , quae a longinquis locis incredibili sumptu ferebant , ad eorum ornamentum . Nil dico de saxis praestantibus , & mirae magnitudinis , ex quibus faciebant gradus , columnas , columnarum ornamenta , pavimenta , incrustationes , aliaque ipsorum Templorum membra . Quid dicam de laquearibus , tectis miro artificio sculptis , auroque , & coloribus affabre pictis , aureisque regulis aureis coopertis ; de statuis innumeris non minus ob materiam nobilibus , quam maximi pretii ob formam ? Relinquo quoque spolia , vasa , & alia ornamenta , tum ob summorum hominum in maximis negotiis oblata vota , tum ad usum sacrificiorum facientia . Illud tantum dicam Romanos , quantumvis religiosissimi fuerint ,
vel

vel potius superstitiosi, in ipsorum tamen prosperitate, & amplitudine re admodum religionis ritui adversa usos esse. In ipsorum nempe Templis inter Deorum imagines, inter sacrificia, & thura, inter odores, inquam, & hymnos in Deorum laudibus a sacerdotibus decantatos de multis rebus profanis egisse. Quod maxime fuit in causa, ut D. Aurelius Augustinus eos vehementer irrideret, & sperneret. Tempa consecrabant, post consecrationem Augusta vocantes, variaeque habebant nomina, quibus Tempa nominabant. Nam & aedes, & fanum, & delubrum, & tuescam, & faepe aram Tempa dicebant. Quamvis ara esset etiam illa Templi pars, quam nos altare dicimus, in quo veteres sacrificabant. Et vero animadvertendum Tempa aliter consecrari, aliter Deos. Nam testatur Cicero, Templum consecrari solitum, plebe iubente ex legis praescripto. Sed scribit Tertullianus, Imperatori veritum fuisse Deum aliquem consecrare, nisi is primum a Senatu fuisset appro-

approbatus ; sicut evenit, eodem teste, de suo Alburno . Primus Templorum in Italia fundator ex Macrobiani auctoritate fuit Ianus , ab eoque pariter venit Deum adorandi , & ei sacrum faciendi modus , & ratio . Etiam Romani , Graecorum usum sequuti , eum Deorum terminatum , & absolutum numerum non habuere , quem aliae nationes habebant . Ex quibus quaedam solam statuum , aut imaginem habebant , quaedam plures , sed paucas , & semper easdem eodem modo , & actu depictas , vel sculptas . Romani vero in dies Deos novos recipiebant , eosque varie , variisque in Templis venerabantur ; ex quo forte Agrippa Pantheon suum omnibus aliis dedicavit . In quo falluntur ii , qui ipsius nomen ab etymologia deducunt cum sine dubio a veniat , sitque figura rotunda . De hoc barbararum gentium usu , Platonem testem fidum habemus , qui scribit in Aegypto inter sacra reponi solere Deorum statuas omnes , nulla excepta ; cum ipsi

nume-

numerum definitum simulacrorum haberent ; nec volebant sculpi , aut pingi alium , nec aliter quam eum , aut eo modo , quo patres , & vetustissimi eorum antenati facere soliti essent . Romani autem fere in infinitum Deorum numerum auxere ; quare aequo iure dolet M. Tullius etiam vitii statuas apponi solitas , & febrim quoque pro Dea cultam Romanis persuadens , ut veris tantum Deis , & virtutibus Tempia , & Arae aedificarentur . Sed ad Graecorum morem redeuntes , reperio ipsos divinas statuas sculpere solitos ex more , & hominum proprietate . Ii namque populi , qui bellica arte delectabantur , Deos armatos faciebant , & in belli gerendi actu , quales fuere praecipue Lacedaemonii . Qui mercaturam exercebant , erantque in eo , ut divitias compararent , ipsis crumenas in manu pecuniis onustas ponebant , aliaque similia , quales Phoenices . Atque ita humana stultitia nullum desiderii modum reperiens , tantum habest , ut se emendaret , ut Deos quoque ipsos

iplos eadem infania inficeret; illud esse Dei felicitatem existimans, quo non prorsus homo acquiescere potest, beatusque reddi.

Nunc est dicendum aliquid de Statuis. Quod antequam faciam, primum dicam, quo situ, quaque forma veteres Tempa facere voluerint. Primum scribit Livius, idque confirmatur a Plutarcho Numam, postquam Rex creatus fuerat, ab Augure ductum fuisse in locum, ubi in lapide sedit, vultu meridiem respiciens, ibique Templum delineatum fuisse, cuius dextra pars ad meridiem vergeret, sinistraque ad Aquilonem. Verum Vitruvius scriptor praeceptorum Architecturae satis diligens in primo operis sui libro ait, Tempa Romae fieri consuevisse, & aliis in locis, ita ut frons Orientem spectaret, in iisque aedificandis maximam esse adhibendam considerationem, ut decor observetur, gradusque ipsius Dei, cui aliquod Templum erigitur. Namque aedificia, quae Iovi, Fulguri, & Caelo, & Soli, & Lunae constituuntur, ipso teste, sub dio esse debent,

cum

cum nos videamus praesentes , & species ,
 & effectus in aperto mundo , atque lucenti .
 Minervae , Marti , & Herculi aedes Doricae
 fiant ; his enim Diis propter virtutem sine
 deliciis aedificia constitui decet , quod est
 proprium Dorici ordinis . Generis autem
 Corinthii , delicati , & mollis sint Tempia
 Veneris , Florae , Proserpinae , & fontium
 Nympharum , quibus apte conveniet genus
 illud , quod hae Deae graciliores , & flori-
 dae , foliisque ornatae , quae ad huius ge-
 neris artificia spectant . Iunoni , Dianae ,
 Libero patri , ceterisque Diis , qui eadem
 sunt similitudine , si aedes Ionicae constitu-
 untur , habebitur ratio mediocritatis , quod
 & a severo more Doricorum , & a teneri-
 tate Corinthiorum temperabitur eorum in-
 stitutio proprietatis . Dicit idem quoque ,
 in Templis Aesculapii , & Salutis , qui hu-
 manis morbis praesunt , spectandam esse re-
 gionem saluberrimam , & ut sint proxima
 aquarum salubrium fontibus , quorum ope
 aegrorum corpora maxime curentur . Idem-
 que

que identidem de aliis dicemus ; quare facile colligitur veteres in hac re fuisse diligentissimos . Et quamvis videatur , Vitruvium magis loqui de eo , quod fieri deberet , quam de eo , quod Romae fieret , tamen maximam a Vitruvio praeceptorum partem datam esse perpendo iuxta id , quod suo tempore fieri consuevit , cum ipse Augusto principe floruerit , qua aetate Architectura maxime viguit ; si verum illud est , quod ille de Augusto in operis sui principio ait , Tranquillusque in Augusti vita , qui referunt , Octavianum Augustum paullo ante mortem dixisse Patribus , relinquere se iis Romam marmoream , quam lapideam accepisset . Idem Vitruvius in tertio libro Architecturae Templorum faciendorum rationem in septem partitus vias , paulloque post cum eas iterum alias ob causas divideret , in quinque est partitus , de qua re , cum tota architecturae Templi ratio in hoc sit posita , non est modo consilium verba facere , tantum dicam antiquos in primis urbis temporibus,

P

ribus,

ribus , Templo rotundo usos , quod colligi videtur ex Plutarcho in Numae Pompilii vita , posteaque cum humana curiositas hunc ordinem variasset , forsân , ut hac varietate delectaret , quadrata , sive quadranguli figura fieri coepta . Nam Vitruvius eodem , quo dixi , libro tertio , cum Templâ in septem vias partiretur , loquitur de Templis quadratis , id est de quadratis oblongis , & tamen de iis loquitur ex artificio , quod Romae consueverat fieri , & extra urbem , ut ex eo percipitur . Verum Pantheon Templum rotundissimum , quodque ad hanc diem inviolatum mansit , non minus a temporis , quam a barbarorum iniuriis , ab Agrippa forma sphaerica fabricatum , quodammodo videtur in lucem revocare priscorum Romanorum consuetudinem , qui Templum ad mundi similitudinem fabricati sunt . Hoc non vidit Vitruvius , qui paullo ante eius aedificationem obierat , quod si vidisset , facile adducor , ut credam , loquuturum fuisse de Templorum figura rotunda , forsânque ipsum

ipſum maxime laudaturum , cum parva
Templa laudaverit trium Fortunarum , Io-
vis , & Fauni in Infula Tiberina , & alia
etiam extra urbem , quae nullo prorsus
modo cum hoc , quod dicimus , conferri
poterant .

Dixi de Templis , & de ſtatuſis , nunc
dicam de materia ipſarum ſtatuarum , inde
de multitudine earum , & cauſſis , ex Grae-
corum , Romanorum , & Barbarorum more .
Porphyrus , teſte Euſebio , dixit . Deum eſſe
lucem puriſſimam , eſſentiam infinitam , pul-
chritudinem ineffabilem , quae ſenſibus per-
cipi non poſſit , in intellectu poſſit . Itaque
iudicarunt veteres ei ſtatuas convenire ex ma-
teria nobili , lucenti , & translucida , quale
eſt aurum , cuius ſplendor duritiei aequipa-
ratur , cum nulla rubigo eum inficere poſſit ,
neque eius pulchritudinem inquinare . Auro
deficiente , argento uſi ſunt veteres , & ubi
argenti copia non fuit , marmor ſucceſſit ;
quod ſi in nigro lapide Deus aliquis ſinge-
batur , hoc fiebat magis , ut appareret Dei

invisibilitas , quam alia de causa . Auro , & argento inde uti desiere , considerantes veteres , avaritiam humanam neque Diis ipsis parcere : cum Dionysius Tyrannus illudens , & irridens Deos , teste Valerio Maximo , Apollinem aurea barba spoliavit , quae ipsi voto data erat , dicens Apollinem imberbem esse , pariterque vestes Deis donatas ademittit iocans , aestate nimium graves esse , hieme nimium frigidas ; quare ex maiori parte aere usi sunt , cuius magis praeclarum genus Corinthium dictum est , & staturis , & nummis aptissimum . Sed statuarum mos antiquissimus est , nec facile scimus , cui primam originem debeamus , ipseque Plutarchus de hoc loquens iudicem se esse recusavit ; qui non solum huius moris vetustatem recenset , sed etiam scribit primos earum auctores a ligno coepisse , simulacra ex hac materia constituentes primis temporibus . Cuius rei causam esse Plutarchus existimat , lapides nimium esse duros , aurumque , & argentum terrae faciem esse , atque ideo habi-

tas

ras esse materias indignas divina forma .
 Ego vero dicerem , rudes veteres , cum nul-
 lam deliciarum rationem reperissent , neque
 homines asluefecissent , ut ea penderent ,
 quae maximi fiunt , caraque nunc sunt , li-
 gno contentos fuisse , utique quod facilius
 reperiretur , quodque minori labore sculpe-
 retur . Alii dixere , lignum fuisse animatum ,
 ideoque videri nobilius lapidibus , auro ,
 atque argento . Ego vero nescio , utrum ho-
 rum sententiam praeferre debeam Platonis
 sententiae , qui dicit , ebur statuis non con-
 venire , ut quod fuerit animatum , animam-
 que postea , & vitam amiserit . Idem Plato
 fuit in ea sententia , statuas fieri debere ex li-
 gno . Quod si quis nunc diceret : ergo Plato
 sibi ipsi est adversatus lignum laudans , ebur-
 que vituperans , tamquam rem mortuam ex
 viva , quae erat , cum & lignum habuerit
 vitam , & animam vegetativam ; huic cer-
 te responsum volo , Platonem hanc confide-
 rationem habuisse , brutorum animam , vel
 rem similem animatam fuisse veram vitam ,

animam vero plantarum nec veram animam, nec perfectam vitam dici posse; nam ubi non est sensus, ibi non est vitae perfectio. Cum igitur ebur fuerit res sensibilis, vel saltem animalis, quæ sensibilis esset dens, prætereaque animalis admodum disciplinabilis, de quo veteres dubitarent, an haberet nobiscum partem humanæ intelligentiæ, & rationis, ideo factum est, ut deposuerit magnam, & excellentem perfectionem, qua amissa, redditur divinæ figuræ minus aptum; arbor vero, relicta vita vegetativa, rem parvi pretii relinquit, indeque minus indignum ad hanc rem videtur. Chalybs, atque ferrum Deis faciendis, auctore Platone, non conveniunt, cum sint res nocivæ generationi humanæ, ex quibus originem habent bella, & homicidia. Redeamus ad lignum antiquissimam statuarum materiam, dicamusque hac fortasse de causa Propertium Poetam induxisse Vertumnæ loquentem de sua statua lignea, quamvis posset etiam dici, Propertium non solum veterem

mo-

morem spectasse, sed ipsius Vertumni paupertatem, ut qui Deus esset non admodum nobilis, & quasi Roma exsulans, rureque habitans, cum fuisset tamen Numae temporibus Deus urbanus. Hic mos Deos ligneos efficiendi Romae a primis usque temporibus acceptus fuit, mansitque, (quod ait Plinius) ad bellum usque Asiaticum; verum, Asia domita, cum aliis delitiis in Italiam, & Romanam civitatem translatae fuere nobiles, & pretiosae statuæ, quod videntur queri etiam Appianus, & Plutarchus. Verum Plinius affirmat, Romae per multos annos maximi factum esse cretaceas, & gypseas statuas, antiquiusque id fuisse, quam aes, ex eaque materia fieri solita divina simulacra, quae maximi fiebant. His ornabantur atria domuum, imo & templa sacra, atque in sacrificiis nullis aliis vasis utebantur, quam cretaceis, qui mos cum a deliciarum usu victus fuisset, aurum, argentum, aes, marmoraque succedere, quasi divinae mentes cum hominibus in iisdem

affectibus , & in eadem cupiditate certave-
 rit . Quare iure dolentes Persius , & Seneca
 tot statuas auratas , dicebant, Deos velle ho-
 minum corda , & non aurum , aliaque me-
 talla . Haec credo fuit copia illarum statua-
 rum , quae in tantam copiam excrevit , ut
 Alexander Severus , teste Spartiano , in ani-
 mum induxerit eas de omnibus templis tol-
 lere , cum in animo haberet Hebraeas leges
 tueri velle , templumque Christo erigere ,
 de quo Romani eum acerbius monuerunt ,
 dicentes , si id fecisset , futurum illud Im-
 perii Romani exitium , omnesque , relicta ve-
 teri religione , Christi fidem accepturos .
 Cum Dei hi Gentiles infiniti fere sint tum
 ob eorum multitudinem , quam Varro ad
 trium millium numerum redegit , tum ob
 multa , quae ex iis , & de Religione Roma-
 na a variis scriptoribus variis temporibus
 dicta fuere , ideo satis firma ratione niti
 me putabo in orationis meae prolixitate .
 Et Plinius Iunior dicit longum non esse , qui
 multa dicit , sicuti neque Homerus , eodem
 teste ,

teste, longus fuit, cum non is, sed materia ab eo pertractata fuerit in causa. Sed ut unde digressus sum revertar, dico causam, quae antiquitus movit homines, ut multos Deos celebrarent, fuisse eam, quam asseram, cum prius dixero, quomodo usi fuerunt veteres in cognitione, & intelligentia Dei. Dico itaque, Deum, cum sit mens purissima, & intelligentia disiuncta a nostris sensibus, difficile ab hominibus cognosci, cum omnis nostra cognitio originemumat a rebus sensibilibus, & ab imaginatione. Quare veteres hac via naturali ad Deum procedentes, eiusque rei, quam consequi optabant, impossibilitatem videntes, varios, & diversos effectus rerum naturalium considerarunt, & ex earum natura Deum cognovere, eius bonitatem, & divinitatem ex operationibus, quae videntur in effectibus naturae, perpendentes. Hinc evenit, ut ipsi videntes ignis naturam esse potentissimam, & motus sui velocitatem, luminis claritatem, partium subtilitatem, praetereaque consumptionem omnium

omnium rerum ab eo procedentem, ad earum initia eas convertentem, eum Deum esse putarunt, moti quoque auctoritate Heracliti, qui omnium rerum naturalium principium, & originem eum solitus erat nominare. Huic ignis adorationi consensere Persae, qui ut ostenderent, ignem Deum esse maiorem aliis, esseque verum Deum, eum omnes ex ligno, & ex petra Deos comburere, & omnes ex aere ad nihilum reducere aliis patefaciebant. Sed non consistente vana hominum curiositate, successere alii, qui dixere aquam esse Deum, forte Thaletis Milefii opinionem sequuti, qui dixit eam esse principium omnium rerum nascentium. Cum quo consensere omnes fere Poetae, dicentes Oceanum magnum, atque supremum omnium rerum, quae in mundo sunt, parentem. Quod dixere videntes aeternitatem fluxus, atque refluxus maris, & praeter id, facilem illius, & expeditam viam, qua omnia penetrare dignoscitur. Hinc etiam adoratio venit in Aegypto Dei Canopi,

nopi, ab aliis dicti, Nili Dei, qui astutissimi cuiusdam sacerdotis opera maior igne creditus fuit; nam illum coram Persis exstinxit aqua in vase inclusa, ubi sacra faciebat, & hinc conclusit, aquam esse verum, & potentem Deum, quae aliorum Deorum destructorem destrueret. Alii posuere terram; eam non solum Deam vocantes, sed magnam aliorum omnium matrem existimantes, cui opinioni nemo philosophorum adhaesit, tantum Hesiodus, moti stabilitate, firmitudine, robore, & facilitate, quam obtinet in omnium rerum generatione. Sed aer neminem reperit, qui eum solum pro Deo haberet, forsan, quod spiritum Dei, & statum esse credebant, vel, quod ait Aristoteles in 1. libro Physicæ, quod aer non habeat sensibiles admodum qualitates, quod maxime fuit in causa, ut Heraclitus, Democritus, & Epicurus negarent aerem esse rem aliquam in mundo. Alii dixere quatuor elementa esse Deos, vel moti Empedoclis auctoritate, qui dixit haec elementa
una

una cum amore , & discordia esse principia omnium rerum naturalium , vel eorum Aegyptiorum opinione , qui dixere quatuor elementa esse Deos geniales , quod cum Sole , & Luna omnia , quae nascuntur , generarent . Verum Pythagoras , Socrates , & Plato ad veritatem eo magis aliis accedentes , quo minus rudis antiquitatis tenebris involuti fuere , aliter Deum cognoscere nos voluere . Nam Pythagoras dixit unicum , invisibilem , & omnium rerum principium . Socrates pro hac ipsa veritate non solum vivens laboravit , sed etiam in huius opinionis fide mori voluit . Plato quamvis varios Deorum ordines poneret in Epinomide , & in Timaeo , forte ut Atheniensium religioni consuleret , & sibi ipsi a poena Socrati infligta , dixit tamen Deum esse unum opificem , rerumque omnium magistrum , creatorem mundi sensibilis , plenum , & repletum omnium idearum , & summa sapientia , atque providentia praeditum . Aristoteles cum eo convenit in unitate , in reliquo non

non item , vocans Deum substantiam primam , aeternam , omnipotentem , simplicem , intelligentem , primum motorem , primam formam , ultimum finem , summum bonum , causam causarum , perfectionem felicissimam , & felicitatem perfectissimam omnium rerum , quod non tantum dicit in octavo libro Principiorum naturalium , sed etiam in XII. suae sapientiae , & saepe in Philosophia Morali ad Alexandrum , & ad Nicomachum scripta . Veterum opiniones ita crevere , & multae factae sunt , ut Deus infinitis modis circumscriberetur , ex eorum effectuum , quae a natura producuntur , diversitate . Inde nata est occasio sumpta a Poetis fabulandi , quo eis modo libuit , & vulgo credendi , quod opinio vim habuisset persuadendi . Et sicuti videmus , animam humanam , quamvis sola , & simplex essentia sit , ex variis tamen membris ab ea motis , & animatis , & ex potentialium suarum , & operationum diversitate aliud , & aliud nomen sibi comparare , unde
dici-

dicatur anima vegetativa , anima sensibilis ,
motiva , & rationalis , & sensibilis etiam di-
citur anima visiva , anima gustativa , & ita
de aliis ; pariter veteres etsi solum Deum
crederent , considerantes tamen varios effe-
ctus , quos ipse in mundo producit , ex illis
variorum Deorum nomina reppererunt , &
cum varietatem vocum sequatur operatio-
num differentia , eorum imagines differen-
tes fuerunt , & ex consequenti diversa tem-
pla , honores , sacrificia . Ex hac radice or-
tus est mos faciendarum statuarum divina-
rum modo ex ligno , modo ex petra , modo
ex aere , ut dictum est , & Romani praecipue
soliti erant construere haec simulacra pedi-
bus consistentia , manu ad sacrificantes por-
recta , certe , ut demonstrarent eorum stabi-
litatem , & vim , & perseverantiam , quam
habent in gratificandis mortalibus , osten-
dentes in eo actu eos numquam esse lassos ,
neque otiosos . Pulchra est illa quaestio ,
quanti quidam movent , an in his Deorum
imaginibus fuerint primi Poetae , an origo
orta

orta sit ex Pictoribus , & Sculptoribus . Equidem si Homerum legimus , quo loco nobis figuram , & formam Iovis depingit , eam describens summa maiestate gravem , & magnitudine venerabilem , fatebimur Iovem illum Olympium a Phidia fabricatum , ut ait Plinius , & Strabo , ad quem accurrebant omnes Graeciae populi , ob oracula factum esse ad imitationem eius , quem dixi , descripti ab Homero . Cui Homerus assignat oculos graves , & venerabiles , cilia maiestatis plena , capitis motum , quo mundum quatit , & movet . Idem quoque de Iove eburneo in eodem templo mirae magnitudinis posito . Verum praeterea , quis est , qui nesciat , Pictores , atque Sculptores non pendere a Poetis , cum habeant parem licentiam cum ipsis , ut scribit Horatius in Poetica , fingendi ex eorum libito , quod iis placeat ? & , ut testatur Plinius de Nealce Pictore illustri in exprimendis ex se ipso pulcherrimis inventionibus , qualis praecipue fuit bellica pugna inter populos Persiae , & Aegy-

Aegypti , absque dubio hanc quaestionem , & difficilem , & probabilem credimus . Credo ego Poetas multis in rebus lumen praetulisse Pictoribus , & Sculptoribus , & in multis aliis ab iis beneficia accepisse , & identidem in imaginibus Deorum paulatim , & non derepente artes inter se sibi ipsis occasionem dedisse , & argumenta Deorum formandorum , ita ut eorum figurae ad perfectionem viderentur perductae . Verum quomodo essent Romanorum Dei proprii , & ab exteris nationibus sumpti , figurati , & ornati , multi loquuntur . Nos interim assignabimus eorum naturam , assignantes stabilem , & firmam divisionem eorum , & qua postmodum cognoscatur figuras , & habitus ipsis a Scriptoribus , Pictoribus , atque Sculptoribus datos respondere convenienter ei Deo , quem ipsi repraesentare nobis studuerunt . Fuere quidam Dei dicti magni Dei , nomine excellenti , atque magnifico , alii communes , & gradu aliquantum inferiores a praecedentibus . Magnos putabant esse Iovem ,

Iovem , Minervam , Mercurium , & hos
Aeneas ex Samothracia in Italiam attulit .
Alii dixere Deos maiorum gentium fuisse
duodecim , ut dictum est, Iunonem , Vestam,
Minervam , Cererem , Dianam , Venerem ,
& ex maribus Iovem , Martem , Mercurium,
Neptunum , Vulcanum , Apollinem , & hi
aliquando dicti fuere Dii Penates , & ma-
gni , vel quia famosiores , & magis illustres
aliis esse crederentur , vel quia maiorem in
iis inesse vim homines existimarent . M. Var-
ro Romanorum sapientissimus putavit Cae-
lum , & Terram praecipuos esse inter Deos .
Aegyptii Isidem , & Serapidem . In Latio
Saturnum , & Opem . Multi vocarunt Deos
magnos Penates , quod iis vivimus , spiramus ,
& habemus vires corporis , & animi .
Hos dicunt esse Iovem in medio caeli , Iu-
nonem in extremo , & infimo loco , in sum-
mo Minervam . Alii dixere Apollinem ,
& Neptunum . Dii communes , & magis
in usu , quam alii , fuere Mars , Victoria ,
& Bellona , quod mortalibus citissimi auxi-
liato-

Q

liatores essent . Neque defuere , qui dicerent Deos communes esse Matrem Deum , Solem , Lunam , Plutonium , & Martem , quod ab omnibus fere venerarentur . Persae adorarunt , ut dictum est , Deum Ignem , habitatores Nili Canopum , Schytae Martem , cui ob summam venerationem sacra faciebant equis . Massagetae , & Poeni adorabant Solem , & Lunam , alii Plutonium , & hos vocant Deos praecipuos , quamvis aliqui credunt Deum praesidentem Persarum esse Solem , & Lunam Graecorum . Varro ex numero MMM. Deorum selegit aliquos , quos vocat Deos Selectos , & praecipuos , & sunt ii , quos dixi alias , Ianus , Iuppiter , Saturnus , Mercurius , Mars , Apollo , Genius , Vulcanus , Sol , Neptunus , Liber , Orcus , Iuno , Terra , Ceres , Luna , Diana , Venus , & Vesta . Vocat ille hos Deos selectos , qui maxime in usu fuerint . Geniales crediti fuerunt Aqua , Terra , Ignis , & Aer , quibus addunt Solem , & Lunam , a quibus generantur omnia , & quibus

bus in suo natali quisque solitus sacra facere .
 Genius creditus fuit esse filius Deorum , &
 pater hominum , quamvis Empedocles dice-
 ret, duos Genios nobis esse datos pro custodia
 nostrae vitae , quo tempore nascimur , alte-
 rum bonum , alterum malum . Menander-
 que unum solum esse affirmavit , quemad-
 modum quidam dixere singulos habere, tam-
 quam custodes , & athletas , proprium Ge-
 nium , & propriam Iunonem . Diximus
 etiam Lares acceptos fuisse in numero Deo-
 rum , dictosque fuisse a veteribus Deos in-
 feriores , & minores , quibus data fuit custo-
 dia privatarum domuum , viarum , & civi-
 tatum . Hi ab Aegyptiis quatuor dicti sunt ,
 Dimon , Tychis , Heros , Anachis , quos ho-
 minibus praeesse statim , ut editi sunt , puta-
 runt . Plato tria genera Deorum fecit , quo-
 rum primum est unicus , & solus Deus . Post
 Dei medii ab ipso dicti habitatores caeli ,
 inde sequuntur Dii inferiores . Daemones
 vocavit Ministros Deorum , & custodes ho-
 minum . Fuere & alii Dii ruris , & rustico-

Q²

rum ,

rum, quos plebs rustica venerata est, Iuppi-
 ter, Terra, Sol, Luna, Ceres, Tiber, Ru-
 bigo, Flora, Minerva, Venus, Lympha,
 Bonus eventus, qui morbos pellunt, & iniu-
 rias caeli. Verum Poetae addidere Ver-
 rumnum, Priapum, Chloridem, Pomonam,
 & Tibullus etiam Palem. Sequuntur modo
 Dei patriae a Romanis dicti Patrii, eos dico,
 qui civitatibus particularibus dati sunt in
 custodiam, quales fuere Apollo, & Miner-
 va Athenis, & populis Iliensibus, & Gnosiiis,
 qui volunt eam ibi natam esse, etsi Alalco-
 menii suam facerent. Liber, & Hercules
 ordinarie dabantur Thebanis, & Berytiis.
 Carthagini Iuno, quam placabant sanguine
 humano. Et ita credebatur Sami, Spartae,
 Micenae, Argi, ubi dicitur eam natam.
 Cypro data Venus, & Paphiis; Rhodiis,
 Apollo, Lemno Vulcanus, Naxo Liber,
 Delpho Apollo, Taenaro Neptunus, Cya-
 zenis Pallas, cum ea civitas fuerit eius dos.
 Tenedi servati fuere a Deo Teneate, Ala-
 bandenses ab Alabando. Parii, & Thesbii
 Cupi-

Cupidinem habuerunt , Cretenſes Dianam ,
iis datam a Britomarte , Romani Martem .
Erant hi Dei Patrii magno honore celebrati
a civitatibus , & populis eorum devotis :
quamvis exiſtimarent committere magnum
ſcelus , ſi eius Dei nomen patefacerent , qui
curam patriae haberet , ne evocationum vi ,
quae ſolent fieri ab inimicis , ut Deos a cu-
ſtodia unius civitatis revocent , ſi eius Dei
nomen clarum eſſet , a ſolita cuſtodia remo-
veatur . Verus enim erat conſuetudo in ci-
vitatibus obſidione , cum ad extremum con-
ſlictum deventum ſit, Tutelares civitatis ob-
ſeſſae vocari quibuſdam carminibus , & ver-
bis ad hoc factis , quae dicuntur Evocatio-
nes , iis pollicebantur maiores honores ,
& Tempia magis ornata , & magis ſacrificiis
exornata , quam eo loco habebant . Et ideo
Aegyptii , & Perſae etiam non conſuevere
hos Deos Patrios habere, verentes, ne vi Evo-
cationum deficerent . Alii neſcebant cate-
nis , ne fugerent , alii petebant vades pro eo-
rum ſtabilitate . Tyrii obſidione oppreſſi

Q 3

cate-

catena aurea statuam Herculis ligarunt, Deum patriae, ne fugam arriperet. Et hic mos non solum fuit maiorum civitatum, sed etiam oppidorum. Crustumeni Patrium Deum, habuere Deluentinum, Narnienses Viridianum, Asculani Ancarium, Vulsinientes Nuriam, Otriculani Valentiam, Sutrinum Norciam. Iuno, quamvis Dea Carthaginensium, a Romanis maximo in honore fuit habita. Nam postquam Consulatum acceperant Consules, sacra faciebant Iunoni Hospitae; & Kalendae singulorum mensium, praecipueque Kalendae Martiae eius divinitati dicatae fuerunt, iisque sacra faciebant. Unde Matronales dicuntur, quod Matronae pro matrimoniis eas celebrarent, & in iis sacra facerent. Eoque die Templum venerari coeptum huic Deae sacrum, quemadmodum mense Aprili eadem Matronae myrto coronatae Veneris festa celebrabant. Verum cum antiquis de hisce Deis loquens dico, singulos eorum variis nominibus esse appellatos ob varios effectus, & potestates, quas in iis esse

esse credebant . Cum Iuno a Curetibus dicta fuerit Lucina , Matrona , Regina , & Opigena , quod opem ferat mulieribus parturientibus , dicta etiam fuit Hera , Interduca , Cinxia , Hippiia . Verum Etrusci Cypram dixere , Laurentes Caledatidem , Corinthii Amethystum , alii Matrem Deum dixere , alii Pelasgam . Venus similiter dicta fuit Cypria , Adonis , Verticordia , Aphrodites , & a Syriis etiam Melitta , ab Arabibus Alitta , a Graecis Pytho , ab Eleatibus Urania , a Schytis Arginipea , a Cypriis Barbara , Calva , Armata , Pandermus , Apostropha , & Callipyga , a Thebanis Praepotens , a Persis Mithra . Apollo quoque varia nomina habuit , nam ab Athamenis Titan dictus fuit , ab Aegyptiis Osiris , a Lydiis Limius , ab aliis Eleus . In Taurominio dictus fuit Arthigetes , a Syracusis Themis , a Graecis Tyreus , eique ante ianuas sacra faciebant , a Pachinis Libissinus , a Schytis Eroscirus , a Lesbiis Miriceus , a Spartianis Curnius , ab Atheniensibus Patrous , & Alexiacus , a Deliis , & Milesiis

Iessius Ulius, & Peonicus. In Arcadia dictus
 Epicurus, ab Eleatibus Ofophagus, ab aliis
 Lycius, Phoebus, Phaneus, Ismenus, &
 Orius. Minerva varie appellata, dicta enim
 Trigemina, Glaucopis, Sais ab Aegyptiis,
 Affisia a Miletis, a quibus Templum habuit
 famosum, & illustre, a Graecis Athomis,
 a Cretensisbus Dictynna, Phoebe, & Diana,
 a Siculis Lien, quod dolorem in partibus
 tollat. Prima filia fuit Iovis, secunda a Nilo
 genita, tertia ea, quam Arcades Chorionem
 nominarunt, quarta Pallantis fuit, eam dico,
 quae patrem interemit, quod carnaliter eam
 cognoscere voluerit, cuique pennas talari-
 bus dedere. Bacchus dictus quoque Liber,
 Bromius, Lenaeus, & Dionysius, a Siculis
 Morichus, ab Arabibus Oracal, & Adoneus,
 ab aliis Erebinthius, & Sabazius, a Lace-
 daemoniis Scitices, & Milichius, & eius fa-
 ciem moris tingeabant, eique areas pedibus
 apponebant ex vetere more. Mercurius
 a Gallis dictus fuit Teurates, ab Aegyptiis
 Their. Dicti etiam fuere quinque Mercu-
 rii,

rii , & multi etiam Vulcani . Verum Cybeles dicta Rhea , & Berecynthia , & a multis Bona Dea , a Phrygiis Isis , Pessinuntia , & Mater Deum , ab Atticis Cecropia , Minerva , a Cypriis Venus , Paphia , a Cretenſibus Diana , Dictynna , a Siculis Proſerпина , Stygia , ab Eleuſinis antiqua Ceres , ab aliis Bellona , ab aliis Iuno , ab aliis item Hecate . Fortuna varia habuit nomina , totidemque Tempſa Romae , dicta enim fuit Fors , Fortuna , Parva , Muliebris , Converterſa , Viſcata , Equeſtris , Redux , Evelpis , Attrophea , Bene ſperans , Propria , Virgo , Scia , Reſpiciens , Mala , Bona , Omnipotens , Barbata , Mammola , Dubia , Peregrina , Virgo , Privata , Publica , Opipara , Favens , Obſequens . Sed & Venus varietate Templorum nomen ſortita , modo Veneris absolute , modo Veneris Viſtricis , modo Veneris Myrrheae , modo Veneris Genetricis , modo Veneris Cloacinae , modo Veneris , & Cupidinis . Pariter & Tempſa Iunoni ſacra dicta fuere Iunonis Monetae ,
Iuno-

Iunonis Matutae , Iunonis Reginae , & Iunonis Lucinae . Et Iuppiter modo dictus est eadem de caussa Tonans , modo Feretrius , modo Capitolinus , modo Optimus Maximus , modo Stator , modo Veiovis , quasi nocens , & modo Custos . Praeter hos omnes Deos fuere & in maxima veneratione Dei Indigetes , qui ab hominum viventium numero sumpti ob singularem virtutem , & gloriam illorum feliciter repositi fuere in Deorum numero . Moti forsan auctoritate Platonis , qui dixit hominem , si sequatur sensum , & partem rationis expertem , id est concupiscentiam , fieri belluam , & feram , si rationem sequatur , fieri Deum , vel aliud quid divinum . Quare cum inter veteres aliquis vel bellica arte , vel pace excellens nitebat , patriaeque aliquod magnum beneficium tribuebat , vel toti generi humano , is procul dubio post mortem fiebat Deus Indiges . Ii fuere Hercules , Aeneas , Castor , Pollux , Aesculapius , Romulus . Et hunc morem sumplere Romani a Laconiis , qui homi-

hominibus insigni , & singulari virtute praeditis Tempia consecrabant , altariaque , praebentes iis sacrificia , honores , supplicationes , caeremonias , vota , statuas , imagines , thura , flamines , pulvinaria , & sedem immortales inter Deos . Verum audentiores Romanis Graeci fuere , cum iis fuerit mos consecrandi homines , dum viverent , quod factum est in Platone , & in Agesilao , quibus divini honores sunt tributi , dicatque ludi , certamina , sacrificia singulis annis , dicta anniversaria a Latinis , & tamquam Numina , & Heroes venerati etiam vivi . Sed supra omnes hoc honore dignus erat , qui vel libertatem patriae dedisset , pulsus tyrannis , vel a magno aliquo malo liberasset . Pari modo & Caesares Romani , quorum virtute , & meritis Imperium Romanum vel crevit existimatione , vel finium latitudine , post mortem inter Deos fuere repositi , indeque fiebat , ut post ipsam consecrationem mutarent nomen . Nam Romulus post consecrationem dictus fuit Quirinus ;

nus ; Ino Matura , Leucothea , Albunea ; Melicerta Palaemon , & Portumnus ; Leda Nemesis ; Circe Marica ; Nerfilia Hora ; Rhea Mater Deum , Idaea , Dindymena , Philena , Pessinuntia , Cybeles , Berecynthia . Caesares consecrabantur Romae ; verum Senatus decrevit , nullum Caesarem consecrari inter Deos absque expressa licentia , & decreto Patrum ; Diocletianusque , cum Imperium voluntarie deposuisset , & ad vitam privatam se retulisset , post mortem Senatus Romani consensu , & populi voluntate inter Deos fuit consecratus . In hocque primus fuit , & solus : nisi si Carolus Quintus Imperator nostrorum temporum victoriosissimus , & invictissimus ipsi secundus non fuit ; quamvis Caroli repudiatio , sive renunciatio attulerit occasionem , & necessitatem , a Diocletiani abdicatione admodum differentem . Hic honor , & dedicatio ab antiquis voce graeca dicebatur Apotheosis , ultra quam non licebat maiorem honorem cogitare . Verum Constantinus Maximus (quod est dictu mirum) con-

consensu diversarum nationum , ut lingua ,
 ita moribus , & Religione differentium ,
 a Gentilibus numeratus fuit inter Deos ,
 & a Christianis repositus in ordinem , & nu-
 merum Divorum . Agefilaus hac divinitate
 honestatus fuit vivens a Thasiis . Nec minor
 gloria fuit Euthymi Poetae Locrensis , qui
 oraculi perspicuo iussu vivens adhuc conse-
 cratus fuit , & relatus inter Deos . Sed
 omisiss Caesaribus , & aliis , repetamus prio-
 rum cognitionem , & dicamus Indos popu-
 los carmine rudi veneratos esse Iovem , Plu-
 vialem a Romanis dictum , & una ado-
 rasse & flumen Gangem , tamquam eorum
 Deos Indigetes . Pariter Meroites Hercu-
 lem , Pana , & Isidem , Germani venera-
 bantur Tuistonem Deum e ferra prognatum ,
 & Mannum eius filium , Astimphalissi Achil-
 lem , Persae Amanum , & Anandatum ,
 Veneti Diomedem , cui immolabant equum
 album . Aegyptii habuere Isidem , Mauri
 Iubam , Poeni Uranum , Macedones Gabi-
 rum , Latini Faunum , Siculi Adranum ,
 Libyes

Libyes Plaphonem . Hic Plapho cum esset homo vilis , & abiecta fortuna , sed animo parum inferiori Alexandro Magno , docuit quasdam aves natura loquaces haec verba dicere : Plapho est magnus Deus , & iis dimissis , ut irent in nemora , fecit , ut ab iis populis rudibus Deus crederetur . Nam , cum ii avium vocem audirent , & rem divinam esse credentes , auctorem istius astus fortunati tamquam Deum adorarunt . Habent & Thraces Indigetem Zamolxidem , Syrii Astartem , Adadem , & Agartin , Arabes Diafaren , Horici Tibilineum , Afri Caelestum , Aegiolenſes Deas Macoranas , quique prope Naucratis incolunt , tamquam Deos venerantur Eittum , & Theutum . Nunc postulat ordo rerum , ut dicam aliquid de iis Diis , qui dicti fuere Lares . In quo est animadvertendum , aliquando apud veteres Scriptores hos Deos Lares sumi pro iis , qui supra Penates dicti sunt , & Genii , & ita sunt in ordine illorum ; sed sumens eos in propria , & simplici significatione ,

tione , dico Lares fuisse duos filios , ut aliqui dixerunt , Mercurii , & Nymphae dictae Laris , si fidem adhibemus Ovidio . Quamvis Lactantius in suis divinis Institutionibus existimet , hanc Nympham dici Laram , vel Larundam . Horum fabulam in hunc modum refert Ovidius . Amabat forte Iuppiter Iuturnam Nympham Tiberis , & sororem regis Turni , Iuppiter iussit , ut eius sociae , si Iuturna ab eo aufugeret , eam sisterent , ne eam sequens in flumen non se proiiceret . Verum Lara una Naiadum , & filia Almonis hoc ipsi Iuturnae , & Iunoni patefecit . Quare Iuppiter iratus admodum , eam lingua privavit , & Mercurio iussit , ut eam ad inferos traderet , & Nympham Stygiam faceret . Mercurius , ea visa , amore eius accensus , captam eam cognovit . Inde evenit , ut Lara praegnans facta duos tempore filios pepererit , qui a matris nomine Lares dicti sunt . Hucusque vidimus duos esse Lares , sed quia aliquando quatuor dicti fuere ex Aegyptiorum opinione , non idcirco tamen hanc con-

contradictionem supra rem debemus existimare, sed hoc fieri ex differentia locorum, & populorum. Et fuit Platonis opinio, homines virtute illustres, & probos post mortem Lares fieri, ut improbi, & mali Lemures. Hinc etiam hi Lares dicti Genii. Putarunt enim veteres eos hominis curam gerere statim, ut editus esset in lucem; existimantes animas nostras rationales educi in nova corpora a Mercurio, forsan ea de causa; quod in sexto mense tributo regimini ipsius Mercurii, putabant hominem accipere virtutem rationis, idest eius regimen a Laribus causatum, vel a Geniis, quasi auctoribus, & custodibus humani generis. Sed cum sumuntur pro Diis Penatibus, & magnis Diis, ut videre est apud Virgilium, & Ciceronem, tunc sequuntur divisionem supradictam, cum de Penatibus satis superque a nobis dictum est. Nunc manentes in propria, & genuina significatione eorum dicimus, hos Lares creditos fuisse custodes domuum vitae nostrae, & tamquam

quam tutores hominum , dictos Genios , ut ait Cenforinus ; hac de causa , quod praepositi sint generi humano , vel quia genitos homines custodiunt semper . C. Flaccus existimat Larem , & Genium esse idem , scribens ad Caesarem . Estque animadvertendum aliquando reperiri ex opinione alicuius veteris unum solum Genium , vel Larem fuisse : verum communior opinio est fuisse plures ; Namque solebat dicere Euclides Socraticus (ut refert idem Flaccus) custodiam nobis a Deo datam esse duorum Larum , vel Geniorum . Idque aperte cognoscitur ex eo , quod scribit Annaeus Florus , & Plutarchus in vita Bruti . Dicit ille Brutum , cum vidisset in cubiculo suo phantasma nigrum , & meticulosum , nesciretque quis esset , quaesivisse , quo nomine vocaretur , eumque respondisse : Scias , o Brute , me esse tuum Genium malum , nosque revisuros esse in campis Philippiis . Indeque elicitor , cum dicat Genium malum , coniici etiam facile posse esse & Genium bonum .

R

Sunt

Sunt ergo Lares , & Genii plures , idest divisi bonorum , & reorum nomine , & sunt incitatores nostrorum operum , testes boni , & mali stimuli animae , motores nostrae conscientiae , custodes nostrae vitae , animaeque praesides ex sententia Gentilium , & tutores privatarum domuum , ut testatur Plautus in principio suae Aululariae . Ideoque ei praecipue dicarunt aram ignis , idest focum ipsum , tamquam eam partem , quae communis est omnibus domesticis , & familiaribus nostris . Qua in re dicit Iohannes Boccacius in suis Genealogiis, Florentiae sua tempestate etiamnum conservari communi illius civitatis lingua memoriam , quae eodem nomine veteri esset , extincta tamen superstitione Gentilium . Dicit enim Florentinos habere in locis , in quibus communis ignis fit toti familiae, quaedam instrumenta ferrea , ad ligna sustinenda , quae dicuntur communi vocabulo Etrusco Lari . Hinc apud Latinos Lar significat ignem , quod dixit Columella . Aliquando idem

no-

nomen notat internam partem domus , aliquando domum integram , & ne videar molestus , exempla silentio praeterire consilium est . Fuere & iidem Lares dati custodiae agrorum , inde Tibullus :

Vos quoque felices quondam , nunc pauperis agri

Custodes , fertis munera vestra , Lares .

Idem Tibullus ostendit aperte statuas horum Larum factas fuisse ex ligno , forsan ex veteri more , vel ex tenui fortuna Poetae . Non condemno illorum opinionem , qui dicunt Lares vestitos fuisse pelle canis , idque auctoritate perspicua Plauti , & Plinii , qui dixit quoque , Servium regem finxisse eos effigie boum , & pecorum . Verum Plutarchus rationem reddit , unde veniat illos vestitos esse ex corio canis : nam , ait ille , notabant curam , & diligentiam in custodienda domo , ut faciunt canes . Erant & succincti , quod affirmat Persius in v. Satyra . Hi erant igitur Dii privatarum domuum ,

R 2

qui-

quibus nobilissimi Romani iuxta aedificiorum qualitatem, & quantitatem fortunarum assignabant inter alia partem magis, vel minus splendide fabricatam, & pulcherrimis ornamentis refertam, ibique & vina, & thura offerebant, & preces pro conservatione dignitatis, & salutis innocentium. Ibi singulis annis celebrabantur quoque natalia, & Genii habitantium, praecipueque eorum, qui familiis praeerant, ut universa civitas in Templis maioribus consueverat celebrare Genium, & natale Imperatorum; per quorum Genium qui iurasset, ipsius iuramentum habebatur inviolabile, & graviter in eum animadvertabant, qui illud violasset. Quare scribit Svetonius Caligulam, cum quosdam homines morti condemnasset, ab eoque quaereretur mortis causa, respondisse, quod contempsissent maiestatem suam, cum numquam iurassent per ipsius Genium. Verum ad locum revertens, in quo in privatis domibus erant hi Lares, dico eam ob causam dictum fuisse Lararium a Graecis *ἱεστῶν*, idest

ideſt ſacrarium , & locum ſacrum domeſticum . Quod hodieque nos Chriſtiani obſervamus , depoſita tamen Gentilium ſuperſtitione ; nam in privatis domibus magnorum hominum , & illuſtrium Oratorium fit , vel Eccleſia parva , in qua domeſtice , & in privatis neceſſitatibus Deum oramus , & adoramus . Erant in hoc Larario imagines , & ſtatuæ Deorum Larum , qui & Genii , & Penates dicebantur , & alii Dii ex Romanorum particulari voluntate . Verum illæ hominum illuſtrium , & præſtantium , qui utilem in bello , & in pace Reipublicæ operam navaverant , meritorum magnitudine , & ad poſteriorum exemplum poſitæ erant in atriis domuum , & in tabularum , librorumque locis dictis Tablinis , & etiam in Pinacothecis , quæ erant cubilia nobilia , & ſpectabilia ob imagines , & ſimulacra hominum præſtantium . Sed magni viri Imperatorum tempeſtate , & delitiarum , duo Lararia habuere , unum dictum maius , aliudque minus . In primo habebant imagines Deorum ; in

altero eorum , qui similes fuissent Diis ; idque aperte videtur ex iis , quae scribit Lampridius in vita Alexandri Severi , qui dicit Alexandrum , cum non dormisset cum uxore , consuevisse tempestive surgere , & imaginibus Deorum supplicationes praebere , quos in suo Larario habebat , inter quas scribit idem Lampridius , erant imagines Christi , & Abraham ; in secundoque Larario habebat effigies Virgilii , atque Ciceronis . Dixi supra Lares vestitos fuisse corio canis ; videtur nunc mihi esse dicendum , quomodo vestiti essent Dii nobiliores , vel selecti , ut Varronis vocabulo utar , cum & hoc fuerit pars religionis Gentilium . Et quamvis pulcherrimum sit nosse vestitus , gestus , colores , & ornamenta Deorum , tamen quod haec materies requirit longiorem sermonem , quam mihi hoc tempore conveniat , vos ad eos Scriptores , qui hac de re diligenter scripserunt , remitto , quales fuere praecipue Macrobius , Plinius , Martianus Capella , Blondus , Iohannes Boccacius in
Genea-

Genealogiis, Fulgentius, Theopompus, Alexander ab Alexandro, Cartarius, & Antiquarii recentiores; & ad figuras tantum animum adiiciens, dico incipiens a Saturno, eius figuram fieri falcem manu tenentem, senem, canum, barbam, & comas gerentem, moestum, sordidum, & puerum in manu habentem, quem devorabat. Figuratus etiam fuit, ut vult Martianus, his omnibus qualitatibus; praeterquam quod dextra serpentem porrigit, qui sibi caudam mordet. Pingitur denique hic quatuor oculis, duobus anterioribus, & duobus in occipitio, quorum duo vigilant, duo semper dormiunt; quatuorque alis, quarum duae stant in actu volandi, & duae quietae. Addit Macrobius antiquos finxisse eum habuisse pedes vinctos filo laneo, eumque ita tenere toto anno, praeterquam quod eum solvebant mense Decembri quibusdam diebus privatim ipsi dicatis. Ianus figuratus fuit duabus frontibus, una anteriori, altera in occipitio, manu tenens virgam, & clavem, & quod scribit

R 4

Pli-

Plinius, digitis ostendebat numerum CCCLXV. qui numerus diebus anni aequiparatur. Ianus hic quatuor facierum etiam fiebat in sculpruris, qui numerus est idem cum quatuor anni temporibus. Apollo, ait Macrobius, dum Solem refert, a Syriis figuratus fuit iuvenis imberbis, tenensque brachium altum, manu dextera habebat, tamquam auriga, ferulam; in sinistra habebat fulmen, quibusdam non multis spicis. Sed & Romani similiter fecere iuvenem pulcherrimum, laetum, imberbem, splendenti auro similem, manu lyram habentem septicordem, & arcum, & pharetras. Lacedaemonii fecere quatuor oculis, & totidem manibus. Persae fecere ipsius statuam capite leonis, vestitu Persico, ornatu in capite Persarum mulierum, & ambabus manibus cornibus bovem tenentem. Pausanias scribit, patres civitatis Achaiae fecisse statuam Apollinis aerei nudam, pedibus exceptis, qui vestiti erant, quorum unum super capite bovis habebat. Assyrii, ut refert Lucianus, soli

dede-

dedere statuae Apollinis barbam longam ,
 & acutam , habebat & pectus lorica indu-
 tum , hastam in manu dextera , in cuius sum-
 ma parte posita erat parva figura , quae vi-
 ctoriam referebat , sinistra erat in actu por-
 rigendi florem , pannum habebat ad hume-
 ros , capite Medusae a serpentibus circumda-
 to , aquilis quibusdam proximis in actu vo-
 landi , & ad pedes habebat imaginem mu-
 lieris , duabus item mulierum imaginibus
 ab uno , & ab altero latere , quae vinctae
 erant a magno , & tortuoso serpente . In
 Asia fuit quoque Apollo Sminthius sculptus
 in actu , ut altero pede murem premeret .
 Dicunt quidam , aliquando praeter ea , quae
 diximus , addi Apollini columbam humero ,
 una cum muliere , quae attente eam respi-
 ciens venerabatur . Verum Ovidius ponit
 in suis Metamorphosis figuram Phoebi ,
 quae eadem est cum Apolline curru a qua-
 tuor equis vecto , aureo , argenteo , & pre-
 tiosissimis gemmis ornato , quae figura est
 imaginatio poetica ab eodem Ovidio felici-
 ter

ter descripta . Aliter etiam descripsit Martianus Capella & ipse sequens Poetarum ordinem . Est & una Eusebii , quae cum sit diligentissime posita , & interpretata ab aliis , libenter silentio involvam . Ponit & idem Aurorae figuram ex Homeri descriptione , qui vult eam habere comas auricomas , auro similes , & sedile veste aureata , duobus equis , qui luce mirum splendorem praebent . Addit & eiusdem Aurorae figuram ex Virgilii descriptione , qui ei dat manus fere infucatas , quibus a caelo pellit stellas ; & aliam item , quam alii dicunt , qui volunt eam tenere manu facem accensam supra currum ab equo alato vectum , dicto Pegaseo . Verum Petrarca , & alii faciunt eam infucatam totam venisse ab Orientis portis coronatam rosis , spargere mille varietates florum matutinarum , alborum , rutilorum , & purpureorum , & tamen postea tingi , ut ait Boccacius , colore croceo . Venio nunc ad Dianam . Haec describitur
a M. Tul-

a M. Tullio in Verrinis, ubi accusans Verris latrocinia, Dianam ab eo in Sicilia raptam describit. Haec erat pulcherrima statua, & magna, vestem habens, qua ad pedes usque obtegebatur, aetate iuvenis, & facie virginis, in manu dextra habens facem accensam, in sinistra arcum, post tergora habens pharetram sagittis refertam. Aliquando sculpta fuit habitu venatricis, idest Nympha succincta cum arcu, & sagittis, canibusque venatoriis a latere. Eius arcus aliquando fuit aureus, aliquando corneus, aureum describit Ovidius, corneum Claudianus, qui tribuit quoque currum vectum a quatuor cervis, tamquam nix, albis, & cornibus aureis. Verum Arcades, ut testatur Pausanias, finxere, quod credam, habitu venatricis optime vestitam, illi assignantes pellem cervinam cum pharetra plena sagittis, & in altera manu ponebant lumen, in altera duos serpentes, quibus proximi erant duo canes venatorii. Sed Claudianus describit eam

eam gestu mansuetiore, quam Pallas, pulchram, venustam, oculis lucentibus, vultu splendenti, brachiis candidissimis, comis solutis, arcu remisso, pharetra ad humeros cincta, & veste paullo minus, quam ad genua erecta. Iovi ex Orphei in hymnis imaginatione tribuitur forma totius orbis, cuius coma est ex auro puro, duabus cornibus pariter aureatis, uno oculo Solis, & altero Lunae, pectore colore aëris, a tergo habens duas alas maximas, ventre colore terreo, pedes tenens in mundi centro. Suidas, Porphyrius, & Eusebius faciunt eum in actu sedendi, nudum, partes superiores, & vestitum inferiores, sceptrum habentem in manu sinistra, in dextra aquilam, aliquando parvam figuram victoriae, & haec figura non solum facta fuit a Graecis, ut testatur Pausanias, talem aeream fuisse apud Athenienses in eorum portu dicto Piraeo, verum etiam ab Aegyptiis ex parte, ut scribunt quidam. Dixi ex parte, quod, ut

re-

refert Porphyrius , Aegyptii posuerunt ei sceptrum in manu , ut Graeci , sed in reliquo multum variarunt ; ut qui pinxerunt Iovem creatorem in forma hominis , coloris caerulei , circulo in altera manu , in altera sceptro regali , penna in summo capite , ex ore ovum proiicientem . Idem Aegyptii aliter eum figurabant , facientes hominem , quorum pedes una sunt vincti , & retorti , vestitu colore vario quoad pedes obregitur , capite pilam auream sustinentem maximam . Aliquando etiam , quod scribit Eusebius , faciebant duos circulos , unum supra alium , dividentes eos serpente , cuius caput erat accipitris . Martianus Capella ait ex propria opinione , eius caput esse ornatum regali corona , auro , & gemmis splendente . Caput ex occipitio regitur velo lucidissimo , Palladis quondam manu fabricato , subtus vestitu albo , supra vero chlamydem vitro similem , & multis lucentibus stellis distinctam , a sinistra

niftra habet lyram novem chordarum , in dextra duas pilas rotundas , alteram ex auro puro , alteram ex auro , & argento ; calcei sunt ex viridiffimo fmaragdo ; fedet fupra pannum totum varietate colorum diftinctum , & ornatum pavonum pennis , pedibusque tridentem calcat . Plutarchus vult in Creta quondam fuiſſe ſtatuum Iovis fine auribus , cui tamen contra Lacedaemones quatuor dedere , alii poſuere tres oculos . Etiam ſtatua Veiovis , ideſt nocentis Iovis , facta fuit , ut refert Aulus Gellius , puero fimilis , qui in capite habeat cornua , & in manu ſagittas in actu ferendi , cui capra proxima fit . Iuppiter Cuſtos , ut ait Pausanias , a Polycleto fabricatus , habet cothurnos ad pedes , & in una manu vas potorium , in altera thyrfum , in cuius ſummitate ſtat aquila . Idem addit , apud Eleates in Graecia ſculptum fuiſſe ex ebo-
re , & auro , ſedentem in throno regali , coronam in capite , quae videbatur facta
ex

ex foliis olivi , in dextera tenentem victoriam coronatam , in sinistra sceptrum diversis metallis fabricatum , supra quod erat aquila , habentem calceos aureos , & chlamydem auream , acu pictam variis animalibus , & floribus , & praecipue liliis , relucente sedili multo auro , & pretiosis gemmis , quibus ditissime ornabatur , cuius materia erat ebur , & ebanum , ubi multae animalium figurae aspiciebantur sculptae , pedesque , quibus sustinebatur , erant quatuor Victoriæ . Alii Dei quomodo figurarentur , non recensabo , cum minima sit varietas , pleneque describantur a Scriptoribus , quorum diligentia occasionem mihi præbet , ut hæc absolvam . Hucusque diximus , quod potuimus , succincte de religione , & generationibus Deorum antiquorum , & de Templis , & statuis eorum , & figuris , quod ut mihi maximi laboris fuit , quem tamen libenter tulerim , ita opto iis , qui legent , esse voluptati , & utilitati . Et forte est ,
ut

ut id sperem, cum hoc tam iustum desiderium oriatur tantummodo ex sola voluntate aliis satisfaciendi. Egoque abunde satis mihi consultum existimo, si alii non penitus labores meos spreverint.

EDITORIS ADNOTATIO.

Lacunas, quas babes ad intellexisse, quo Pantheum, Suida ipso auctore, interpretatur *νῆος κοινὸς πάντων τῶν θεῶν* Templum commune omnibus Diis. Dio lib. LIII. Pantheon dictum putat, ὅτι δολοχὲς ὄν, τὸ ὑεανὸς παρίοις, quod forma convexa fastigiatum, caeli similitudinem ostenderet. Hinc Ammianus Marcellinus Pantheon velut regionem terecem, speciosa celsitudine fornicatam dicit.

Lacunas, quas babes ad intellexisse, quo Pantheum, Suida ipso auctore, interpretatur *νῆος κοινὸς πάντων τῶν θεῶν* Templum commune omnibus Diis. Dio lib. LIII. Pantheon dictum putat, ὅτι δολοχὲς ὄν, τὸ ὑεανὸς παρίοις, quod forma convexa fastigiatum, caeli similitudinem ostenderet. Hinc Ammianus Marcellinus Pantheon velut regionem terecem, speciosa celsitudine fornicatam dicit.

THO.

THOMAE PHAEDRI INGHIRAMI
LAUDATIO IN OBITU
LUDOVICI PODOCATHARI CYPRI
S. R. E. CARDINALIS
EX COD. MS. SAECULI XVI
NUNC PRIMUM IN LUCEM EDITA
A D. PETRO ALOYSIO GALLETTIO ROMANO
ABBATE MONTIS VIVI
CONGREGATIONIS CASINENSIS,

S

MARIO GVARNACCIO
 PATRICIO VOLATERRANO
 RAPHAELIS MAGNI COMMENDATORIS
 S. STEPHANI
 ET MARIAE HIERONYMAE BARGAGLIAE
 MATRONAE SENENSIS F
 CANONICO LATERANENSI
 SIGNATVRAE IVSTITIAE VOTANTI
 AC DECANO
 VIRO
 OB SVMMAM VTRIVSQ. IVRIS. PRVDENTIAM
 IN ROMANA AVLA IAMDIV SPECTATISSIMO
 INGENII ACVMINE MVLTIPlici ERVDITIONE
 PLVRIVM LINGVARVM NOTITIA
 DOMI FORISQVE CELEBERRIMO
 ITALICARVM ORIGINVM
 LIBRIS EDITIS DOCTISSIMIS
 MVSEO ET BIBLIOTHECA
 IN CIVIVM COMMODVM INSTRVCTIS
 DE LITTERARIA REPVBICA ET DE PATRIA
 LONGE BENEMERITO
 PETRVS ALOYSIVS GALLETTIVS ROMANVS
 ABBAS FONTIS VIVI
 CONGREGATIONIS CASINENSIS
 THOMAE PHAEDRI INGHIRAMI
 CIVIS SVI
 LATERANENSIS
 AC DEIN VATICANAE BASILICAE CANONICI
 LVCVLENTISSIMVM OPVSCVLVM
 EX CODICE EIVSDEM BIBLIOTHECAE
 IN LVCEM EDVCTVM
 TYPISQVE PRIMVM TRADITVM
 PRAESVLI AMICISSIMO
 D. D. D

EDITORIS MONITUM.

QUAM saecularium Canoniorum Lateranensium historiam anno MDCCCLXVIII. adornarem, nec quidquam industriae praetermitterem, ut post Allegrinium, qui Thomae Phaedri vitam accurate descripsit, & illustraverat, quae adhuc tanti viri desiderabantur, detegere, & evulgare possem, doctissimus, & praeclarus vir MARIUS GUARNACCIUS, cuius erga me veterem benevolentiam, ac studium depraedicare satis non valeo, codicem chartaceum humanissimo communicavit, plura ipsius Phaedri complectentem, & ut characterum forma indicabat, exaratum certe eo ipso saeculo, quo auctor floruit. Priusquam vero illum ad me transmitteret, litteris datis a. d. XI. Kal. Ianuarii labente anno MDCCCLXIX., haec animadverterat: Rispetto poi a Fedra Inghirami, di cui ella mi chiedè qualche cosa per inserirla nell'Opera, ch'ella medita, io nel ratificarle, che ho di lui un codice manoscritto, e inedito, in cui vi sono varie cose dello stesso, le aggiungo, che sono di uno scritto vecchio, e cattivo, e a pezzi, coll' inchiostro talmente consumato, che la mia vista non lo scorge. Ma questo non è il tutto. Bisogna, che sieno state raccolte, e copiate dopo la di lui morte da mano imperita, perchè oltre a qualche picciola lacuna, vi è anche qualche scorrezione, che può dirsi errore in Grammatica, e talvolta certamente

non corre il senso. Se V.P. Rma resta in questa disposizione di volere inferire qualcosa di questo per altro dottissimo uomo, non avrei difficoltà di farle giungere il detto libro originale &c. *Ex hoc itaque Codice laudationem pro Ludovico Podochatario Cyprio diligenter eduxi, opusculum profecto magni faciendum, utpote praeclarissimi principis vitam exhibens ab oculato, magnique nominis scriptore litteris ita traditam, ut in ea habeas tum docti, piissimique Cardinalis, tum Cypri insulae vicissitudinum elegantem, delectabilemque picturam. De Phaedro vero, ne actum iterum agere videar, hoc unice praefabor, ipsum Volaterris, quae Etruriae civitas est inter Italicas florentissima, litteratorumque Virorum semper ferax, & altrix, anno circiter MCCCCLXX. Paulo Inghiramio, & Lucretia Barlettania parentibus patricii generis ortum, primumque Romae innotuisse ex Senecae tragoedia, cui titulus Hippolytus, in qua quum ipse adolescens aetatis annorum supra XIII. Phaedri personam in arce quadam, ut ipse ait (putaverim turri quadam nunc diruta) ante palatium Raphaelis Riarii Cardinalis Vicecancellarii sita egregie repraesentasset, Phaedri, vel etiam Phaedrae cognomen, quo ipse deinceps mirifice delectatus est, obtinuit. Anno MDIII. VII. Idus Ianuarii, Caspare Benecario, qui Pantagatus dicebatur, viro in eruditionis cultura nulli secundo, Canonico Lateranensi vita functo, sacerdotium illud adeptus est, quo dimisso anno MDVIII. inter Vaticanae Basilicae Canonicos cooptatus est. Fuit quinetiam Sacri Collegii a Secretis, & Vaticanae Bibliothecae*
Cu-

Custos, obiit vero Romae anno MDXVI., pluraque in eius laudem concinnata sunt ab amicis elogia, quorum in medium proferam ex eodem codice epigramma, quod Phaedri virtutes ob oculos ponit:

Phaedrus amor patrum, populi spes una
Quiritum,

Quo duce Roma iterum rostra superba
videt,

Per quem Romanae linguae reparantur honores,

Voceque perdidicit plebs vaga posse
capi.

Hic iacet exiguo, magnus, sub marmore,
sed non

Exiguum marmor, quod fuit ille, tegit;
Vivet enim Phaedri nomen, dum Roma manebit,

Dum vox, dum linguae gratia, Phaedrus erit.

De Ludovico Cardinale ait Olduinus, eum e vita migrasse Romae, seu Mediolani, cum iter ad Regem Hispaniarum ageret, teste Aubery, circa horam XII. anno MDIV. ex Diario, ex Ciacconio ante diem VIII. Kal. Sextiles. anni MDVI. At quum nulla huiusce legationis mentio in Phaedri sermone occurrat, nihilque ipse de eius morte, quae extra Urbem acciderit, innuat, immo contrarium manifeste testetur, postremam nempe aegritudinem contraxisse, quum vocatus a Pontifice in Consistorium venisset, seque ipsum illi aegrotanti adfuisse, certum omnino est Romae extremum clausisse diem. In Codice Vat. Ms., quem

Floravantes Martinellius (a) vidit, haec de die, & anno, quo Ludovicus obiit, habentur: Moritur Romae xxv. Augusti mdui., & sepelitur in S. Mariae de Populo sepulcro marmoreo una cum altari constructo prope portam sacraarii, e regione fere Eucharistiae cum epitaphio. De Sacello, quod construxerat, vestigium nunc non exstat: in pereleganti vero tumulo ad vivum superpositum est Ludovici simulacrum, nobili hac addita inscriptione:

LVD. PODOCATHARO . CYPRIO . PRESB. T. S. AGATHAE.
CARD. CAPVTAQVENN (60)
PHILOSOPHOR. ILLIVS . TEMPESTATIS . DOCTISS. ET .
BLOQVENTISS. IN . RE
ECCLESIASTICA . QVBERNANDA . MVLTO . ANNOS .
DIFFICILLIMIS
TEMPORIB. SVMMA . PRVDENTIAE . IVDICII . INTEGRI-
TATIS . LAVDE
VERSATO . EIVSQ. ERGO . AMPLISS. DIGNITATIS . PRAE-
MIA . OPTIMIS
PATRVM . QVIBVSQ. EXPOSTVLANTIB. ADEPTO . DIGNOQ.
OMNIVM
SENTENTIA . MAIORA . ACCIPERE . QVI . MAXIMA . ESSET .
CONSECVTVS

VIL. ANN. LXXV

At Ludovicum mortem obiisse potius anno mdu., ipse putaverim. Phaëdrus enim adserit, Cardinalem proximo

(a) Diaconia S. Agathae in Suburra descripta, & illustrata pag. 84.

ximo anno ante mortem S. Agathae Diaconiam in Suburra instaurasse. Quum vero marmorea de hac instaurazione nunc deperdita inscriptio, a Martinellio evulgata (a) annum proferat MDLIII., necesse profecto est, ut eius obitum ad insequentem annum reiiciamus. Sed & argumento haud improbabili Ludovicum fato functum fuisse initio anni MDV. illud mihi videtur, quod idem Phaedrus in ea innuit oratione, quam Kal. Martii eiusdem anni de laudibus Petri de Vicentia Episcopi Caesenatis in Aracaelitano templo habuit, quamque in altero huiusce collectionis volumine producam. Sit quippe in illius Orationis fine, Urbem proxime amisisse sanctissimum senem Cardinalem Caputaquensem.

Podocathariorum gens in Insula Cypri florentissima stetit ad saeculum usque XVI. In Opusculo apud me Ms., cui titulus: Intrada d' i Cavallieri, & Feudati, & altri Patroni de' Cafali, exarato anno MDEVIII. haec adnotantur:

Messer Filippo Podocataro Cavallier ducati 2500.

Messer Ercules Podocataro Cavallier ducati 400.

Madonna Orsa, e Madonna Isabella Podocataro sorelle ducati 600.

Verum enim vero capta a Turcis Nicosia, ac misere direpta a. d. v. Idus Septembris anno MDLXX., quum fere viginti millia hominum variis in locis abducta fuerint, Podocatharii, aut plerique saltem eorum in servitutem redacti sunt. Proferam hoc loco, ne
for-

(a) Ibidem pag. 68.

forte nullum posthac aptiorem inveniam, quamdam apud me ineditam Petri Podocatharii ad Cardinalem Commendonum epistolam (a) Venetiis datam anno MDLXXI. in qua non sine lacrimis cuique legere erit, quatenus ingentes calamitates prospiciat adeo illustri, deque Catholica Fide optime merita infisterint.

All' Illmo, e Rmo Sig.^r mio, e Phe Colmo
Il Sig.^r Cardinale Commendone
Roma.

Illmo, e Rmo Sig.^r mio, e Phe Colmo
LA sfortunata nobiltà de' Cipri, che pocho fa erano da lei posseduti tanti beni della fortuna, che non solamente a nessuna altra portava invidia, ma largamente partecipava de' quelli con qualunque capitava in quel regno. Hora è ridotta a tale che dà esempio ad altri a quanto siamo sottoposti in questa vita, perciocchè ella non solamente è stata snidata dalle sue proprie case, toltagli tutte le facultà, sparso gli il sangue, portatigli via i figliuoli, & figliuole in durissima & asprissima servitù de' barbari; ma sappiamo ancora, ch' ella in Costantinopoli se ne va morendo per le strade, nè vi è nessuno, che le porga aiuto. Tutto questo sappiamo, & per lettere del Clarissimo Bailo da Costantinopoli, & per bocha

(a) *Autographa habetur in Ms. Codice Ottoboniano Vaticano 2639. pag. 83.*

bocha del Sig.^r Livio Podocattaro quì venuto per mendicare il riscatto di se, del Sig.^r Giovanni suo fratello, & d'un suo figliuolo, che stà in manifestissimo pericolo d'essere astretto a rinegare; il quale ci ha affermato cose, che a raccontarle io non basto, senza gran spargimento di lacrime. Ma da questo che nararò VS. Illma comprenderà il resto negli altri. Detto Sr Livio era dal suo padrone menato in casa del Bailo per trattar seco la sicurtà per lassarlo venire in queste parti a mendicare il suo riscatto, & per la publica via s'incontrò in una sua cugnata gentildonna nobilissima, e moglie già del Sig.^r Scipio Podocattaro suo fratello, la quale pure allora lì nella strada pubblicamente haveva parturito un figliuol maschio, nè raffigurandola lui per la gran transfigurazione di lei, ella lo chiamò per nome, & li chiese per l'amor de Dio agiuto, il quale si risolveva in qualche strazza, colla quale avesse potuto ella le carni coprirsi, che la maggior parte nuda si ritrovava, & avesse potuto diffendere quella creatura dal freddo, al quale duro spettacolo, & miserabili parole il povero gentiluomo tramortì, & quello che più lo trafisse fu il non havere havuto modo di sovvenirla, anzi fu astretto dal padrone, che lo sollecitava con aspro stimolo d'andare innanzi, & abbandonarla. Da quello dico VS. Illma comprenda la miseria degli altri, che si ritrovano nella medesima fortuna, che quelli,

quelli, la quale è durissima, & asprissima, & tanto più aspra & dura, quanto che & di quà non è manco la poca charità habbiamo ritrovato, che sia la crudeltà de Turchi, la qual cosa essendo così, noi altri, a quali è tocho il ritrovarsi di quà forse per permission de Dio per sovvenire a quelli per quanto le nostre forze si ponno estendere, si siamo resoluti di ricorrere alle elemosini de particolari, non vi trovando altro sollevamento a tanta oppressione de nostri, & così ricorsi dal P. Rev.^{do} D. Benedetto, coll' agiuto, & favore di Mons.^{ri} R^{mi} Nunzio, & Arcivescovo de Cipri s' ha messo ordine, che lui, & tutti gli altri predicatori ci habbiano a raccomandare agli auditori nelle loro prediche, & che habbino ad eccitare altre pie persone, le quali habbino ad andare, & per le contrade, & case, accatando per il rescatto de' tanti schiavi. Ma perchè è impossibile, che questa provvisione sia mai sufficiente a tanto bisogno, faria ottima cosa, & grata a Dio, che Sua Santità mosso a compassione a tanto infortunio nostro volesse ancor Lei sovvenirci non solamente colla sua santa mano adiutrice, ma eziandio con qualche altro agiuto spirituale, mediante il quale le pie persone tanto maggiormente si movessero a fare così segnalata elemosina; & perchè sò quanto l' autorità di V. S. Illma vale appo N. S.^{re}, & quanto ella in particolare ha amato la casa mia & la mia nazione, mi è parso

parso con questa mia raccomandarle questo fatto, supplicandola, che vogli per sua bontà rappresentare le miserie nostre a Sua B.^{ne}, & cercare d'impetrarci dalla sua pietà le sopradette grazie, certe Sua Santità, e VS. Illma, che reporteranno appo N. S.^{re} Iddio grazie immortali di sì santa opera. Son certo, che VS. Illma per sua naturale, & cristiana bontà non mancherà di favorirci, & aiutarci in questo per quanto si potrà da lei. Il sopradetto Sr Livio mi ha dato nova, che un mio nipote figliuolo del Sr Ettore (a) mio fratello si trovava

(a) *Antonius Maria Gratianus egregium Opus de Bello Cyprio scripsit, quod post eius mortem fratris filius Carolus Gratianus Romae apud Alexandrum Zanetum anno MDCXXIV. in 4. vulgavit, Francisco Cardinali Barberino Urbani VIII. Pont. Max. fratris filio dedicatum. Narrat, quod, Nicosa expugnata, Mustapha Famagustam accessit, sed quum acriter a Cypriis defenderetur, spem pene omittens deditiois oppidi, Hectorem Podocaterum, & Iohannem Susominum,*

*e Cypriis captivis, qui suaderent obsecris, ut in eius fidem se traderent, cupe-
reque eum civitatis saluticon-*
sultum ostenderent, in oppidum misit. Haec quoque spreta legatio est, coactio remanere apud se Susomino, quod munitionum, operumque faciendorum peritus esset. Podocaterum, ne coniugem, filiosque, quos fidei pignus apud hostes reliquerat, barbari saevirent, tristem sine respon-
so remiserunt. Et perstrinxerat animos hominum miseratio viri inter Cy-
priam

vava schiavo in Costantinopoli con grandissimo pericolo, che non fosse fatto rinegare, il perchè io ho dato tutti quei ordini possibili, per i quali mi ha parso col consiglio del Clar.^{mo} Thiepolo di potere rimediare a tanto male, che sopraſta a quell' infelice, & in malhora nato putto; mi ha anco detto, che la moglie di mio fratello maggiore, & quella di mio nipote primogenito della casa si ritrovavano schiave in Scio sotto durissima servitù, & per quelle ancora ho dato quell' ordine, che s' è potuto in questi tempi. Le angustie mie sonq grandissime, & insoportabili, & confesso ingenuamente di non essere capace di loro. Iddio per sua misericordia mi tenghi la sua mano in capo, perchè io col suo agiuto diventi forte per

priam nobilitatem nuper florentissimi; venerat enim veste servili, atque squalore obsita tectus, aliqua quoque corporis parte nudata, barba, capilloque horridus, moestusque, vulnere etiam in capite vili fascia, sordidaque obligato, pallore, macieque ita deformata specie oris, ut vix noscicaretur ab amicis commemorantibus priſtinam viri fortunam, ac principalem cultum.

Mustapha redeuntem ad se, cum nihil sibi ab obſeſſis responſum eſſe retuliſſet, contumelioſe increpitu in conſpectu exercitus, & captivae coniugis, liberorumque, quos barbari ad ſpectandam necem patris produxerant, interfici, abſciſſo cervicibus capite, imperavit. *Iohannes Suſominus filiam habebat nuptam filio Livii Podocatharii, & ipſam in captivitate detentam.*

per sopportarle . Son chiaro Monsr Illmo , che N.^{ro} Sig.^{re} non abbia mai più a darmi agiuto nissuno , poichè in quest' occasione dell' havere havuto a dispensare 30. m. ducati d' entrata , non se ne sia ricordato di me , che ben lo poteva fare senza pregiudizio segnalato de tanti , che ha beneficiati , perchè che saria stata una pensioncella a me in tanti beni? Con tutto questo supplico VS. Illma , che vogli essere contenta , che con qualche bella occasione mi vogli ricordare a Sua Santità , & narrargli in quanta necessitè io mi ritrovo insieme con miei rimasi mendichi , & senza sostentamento alcuno , il che se farà io non dubito punto , che l' autorità sua non sia per giovarmi appo Sua B.^{ne} più che quella de nissuno altro , & io di tanto beneficio le refterò obbligatissimo , & perpetuo servo . Di novo non ci è altro , che si può dire la certezza dell' arrivo del soccorso in Famagosta , poichè per un naviglio quì giunto ieri , che viene di Candia , s'è inteso , che le navi partirono a tanti di Gennaro per Famagosta con buonissimo tempo , & che il tempo durò parecchi giorni poi , argomento manifestissimo di questa verità . Più oltre dicono , che Mr Marco Querini proveditore con 13. galere era ito verso Cipri , ancora che per la Città fosse sparso per inanti , ch' egli con quattro sue galere fosse da nimici preso , ma non si crede , siccome prego Iddio che non vogli tanto male . Mr Sebastan Veniero era rimasto in Candia ,
di

di che pare , ehe molti di nobili non siano rimasi con quella sodisfazione , eh' erano per inanzi di lui. Si stà aspettando con grandissimo desiderio la benedetta ultima risoluzione della Lega , per la quale dice il Sr Livio Podocattaro , che in Costantinopoli si stava in grandissima tema , & che intendendo , eh' il sforzo suo dovea essere tutto per mare , i Turchi ancora facevano grandissimo preparamento per mare , sicchè questo streppito di Lega finalmente non haverà causato altro , che destare l' inimico , & farlo più potente a danni nostri. Iddio ci agiuti , che ne habbiamo bisogno , & per non essere più lungo quì col fine humilmente le bacio le mani . Il Clar.^{mo} Cavalier Thiepolo , & il Clar.^{mo} Mr Bernardo suo fratello con tutto affetto di cuore baciono le mani a VS. Illma. Di Vinezia il dì xli. di Marzo MDLXXI.

Di VS. Illma & R.^{ma}

Devotissimo & obligatissimo Ser.^e
Pietro Podocattaro .

T. PHAE.

T. PHAEDRI INGHIRAMII VOLATERRANI
 PRO
 LVDOVICO PODOCATHARO CYPRIO
 PRESBYTERO S. AGATHAE
 CARDINALE CAPUTAQUENSI
 LAUDATIO.

UOD ego tantum umquam in
 me admisi facinus? aut quod-
 nam ingens concepi scelus, Pa-
 tres amplissimi? cum primam
 operam bonis litteris impendere, studiisque
 eloquentiae, si qua ea poterat hac nostra
 aetate comparari, animum coepi adiacere,
 ut cum inde gratam mihi fatigato animo
 sedem, periculis praesidium, honoribus
 adiumenta exposcerem, omnes in me per
 hosce multos annos ex illo fonte dolores re-
 dundarint. Nam, ut cetera quasi minora
 silentio praeteream, taciturnitateque obruam,
 luctuosum hoc, funestumque officium num-
 quam ad me delatum esset, si alium vitae
 cursum instituissem, quasi parum sit meus

T hic

hic moeror privatis parietibus clusus , domestici illi gemitus , lacrimaeque media nocte sponte profusilientes , ni nunc etiam cogerer in tantorum virorum conspectu meam calamitatem deplorare , ac cicatricem , si qua iam forte dolori obduci coeperat , refri- care , quae res me tantum de meo statu deturbat , ut pene Neronianum illud exclamem : Quam vellem litteras nescire ! Una tamen res in tantis malis me consolatur , bonoque animo esse iubet , quod cum de *Ludovico Podocatharo* Cyprio Presbytero S. Agathae Cardinale Caputaquensi verba sim facturus , nemo vestrum sit , qui dolorem meum nimium esse putet , qui maximus esse debeat , orbato domino beneficentissimo , magistro vitae expertissimo , patre indulgentissimo , nec rursus quisquam sit , qui cum illius erga unumquemque vestrum officium , pietatem , & in omni virtutum genere praestantiam perspexerit , non illius laudes sitientibus auribus audiat , & res ab illo praeclare gestas mecum recognoscat .

Di-

quae propter aeris salubritatem , agrorum fertilitatem , abundantiam rerum omnium , genuinamque non hominum solum , sed soli etiam ipsius hilaritatem , voluptatem , veneremque dicitur genuisse , laudent alii a verustate , a copia , ab ubertate , a divitiis , quae in se Romanam avaritiam cum diu amicissimis eius regibus Ptolemaeis usi essent , allexisset : Nos Christiani apud Principes praesertim nostrae religionis , nulla maiori commendatione possumus honestare , quam quod in ea primum Christi nomen extra Iudaeam est praedicatum , auctore Divo Paulo Apostolo (a) , qui a Sergio Paulo eius insulae Proconsule converso Pauli sibi nomen pro Saulo , quasi devicti spoliū sumpsisse existimatur . Iudaeis eam adtingere capital erat , vel quod Christianae fidei

*inde illatum a secundo
Selimo Turcarum rege bel-
lum anno MDLXX. univer-
sam absumpsit .*

*(a) In descriptione huius
insulae ab anonymo Italice*

*exarata anno MDLXXV.
apud me inedita S. Barna-
bae Apostolo ea tribuitur
gloria , quod primus Christi
Evangelium Cypriis prae-
dicaverit .*

fidei hostes iusto odio prosequerentur , vel ob memoriam cladis , quam ab illis sub Traiano adceperunt , cum Cypriorum ducenta circiter , ac quadraginta millia illorum conspiratione sint caesa . Tenuerunt eam post Graecos tyrannos , post Ptolemaeos , ac Romanos , Constantinopolitani Imperatores totam in ritus Graecanicos conversam : Euntem ad Hierosolymas expugnandas Richardum Anglorum Regem tempestate actum , cum hospitio arenae prohibuissent , iratus ille , versis in eos armis , Graecos eiecit , insulamque omnem in suam potestatem redactam , non diu postea Guidoni Lusignano (a) e Hierosolymitano regno

T 3

pulso

(a) *Guido Lusignanus genere Gallicus . Anonymus meus rem sic narrat :* Rimaso Riccardo Rè d'Inghilterra Signore dell' isola , subito poi la vendette alli Cavallieri del Tempio per ducati cento mille , & li dièi Templieri tennero per circa un' anno il gover-

no dell' isola con grandissima difficoltà . Nel MCXCI. deliberorno di partirsi , & la diedero similmente per ducati cento mille a Guidone de Lusignano , che poco avanti avea perduta la Città di Hierusalemme . Costui fu primo Signor Latino di Cipro .

pulso tradidit possidendam , quorum auspiciis paullatim Graecos ritus dediscere , Latinisque assuescere cum coepissent Cyprii nonnulli , ita ea de ritu observando controversia , quasi de compaeto , sedata est , ut nobilitas omnis Latina , plebs vero Graeca , cuique templo gemino Antistite praeposito censeretur , tantaque fide tum Graeci , tum Latini Cyprii perstiterunt , ut quemadmodum prima Christianam religionem susceperat , sic nunc ultima sit Orientem petentibus , quae inter medios hostes Catholicam fidem , Romanamque Ecclesiam profiteatur .

Ex ea nobilitate , cum familiae multae percelebres fuerint , Podocatharii tamen & parentum vetustate , & clarorum virorum imaginibus (a) , magistratibusque egregie gestis , favore omnium ordinum , & aestimatione

(a) *Podocathariorum* egregia facinora passim narrat Iohannes Franciscus Lauredanus in Istoria de'

Rè Lusignani sub ementito nomine Henrici Gibleti Equitis edita Bononiae 1647. in 4.

matione verae bonitatis magnam sunt laudem, gloriamque longum post aevum, quasi per manus adceptam consecuti, & ne a gemino, ut aiunt, ovo ordiens vestra audiendi patientia abutar, Nicolaus *Ludovici* nostri avus naturae, fortunaeque omnibus bonis instructus Iacobo Regi illis ipsis fluctibus, quorum facile ob magnitudinem meministis, iactato, sic adfuit summus consiliarius, ut adversam fortunam Rex ipse secundum praepotentem Deum Nicolai consilio, atque opera superatam fateretur. Quid Iohannes *Ludovici* pater praefectus totius regii fisci mox summis consiliis adhibitus quam rarum inter homines fidei specimen dedit! Cum enim Ianum (a) Regem captivum, regnum autem ipsum in Saracenorum potestate videret, supellectile, aedibus,

T 4

(a) Ita appellatus, quod *ge* aliquamdiu in carcere Genuae natus fuerit, quam *servavere*, & Regina praenostri aetas Ianuam vocat. gnans in captivitate peperit. Genuenses enim, insula *Cypri* filium, quem Ianum pri in potestatem redacta, vocavere. Iacobum Regem cum coniu-

bus , oppidis , quae illi casalia vocant , venum expositis , ingenti vi auri conflata , Saracenisque persoluta , Regem in libertatem , regnum autem ipsum Saracenis hostibus propugnaculum oppositum , & obiectum in Christianorum ditionem vendicavit . Erant autem Podocatharii , ut solent suis in locis nobiles , sat clari , verumtamen post hanc Iohannis liberalitatem , fidem , pietatem , nihil maius regnum habere , nihil praestantius , nihil celebratius , ipse Rex totum se credere Podocathariis , illis honores , illis magistratus , illis dignitates deferre , ad illos legationes , ad illos publica quaeque munia demandare . Et erant Iohanni commodum filii aliquot , quorum laudibus (cum vix dum bene pubertatem egressi ad rempublicam admoti essent) ne magnitudo quidem , & splendor patris officere poterat . Hi *Ludovici* fratres erant , quos cum possem silentio praeterire , Petri me tamen , Hugonisque praeclara virtus , ut vel singula utriusque exempla referrem , invitavit . Hic crebris

bris legationibus ad plerosque Pontifices , quique Christiano nomine censentur Principes fere omnes obitis , Latinam uxorem ex Montisferrati Regulis (a) Regi suo conciliavit , in Cyprumque magno adparatu , ac splendide comitatam deduxit , quae ni e medio sublata fuisset , nunc stares Cyprus , regumque arx alta maneres . Ille autem , cum in insulam Sultanus ingenti comparato exercitu impetum facturus advenisset , & iam classibus plenum staret mare , omnia barbaricis armis circumsonarent , dissona voce perstreperent , Regis rogatu , populique precibus in media arma pacificus orator profectus , tantum consilio , auctoritate , summa copia , & singulari facultate dicendi apud

(a) *Amedeam nempe Palaeologam Iohannis Iacobi Marchionis Montisferrati filiam , nuptam Iohanni Regi Cypri , quarum nuptiarum solemne foedus Hugo Lusignan Cardinalis a Martino V. creatus , eiusdemque Regis patruus die*

xxv. Febr. MCCCCXXXVII. Ripariae pepigit . Hic cum ab eodem Eugenio defecisset , Basilaensibusque Patribus turpiter adhaesisset , dignitate , & Praenestino Episcopatu privatus fuit , decessitque in Sabaudia mense Augusti MCCCCXLII.

apud tyrannum valuit , ut quod de Leone Pontifice Maximo fertur apud Attilam , reditum in patriam persuaserit , classem summo-
moverit , impetum fregerit , iugum a patriae cervicibus depulerit , tyrannique avaritiam in summam liberalitatem converterit , ut qui praedam avecturus advenerat , tributum , quod de more illi debebatur , remiserit . Nul-
lum *Ludovici* laudibus locum relinquerem , si parentum , fratrumque laudes prosequi velim , quod si aliam longe seriem virorum materni generis coner attingere , ipse me destituet dies , & vos vestra spe , qui ad *Ludovicum* me expectatis , defraudem .

His itaque ortus parentibus *Ludovicus* vix dum annum quintum agens , cum multae virtutis significationes adparerent , a matre Iohanna (a) proba , & antiqui moris femina , fratribusque (nam pater paullo ante vita excesserat) in Italiam litteris mittitur
eru-

(a) *Ex nobilissima inter Ludovici avunculi . De Cyprios gente Uria ; etenim Urii anno MDLVIII. nulla Phaedrus in hac ipsa Oratione meminit Iacobi Urii .*

erudiendus. Erat Varini (a) Veronensis fama percelebris, apud eum liberi Principum educabantur, neque enim, qui nunc eorum mentes tenet, litterarum adhuc contemptus invaserat; ad eum itaque Ferrariam ducitur erudiendus, de cuius ego indole, alacritate, ingenio, quodam ad litteras ardore, quod maius quaero testimonium, quam quod rogatus saepe Varinus, ut aut in nuptiis, aut in aliis, ut fieri adsolet, celebritatibus aliquem ex discipulis habere orationem iuberet, nullum libentius, quam *Ludovici*

(a) *De Varino, seu Guarino Veronensi, qui natus est anno MCCCCLXX., Graecaeque litteras ab Emanuele Chrysolora didicerat, haec habet Pius II. in Commentariis: Ad IIII. Kal. Ian. anni MCCCCLX. ab Inearn. Verbi Pio Pontifici obitus nunciatus est clari viri Guarini Veronensis, qui rebus suis more christiano rite ordinatis obdormivit in Domino. Flevere docti transitum*

eius, discipuli praesertim, qui ad eum tota Europa confluxere. Latinas etiam, & Graecas Litteras docuit: Libros e Graecia Latinos fecit complures, cuius labore Strabonem legimus; filios reliquit eruditos. Epitaphia ei multa edita sunt, nemo ex doctis aetate nostra melius nomen reliquit; corpus Ferraria servat. Obierat pridie nonas Decembr.

dovicum, ita ei celeriter antecellere omnibus ingenii gloria contigit, eligeret; Quoties eum orantem non vulgus modo imperitum, sed docti etiam homines & audierunt, & admirati sunt; quoties Leonellus ipse Estensis Ferrariensium Princeps liberalissimus, & quae rara laus est, eruditissimus audivit benignissime, auditum laudavit, laudatum muneribus honestavit. Nec de adolescente nunc loquor, Patres, aut eo, qui pueritia excessisset, quales plerisque & fuisse legimus, & videre meminimus, sed de admodum puero, quae aetas non modo maturos fructus non exposcit, verum primis erumpentibus floribus contenta est, quam rem perspiciens Varinus invidi esse putans tantum ingenium primis rudimentis diutius detinere, suavit adolescenti iam facto, ut cum bonarum artium affatim haussisset, philosophiae animum adiiceret, quae sola hominem expoliret, extremam manum imponeret, ac virtutis, & bene vivendi in se disciplinam contineret. Paruit

Ludo-

Ludovicus, Pataviumque profectus in Ca-
 ietani (a) principis eius aetatis philosopho-
 rum contubernium adscitus, ad ea studia
 totum se cum suis copiis contulit, brevique
 & Academiam illam Patavinam, & Caie-
 tanum ipsum, bone Deus quem virum! in
 sui admirationem adlexit. Coeperat interim
 Caietanum ipsum satietas interpretandi, at-
 que id etiam aetas in senium vergens sua-
 debat, parabatque abitum in patriam, nec
 universum Atheneum, nec Veneti ipsi Ma-
 gistratus multis, magnisque pollicitationi-
 bus hominem poterant retinere. Tanti ta-
 men apud illum *Ludovici* preces, auctori-
 tasque valuerunt, ut non restiterit solum,
 sed eiusdem hortatu, atque suasu laborio-
 sum illud, divinumque opus in metheoram
 Aristotelis confecerit, ac multis dedicatio-
 nem ambientibus, nemini tamen, quam
Ludovico Podocarbaro, cuius causa nego-
 cium

(a) *Caletanus Tienacus* MCCCCXXX., ad annum
Vicentinus Philosophiae or- MCCCCCLXV., quo obiit.
dinarius professor ab anno

cium sumpsisset, inscribere maluerit. Vosmet nunc, Patres, iudicate, qualis, quantusque fuerit, quem iuvenem, nec adhuc confirmata aetate dignum censuerit Caietanus, cui labores suos in lucem editurus consecraret! Profitebatur tunc in illo Museo Patavino Matthaeolus Perusinus(a) Medicus summa omnium admiratione, ad quem audiendum cum saepe *Ludovicus*, ut fit, accessisset, libido animum invasit medicinae perdiscendae. Non mediocrem ea res quibusdam admirationem excitabat, quod summo
natus

(a) *Matthaeolus de Perusio* insignis aetatis suae Medicus docebat in Patavino gymnasio an. MCCCCXLIX. Eum Perusini anno MCCCCLIII. in patriam primum amplis conditionibus, deinde etiam minis revocarunt, at patrocinio usus *Francisci Barbari*, consentientibus civibus, in proposito mansit, usque ad an. MCCCCLXXI. qui fuit extremus vitae. *Medicinae Ludovicus operam dedit, ut animum in nobilioribus disciplinis*

magis excoleret, non vero ut Medici artem profiteretur. Hinc delendum omnino est ex Ughellio in Episcopis Caputaquensibus, quod ipse Innocentii VIII. Medicus fuerit. Ex his, quae Phaedrus de Ludovico testatur, manifestum fit, Ludovicum in aliis vitae institutis semper versatum fuisse, ac Mandosus in Theatro Archiattrorum Pontificum, nihil omnino de Podocatharo innuit.

natus loco, magnis divitiis adfluens, ea studia adfectaret, quae pro raro nonnisi ad rem quaerendam homines sectarentur. Rogantibus amicis, licet illum quondam perdiscendarum disciplinarum omnium cupido incitasset, respondisse tamen fertur, ut facere solitum meministis, facete: Quoniam Cyprii Reges multiplicatis summis honoribus, totius regni administrationem Podocatharorum arbitrio concessissent, ut haberent quoque, cui corpus suum ex eadem familia tuto crederent gubernandum.

Iam vero illud quo possum piaculo praeterire, quanta munificentia rector (a) declarata

(a) Ex Facciolato in Historia Gymnasii Patavini habetur, Ludovicum VII. Kal. Iunias MCCCCLX. rectorem electum fuisse. Cum vero Phaedrus testetur, Jacobum Urium avunculum primum auctorem ludorum exhibendorum fuisse, & quidem iamdiu antea, corrigendus videtur

idem Facciolatus, qui ad annum MCCCCLXXXVIII. postridie Id. Aprilis, cum Ludovicus Zaita Mantuanus rector creatus est, ait, quod hic primus, ientaculo iuxta morem non distributo, pro ientaculo ludicrum certamen dederit, quod Hasiludium vocant, concedente tum primum colle-

claratus splendidissimos ludos ediderit ; memoria tenebant tunc senes , Iacobum Urium *Ludovici* avunculum primum in eo magistratu ludorum exhibendorum auctorem fuisse ; gaudebant in eo avunculum restitutum , atque uno in homine duplex beneficium celebrabant , cumque scholasticorum leges & dubiae multae , antiquatae nonnullae , ac novae quaedam latae essent , egerentque emendatore , deque ea re frequenti omnium conventu agitaretur , negotio ad *Ludovicum* omnium suffragiis demandato , plausu , consensuque ingenti novas tabulas , quibus ad hunc diem id regitur gymnasium , promulgavit . Exstant adhuc de eius laudibus Francisci Buccharini poetae percelebris carmen festivum , concinnum , elegans , & Francisci Barotii patricii Veneti (a) oratio elegan-

collegio . Iacobus Urius rector Facciolato eidem ignotus fuit ; meminit tantum Iohannis Urii Cyprii artium magistri ad annum MCCCCCLXXII.

(a) Pauli II. ex foro-

re nepos , doctissimus iuris pontificii professor anno MCCCCXL. Anno circiter MCCCCCLXVI. Romam se conferens Datarius , primum , ac deinde Tarvisinus Episcopus creatus est .

gantissime scripta , in quibus , si qui velint , possunt huius tamquam in speculo vitam intueri , quae testimonio sunt cum virtuti , doctrinaeque eius , tum omnium in eum scholasticorum studio , ac benevolentiae incredibili . Sed nimis sentio me evagari , Patres , & in pueritia , adolescentia , iuventa recensenda invito me plusculum ; quod si quantum ipse postea virtute crevit , tantum incrementi habitura est oratio , in nimis me vastum pelagus immitto , neque ullus erit portus , qui me hodie possit adcipere ; Quem tamen non ad se spectaculum adlaxisset prima illa pueritia , & pene infantia non terreri navigatione , non aegre pati a maternis complexibus avelli , patriae desiderio non angi , sub severo mox magistro sic educari , ut blandimenta omnia negarentur , ioci , quibus pueriles animi capi , tenerique solent , interdicerentur , solae litterae pro venatu , pro ludis , pro spectaculis proponerentur ?

Nam quid dicam de Patavino mox
V adul-

adulti studio , qui se totum , posthabitis omnibus voluptatibus , quibus ea aetas maxime obnoxia esse solet , contemptisque illecebris , quarum ea civitas est feracissima , in Caietani , philosophiaeque potestatem tradiderit , quantamque ea de re benevolentiam , admirationemque excitaverit ? Quae res illum una in hanc Urbem cum nihil minus , quam Romam cogitaret , advexit . Patavio quicumque huc veniebat rogatus , interrogatusque unicum *Ludovicum* celebrabat . Ebibisse illum Varinianam eloquentiam , Caietani doctrinam , Matthaeoli experimenta , neminem per tot annos in eo gymnasio fuisse , qui eloquendi artem cum ratione differendi rerum omnium , & studiorum altrice philosophia coniunctam habuerit . Ea fama alleetus Rodericus Borgia S. R. E. Vicecancellarius , qui postea Pontificatum adeptus Alexander VI. est cognominatus , summus , ut in ceteris multis , sic etiam ministris deligendis vir , eum sibi a secretis adiri per amicos , interpretesque cura-

curavit . Venerant tunc res Cypriae ad eum casum , unde numquam postea surrexerunt , eiectaue omni illinc nobilitate , patrimonio ammissio , captivo fratre uno , profugis ceteris , Patavii subliterat , ibique nullum aliud habens a dolore suffragium suam aetatem in litteris extendebat . Vocatus percipide ad res gerendas accessit , ad quas cum studia ipsa , tum patritii , avitique mores luctabant . Est enim difficile ea studia non sequi nepotes , in quibus parentes floruisse longa memoria celebrentur . Venit itaque , & quia maior inventus , quam de eo fama praecefferat , honorificentissime in summa ministrorum copia , quam Rodericus alebat , suscipitur .

Ne exspectetis , Patres , ut quemadmodum in anteaeta vita , sic nunc figillatim per omnes aetatis , fortunaeque gradus proficiscar . Alius nobis dicendi ordo suscipiendus , velumque vertendum , quod & brevitati studeo , & vestrum nemo est , cui non omnis illius vitae cursus sit percognitus ;

V 2

Ut

Ut primum litteris Apostolicis dictandis sit
 praepositus, mox ad Caputaquensem promo-
 tus Ecclesiam, quot demum annis Summi
 Pontificis secretis praefuerit, ingenium,
 laborem, fidem suam Romanae Ecclesiae
 promptam, expositamque praeberit, utque
 postremo Alexander Pontifex in negotiis
 gerendis magnitudine animi, singulari virtu-
 te, fideque perspecta in vestrum ordinem
 adsciverit. Itaque nihil de harum rerum
 serie dicam, pertransibo singula, omnia
 praetermittam, dicendique finem faciam,
 simul atque ostendero, hominem hunc ad
 summa negotia, & rempublicam pertra-
 ctandam natum, educatum, edoctum, ex-
 pertumque fuisse, neque tam multis annis
 exstitisse, qui maiori fide, diligentia, inte-
 gritateque rem ipsam publicam administra-
 rit, virtutumque omnium quadam quasi
 harmonia compactus fuerit. Quod ipsum
 dum paucis facio, quaeso, obtestorque vos,
 ut quod haecenus fecistis, nunc me pollicita
 praestantem attente, benigneque audiaris.

Sem-

Semper ego observavi, Patres, ad hanc vestram dignitatem duas omnino esse vias, atque aditus, quarum altera brevior, & ad gloriam, claritatemque comparandam acomodatior, tardior altera sentibus obsita, & sexcentis discriminibus interrupta. Sunt enim nonnulli, quos aequus amavit Iuppiter, qui nullo negotio, nihil tale saepe meditantes, tamquam manu arrepti, summum in gradum constituuntur; at contra quos ardens erexit ad ethera virtus, dum paullatim, & quasi per gradus ascendunt, quos aestus! quas procellas! in ipso plerumque aditu patiuntur; si tantulum oculos deiecerint, praesto sunt insidiae; si ullum locum aperuerint suspicioni, aut crimini, statim vulnus est accipiendum modo ab hoc, modo ab illo; nunc hinc, nunc illinc premuntur, nunc fastidio, satietateque reiiciuntur, nunc invidiae stimulis, quam ut ignis subito excitatus fumum non facit, sic subita, repentinaque gloria non excitat, agitantur; & quod de Pegaso dixit Euripi-

V-3 des.

des , quanto magis evolare nituntur , tanto cadunt maxime ; hinc illae sunt crebrae rerum mutationes , hinc status , refectusque fortunae , ut modo hos suspicias elatos , modo despectos iacentes , modo reptantes intuearis , ut recto mihi ille iudicio usus videatur , qui puteo cuipiam comparandam rempublicam censuerit , quem in altum , quem temere , suopecteque impetu insiliant , aut summergant , aut certe delumbent . At qui demissum per funem , pnetumaticave organa descenderint , & suas integri res agant , & cum lubeat ex alto sursum ad summum adscendant . Hac via iere barbari illi quondam senes vestri ordinis decora , cum agendo , tum consulendo invicti . Quo enim animi robore fuit Ildebrandus (a) , qua magnitudine Raynerius (b) , quo consilio

<p>(a) Hildebrandus , qui ex Abbate S. Paulli in via Ostiensi S. R. E. Cardinalis , postea Romanus Pontifex creatus , anno MLXXIII. Gregorius VII vocatus est , ecclesiasticae libertatis vin-</p>	<p>dex & adsertor satis notus . (b) Raynerius Capoccius Viterbiensis ab Innocentio III. creatus Cardinalis , sacrarum aedium fundator munificentissimus .</p>
--	---

filio Aegidius (a), quo vigore Vitellensis (b); qua sanctitate Capranicensis (c), qua gravitate Nicenus (d); Ex hoc enim numero, quem patres nostri viderunt, Iohannes Carvagial (e), divinus sane homo, exemplum imperii veteris, imago antiquitatis, columnen reipublicae Christianae; ex hoc modestissimus, & continentissimus Iacobus Lusitanus (f).

V 4

Pau-

(a) *Aegidius Albernotius a Clemente VI. ad Cardinalatum evehctus de Italiae pace, ac libertate optime meritus.*

(b) *Iohannes Vitellestus Cornetanus ab Eugenio IV. creatus, tertius a Romulo Romano Urbis parens.*

(c) *Dominicus e Capranica prope Praenestem ortundus, a Martino V. in collegium cooptatus, sanctis semper operibus admirabilis.*

(d) *Bessarion Trapezuntius Archiepiscopus Nicenus, Cardinalis ab Eugenio IV. creatus de catholica fide, deque litteraria re publica egregie meritus.*

(e) *Iohannes Caravagial Hispanus ab Eugenio IV. purpura exornatus in laboribus pro Apostolica Sede assiduus, et magni consilii, integritate vitae, ac continentia clarissimus.*

(f) *Iacobus Lusitanus regia stirpe natus, Cardinalis a Callisto III. renunciatus, in quo, ut ait Aeneas Silvius, ea modestia, & gravitas, id acumen ingenii, id studium litterarum, is amor virtutis emicpit, ut quamvis juvenis, adhuc tardius tamen opinione omnium ad Cardinalatus dignitatem ascenderit. Vixit annis XXV. mens. XI. diebus X.*

Pauci sunt , Patres , pauci , nam vivos sua manent iudicia , qui ubi vixerint , ea ipsa dignitate digni iudicentur , quam fuerint consecuti . Spectentur licet moles marmoreae , inscripta sint longa elogia , mendaciaque Cretenſibus vaniora , & inania illa legationum nomina repetita , iacerent tutius sine nomine , nec risum legentibus excitarent inter illa clara nomina , quae suo sibi labore , studioque viam ad hoc fastigium stravere . Iure mihi videor posse *Ludovicum* consilio , gravitate , constantia , ceteris virtutibus , honoris , ingenii , rerum gestarum ornamentis praeditum connumerare , qui inductione quadam animi , cum illa habuisset incunabula , & rudimenta virtutis , quibus animus ad gloriae cupiditatem aleretur , mox electione , certoque studio , ac diligentia , cum quicquid de rerum publicarum ratione , deque usu tum a veteribus philosophis , tum a nostris scriptum est , sententiarum insuper quamdam firmitatem , magnam copiam exemplorum , litterarum ,
moni-

monimentorumque ingentem supellectilem sibi comparasset , ad rempublicam bene instructus , munitusque accessit . Magnas habebat clientelas Rodericus ; ad illum Hispani reges , Hungari , Bohemi , Poloni , Neapolitani negocia deferrebant , nihil erat *Ludovico* occultum , consultationibus omnibus adhibebatur , ad res instituendas auctor gravissimus , ad comparandas minister fidelissimus , ad perficiendas operarius fortissimus eligebatur . Hic Pontifices adibat , hic patres invisebat , cum hoc legati communicabant , cum hoc nuntii conferebant , nihil ardui per omne illud tempus gerebatur , cui aut non praeesset *Ludovicus* , aut saltem non interesset , atque ideo illi tam proclive fuit , ut cum unum inserviret , tot tamen principum uno tempore etiam diversa sentientium gratiam adipisceretur . Nam Ferdinando illi Neapolitano Regi sapientissimo , quem utinam non sero cognovissemus , ita carus fuit , ut cum ad Caputa-

quen-

quenssem (a) assumptus esset Ecclesiam ; Sisto Pontifici gratias egerit , quod tanto Praefule regnum suum honestaverit . Quid de ipso dicam Innocentio VIII. Pont. Max. ? quantopere huius ingenio captus sit , & vel Roderico invictissimo , quamdiu apud se habuerit , ac inter suos domesticos numerarit . Nec id solus fecit Innocentius ; plerique omnes vestri ordinis , Patres , etiam quibuscum intererant cum Roderico similtates, *Ludovicum* amabant , utebantur , & in oculis habebant . Erat temporibus illis Marco Barbo (b) Divi Marci Cardinali illa gravitate , illo consilio , illa prudentia homini familiaris , amabatur unice a Foscareo (c) , quagravi-

(a) *Ad Episcopatum Caputaquensem adsumptum* fuisse testatur *Ughellius* XVIII. Kalend. Decemb. MCCCCLXXXIII.

(b) *Marcus Barbus* vir Graecis , Latinisque litteris doctissimus *Pauli II. patrueis* , a quo ex *Episcopo* *Vicentino* Cardinalis

Presbyter S. Marci creatus est , postea *Patriarcha Aquileionensis* , demum anno MCCCCLXXXVIII. *Episcopus Praenestinus* . Obiit *Romae* an. MCCCXC. d. XI. Martii , ut ex eius epitaphio , quod evulgavi .

(c) *Petrus Foscareus* *Patriarchus Venetus* a *Paullo II.* crea-

gravitate viro , qua eloquentia , qua dignitate , diligebatur ab Montis Regalis (a) , cum Aragonensi (b) vivebat coniunctissime , ab hoc vero nostro , nunc praesenti numine Iulio II. Pont. Max. vestri tunc Senatus ornameto tanto in pretio habebatur , ut & hominis opera magnis in rebus uteretur sacpissime , ac si quando de aulicis , patribusque minoribus , ut fit , sermo incidisset , neminem & ingenio , & fide , & dignitate *Ludovico* praesferendum censeret .

Quid dicam de mole Pontificatus summa rerum potito Roderico , inquam , Alexandri nomine adoptato , quam ille suis statim humeris suscepit , tanto viro , cuius animo nihil vidit vastius nostra aetas , satisfecit ;
& quod

creatus , ut alunt , in pectore tantum , a Sisto IV publica- tus anno MCCCCLXXVII. obiit ad balnea Viterbi XV. Aug. MCCCCLXXXV.

(a) *Auxias de Podio Hispanus Cardinalis creatus a Sisto IV. Archiepiscopus Montis Regalis , qui*

obiit die VII. Septembris MCCCCLXXXIII.

(b) *Iohannes Aragonius Ferdinandi Regis Siciliae filius a Sisto IV. Cardinalis creatus , obiit circa annum MCCCCLXXXV. aetatis suae XXII. Summa in iuvene principe prudentia eminebat .*

& quod perpaucorum est, vestri ordinis, & aulicorum omnium gratiam, benevolentiamque est consequutus. Atqui facile id fecit singulari pudore, ingenioque illo suo, ex quo cum tam multa manarent, nihil nisi purum, liquidumque haurires, nihil fictum, nihil fortuna, aut tempore allatum, nihil pretio corruptum, nihil spe, aut metu depravatum, nihil a cupiditate aliqua, aut odio profectum, negociis, in quibus versabatur, dignitatem adtulit, & si qua suberat improbitas, continentia, fideque texit in magnis malis, & discordiis, quae si quando illo potissimum tempore viguerunt, neminem aut re, aut verbo, aut vultu denique offendit, multos, in quos inclinatio temporis incubuit, officio, opera, consolatione iuvit, eorum adfines, ministrosque sublevavit, cuius rei quanta sit laus, quoniam apud homines peritissimos dico, pluribus verbis docere non debeo. Numquam enim tanta operae iactura sit, quanta cum doctis docetur. Auditu facilis, natura mitis, vultu
hila-

hilaris , responsis iucundus , modestus vita ,
 nemo humanitatem , nemo consuetudinem ,
 nemo consilium , nemo auxilium require-
 bat in quotidiana illa , assidua , urbanaque
 vita magno splendore , magna gratia , ma-
 gna celebritate domestica , doctos semper
 sua coniunctione dignissimos iudicabat , eo-
 rum amicitiam ultro inibat , dabat se in con-
 suetudinem , ut prorsus una viveret , nec fere
 ab illis umquam disiungeretur . Quibus vir-
 tutibus cum adcessisset persuadendi opifex
 eloquentia , quaedamque urbanitas in respon-
 dendo , & laceffendo salibus ab omni indi-
 gnitate alienis , quibus magnas saepe sen-
 tentias refellebat , magnum se virum prae-
 stabat , & admirandum . Nemo erat in ser-
 mone illo quotidiano hilarior , nemo iucun-
 dior , nemo copiosior . In scribendo autem
 tantam vim est consecutus , ita docte anti-
 qua pigmenta ad hanc nostram consuetudi-
 nem , novumque dicendi genus adiunxit ,
 ita cordate pondus , gravitatemque inseruit ,
 ut omnium iudicio primas sibi in eo genere
 vindi-

vindicaverit. Exstat ab illo scriptarum epistolarum magnis de rebus ad principes, amicosque ingens volumen, ubi non modo omnem sui temporis historiam animatam, vivam, valentem, causis, consiliis, rationibusque refertam, sed & quaedam vaticinia, praesagiaque rerum futurarum, sic licet inspicere, ut vel hoc argumento manifestum sit illud, nunquam eloquentiam a prudentia sapientia seiungi. Ipse stilus non adfectatus, non theatralibus, florentibusque verbis in corollae similitudinem nexus, nec etiam pressus, emunctus, gracilis, aut ut lucernam, nimiosque ungues oleret, sed tamquam lyra quaedam nervis in concentum compactis lenis, moderatus, sibi respondens, verustatis, gratiaeque plenus.

Nihil dico de sententiarum in Senatu gravitate, libertate, integritate, nihil de sermonis cura, ut nihil nimis, nihil intempestivum, nihil quo, quemque insciens, imprudensque offenderet; quod ut sibi eveniret, Periclem illam summum in republica geren-

gerenda virum Deos in primis precari solitum adcepimus. Nihil narro de bona fama, qua optima fruebatur, & verissima; licet enim indecorum sit sapientis vitam ex populi sermone laudare, quod nulla certe ratione moveatur, populo tamen uti benevolente, beneque loquente non inter postremas laudes reponendum existimo. Equidem, Patres, dicam aperte, quod sentio; vestri saepe me miseret, & istam meo iudicio dignitatem magna plerumque, saeva-que mercede redimitis, ad quos urbana fex, tamquam ad metam maledictis collimet. Nullum umquam vobis excidit verbum, quod non sexcenti aucupes cum auritis plagis exceptum per omnia statim compita divulgent. Videte ne praetereuntes illi coetus populares, illa seposita concilia-bula, quae palam vos honorant, adsurgunt, salutant, & supplici genu venerantur, simul atque vester praeteriit comitatus, bone Deus! quae illi nefanda, quae dira, quae inaudita comminiscuntur, certant maledi-
ctis,

etis , facta , infectaque commentantur , ut qui ea iacula possit evadere , felicior mihi multo videatur , quam sapientior . Hos morsus in uberrimo questu , in maledicentissima civitate , in suspiciosissimo magistratu positus *Ludovicus* effugit . Qui cum tot annos publicam rem gessisset , cum Oratoribus externorum Principum versatus esset , provincialium saepe querelas audisset , saepe lacrimas inspexisset , Praetores , qui quasi vicatim ius dicerent , praeposuisse , pulchrum ex tanto hominum numero existere neminem , qui hunc optime de republica Christiana , de bonis viris , de litteris , de provincialibus meritum non arbitretur .

Vestro autem ordini quam fuerit probatus , satis intellexit Alexander , cum optimis quibusque vestrum expostulantibus , quod nescio , an cuivis nostris temporibus contigerit , ad istam dignitatem sit assumptus , in qua qualem se gesserit nullos ego locupletiores testes , quam vos appello , Patres . Modestiam illam suam domesticam , sertum-
que

que virtutum suarum fragrantissimum in Senatum adtulit, nihil sibi plus sumpsit, quam par erat, nullas sibi partes vindicavit maiores, quam quae essent attributae, quod videret illos, qui gloriae, potentiaeque cupiditate satiari non possent, omnia negotia, omnem Reipublicae statum in se convertere niterentur, ac ad ea, in quibus nec ingenium, nec exercitatio eis suppetere, se ipsos ultro exhiberent, eo tandem devenire, ut ipsi summo in omnium odio, res autem publica maximo in discrimine versetur. Quid enim ille non intelligeret? quid non iudicaret? quid non provideret? quem natura instituisset, philosophia docuisset, usus, experientiaque exercuisset, memoria tanta, ut nullum umquam foedus, nulla pactio, nulla conventio, nullae leges pactae, latae, sancitaeque in Romana Ecclesia cum quibusvis regibus, populis, nationibusque essent, quas non ille aequae, ac suos digitos, teneret.

Iam vero quid dicam de iustitia, cum

X

in

in Deum , tum in omne genus hominum exhibita ? qua enim fuerit religione , fide , pietate , illius saepe vita , sed mors potissimum totius vitae arbitra sanctissime , religiosissimeque acta demonstrat . Templum Divae Virginis in Monte Sancto ad Asculum , Sancti Gemini in Sabinis (a) a fundamentis restituit , ornavit , dedicavit ; proximo anno Sanctae Agathae sub Quirinali , Gregorii Pontificis (b) opus mira celeritate , mortem diceres praesagire , instauravit . Non auri fastidio , quippe qui inops esset , sed se ipsum necessariis saepe rebus defraudans collegis suis tantum tribuit , quantum ne ipsi quidem ausi essent optare ; in suffragiis

feren-

(a) De Sancti Gemini Oppido non in Sabinis , sed in Umbria situm vetustate , tum sacris , profanisque medi aevi monumentis illustri , omnia , quae potui collegi , pleraque humanissime communicavit P. Antonius Sangeminiensis Ordinis Minorum Capuccinorum , vir speculatus

eruditionis , amoreque in patriam nulli secundus .

(b) Magnus nempe Gregorius , qui templum hocce ab Arianis pollutum expiavit . De eo eruditum opusculum Floravantes Martinellius divulgavit Romae typis Ludovici Gragnani 1638. in 8.

ferendis, sed illis praesertim, quibus tamquam gladiis de summa rerum certatur, nullis permotus factionibus, nulla spe allectus, nulla sorte corruptus sensit cum optimatibus. Innocens ipse, cum nullum habuisset in omni vita inimicum, quos potuit tutatus est, rationemque summi officii patefecit, multos labentes re familiari pene contracta excepit, corruiere non sivit, restituit multos re, fortuna, & fide sustinuit. Cypriam nobilitatem Romae in summa inopia profugam, agentem fultit, iuvit, sustentavit; doctos viros praesenti saepe pecunia donavit; bonos, quos potuit, in lucem, splendoremque, quasi manu adprehensos deduxit. De me autem vereor, ne arrogantis sit dicere, ingrati tacere; nam quibus studiis, officiis, laboribusque magnam ab eo gratiam iniverim, memet ipsum commemorare pergrave est, & filere tot, tantisque illius in me beneficiis, quis possit pari? Quicquid igitur ab amicissimo, studiosissimo, amantissimoque ho-

mine proficisci potest, ab eo in me scitote profectum; quae potest pater filio amoris indicia ostendere, ea mihi sunt demonstrata; si qua fides cuiquam, aut liberto, aut consultori, aut amico est praestita, eam mihi scitote esse exhibitam; nihil denique ille tam carum habuit, tam iucundum, tam optatum, nihil tam arcanum, abditum, occultum, quod mihi aequae, ac sibi parere noluerit.

Age vero qua animi fortitudine, quo robore, qua magnitudine? testor ego cineres tuos, Cypre, infelix regnum, quondam nobile domicilium; nunc vix tutum nautarum diversorium, quam magno animo tuas rulerit calamitates *Ludovicus*; non ago iam de matre relicta, non de mari superato, non de duritia magistri tolerata, patriam everfam, amissum decus, patrimonium ereptum; nam de illis opibus paternis, quibus regem, regnumque quondam redemptum memoravimus, cum postea bis tanto auctae essent, scitote, Pa-
tres,

tres, ne teruncium quidem ad eum devenisse; quis lamentantem audivit umquam, quis quaerentem, quis narrantem? Paupertatem, & in ea dignitate graviolem, quam par erat, sic tolleravit, sic contempsit, sic dissimulavit, ut si quis voluerit, aut familiae dignitatem, aut domesticum splendorem aestimare, nihil in eo humile, nihil depressum, nihil non magnificum agnoscat; si quis autem aut censum contra putet, aut hereditatem inanissimam inspiciat, longe miretur, quod non publica sit pecunia veterum exemplo Valeriorum, Meneniorumque tumulatus.

Quid illud corpus suum decrepitem, quot, quantisque laboribus abiiciebat totos dies, noctis magnam partem legere, dictare, scribere, nulla senum praerogativa gaudere, nullum munus praetermittere non solum fortiter, verum etiam libenter, praesertim si suo incommodo aliquid reipublicae commodi accresceret, tanta diligentia, ut si vulgi iudicio uti velimus, & pri-

mis causis eventus adscribere hinc illi mortem manasse iudicemus. Aegritudinem certum est, cum paullulum langueret, vocatusque a Pontifice in Senatum venisset, contraxisse. Et quid mirum tam valido illum corpore usum, cuius sobrietatem, abstinentiam, modestiamque nemo umquam satis possit celebrare? De corpore ipso loquor, Patres, nam animi continentiam, integritatem, abstinentiam, cuius vestigia non pressa, laesa leviter ad exigui praedicationem temporis, sed fixa ad memoriam sempiternam videmus, idcirco suis locis non commemoravi, quod nihil Romae tam sit divulgatum, quam illius mens incorrupta, non stentata, non prohibita, sed, ut verum fateri liceat, in summa licentia, ne quid maius dicam, versata. Dico itaque, Patres, illius longam vitam, salubritatemque fere perpetuam eius temperantiae, sobrietati, continentiaeque a libidinibus adscribendam. Morbos ipsi nos nobis facimus, & si quemadmodum solis

ca-

caſum , avium cantus , luporumque obcurſus , ſic aegritudinum ſigna obſervaremus , minus multi in longinqua vita langueremus , nec tam crebro moreremur . Saepe ego illum narrare memini mihi , cum praeſus apud eum eſſem , homines in voluptatibus expendendis valde errare , nec rectam inſtare viam , quod dum nimiam operam darent voluptatibus , minus caperent voluptatum , facerentque ne utendo , ut nihil uterentur , morbis enim ea de cauſſa erumpentibus earum eripi occaſiones , atque praeverſi , & tenui ſaepe de cupiditate magnas voluptates , & honeſtarum actionum , iucundiſſimarumque conſuetudinum poteſtates amitti ; quod moderamenti genus cum ſibi adhiberet diligenter , multo cibo non expleretur , a libidinibus abhorreret , crebra , moderataque exercitatione uteretur , nimiis cogitationibus , doloribuſque , quaſi rabo quodam , non exederetur , diutina ſibi ſalubritatem peperit , ſequē in ea actate (annum enim quintum , & ſeptuageſimum

agebat) integrum , incorruptum , validum ,
minime sputatorem , screatorum , succidum
oculis , membrisque omnibus valentem ser-
vavit , ut si omnia a principio colligas ,
& ad extremum perducas , natales , educa-
tionem , studia , vitae genus , animi , cor-
porisque virtutes inspicias , non solum ad
republicam tractandam , administrandam-
que , sed ad regendam quoque idoneum
reperias .

Sensit hoc praesens nostrum numen
Iulius II. , qui eius consilium , fidem , pru-
dentiam , diligentiamque admiratus his affe-
cit honoribus , quos habuit amplissimos ,
oneraque illa pontificatus grandia in nullam
libentius , quam in huius cervicem decli-
navit ; quae tamquam bos vetus tanto ro-
bore sustinebat , ut nullis factionibus , nul-
lorum potestate , nullius simultate perter-
ritus , rem , dignitatemque Ecclesiasticam ,
cui totum se , ceteris omnibus posthabitis
cogitationibus , voverat , tueretur ; sed
nihil perpetuum , nihil diuturnum , nihil
lon-

longum humana habet conditio ; dum suorum laborum ex recta , praeclaraque conscientia fructum magnum capiebat , dum fama optima fruebatur , multumque erat rei Christianae usui , & ornamento , amicis autem , bonisque omnibus utilitati , & adiumento , rebus suis prospere , feliciterque , ac e sententia compositis , cessit his curis fructum laborum suorum , praemia periculorum , virtutumque insignia , quae illi reposita erant , abiit adcepturus . Felix patria , parentibus , felix natura , & moribus , felix virtute , felix sorte sua , qui campum nactus sit , ubi virtutem exerceret , felicior tamen morte , siue animam , siue corpus spectes , cum omni solurus cupiditate liber a delictis , omnique mundana faece purgatus excesserit , integer ad extremum , mentisque compos pervenerit , Pontificem nactus sit beneficentissimum , qui illius cogitata , vota , desideria expleverit ; felix ergo suis tot bonis , dotibusque animi , corporis , & fortunae . Nos vero miseri , & infelices ,
& si

& si quis usquam ego omnium quotquot
 sunt hominum infelicissimus, qui ducem,
 magistrum, moderatorem, patrem amife-
 rim. Nam quid agam infelix? quo me
 conferam? quo ibo? quis me excipiet?
 cuius esse dicar? sub cuius umbra con-
 quiescam? Hoc ergo erat, sancte senex,
 quod abs te avelli pernegabas? quod ad te
 venire cunctantem sexcentis nunciis evo-
 cabas? a discumbente oculos non averte-
 bas, tacentem, ut aliquid in medium affer-
 rem, invitabas, abire volentem retinebas,
 cum ego infelix quodam meo malo fato
 crebras conventiones renuebam, nescius,
 heu! nescius miser forem, ut tui brevi vi-
 dendī potestas eriperetur. Data est merces
 stultitiae meae ingens, videre te iam non
 licet, non licet alloqui, non audire, non
 sanctos illos tuos mores, non emussicatum
 ingenium, non eloquentiam spectare, non
 denique beneficiis numquam a me efflagi-
 tatis, sed a te sponte collatis, tuis, inquam,
 beneficiis non licet ornari, quae in me
 quam

quam larga manu contulisti, locum, quem principes firmatum praesidiis, atque omni litterarum ratione obvallatum tenebant, rescidisti, patereque voluisti, & ut mei ordinis hominibus fierem invidiosus, fecisti, priusque ego adicipiendo defessus sum, quam tu largiendo. Pro quibus ego ingratus cum nihil haberem, quod reponerem, invida mors dirum, saevumque grati animi genus excogitavit, adfui aegrotanti, quae habui solatia, praestiti languenti, morientem denique, cum me ille flentem intuens interruptis, ac morientibus vocibus consolaretur, tenui his ulnis, & ab exhalante spiritu semianimis pependi, atque utinam suo prodeunti meum infundere potuissem, ut mihi mortuus, sibi vivus remansissem. Beatos illos populos, sanctas leges, optimam consuetudinem, ubi carissimus quisque cum defuncto tumulatur, si hic apud nos mos esset, iissem ego tecum, Pater, eodem iacerem tumulo, iuvaretque coniunctis cadaveribus sepultos esse, neque nunc tibi inanes

nes has , sed sponte fluentes lacrimas funderem . Non licuit more , negatum est lege , non potest religione , at licebit hoc certe , potero hoc , non negabitur , non prohibebor , ut quamdiu vivam , erit autem , ut spero , pauxillulum , quin & cum me esse desierim , monumentis , si qua praestabunt , litterarum squallore , lacrimis quotidianis , assiduus laudationibus desiderium tui nominis , & rerum gestarum memoriam usurpari compellam . Tuae semper sim testis virtutis , admirator ingenii , praedicator sapientiae ; tuorum in me beneficiorum assiduus praeco , ut de me sibi exemplum capturi sint , qui magnis , ingentibusque beneficiis erunt honestati , sciantque nullum esse grati animi maius indiduum , quam adceptorum beneficiorum memoria sempiterna . ABITE (a) .

(a) Ciacconius , nec non recensent . Adferunt siquidem post obitum Laurentii Cybo Cardinalis ad Casopos Ludovicum nostrum ibidem illam a Iulio II. promo-

dromotum fuisse. Clarissimus vir Philippus Bonamicus Lucensis Sanctissimi Domini nostri a Latinis Epistolis in eleganti, eruditoque libro de Claris Pontificiarum Epistolarum Scriptoribus Romae recuso anno 1770., ait Ludovicum Archiepiscopatu Beneventano ornatum fuisse, quam Sedem numquam adiit, quod Romae Signaturae Brevium praeesset. At mihi suspecta haec omnia sunt. Mirabitur quisque iure optimo in sepulchrali lapide Podocatbarii eum Caputaquensem dici, non Beneventanum; immo Pbaedrum ne verbum quidem de tanto honoris incremento in luculentam adeo oratione pronuntiasset, praesertim cum totus sit in Iulii Pontificis erga Ludovicum benevolentia, ac voluntate praedicanda. Ugbellius vel in temporis nota aperte fallitur: ait enim Iulium II. ad Beneventanam Ecclesiam eum adsumpsisse die XX. Ian. anno MDIII., idque impossibile omnino ex eo adparet, quod Iulius die 1. Novembris eiusdem anni ad Apostolatus apicem erectus est.

CAMIL-

**CAMILLI PALAEOTI
SENATORIS BONONIENSIS
EPISTOLAE VIII
EX CODICE VATICANO
QUIBUS ACCEDIT UNICA
CARDINALIS GABIRELIS FRATRIS.**

**CAMILLI PALAEOTI
SENATORIS BONONIENSIS
EPISTOLAE VIII
EX CODICE VATICANO
QUIBUS ACCEDIT VNICA
CARDINALIS GABIRELIS FRATRIS.**

THE UNIVERSITY OF
CHICAGO
LIBRARY
OF THE
DIVISION OF THE PHYSICAL SCIENCES
AND
THE DIVISION OF THE BIOLOGICAL SCIENCES
CHICAGO, ILL.

DOCTISSIMO AMICISSIMOQUE VIRO
CAIETANO MONTI
BONONIENSI
I. L. B.

CUR tibi, MONTI Carissime, novam hanc Epistolarum syllogem, quamquam tenuem, dicatam velim, paucis accipe. Anecdota vel Ecclesiastica, vel Litteraria, quae in Bibliothecis praecipue Romanis latent, Cl. Ioh. Christophorus Amadutius, & ego variis voluminibus comprehensa publici iuris facere, singulaque amicis nostris, vel fautoribus dicare decrevimus. Vides igitur, quod iure primum amicitiae opusculum hoc ad te pertinere debebat; antiquam enim nostram necessitudinem, familiaritatemque neque temporum longinquitas, neque magna locorum, regionumque distantia non tantum delere, sed nec etiam imminuere valuerunt. Adde, quod cum hic agatur de Epistolis doctissimi civis Bononiensis Camilli Palaeoti, iure etiam patrio ad te quasi, tamquam ad dominum, clamabat sylloges mea. Quod tuum igitur est, benigne, amiceque accipe, MONTI mi, meque cum munusculo meo, ut soles, amare perge. Supervacuum esset tibi rerum patriarum peritissimo plura de Camillo Palaeoto praefari. Notum enim est, Camillum nobilissimae familiae germen fuisse, & non tantum Senatorem, sed Gabrielis Cardinalis amplissimi fratrem. Ad Romanos Pontifices Gregorium XIII., Sixtumque V. pluries pro patria

Y Lega-

Legatus, alias etiam dignitates prudentissime domi, forisque sustinuit. Verum haec omnia multis Bononiensibus Senatoribus communia. Quod non commune est, fautor fuit Camillus opibus, quibus abundabat, doctrina, & consilio civibus suis, qui litteris sedulo, ac Philosophiae operam navabant, atque ipsis amicitia coniunctissimus. Unum inter alios tibi indicabo Ulysses Aldrovandum Bononiensem omnium eruditorum facile principem, atque exterorum magistrum, cuius mehercule sumptuosa, difficiliaque studia non parum Camillus immortalis gloria liberalissime adiuvare voluit. De Palaeoto nostro loquuti sunt Lilius Greg. Gyrardus in primo de Poetis suorum temporum dialogo, & Baronius ad annum Chr. CCLXX. §. XIV. Inter Epistolas Bartholomaei Ricci, & Aldi Manutii Paulli R. aliquas ad Camillum, vel de ipso egregie loquentes invenies. Ad istarum vero nonnullas, quas nunc primum ex Codice Ms. Vaticano typis mandamus, responsa invenies inter Epistolas Paulli Manutii, quod singillatim in margine paginarum indicabo. Camilli enim amicissimus fuit Paullus, quod magnopere ad ipsius laudem convenire credo. Unam ulterius ex eodem Codice addere volebam, attamen cum impressam deprehenderim inter Epistolas Clarorum Virorum selectas, Venetiis cusas ann. MDCLXVII., consulto omisi. Huius loco aliam leges Gabrieli Palaeoti Cardinalis piissimam Epistolam, quae casu ad manus erat. Indignum enim duxi, ut inquit Horatius noster,

Fraternum rumpere foedus.

Vale.

Romae Idibus Maiis MDCLXXII.

CAMIL

CAMILLI PALAEOTI
SENATORIS BONONIENSIS
EPISTOLAE

EPISTOLA I.

PAULLO MANUTIO SALUTEM (a).

ISCRUCIABAR de Amulio Cardinali; fama enim percrebuerat eum e vita decessisse, cum ecce afferuntur litterae, quae nos bono animo esse iubent, & gravique eum valetudine emeruisse, salvumque, ac incolumem nuntiant. Oh praeclarum nuntium, qui tantam nobis ademit tristitiam! Dici vix potest, ac ne vix quidem, quanto ego tum tua, tum mea, tum Reipublicae maxime causa in moerore versarer; nam profecto eius causa, qui cum recte semper, ac temperanter vixisset, veraeque, ac solidae virtutis tantam adeptus esset laudem,

Y 2

dem,

(a) Ex Codice Vaticano num. 3434. fol. 26.

dem , ex hoc veluti tempestuoso mari ad tranquillissimum portum commeasse certo existimandus erat , minime dolendum esse censebam . Verum cum recorderer , quam arcta tibi cum illo intercederet familiaritas , quam benigne me quoque in eiusdem amicitiam insinuasses , ac quantum ille pro republica studii , ac laboris suscipere , bonisque omnibus viris operam suam libenter praestare solitus esset , facere non poteram , quin eius interitum acerbissime ferrem , ac talem iacturam non ad nos ipsos tantum , sed ad communem quoque rempublicam valde pertinere interpretarer . Quod sane malum cum Deus Optimus Maximus divina sua providentia averterit , a tantoque luctu nos omnino liberaverit . & bene cuivis cunctis de rebus est sperandum , & nobis ipsis etiam , atque etiam gratulari debemus . Volui igitur hanc meam animi commotionem , ac , ut ita dicam , deiectionem his litteris tibi significare , non solum ut uberiorem laetitiae fructum ipse perciperem ,
verum

verum etiam ut plane intelligeres meas omnes cogitationes , voluntates , sensus tecum esse maxime coniunctos . Ac tibi quidem velim omnino persuadeas , me de te dies , ac noctes cogitare , ac tecum quam saepissime esse , quamvis tam longe absim , tibi que omnia quam iucundissima , ac secundissima ex animo exoptare . Quod superest , illud est , ut ipsi Cardinali utriusque nostrum patrono salutem meo nomine dicas , atque de recuperata valetudine etiam gratuleris ; nam ut me in eadem apud eum , in qua constituisti , gratia retineres , si abs te magnopere flagitarem , aut de tua erga me voluntate , quod numquam dubitavi , aut de constantia diffidere viderer . Scias tamen velim , illud omnium mihi gratissimum futurum . Vale Bononia VIII. Calendas Martii MDLVII.

Tuus Camillus Palaeotus .

EPISTOLA II.

PAULLO MANUTIO SALUTEM (a).

Commodum ad te dederam litteras , cum Sigonius ad me venit , nuntiavitque tuo nomine , te Aldum tuum nobili Puellae despondisse , idque feliciter admodum , & ex animi tui sententia prorsus accidisse ; nam , ut reliqua sint maxime opportuna , te ingentem ex ea re dotem pro filio esse consecuturum . Plurimum sane , ut debui , laetatus sum , ac utrumque tibi vere , & ex animo gratulor , tum quod per eum tuam sobolem propagatam iri nunc iam augurari licet , tum quod fortunas tuas non mediocriter auctas esse intelligo . Quod vero me tam amanter , ac benevole de ea re commonefieri volueris , facile declarasti non te latere id , quod revera ita est , meos scilicet animi sensus cum tuis esse quammaxime coniunctos , meque de secundis
Y 2 rebus

(a) *Ex Codice Vaticano num. 3435. fol. 22.*

rebus tuis eamdem , ac de meis ipsis , voluptatem esse capturum , quod proprium verae munus amicitiae semper duxi . Vale , ac me , ut soles , ama . Quinto Idus Decembris MDLXIV. Bononiae .

Tuus Camillus Palaecotus .

EPISTOLA III.

PAULLO MANUTIO SALUTEM (a) .

DEcreveram suavissimis , atque elegantissimis tuis litteris nihil prorsus respondere , non quod ex illis quantam maxime potuerim voluptatem non perceperim ; (quid enim abs te non elaboratum , non omnibus numeris absolutum , non mihi denique carissimum proficisci potest ?) sed cum te semper officiosissimum cognoverim , videremque meas litteras , quamvis futes , ac inanes , absque responsione te nequaquam solere dimittere , nolebam tibi in causa esse , ut si qua temporis usura com-

Y 4

modius

(a) *Ex Codice Vaticano num. 3434. fol. 27.*

modius aliis rebus agendis frui posses , eam tibi mearum litterarum lectio auferret. Verum id meum consilium interrupit Franciscus Caburatus , qui tibi has litteras afferebat , de quo pauca omnino ad te scribere nunc sum coactus . Is per multos annos apud me fuit , meque unice coluit , atque observavit , maximos quoque in litterarum studiis suscepit labores , in quibus ita semper est versatus , ut cum arcanam Philosophiae scientiam plurimum adamarit , eloquentiae tamen laudem numquam contempserit , & quod omnium caput est , adeo probitate , ac vera pietate praestat , ut si cetera omnia ei deessent , hac una morum castitate , vitaeque innocentia mirifice esset commendandus , aliis vero etiam virtutibus additis , quae perraro in hominibus solent inesse , quaeso quid illo amabilius esse potest ? Certe is ita mihi ad unguem natus , & factus semper visus est , ut inter eos recenseri possit , quales tu maxime probare soles . Nunc igitur istuc cum Narniensi
Episco-

Episcopo veniens me rogavit, ut se in tuam per meas litteras familiaritatem insinua-rem. Sciebat enim, qui inter nos essemus, nec te quoque ignorabat, cuius scripta de manibus numquam ponere solebat, ad haec non mediocriter hominem incendit assidua mea de humanitate, ac singulari tua virtute praedicatio, quo sane est factum, ut tuam amicitiam urbanis opibus, atque honoribus praeferebam duxerit, sibi-que facile persuaserit beatum se fore, si tua interdum consuetudine frui posset. Ego vero, qui illum semper plurimum dilexi, reque eiusmodi virorum amantissimum cognovi, non putavi mihi vitio tribuendum esse, si hanc nactus occasionem de eadem, quod aiunt, fidelia duos parietes dealbarem. Quare illud tantum nunc cupio, ut per hasce meas illi, quod nemini soles negare, ad te aditus pateat. Cetera, quae is maxime expetit, minime vereor, quin ipse ex se facile sit consecuturus. Novi enim animi tui sensus, novi, quorum hominum
genus

genus ultro amplexari , ac fovere soleas . Equidem nihil tibi oneris impono , nihil mutuor , nihil mea caussa postulo , tantum quaero , ut cum tibi has litteras afferet , eum penitus cognitum habere velis . Quod si effeceris , facile futurum spero , ut vestrum uterque cumulâtissimas mihi gratias sit acturus , tu quod hominem amicitia tua dignissimum tibi adiunxerim , ille quod per meam commendationem voti sui compos fuerit factus . Habes huius Epistolae longioris etiam , quam initio duxi , causam . Sed heus tu , quid hoc monstri audio ? Aldum Bononiae esse , apud me non esse , & tu haec pateris ? Dum haec mihi de eo nuntiantur , protinus ad eum perquirendum mitto , is statim ad me , percontari ex eo coepi , cur ad me recta non divertisset , respondit , se nescio cuius amicitia coactum illuc commeasse , an ulla , inquam , potest esse nostra arctior , aut etiam vetustior ? Se hospitio meo semper seque ac tua domo dixit usurum , ergo , inquam , nunc apud me

me mane . Tum excusare se coepit itineris festinatione , atque hic pauca tantummodo horarum esse , dimisi non magis tibi , quam illi subiratus . Non ita multo post ad me rediit cum Sponsae suae fratre , ego protinus exclamare coepi , quod tam insignem tibi , ac mihi fecissent iniuriam . Quid quaeris ? Expostulando hospites excepi , tandemque vix impetrare potui , ut tantisper manerent , dum prandium eis praeberem . Post haec serio sumus de gravissimis rebus locuti , de te vero plurimum , quarum rerum summam , quoniam ad te iam a Lombardino perscriptum fuisse confido , his ergo litteris non adscribam . Vale Bononia Idibus Februarii MDLXV.

Tuus Camillus Palaecotus .

EPI.

EPISTOLA IV.

PAULLO MANUTIO SALUTEM (a).

O HI gratas mihi tuas litteras, oh factum bene de discessu! Tu velim existimes me virum bonum, idest tua amicitia dignum, neque vel levissimis in rebus solere mentiri, mihi que affirmanti credas, nihil hisce tuis litteris esse potuisse iucundius, quas ut primum accepi, quod hominem, qui mihi illas reddidit, neque signum agnoscerem, addubitavi, a quonam missae essent: iis autem apertis, ut mihi se tuum nomen obtulit, bone Deus! quanta sese animus laetitia perfundi sensit. Ad extremum autem alterius paginae versiculum statim me convertens, ut quo die scripta essent, intelligerem (nam de loco haud quidquam mihi in mentem venerat suspicari) ubi Venetias pro Roma offendo, incredibili plane exsulto gaudio, tum epistolam totam

(a) Ex Codice Vaticano num. 3435. fol. 17.

totam perlego , nec semel legisse contentus eandem saepius, me ipsum summopere oblectans , repeto : omnia prorsus , ut volebam , te scilicet primum , de quo non parum equidem eram sollicitus , valere : hoc quanti ? Romanis deinde solutum curis , ac tamquam ergastulo liberatum , ad tuas delitias , ad tuam vitam , ad tua recolenda studia rediisse , atque in tuorum domesticorum sinu hilariter vivere , idque æquissima Summi Pontificis voluntate tibi licere . Quid amplius erat expetendum ? unum illud quidem tantummodo , tuus in ipso reditu mihi exoptatissimus conspectus , vel potius complexus , quod mature ipse repraesentasti , te torum namque in iis vidi litteris , quibus sane nihil suavius , nihil uberius , nihil elegantius excogitari potest . Ego vero tantum tuum facio iudicium , ut paucos omnino tibi comparandos , neminem anteponendum censeam , sed , ut ingenue fatear , opinionem meam hoc tempore vicisti . An opinarer ego , te ad urbem Senatus, Populique Romani , ac
Prin.

Principis ipsius consilio evocatum , tantis
deinde praemiis retentum , apud clarissimos
Viros , ipsumque Summum Pontificem gra-
tiosum , ea denique iam aut assecutum , aut
iure sperantem , quae ut adipiscantur homi-
nes , nulli parcunt labori , ac pene insanire
solent , in minimis habiturum , ut ad pri-
vatam vitam intra tuos lares agendam Ve-
netias remigrares ? Audieram equidem mul-
tos praeclare de his rebus sentientes , recte-
que suadentes , sed verbis potius , quam re
ipsa sapientes cognoram . Videram quoque
plures aetate nostra haec eadem accurate
disputantes , oleraue , & rapas divitum
mensis anteponentes , eosdem tamen mox
turpi ambitione captos , ac rerum aulica-
rum fastu delinitos , tamquam Circeo pocu-
lo immutatos , longe aliam quidem , ac
praedicassent , viam insistere , e quorum
sane numero licet te tanti nominis virum
eximere non ausus essem , nullam tamen tibi
propterea fieri purabam iniuriam , cum am-
plissimorum hominum coetu circumseptus
esses .

esses, quos minime quidem reprachendendos duco, cum sint singularibus ornati virtutibus, sed de honore, ac gloria se admodum esse sollicitos fateantur, necesse est. Tu vero tantum nunc praeclaro isto tuo facto ceteris anteire voluisti, quantum doctrina praestas, neque commisisti, ut apud te inania essent illa praecepta, quae ex optimis studiis, uberrimisquæ Philosophiae fontibus tot annos summa cum tua laude haufisti. Quare summopere quidem laetor, quod nostris temporibus inter loci, ordinisque tui homines Romae primus, ut equidem sentio, maximis commodis, atque honoribus non oblati solum, sed iam tributis veram animi tranquillitatem praeposueris, fucatamque gratiam, atque inanem fortunae splendorem solidae virtuti longe inferiorem esse, vere duxeris, quo etiam nomine mihi quoque ipse haud mediocriter gratulandum censeo, non solum pro eo, quod locorum iam tanto intervallo haud sis disiunctus, ut te quandoque aut ad nos venturum,

turum , aut me ad te permeaturum esse facile sperare possim , sed etiam quod eadem fere sit utriusque nostrum sententia ; honestum enim otium turbulento negotio praefendum semper existimavi , quodque iam tu re ipsa praestitisti , ego voluntate tantum emetior , utque tu , relicta iam urbe , Venetias , tamquam optatissimum portum , nactus fuisti , sic ego multam Foro , ac Curiae salutem dicere cupio , in Villulamque meam cogito . In eo vero , ni fallor , tantum sumus dispares , quod tu per litterarum studia gloriam a maioribus tuis partam , etiam , atque etiam amplificare contendis , ego , cum illa nequeam latens vivere , non abnuo , nec plausus hominum ulla in parte attendo , & cum ipse viventium , & posterorum etiam utilitati prolixè consulere contendas , sat mihi futurum esse statuo , si , quod facillime (Deo bene iuvante) quivis potest , ab omni crimine abero , mihiq; ipse , quantum par est , prodesse conabor ; non parum enim mihi illorum semper arrisit sententia ,
qui

qui virtutis vim ita explicant , ut in fugiendo vitio potissimum illam statuant . Equidem ut animi mei imbecillitatem nunc tibi patefaciam , persaepe illud mihi usu evenire solet , ut in civilibus cum versor negotiis , tamquam fluctibus me a quamplurimis rebus , veluti marinis belluis , quae in caput tantummodo meum coniurasse videntur , interdum circumvallari , ac pene obrui sentiam , neque fortiter , ac strenue , uti opus est , iis obistere valeam , a quibus sane malis tandem emergere mihi videor , cum in meam Villulam per aliquot horas (totos namque dies quominus meo degam arbitratu , quotidianae haecenus impediunt curae) secedere licet , neque tum inani , aut insolenti ullo animi motu efferor , non thesauris , aut potentiae inbio , nec de ullo hominum genere quidquam detraho , parce vivo , nemini irascor , nullo torqueor livore , neque ulla corporis , aut animi turpitudine me coinquino , neque tamen nihil mihi agere videor , cum de me ipso cogito ,

Z

aut

aut etiam lucubrationum tuarum interdum aliquid lego. Quod si heroica illa fortitudo in obiectando se temere periculis minime consistit, sed in iis potius evitandis sapienter, quis est, qui securissimam hanc vitam, illi alteri maxime fluctuanti, ac turbulentae audeat postponere, ac non malit in secundissima aura tutissimum tenere iter, quam per scopulos inter summa ventorum discrimina vela dare? Quare cum utriusque nostrum idem fere vivendi consilium fuerit propositum, non possum equidem, non summopere te laudare, qui cum posteaquam utramque vitae rationem fueris expertus, in ea, quae optima, atque omnium felicissima est, tandem confederis: equidem mihi ut idem quandoque liceat, optare numquam desinam. Immortales itaque sunt nobis Deo Optimo Maximo habendae gratiae, quod cum illud tantummodo ex animo precati fuisset, ut pristinae tuae valitudini restituereris, tanta deinde pro eius benignitate fuerimus commoda consecuti, quan-

quanta optare antea vix ausi essemus, quae
 sane sunt eiusmodi, ut sine illis bona ipsa
 valetudo vix sapienti homini optanda esset,
 cum illis vero coniuncta beatam prorsus
 vitam reddat. Et quoniam in lucro ponis,
 quod maiorem nunc ex recuperata libertate
 percipias voluptatem, quam si eandem
 numquam amisisses, ut idem quoque de
 tui ingenii fructibus nobis dicere liceat,
 curare debebis, Musisque parare, ut operas
 omnino reddas, valetudini autem in primis
 inservias, cui si expedire quandoque puta-
 veris, ut a rumoribus de Turcico bello,
 ac rebus, ut aiunt, tam infelicitur gestis
 aliquantulum te subtrahas, & quemadmo-
 dum nuper Urbis, sic Venetorum etiam
 civium celebritatem evitandam iudicaveris,
 ad eandem Villulam tui sane cupidissimam
 te invito, ubi adversi nihil, ac ne Turca-
 rum quidem nomen auditur. In ea autem
 cum haec fuerint scripta, si prolixiora, &
 incultiora tibi videbuntur, minime mirari
 debebis, cum locus ipse ornamenta omnia
 negligi

negligat, & ut interpellatores vehementer odit, sic tui similes viros arcte complecti, ac diu libentissime detinere soleat. Vale. sexto Calendas Decembris MDLXX. Bononia. (a)

Tuus Camillus Palaeotus.

EPISTOLA V.

PAULLO MANUTIO SALUTEM (b).

Quid de tuis ad me litteris suspicare, non amabiles, non gratas, non iucundissimis quibusque rebus mihi esse cariores? Serius equidem, quam debueram, epistolae tuae fortasse respondi, sed quid faciam? cum negotiorum quasi aestu tam vehementer iacter, & obruar, ut vix respirandi tempus interdum relinquatur; inertiae quidem nullus locus esse potest, ubi voluptas maxima. Tu vero cur mecum alia,

(a) *Palaeotus respondet nutius epist. 8. lib. x. Manutii epist. 7. lib. x., & de in hunc respondet Ma-* (b) *Ex Codice Vaticano num. 3435. fol. 9.*

alia , quam latina , idest tua lingua uteris ?
 num fortasse de hac mea tarditate succen-
 ses ? at eius vitium ego longitudine littera-
 rum compensavi , daboque operam , ne
 posthac iure conqueri possis , nocturnumque
 utar subsidio , uri nunc ; haec enim ante
 lucem scripsi . Villula nostra , postquam istic
 es , mercaturam facere instituit , olearum-
 que , quas eius agellus parit , fructus ad te
 mittit , ut aliquos ex iis , qui domi tuae
 nascuntur , assequatur . Noli , quaeso , mu-
 nusculi parvitatem aspernari , pusilla namque
 cum sit , maiora nequit . Tibi vero , cui
 facultas est maxima in referenda gratia ,
 Villarum , quae agros uberrimos habent ,
 natura est imitanda , quae multo plus red-
 dere solent , quam acceperunt . Quod si ad
 hanc nostram quandoque veniendum esse
 tibi in animum induxeris , minime vercor ,
 quin ex tuis ingentibus opibus ad meas te-
 nuissimas emolumenti plurimum afferatur ,
 hilaritate quidem multa , & congressus sua-
 vitate praesentium temporum tristitiam re-

levabimus. Vale Bononia vii. Idus Decembris MDLXX. (a)

Tuus Camillus Palaecotus.

EPISTOLA VI.

PAULLO MANUTIO SALUTEM (b).

Verus est illud, Amicorum omnia communia; quod sane non tantum ad res ipsas, quam ad animum pertinere, semper equidem duxi. Lactandum igitur cum amicis de secundis rebus, quae tum ad se, tum ad illos valde pertineant. Tali itaque ductus opinione haec nunc ad te scribenda putavi, ut cum primas in amore obtineas partes, primus quoque praesentis meae laetitiae particeps fieres. Filiolam optimis praeditam moribus, pietateque insignem, nec latinis litteris, ac, si placet, etiam Graecis rudem, ut Pompilii Amasaei nostri discipulam eam possis agnoscere, quam

(a) Hinc respondet Manutius epist. 9. lib. x.

(b) Ex Codice Vaticano num. 3434. fol. 80.

quam olim , si memoria tenes , quoque vidi-
disti , Paridi Crasso Cardinalis fratri despon-
di . Quam rem Deum Optimum Maximum
secundare maxime cupio , ac spero . Habes
causam huius meae ad te mittendae epi-
stolae ; illud addo , ut quemadmodum ego
te , sic me ipse mutuo diligas , ac fac ,
ut valeas . Bononia Pridie Idus Martii
MDLXXI. (a)

Tuus Camillus Palaecotus .

EPISTOLA VII.

PAULLO MANUTIO SALUTEM (b) .

FAcere non possum , quin tuum erga me
amorem vehementer amem , qui te
facile adducit , ut tam praeclare de me
mentiri audeas , ac tua quae sunt , mihi
quoque communia facias , quo sane aman-
tibus nihil solet esse magis proprium . Tuo
vero isto errore adeo delector , ut quod
ab aliis vix ferre possem (plus enim mihi

Z 4

tri-

(a) Huc respondet Ma-
nutius epist. 2. lib. XI.

(b) Ex Codice Vaticano
num. 3434. fol. 31.

tribui, quam vere in me agnosco, numquam
 paterer) gratissimum mihi abs te accidat,
 tantumque abest, ut me ista offendant,
 quae alias non sine stomacho audirem; ut
 maximam etiam tibi eo nomine habeam
 gratiam; malo namque tibi videri, qui
 nec sum, nec umquam fui, quam si me
 iis ornamentis prorsus destitutum, quae
 mihi inesse opinaris, intelligeres, causam
 tibi exstare, cur me minus diligeres.
 Nam, ut cetera tibi concedam, quonam
 pacto in iis, quas ais, artibus proficere
 potui, cum a primis adolescentiae annis in
 foro assidue sim versatus, scholas numquam
 attigerim? Equidem non nego me probos,
 ac litteratos homines, tuique similes vere,
 atque ex animo semper coluisse, sive quod
 in ea sim natus Civitate, quae studiorum
 tamquam parens praestantes Viros, ac do-
 ctina claros semper foverit, atque aluerit,
 sive quod ex ea sim natus familia, quae
 virtutes omnes maxime adamarit, patrem-
 que, ac patruos, avumque etiam habuerim
 opti-

optimarum artium scientia percelebres ; ta-
 men quanto maiores mihi stimulos in studia
 incumbendi , ac eosdem meos maiores imi-
 tandi natura ipsa subministravit , tanto vi-
 tae meae cursus , ac temporum necessitas
 a consuetudine eorum Virorum , a quibus
 erat discendi facultas , atque ab omni litte-
 rario otio vehementius me abstraxit ; pa-
 rentem enim , puer adhuc cum essem ,
 amisi , suscipiendaque postmodum mihi fuit
 omnis rei familiaris cura , tum in Senato-
 rum numerum fui xxx. iam ab hinc annis
 cooptatus , quo sane tempore quantum
 Reipublicae , ac Civibus meis profuerim ,
 plane ignoro . Egregiam quidem semper
 me in omni re , ac consilio voluntatem
 praestitisse , assiduamque operam Patriae na-
 vasse , & reliqui norunt , & ipse mihi sum
 testis . Quae cum ita sint , facile perspice-
 re potes , nullum umquam mihi tot priva-
 tarum , publicarumque rerum occupationi-
 bus distento vacuum tempus ad studia existi-
 tisse , quod si aliquando , ut maxime sem-
 per

per expetivi, essem nactus, profecto doctissimorum hominum consuetudine frequentius usus essem, a tuoque in primis latere, unde omnis eruditio facile manare potuerat, numquam discessissem, ac licet interdum, ne curis penitus obruerer, cliellas abiecerim, illudque temporis spatium, quod aliis pro Republica laborantibus ad requiescendum, voluptatemque, ut a sellis onera ferentibus, facile concedi solet, tecum libentius, quam cum aliis consumpserim, tuisque legendis scriptis avidius, quam alia re ulla, me ipsum oblectaverim, tamen cum ad idem mihi fuerit ergastulum redeundum, nec magnum aliquid potui consequi, & totum illud, quidquid esset, tibi penitus acceptum referri deberet. Quare summopere cavendum tibi est, ne dum falsa de me praedicas, tibi ipsi gloriam, quaerere videaris. Quod autem de Crassorum affinitate mihi gratularis, familiaeque illius claritatem, ac virtutem vehementer commendas, minime quidem in eo falleris, cum

cum ea laudas , quae vere sunt laudanda ,
ac te socium , ut nostra postulat amicitia ,
in ea laetitia adiungis . Quantum vero inspe-
ratus amplissimi Cardinalis obitus , singu-
lare illius familiae columen , ac Civitatis
nostrae praesidium , laetitiam hanc nostram
vix degustatam interverterit , nunc scribere
superfedeo , ne tuam quoque , quam de hac
re hausisti , voluptatem aliqua ex parte con-
turbem . Sed omnia cum sint ab uno , fa-
pientissimoque rerum omnium Auctore pro-
fecta , quin sint optime facta , minime du-
bitare possumus , optima igitur semper spe-
rare , fortiter autem ferre quaecumque ac-
cidant , debemus . Tu vale , ac me ama .
Bononiae VII. Calendas Iunii MDLXXI.

Tuus Camillus Palaeotus .

EPISTOLA VIII.

PAULLO MANUTIO SALUTEM (a) .

Constans ne tibi videor , an etiam me
reprehendis , quod tua non sim secu-
tus

(a) Ex Codice Vaticano num. 3434. fol. 100.

tus consilia ? Atqui meis litteris respondere debueras , quod si fecisses , fortasse in sententia non permansissem , tuum autem silentium meae favere causae sum interpretatus . Nunc quod a me est factum , necesse est , ut ipse quoque laudes ; mutari enim non potest . Solitudinem iam , de qua ad te scripsi , diu quidem a me frustra expetitam , tandem gustare coepi . Sum etenim inter Alpium iuga , in sacrosancto tamen loco , quo nihil tranquillius , ac iucundius cogitari potest , reque ipsa experior , ita prorsus esse , quemadmodum antea animo conceperam ; nihil scilicet ad beate vivendum melius esse , quam bene latere . Valeant igitur urbes , negotia , valeat ambitio . Hic hic vere vivitur , non hic falsis quisquam inhiat honoribus , nec de vanis contendit divitiis , quae veram saepius impedire solent , quam offerre felicitatem , nullius hic fama oppugnatur , aut cuiquam struuntur insidiae , sed in Omnipotentem Deum animus intenditur , omnisque de sempiterna vita est cogitatio .

Cu-

Cucullati adsunt Viri summa pietate insignes, cum quibus post pias preces, sacraque recte facta de rebus ad veram religionem pertinentibus percommode potes agere, quorum sane colloctiones ceterorum profanorum hominum sermonibus, ac rerum tractationibus longe meo iudicio sunt anteponendae. Hi de Divo Francisco, qui haec loca pie, sancteque coluit, quam magna, quam admirabilia, ac divina prorsus narrant? Illud sane potest instar esse omnium, quod locum praecipuum, ubi is sacrosanctis Stigmatibus fuit insignitus, digito indicant, quo in loco Templum egregium eius numini est dicatum. Ad haec, quacumque inceditur, nihil propemodum nisi vere sanctum occurrit. Hae testantur semitae ipsum Divum Franciscum cum Salvatore nostro Iesu sermonem saepius in itinere habuisse, hic caecis hominibus videndi vim attulisse, hic cum eodem Iesu coenasse, hic stetisse, hic cubasse. Quid plura? mentem quoque ipsam, quae illis fuit communis,

munis , ostendunt . Tum Divi Antonini Sacellum , alterumque item Divi Bernardini , necnon Divi Bonaventurae Cubiculum , in quo divina illa , quae adhuc exstant , scripta meditatus est , quorum Divorum memorant facta quamplura singularia , atque admirabilia , cum summa pietate coniuncta . Sed ne epistolae modum excedam , illud tantum addam , cum iam tempus mihi videatur de alio portu huic aetati propriori cogitandi , me hanc vitam maxime probare , quam si repetam , iure tibi non insipiens videri debebo . At haec dices , quae commemoravi , atque alia multo maiora habemus Romae ; fateor equidem nihil ad excitandam pietatem ea in urbe deesse , sed negare ipse quoque haud poteris , nos , ut cetera omittam , in adeundis ipsis sacrosanctis locis hominum plerumque frequentia impediri , multorum quidem impulsione , aut crebris etiam salutationibus animus ipse ab intima contemplatione avocari solet . Quod si aliter sentis , vive , valeque Romae beatus ,

tus , ac mei memor , his equidem locis sum contentus . Quod si evenerit , ut hic extremam etiam auram spirem , bene , & praeclare mecum actum esse putabo . Vale .
Ex sacro Monte Alverniae xv. Calendas Septembris MDLXXIII.

Tuus Camillus Palaeotus .

EPISTOLA
GABRIELIS
CARDINALIS PALAEOTI
CAMILLI FRATRIS
AD PETRUM VICTORIUM .

Quod si tu ipse , doctissime Victori , cuius multiplicem eruditionem , orationisque gravitatem , & elegantiam omnes admirantur , praeclarum istud ingenium ad Historiam Ecclesiasticam conscribendam , aut ad sacros fastos , sive ad Sanctorum vitas , quos Florentia genuit , aut qui aliunde oriundi istic conquiescunt , sive ad insigniora omnia , quae ad Christianam pietatem pertinent , & in ditione Magni Ducis Etru-

Etruriae videntur, in unum colligenda, atque exornanda, seu ad selectiores aliquot Homelias S. Basilii, Nazianzeni, Chrysostomi latine reddendas, sive ad Epiphanii libros, qui doctiorum postulant auxilium, vertendos, & scholiis illustrandos, sive ad maiora alia, quae tuo se ingenio, divina tibi aspirante gratia, offerent, aggredienda te convertes, nae sacrosancto labentis vitae tuae cursum sigillo obsignabis, gloriosumque tui ad omnem posteritatem exemplum relinquens, immortalem tibi in caelis triumphum comparabis.

Haec est qualiscumque sententia mea, Vir praestantissime, quam si singulari prudentia tua probatam sensero, laetabor vehementer mihi cum doctissimi viri iudicio convenire; Deumque precabor, ut quos opinionum similitudine in terris coniunxit, eosdem felicitatis aeternae consortio in caelis sociare dignetur. Bononiae xvii. Kal. Nov. MDLXXVII.

Ut frater amantissimus
G. Card. Palaeotus.

LETTE-

LETTERE ITALIANE
DI
ALCUNI ILLUSTRI SCRITTORI
DE' SECOLI XV. E XVI
CAVATE DAI LORO ORIGINALI.

A a

AL NOBILISSIMO ED EGREGIO
MONSIGNORE
ANTON FELICE CHIGI
ZONDADARI
GOVERNATORE DI RIETI
L' EDITORE DI QUESTI ANEGDOTI.

A Vor, Monsignore mio carissimo, sieno indiriz-
zate queste poche Lettere Italiane, che
fra' nostri Anegdoti veggono ora la prima
pubblica luce. M' auguro, che possano esse servire
a divertirvi dalle gravi cure in qualche momen-
to, come servono a me per mostrare al Mondo
l' onore, di cui tanto mi pregio, della dolce, e grata
vostra amicizia. La prima di queste Lettere la vidi
accidentalmente in mano del cortese Cavaliere,
Sig. Pandolfo Spanocchi Segretario delle Leggi nella
vostra, a me sempre cara Siena, e me la feci co-
piare, parendomi cosa interessante, e curiosa. Si
vede in essa qual linguaggio teneano a que' giorni
fra di loro due gelose Repubbliche, sempre pronte
per ogni piccol cagione a venir alle mani, e con
quai principj regolavano le loro rappresaglie.. Si
potrebbe forse chiamare un piccol Codice di Gius
Militare di que' tempi. Le Repubbliche di Siena,
e di Firenze non si sarebbero certamente dato tan-
ta pena, se avessero potuto prevedere, che in pochi
anni sarebbe morta la lor libertà, e che divenute

A a 2

forel-

forelle avrebbero daccordo dovuto ubbidire ad un sol Principe. Dio sà, qual brutto ricevimento non avrebbero fatto ad un Profeta, se allora fosse venuto ad annunziare, che ben presto in vece di Soldati non avrebbero avuti più al loro soldo, che Letterati, Poeti, Scultori, Pittori, Architetti, ed Artefici eccellentissimi! Egli è vero, che questo genere di persone è irritabile anch'esso, ed ardito, ma non è mai tanto incommodo, nè tanto dannoso quanto il primo. Io credo, che questa Lettera della Repubblica Fiorentina sia opera del celebre Carlo Marsupini, di cui troverete notizia negli Scrittori Fiorentini del Negri; perchè in quel tempo il Marsupini copriva la carica di pubblico Segretario. Firenze non confidò mai quest'importante posto se non a que' valentuomini, che sapeano far parlare la Repubblica con dignità, ed eloquenza; e infatti il Marsupini era succeduto a Lionardo Aretino, e non molto dopo successe a lui il celebre Messer Niccolò. Leggete adunque volentieri questo scritto, tanto più, che non sarà inutile alla storia della vostra bella Patria.

La seconda Lettera è di Niccolò Perotto Vescovo di Siponto, scritta al Magistrato di Sassoferrato sua Patria. Vcdrete, com'egli qui faccia eloquente uso delle sue ragioni in favore della famiglia Perotti, a cui da quel Comune si meditava di fare un torto. Molti tratti son pure in essa, che dilucidano la storia di quel secolo, e della nobilissima famiglia dello Scrittore. Mi è paruto degno di memoria uno
scrit-

scritto in lingua Italiana di costui , perchè , se io non m' inganno , credo , che sia l' unico a noi noto ; Niccolò amava di scrivere le cose sue in Latino , e non avea torto , perchè lo faceva mirabilmente . A voi è palese , che fu grandissimo Grecista , e che la sua versione di Polibio è degna del secol d' oro . La Cornucopia della lingua Latina da lui pubblicata è un mare di erudizione . Fu grande amico , e Segretario del Cardinal Bessarione , fu Governatore di Spoleto , Presule dell' Umbria , e del Patrimonio . Eugenio IV. lo mandò Nunzio al Concilio di Firenze , come grand' intendente della lingua Greca , affinchè que' Greci di mala fede , che vi concorsero , non potessero ingannarlo sotto pretesto di non intendersi . Federigo Imperadore lo dichiarò suo Consigliere , e lo coronò in Bologna dell' Alloro poetico , come si ricava dall' Ughelli . Perchè non vi dia pena il riconoscere la data di questa Lettera scritta dall' Isola Curisugia , che certamente non troverete nel Dizionario Geografico , vi dirò , che la famiglia Perotti possedeva nel territorio di Sassoferrato il feudo dell' Isola Centipera posta ai confini di Roccacontrada , e chiamato tuttavia l' Isola . In questo luogo , che molto piaceva a Niccolò , fabbricossi egli una deliziosa Villa , che a guisa del Sans Souci d' oggi giorno d' un gran Monarca , volle chiamar Curisugia , o Fugicura , avendo usato l' uno , e l' altro di questi nomi . Nella Cornucopia sopramentovata parla di questo suo caro ritiro , e ne fa un' amenissima descrizione aggiu-

gnendo , che in essa nullum aucupio , nullum venationi solatium deest. In questo feudo morì Niccolò Perotto , e non al suo Vescovato . Non saprei dirvi , se ciò fosse perchè a que' tempi la residenza Episcopale non era tanto osservata , come lo è oggi per le savie disposizioni de' Pontefici posteriori , e del Concilio di Trento , oppure perchè se ne fosse assentato per cagione de' Saraceni . Ma tanto basti di Niccolò ; la presente Lettera è stata presa da un' antica copia esistente in casa Perotti a Sassoferrato .

Le quattro Lettere , che seguono , sono del gran Pier Vettori , che può chiamarsi il Tenzio Varro della Toscana , come fu il Nestore de' letterati del suo tempo . Voi lo conoscete meglio di me , come lo conosce tutto il mondo da un polo all' altro . Da esse vedrete l' amicizia , che passava tra il Vettori , e la casa Bolognetti , benchè non se ne trovi , per quanto mi pare , menzione nella vita di questo grand' uomo stampata quindici anni sono in Firenze . Mancano pure queste Lettere nella collezione , che ne diede il dotto Canonico Angelo Maria Bandini in Firenze gli anni scorsi . Sono state copiate dagli originali , che si conservano tuttavia in questa nobilissima casa Bolognetti Romana . Da essa pure sono uscite le due Lettere di Gianandrea dell' Anguillara nativo di Sutri , che qui v' aggiungo . Voi sapete , che oltre le *Metamorfosi* d' Ovidio tradusse costui il primo libro dell' *Eneide* , che stampossi in Venezia , ed in Padova . Il Conte Mazzucchelli suppone , che non andasse oltre colla sua traduzione-

duzione per non far torto all' *Encide d' Annibal Caro*, ma queste Lettere da me lette in originale vi mostreranno, che avea almeno tradotto anche il libro secondo. Vedrete, qual giudizio l' *Anguillara dia del Costante del Bolognetti*, e qual paragone ne faccia coll' *Orlando dell' Ariosto*. Se attentamente lo leggerete, v' accorgerete però, con qual arte faccia conoscere, senza offenderlo, al *Bolognetti* la gran differenza. Aggiugnerò qui pure a parte una Canzone del medesimo *Anguillara*, la quale se non è buona poesia, servirà almeno per alcuni punti di storia di Francia in essa indicati.

L' ultima Lettera scritta al dottissimo *Cammillo Paleoto da Latino Latini* letterato assai noto, pare un' indovinello. Io credo, che sotto la metafora di frutti, e fiori, intenda *Latino* alcuni suoi scritti enimmatici, e che lo stillato di detti fiori sigillato a parte sia la loro spiegazione, che dovea aprirsi solamente dopo averne indarno cercata la significazione. Sarebbe desiderabile, che gli avessimo per divertircene noi pure, giacchè egli dice, che aveano tanto rallegrata la convalescenza del gran Cardinal *Sirleto*, ma probabilmente, con pace di sì grand' uomini, sarebbero forse freddure per il nostro secolo, se pure non erano qualche cosa di peggio. Io l' ho posta tanto più volentieri, quanto che la vedo ignota a chi raccolse le altre Opere, e Lettere di *Latino Latini* stampate in due volumi in Roma l' anno *MDCCCLIX.*, benchè vi siano quattr' altre Lettere al medesimo *Cammillo Paleoto*.

A a 4

Ecco-

Eccovi, Monsignor mio carissimo, quanto ho creduto opportuno di dirvi prima, che passiate alla lettura di questi scritti. Voi conservatemi la grazia, ed amicizia vostra, e ricordatevi talvolta de' bei giorni, che ho passati con Voi, giacchè io con vivo desiderio di rinnovarli me ne ricorderò, fin che vivo. Vale.

Roma li xxx. Maggio CIOCCCLXXIII.

LETTE-

LETTERA I.

*Della Repubblica di Firenze
a quella di Siena.*

MAGNIFICIS DD. FRATRIBUS, ET AMICIS
NOSTRIS CARISSIMIS SENENSIBUS.

Magnifici Domini Fratres, & Amici
carissimi.

ER le vostre due ultime scritte in latino abbiamo inteso, quante, e quali sieno le querele, e le doglianze, che fa la S.V. delle prede tolte da' nostri soldati in sù vostri terreni: e perchè la risposta conveniente è paruta, e pare di grandissima importanza per la conservazione della mutua benevolenza, che è tra voi, e noi, in che principalmente consiste la salute del comune stato e vostro, e nostro, abbiamo voluto con singolare diligenza, e maturamente esaminarla; e però abbiamo un poco soprattenuto Antonello

nello vostro cavallaro . E perchè noi crediamo , che sia utilissimo e a voi , e a noi dichiarare bene , e apertamente senza punto di simulazione , ovvero di dissimulazione , qual sia la vera intenzione , e il puro , e sincero proposito di ciascuno di noi , abbiamo deliberato di farvi questa risposta più tosto in volgare , che in latino , sì e per soddisfar meglio , e più agli animi nostri , sì etiamdio perchè la S. V. non abbia di bisogno nell' intendere di questo nostro così sincero proposito d' altra interpretazione , che della nostra propria , nè in altro sentimento si possa interpretare , che in quello , che è il naturale , e il vero intelletto delle parole volgari . E perchè noi nel chiarirvi di questo nostro proposito procederemo realmente , & averemo fine , vi confortiamo a considerar bene tutte le parti di questa nostra risposta , e pigliarle nella miglior parte . Se il moltiplicare , e il perseverare nelle querele , e nelle doglianze de' molti , e quasi immemorabili inconvenienti , che
reca

reca seco comunemente in questi nostri tempi la natura di qualunque guerra, e specialmente quella, che è tra le Repubbliche, e le Comunità, fusse il rimedio opportuno, e la medicina salutifera di quelli, in verità noi lo avremmo fatto, e faremmo nel rammaricarfi, e dolersi, come avete fatto, e fate voi; perchè ce ne pare avere assai più efficaci ragioni, parlandoci così domesticamente, che non avete voi, sì e per molti danni ricevuti e da' vostri da Casoli nel territorio di Sangimignano, e da quelli di Chianciano nella parte di Montepulciano, e da quelli di Castiglioncello in quelle circostanze, e in molti altri luoghi da' vostri soldati, e da' vostri sudditi, sì etiamdio per avere consentito, che le prede fatte in sù nostri terreni da' Raonesi nostri inimici si vendano costì pubblicamente in codesta vostra città, e nel mezzo del vostro campo di Siena con gran danno, e con non minor vergogna della nostra Comunità. Ancora, per aver sofferto, che de' vostri principali città-

cittadini si sieno scoperti a farci aperta , e manifesta guerra , e a prestare ogni favori possibili a' prefati nostri inimici nell' assedio di Sorano , e aver consentito , e di nuovo consentire , che que' medesimi abbino fornito , e di nuovo fornischino di vettovaglie , e di munizioni contro di noi la nostra terra di Rincine . Ma perchè noi abbiamo creduto , che il rammaricarci , e il dolerci di questi , e di molti altri simili inconvenienti , non solamente non sia la vera , e la buona medicina de' nostri mali ; ma più tosto possa essere , e sia l' accendere sdegno tra la vostra , e tra la nostra Comunità , gli abbiamo con buono modo , e con virile animo pazientemente sopportati . E così amorevolmente confortiamo le V.M. a sopportare con pazienza i vostri , come abbiamo fatto noi i nostri ; e specialmente essendo voi certificati , che tutti l' inconvenienti intervenuti sono proceduti contro al voler nostro , e abbianne preso grandissima dispiacenza ; perocchè , come voi sapete , innanzi che

che incominciassi , per obviarvi ne fecemo ogni provisione possibile , in fino a farne proibizione capitale . E poichè cominciarono , ci siamo sforzati di farne fare la restituzione possibile . E così faremo di questi , che le predette vostre contengono , come per manifesta esperienza vedrete . E oltre a questo abbiamo etiamdio castigato , chi ne furon cagione . E se fusse ben noto alla S. V. quello , che per levare via di questi inconvenienti s'è adoperato pell' ufficio nostro , siamo certi , che ne prendereste piacere , conforto , e consolazione assai . Ma egli è sì trascorso ne' soldati de' nostri tempi questa licenza del predare , che non è in alcuno modo possibile di potervi in tutto rimediare , e noi il sappiamo , che tuttodi ne facciamo prova per le continue prede , che tutto giorno fanno i nostri soldati a' nostri sudditi . E se voi etiamdio sapessi bene , quanta , e qual resistenza noi abbiamo fatto , e facciamo continuamente a di questi nostri principali capitani , che stando colla gola aper-

aperta , & agognando delle vostre prede ,
tuttavia ci lusingano , e confortanci , che
noi il consentiamo loro ; & per tirarvici ;
ci offrono di buoni , e di rilevati partiti ,
& la maggior parte riuscibili , vi parrebbe ,
che noi procedessimo verso di voi realmen-
te , come con buoni , e cari fratelli , che
noi vi riputiamo . E non solamente non
abbiamo voluto mai , e non vogliamo ac-
consentire alcuna cosa , che possa risultare
in danno , o in detrimento del nostro stato ,
anzi l'abbiamo loro aperta fronte , & spres-
samente negato , & in tutto stoltogliene .
Che se voi avessi fatto così verso di noi ,
non aresti , parlandoci pur così alla dimesti-
ca , dato nè ricetto , nè vettovaglia a pre-
detti nostri nimici , che è stato la principal
cagione di tutti l'inconvenienti seguitati
infino a qui . Et così sarà degli altri , che
per l'avvenire seguiranno . Et se gli è così ,
che per certo a nostro parere egli è pure ,
& evidentemente si vede in forma tale ,
che non se ne può con ragione dubitare ;
il

il vero , & il buono rimedio di questi tanti mali non è per certo la continua doglianza Senefe ; ma è più tosto il tor via la cagione di quelli , che è la concessione del ricetto , & vettovaglie , che voi ne date . E per questo rispetto , e a questo fine principalmente vi mandammo il nostro Ambasciadore , al quale commetteremmo , che dichiarassevi la nostra ottima disposizione a vicinare ben con voi , come con buoni amici , e cari fratelli , per la comune salute del vostro , e nostro stato . E dimostratovi etiamdio la cagione degl' inconvenienti intervenutivi , per nostra parte vi richiedesse di negare il ricetto , e vettovaglie a' nostri nemici , che è quel solo , che noi intendiamo , che sarebbe stato , e sarebbe ancora il vero , e il certo rimedio degl' inconvenienti , che sono seguitati , & che seguiranno per l' avvenire , se per questa via non ci si provvede , & questa provizione consiste in voi soli . E se voi la farete , come confidandoci nella sapienza delle S. V. fermamente

mente speriamo , ve ne seguirà prima , che voi rileverete in tutto questa briga da dosso e delle genti Raonesi , & delle vostre , le quali noi intendiamo volgere immediate alla recuperazione della nostra terra di Rincine , per levarci quella benda dinanzi agli occhi ; & poi gli adirizzeremo verso i nimici , & speriamo nella giustizia , e nella grazia del nostro Signore Iddio , & nella virtù , e nel numero delle nostre genti di prevalergli , essendo pochi , e male in ordine , come sono , in modo tale che la minore speranza , che noi abbiamo , è di rispingerli in dietro col loro danno , & vergogna : Appresso gratificherete a tutto il nostro popolo in forma tale , che noi riputeremo , che voi ci facciate un singolare , & uno rilevato beneficio , & resteremmo grandemente obbligati , & oltre alle predette due cose ne seguirà tale unione tra 'l vostro , & nostro popolo , che non solo noi , ma ancora i nostri posteri , e successori per lunghi tempi con onore , & consolazione gode-

goderanno l'abbondanza d' innumerabili beni, di che la natura ha dotato questi paesi della vostra, e nostra Toscana, i quali in verità sono tanti, e tali, che secondo la vera sentenza degli Scrittori antichi, nella copia delle cose preziose ell' avanza tutte l'altre provincie del mondo. Et se voi allegassi per scusa di non farlo l' impotenza, vi rispondiamo, che noi siamo sì potenti, che come i nemici vedranno l' intenzione vostra di dinegare loro le vettovaglie, non aspetteranno più oltre, che il protesto di ciò fatto con semplice parole per parte della S. V., tanto, e tale è il terrore, che gli hanno già preso del numero delle nostre genti tra piè, & cavallo, essendo lor pochi, & male in ordine, come voi sapete. Et per questa via libererete il vostro, e il nostro paese di tante, e di sì terribili oppressioni, e mostrerete eriamdio a tutto il mondo, che voi sete degni del Principato, e del governo per sapervi accordare col tempo. Et se per avventura nol farete, che nol possia-

B b

mo

mo in alcun modo credere , per le ragioni preallegate , che sono evidenti , e chiare , & voi sete prudentissimi , ne seguirà il mantenervi le genti Raonesi adosso , le quali si tireranno dietro le nostre poche . Abbiamo al tutto deliberato , essendo bene impunto , & in ordine , come siamo , immediate ricuperata la terra di Rincine , di far prova , se le genti nimiche aspetteranno le nostre , che non può intervenire , senza gran danno de' vostri paesi , & senza gran pericolo del vostro stato . Et per tanto desiderando noi di fare il debito nostro in verso di noi , è paruto utile , & necessario pella conservazione del comune stato e vostro , & nostro dichiararvi la nostra pura , & sincera intenzione per questa Lettera , nella quale noi intendiamo di pregarvi , e confortarvi per comune bene di voi , e di noi , che vi piaccia sopra questa nostra richiesta prendere quella buona , savia , e utile deliberazione , che richiede la gravità di questo caso , che non potrebbe essere di maggiore impor-

importanza, & farne con prestezza precisa risposta al nostro Ambasciadore, o veramente a noi, come vi parrà il meglio, e se ci esaudirete in questa nostra richiesta, come speriamo, non sarà di bisogno acconsentiate le vettovaglie per le nostre genti, come avete fatto a' nimici, perchè, come è stato detto, se ne partiranno senza più aspettare l'empito, e la furia de' nostri, che verranno animosamente a ritrovarli. Et se pure per qualche rispetto non ci esaudiste, siamo certi almeno l'acconsentirete ancora a noi; altrimenti vi dimostrereste partigiani, e Catalani, e non naturali, come avete sempre detto infino a quì; e se voi dicessi: facendo quello, di che noi vi ricorreggiamo, noi diventeremmo inimici del Re; & dispiaceremmo etiamdio ai Veneziani nostri collegati; vi rispondiamo, che noi siamo di questo sentimento, che poichè il Re pe' nostri peccati venne nelle parti di Toscana, egli abbia fatto maggiore danno a voi, i quali egli dice, & predicavi per amici, che non ha

B b 2

fatto

fatto a noi , che egli chiama , & appellaci per nimici . Sicchè avendo noi per manifeste esperienze già due volte provato , che tutto il bene, che voi potete ritrarre da Catalani, è tenerli di lungi da vostri terreni , e così versa vice il solo male , che si può avere da loro, è tenerfeli a dosso , deh per Dio piacciavi con buono , e con virile animo per bene del comune stato e vostro , e nostro , esaudirci in questa nostra così onesta , e così utile domanda , di che ha asseguitare l' onore della S. V. , e la tranquillità di tutto il vostro paese , e la fraterna unione dell' uno , e dell' altro popolo e vostro , e nostro , e ricordiamovi con fede , che voi non vi confidiate delle promesse ; ed offerte , che vi faccia codesto Ambasciadore del Re , che vi dirà di fare maraviglie . Ed egli non può , come vedrete , ingrossare il campo suo di quà pel mancamento del denaro , ed etiamdio perchè egli ha sospetto de' Signori del Reame , che hanno ritti gli orecchi a questa venuta del Re

Rena-

Renato , il quale con gran potenza in brevissimi dì si ritroverà nelle parti di Lombardia . Ed il simile vi diciamo , che vi piaccia guardarvi dalle promesse , e dalle offerte , che vi farà l' Ambasciadore Veneziano , certificandovi , che moltiplica loro tante brighe , e tante noie adosso , e dalle genti del Duca , che si trovano appresso a Brestia a miglia otto , e del predetto Re Renato , e degli Ungheri , i quali nelle parti di Fregoli con gran potenza scendono a danni loro , che non che possino prestare favore o al Re , o a voi , aggiunto per la perdita di Costantinopoli , e di Pera , le molestie , che soprabbondono loro nelle parti di Levante . Di che incresce per rispetto de' Turchi , che non che e' possino prestare favore al Re , o a Voi , ma eglino avranno necessità , se non vorranno perdere al tutto lo stato di terra , di vendicare degli aiuti dagli uomini , & sia etiamdio loro necessario ricorrere a' Divini , come per lettera di Messer Pasquale Malipieri , che si trova

B b 3

per

per la Signoria in campo , interceptra , siamo a pieno informati , e per tanto le piaccia alla S. V. volgere la mente in questa vostra deliberazione al nostro Signore Iddio . E ricordatevi de' vostri Padri , a' quali nella passata del Re Ladislao , quando passò nelle parti di Toscana così potentemente con circa a di quindici migliaia di cavalli , bastò la vista di contrapporsi , e di farli resistenza , e però s' intesono co' Padri nostri ; di che seguì onore , e gloria alla V. M. Comunità , perchè per detta resistenza li convenne partire con gran danno , e vergogna della S. Maestà , e la tranquillità del vostro paese , e tal unione del vostro , e del nostro popolo , che non solo eglino ne godono di poi tutto il tempo , che e' vivono , ma ancora voi , e noi loro figliuoli abbiamo partecipato di quella allegrezza , & abbiamo etiamdio preso , & goduto de' frutti di quella tanta tranquillità , che per la loro virtù eglino ci lasciorno per eredità . E però deh piacciavi per Dio di seguitare le laudabil

dabil vestigie de predetti vostri magnanimi,
& generosi Padri ; acciocchè degenerando
da loro non v' intervenisse per Divina
providenza , che voi restaste indegni di così
bella , e di così preziosa eredità , quale è
codesto Regno , che per la loro virtù vi
lasciorno . Datum Florentiae die xx. Iulii
MCCCCLIII.

Decem)
Baliae) Communis Florentiae .

Praesentata die xxviii. Iulii .

B b 4

LETTE.

LETTERA II.

*Di Niccolò Perotti Arcivescovo Sipontino
al Magistrato, e Consiglio di Sassoferrato
sua Patria.*

MAGNIFICIS DD. CONFALONERIO, PRIORIBUS,
ET CONSIGLIO SAXOFERRATI
PATRIBUS COLENDISSIMIS.

Magnifici Domini, Patres Colendiss.

HO veduto quanto le VV. SS. mi scri-
vono del voler per pace della Patria
privare Casa mia de' Configli, ed offici &c.,
e veramente credo, che alle VV. SS. paia
assai strano non solamente scrivere, ma pen-
sare sì fatta cosa. Perocchè, quando vor-
ranno ripetere le cose passate a memoria,
si ricorderanno avere inteso dire, come già
vicino a cent'anni quelli di Casa mia, cac-
ciati via li Tiranni di Sassoferrato, dettero
la Terra nostra ad Egidio Cardinale di Spa-
gna Legato della Sedia Apostolica, il quale
fece

fece il nostro Cassaro : e ancora avemo in Casa la Lettera patente , nella quale la sua fel. me. fè per questo rispetto mio bisavo Andrea suo general Commissario , e donogli il campo del Gualdo , il quale noi al presente possedemo ; e di più successe , che rientrando dopoi alcuni anni (come la fortuna porse) li Tiranni nella nostra Patria , la bo. me. di mio avo Uzio come devoto della S. Sede fu crudelmente decapitato . Item , che al tempo della fel. mem. di Papa Callisto , mio padre Francesco insieme con mio fratello Severo per aver voluto dare la Terra alla fel. me. di Papa Niccola furon cacciati da Sassoferrato , e stettero parecchi anni alla Roccacontrada in esilio ; e dapoi rientrarono , e dettero la Terra al Rmo Vice-Cancelliere Pente , il quale allora era Legato della Marca , e tenne la Terra alcuni dì , ma per non poter conseguire il Cassaro desistette dall' impresa ; onde successe , che il Tiranno , rotte di notte le mura , intromise gran numero di gente d' arme nella

no-

nostra Terra , e prese , e saccheggiò solo la Casa nostra , e nostro padre insieme con mio fratello mandò prigionie , come se fossero stati traditori . Item , che al tempo della fel. me. di Papa Pio di nuovo il detto mio padre con altri nostri cittadini dettero la Patria a Santa Chiesa in modo , che si conseguì il Cassaro , e li Tiranni in tutto furono espulsi , e levati via , e d' allora in poi infin che la bo. me. di mio padre visse , non attese ad altro , che a fortificare la nostra Patria , e magnificarla , ed indurre gli uomini alla fede , e divozione di Santa Chiesa . Di me non dico altro , che credo aver fatto io solo alla Patria nostra in fortificarla , ed ornarla di palazzi , edifizii , piazze , chiese , monasteri , civiltà , e costumi , che quanti sono stati innanzi a noi da sessant' anni in quà , mettendoci eziandio li Signori , ed ardisco affermare , che non è alcuno , che con verità possa dire , essere proceduto mai da Casa mia altro , che virtù , e bontà , con beneficiare ogni uomo , e non far mai ingiu-

ingiuria ad alcuna persona ; sicchè veramente Casa mia non aspettava tale guiderdone dalla sua Comunità , e se le ossa de' miei antenati avessero alcun sentimento, o possanza , saltarian fuori dalle sepolture a dolersi, che la Casa loro riportasse tali meriti da quella Repubblica , per la quale avessero tante volte messa la robba, e sparso il proprio sangue . Ma pure , Magnifici Signori , quando alle VV. SS. paia utile , ed espediente per pace , riposo , e quiete della nostra Patria privare quelli di Casa mia d'uffici , e benefici di quella non solo per alcun tempo , ma in perpetuo , io sono molto contento , e non solo contento , ma prego, e istantissimamente supplico le VV. SS. a volerlo fare ; e quando questo non basti , ma paia alle VV. SS. mandare me con tutti li miei in esilio fuori d'Italia , e in capo al Mondo , e privarci di ciò , che avemo o lasciato da' nostri antecessori , o con nostro sudore acquistato , comandino pure le VV. SS. , e faranno obbedite , e con la
roba,

roba , ed esilio volentieri metteremo
eziandio la vita , purchè senza danno delle
anime nostre si possa fare . Sicchè , Ma-
gnifici Signori , seguitino pure , come le
VV. SS. hanno incominciato , ed attendino
con ogni diligenza a dar pace , riposo , e
tranquillità alla nostra dolcissima Patria , e
di me , e de' miei non piglino affanno al-
cuno , perchè non ci potria intravenire
cosa alcuna tanto amara , che a noi non
paia soave , e dolce , ogni volta , che noi
vedremo , e se non potremo vedere , udire-
mo la nostra Patria sotto la divozione , ed
obbedienza di S. Chiesa riposare , e siegua
di noi ciò , che si vuole , che tre cose ci fa-
ranno star lieti , e consolati . La prima ,
che intendiamo , e conosciamo le VV. SS.
amarci sopra li meriti nostri , e ciò , che
fanno , fare non per nostri demeriti , ma
a buon fine , e per bene , e pace della nostra
Repubblica . La seconda , che è cosa solita
e consueta , che li Benefattori delle Pa-
trie loro riportino tali meriti ; In questo
modo

modo Marco Coriolano per infiniti benefizi verso la Repubblica Romana fu mandato in esilio. In questo modo Marco Furio Cammillo, vinti, e soggiogati i Veienti, e Falisci, non solo fu espulso, e privato della Patria, ma condannato in somma grande di denari. In questo modo Scipione, vinta, e ridotta Cartagine sotto l'Impero del Popolo Romano, per merito delle sue fatiche fu rilegato a Linterno, ove finì i dì di sua vita. In tal modo Publ. Rutilio per i molti suoi meriti verso la Repubblica fu fatto esule, ed essendo dipoi rivotato non volle tornare, dicendo non voler vivere in una Città, ove potea più il mal fare, che la ragione; e così Cicerone, ed infiniti altri hanno patito questo medesimo. La terza, che vediamo bene, che non è la nostra Repubblica, nè la Comunità, nè le VV.SS., che ci sono moleste, ma alcuni pochi, poveri, sediziosi, amanti delle cose nuove, inimici della virtù, che hanno in odio lo stato della Patria, li quali ci vorriano veder mor-

morti , non per alcuna ingiuria da noi ricevuta , ma perchè conoscono , che vivendo noi , non potriano torre la nostra Patria dall' obbedienza , e divozione di S. Chiesa , e che quella da detta obbedienza rimossa , più non vivremmo . Ma pure della mia venuta volentieri le ubbidirei , ma prima attendo a mettermi in ordine , per conferirmi a piedi di Sua Santità , e son certo , che la mia venuta sarebbe presa in mala parte dagli emoli . Pertanto piaccia alle VV. SS. avermi per iscusato , e di me in ogni altra cosa dispongano a loro modo .

Valeant Magnificae Dominationes VV.

Ex Insula Curifugia die XI. Nov. MCDLXXIV.

Filius
Nicolaus Perottus
Archiepiscopus Sypontinus .

LETTE-

LETTERA III.

Di Pietro Vettori

AL MOLTO MAGNIFICO SIGNORE M. FRANCESCO
BOLOGNETTI SUO ONORATISSIMO
IN BOLOGNA .

Molto Magnifico mio Signore .

IL Conte Polidoro mio grande amico mi disse più settimane sono quel , che la S. V. desiderava da me : & io subito , che lo intesi , se bene conosceva la cosa malagevole molto , mi disposi a cercare con diligenza , & fare ogn' opera d' andare ritrovando quel , che ella avrebbe voluto sapere : nè mi sono stato in questo tempo , rendasene la S. V. certa , ozioso ; indugiava a rispondere a quella , mosso da speranza di investigare , se non tutto ; parte almeno di quel , che ella bramava d' intendere : nèarei voluto , che le mie lettere le venissero nelle mani vote . Ho poi ayuta dal medesimo

un'

un' altra pur di V.S. con la nota de' figliuoli di Antenore , fatta con gran diligenza , & studio , tal che in fino a quì vengo ad avere più acquistato , che aiutato altri . Insieme ebbi ancora il poema di V. S. per quel , che io posso già vedere , che n' ho letta una parte , ingegnoso , & dotto , andrò seguitando di leggerlo con mio gran piacere , & non senza utile , come io mi prometto a ragione ; e una volta , che non passerà molto , ne scriverò più particolarmente alla S. V. quel , che me ne pare , cioè lo loderò , come e' merita , nè mi sdimenticherò in questo mezzo di fare ogni pruova di veder , s' io potessi cavar delle tenebre quel , che per ancora m' è ascosso , come in vero m' è riuscito alcuna volta fare di cose molto oscure . Ma bisogna tempo , & massimamente a me , il quale non son mai senza brighe & mie , & d' amici . Io ringrazio molto la S.V. della fede , & sicurtà , che ella ha avuto in me , & sempre in ogni cosa , che ella mi ricercherà , mi sforzerò di

di servirla con tutto il cuore . Quella si mantenga sana , e mi comandi .

Di Villa il dì 29. d'Agosto del 1566.

Di V.S. Affezionatiss. Ser.^{re}
Piero Vettori .

LETTERA IV.

Dello stesso al medesimo .

Molto Magnifico , & mio Ossmo.

IO ho ricevuta la lettera di V. S. de' dua del presente , la quale m'è stata carissima , come sarà sempre ogni cosa , che verrà da Lei . Io lessi l'Ottobre passato circa a dua de' primi libri del suo Poema , & ne restai molto soddisfatto, perchè vidi, che la S. V. con diligenza aveva letto il libro , che noi abbiamo, d'Aristotele dell'Arte Poetica , e osservava quelle regole , & precetti a maraviglia sì nel fare la favola , come si debbe , una, & sì nel continuo , si può dire, imitare , che mi pare quasi il tutto , o al-

C c

meno

meno il nervo , & fondamento della Poesia .
 Aspettava di finirlo , e poi viste bene , &
 considerate le virtù di quell' opera , le quali
 stimo bene , che vi sieno tutte , scriverne
 accuratamente alla S.V. , ma poichè tornai
 alla Città mi sono sopraggiunte tante noie ,
 che per ancora non l' ho potuto fare . S'ag-
 giugne a queste occupazioni l' età mia già
 grave molto bene , e molto affaticata ; pure
 il desiderio, che io ho, di compiacer la S.V. ,
 & il diletto , che io piglio di leggere le fa-
 tiche de' begl' ingegni , & dotti uomini
 così antichi , come moderni , che ho alle
 mani ora l' Iliade d' Omero , supererà
 forse ogni difficoltà : io certo me ne sfor-
 zerò . La S. V. mi perdoni in fin quì dello
 indugio , & accetti le mie vere , & giuste
 scuse , alla quale io mi raccomando, quanto
 io posso , & la prego, che m' ami . Di Fio-
 renza alli 21. di Dicembre del 1566.

Di V. M. S.

Ser.^{re}

Piero Vettori .

LETTE.

LETTERA V.

Dello stesso

AL REVERENDISS. MONSIGNOR BOLOGNETTI

NUNZIO DI SUA SANTITÀ

PATRON SUO OSSERVANDISS.

A VENEZIA .

Monsignor mio Rmo.

IO ho ricevuto la di V.S. Rma tutta amorevole , & cortese , come sono state sempre l'altre sue opere verso di me , & i miei , alle quali io per mia mala fortuna non ho potuto rispondere , non che co' fatti , pure colle parole , il che foglio fare , quando non sono oppresso da tanti gravi mali . Perchè la S. V. Rma desidera di sapere quel , che è di mio nipote ; egli andò a Roma , come ella sà , per aiutare la nostra lire , dove egli si trova ancora , perchè non si è venuto a fine d' essa , & quivi non manca d' ogni studio , & diligenza , che possa gio-

C c 2

vare

vare al fin nostro . Onde , come ritragghiamo da persone grandi , & prudenti , in questo affare è molto lodato . Pensiamo , che presto abbia a correr la sentenza , & esso M. Francesco ce ne dà buona speranza ; non è per questo , che noi non stiamo in gran travaglio , & sollicitudine d' animo dell' evento . Ci mette animo , & empie di speranza , che abbiamo avuto di costà due consigli molto utili a questa nostra lite da duoi gran campioni , cioè dal Sig. Cefalo , & dal Sig. Menochio , i quali qui M. Domenico loda molto , & pensa , che abbiano ad esser di grande autorità appresso a quegli R^{mi} , & Ill^{mi} nostri Giudici . Io non mancherò d' avvisare a V. S. R^{ma} l' esito di questa causa , che piaccia a N. S. Dio , che sia prospero . L' Illmo Sig. Iacopo Buoncompagni aiuta questo nostro negozio , & non manca d' ogni buono officio verso di noi . Io scrissi una epistola a S. S. I. , della quale manderò copia , come potrò , alla S. V. , & soddisfarò ancora al debito , & obbligo
volon-

volontario , che tengo seco , ma bisogna ,
che io esca , se mai n' arò grazia , prima
di queste mie miserie , che altrimenti non
mi darebbe il cuore di soddisfare nè a me ,
nè ad altri . La S. V. R^{ma} si conservi sana ,
& mi comandi . Di Firenze li xvii. di Gen-
naro 1578.

Di V. S. R^{ma}

Affmo S.^{re}
Piero Vettori .

LETTERA VI.
Dello stesso al medesimo .

Monfig. mio R^{mo} .

IO mi vergogno d' esser stato tanto , ch' io
non scriva alla S. V. R^{ma} , massimamente
essendo a ciò fare stato invitato umanissi-
mamente da quella ; ma rendasi certa , che
io , siccome noi quà diciamo , rimetterò le
dotte . Mi doveranno ancora un poco scu-
fare appresso di lei i travagli , & affanni ,
in che io mi sono trovato in questo tempo ,
Mi duole anche , che la prima lettera , che
io sono forzato a scriverle , sia per cosa ,

C c 3 che

che mi stimo le sia noiosa ; pure non si può mancare di non soddisfare in qualche parte agli amici , massimamente non avendo animo di gravare quella a fare per mio conto cosa , che sia punto contro all' onore suo . Ma per venire al fatto mi è detto , che M. Giovanni Grifoni di San Miniato ha fatto quistione , & ferito uno della sua Terra , servitore in oggi della S. V. R^{ma} , per conto di sua differenza antica . Piacerà adunque a quella , come ho detto , per quanto ella può onestamente concedere , d' avere un poco di compassione a questo delinquente , che non si può dire , che il peccato suo non sia minore , non avendo offesa la famiglia di V. S. , quando era in sua compagnia , & finalmente alla sua presenza : & così fargli manco male , che ella può , se bene costui lo merita . Io ho perso parecchi mesi di tempo in fare ristampare la mia Rettorica , alla quale ho aggiunto la traduzione del testo , & così accresciute molto quelle mie dichiarazioni . Penso , che
fra

fra duoi mesi , ne verrò a capo , & subito
ne manderò un volume a V. S. Rma , & di
più le dico , che osserverò l'altra promessa
fattale , che non passerà forse molto tempo ,
che io metterò mano a stampare le mie
Epistole . Non avendo altro , che scriverle ,
farò fine , pregandola , che mi abbia per
iscusato del fastidio , che le arò forse porto
con questa mia indiscreta dimanda . Di Fi-
renze li xx. di Giugno 1579.

Di V.S. Rma

S.^{re} aff.^{mo}

Piero Vettori .

LETTERA VII.

Di Giovanni Andrea dell' Anguillara

AL MOLTO MAGNIFICO SIGNORE E PAT. OSS.

IL SIG. FRANCESCO BOLOGNETTI

A BOLOGNA .

Molto Mag. Sig., e Pat. mio sempre Ossmo .

HO letto con grandissimo mio piacere
tutto il Costante di V. S. , prima la

C c 4

ringra-

ringrazio di sì bel dono , dapoi mi raneccio
 seco , che abbia arricchita la nostra età
 di sì bell' Opera , che per quel , che pare
 a me , in quanto a la disposizione de la fa-
 vola , a gli episodii , & a l' imitazion de gli
 antichi , ha superati tutti i moderni , che
 hanno scritto in ottava rima . In quanto an-
 cora a la cultura de la elocuzione , e de lo
 stile non ha da avere invidia ad alcuno
 de' moderni , e per non fare scandalizzare
 gli affezionati dell' Ariosto , questo solo
 dirò , che mi par di conoscere in lui più
 felicità di natura , ma non già nè più cul-
 tura , nè più arte , & in questo V. S. si ha
 da contentare , poichè in quanto a la felicità
 de la natura l' Ariosto , secondo il mio giu-
 dicio , è stato non men felice del Petrarca ,
 se bene il Petrarca è stato di gran lunga più
 culto , e più osservato , sicchè seguiti ani-
 mosamente la impresa , che n' averà ono-
 re . Io le mando , se bene è debile ri-
 compensa , il mio secondo libro della Enci-
 de , pregandola ad accettarlo con quel
 buon'

buon' animo , che ho accettato io il suo :
e Dio le dia quella felicità , che desidera .
Di Roma a dì xxii. di Maggio MDLXVI.

Di V. S.

Servitorẽ

Giovanni Andrea dell'Anguillara .

LETTERA VIII.

Dello stesso al medesimo .

Molto Mag. Sig. mio Olsmo.

M'Incesce fin' al core di non potere
satisfare al desiderio di V.S. di venir
questa state a Bologna , essendo necessitato
per satisfazion del mio Patrone di andar
seco a Città di Castello , e quivi dimorar
questa state . Vorrei ancora impiegarmi in
un Poema novo , e mi piacciono le sue
nove invenzioni , & anch'io n'ho immagina-
ta qualcuna , e volentieri starei un par di
mesi con V. S. per poter conferire , ma per
questa state non è possibile . Il Cardinal
di

di Trento (a) desidera , che io finisca il Vergilio , & mi ha detto di volermi assegnare il vitto per me , e per un servitore in vita mia , che me lo possa spendere dove piace a me , di modo ch' io sono sforzato a finirlo , però penso di ritirarmi a Sutri , dove spero finirlo in due anni , e poi voglio ad ogni modo abbracciare un Poema novo , e forse in questo mezzo avremo comodità di parlarne insieme . Mi allegro , che abbia finito il Costante , e lodo , che dia principio a qualche nova Opera , per non defraudare il mondo de le sue belle invenzioni . Intanto la prego a comandarmi , che da questo conoscerò , che mi ama non meno di quello , che io amo , & osservo Lei , e le cose sue . Dio le dia felicità . Di Roma a dì xxii. di Giugno MDLXVI.

Di V. S.

Servitore

Giovanni Andrea dell'Anguillara .

LETTE-

(a) *Il Card. Grifofano Madruzio Vescovo di Trento .*

LETTERA IX.

Di Latino Latini

AL MOLTO MAGNIFICO SIG. MIO OSSERVANDISS.

IL SIG. CAMMILLO PALEOTO

BOLOGNA .

Molto Magnifico , & erudito Sig. mio Ols.

DA M. Luigi Amorino ho ricevuto il dono de' saporiti frutti de la Villa di V.S. , e perchè la bontà sua , & cortesia verso di me non può pagarsi di semplici parole , e ringraziamenti ; ho preso ardire di mandare a V.S. alcuni fiori del mio povero , e mal coltivato Orticello , co' quali a dì passati feci rallegrare alquanto l' Illmo Card. Sirleto , dopo il male , che l' aveva afflitto . Se non faranno di quel buon odore , nè di quel vivo , e grato colore , che V.S. è solita di raccorre in molti ricchi , e ben governati Giardini di Bologna , accetterà in essi la prontezza de l' animo mio
devo-

devoto a Lei , & all' Illmo Card. suo fratello , & eserciterà l' ingegno acuto , & perspicace di qualche persona erudita , di che abbonda felicissimamente Bologna , per gustar quel di più spasso , che posson porgerè fiori di tal sorte . Ecco i fiori nudi nel foglietto inchiuso , seben pareranno involti d' oscuro velo a molti , e forse ancora a tutti , che li vedranno . Mando ancora lo stillato di detti fiori , ma sigillato bene , perchè l' odor non esca fuori , e sia più grato dopo l' aver durato qualche fatica . Dio la contenti , e conduca Lei , e Monsig. Illmo al fin de' suoi santi desideri . Di Roma a li xi. di Novembre MDLXXXI.

Di V.S.

Affmo Serv.
Latino Latini .

PAUL-

PAULLI PORCII ROMANI
ELEGIA
AD ANELLUM ARCHAMONUM
EQUITEM AURATUM
Et Ferdinandi Siciliae Regis
apud Sixtum IV. Pont. Max
Oratorem

EX COD. MS. MEMBRANACEO SAEC. XV

INTERNATIONAL INDIAN

1915

MUNICIPALITY OF INDIAN

INDIAN INDIAN

INDIAN INDIAN

INDIAN INDIAN

INDIAN

INDIAN INDIAN

IOHANNIS CHRISTOPHORI AMADUTH
AD CL. VIRUM
HIERONYMUM FERRIUM
LONGIANENSEM

POETAM ELEGANTISSIMUM

Et in Academia Ferrariensi Eloquentiae,
& Romanarum, Graecarumque
Antiquitatum Professore

PRAEFATIO.

QUONIAM te cognovisse puto, FERRI amicissime, quae mea sit in te voluntas, qui amor, & quae tandem observantia, haec eadem idcirco me tibi rursus profiteri, aut confirmare supervacaneum nunc fuerit. Quod vero te Poeseos elegantioris magistrum, ac Musarum ocellum, tamquam arbitrum, & iudicem huius, quam vunc primum profero, Elegiae adscriverim, sic apud te statuas velim, ut ego potius honorem, ac decus a tui nomine derivare in memetipsum quaesiverim, quam ut gratiae a te demerendae pro conlato officii genere occasionem procraverim. Qui enim virtutum, & litterarum fama praecellunt, eam amicitiae vicissitudini, quae inter eos interfit, vim tribuunt, ut quos necessitudine, ac animorum, studiorumque consensione sibi coniunctos habeant, tamquam sibi similes & agnoscere, & commendare homi-

hominum opinioni videantur. Ceterum etsi ego gloriolam non aucuper, ita tamen animo conspiratus sum, ut cunctos ornatos litteris Viros colere, ac ab eis etiam diligi in pretio habeam, idque ceteros etiam noscere, summopere desiderem. Vides quapropter id me facile hac tibi inscripta Praefatiuncula nunc consequi, uberiusque etiam consequuturum, si a te ea ipsa, & Elegia, quam eadem comitatur, tum editor etiam, qui ad te mittit utramque, libenter, & amice, quemadmodum enixe peto, excipiat. Non ignoras profecto, FERRI elegantissime, Porciorum domum Musarum domicilium fuisse, ut proinde non immerito illi Orbis loco, cui est a Minerva nomen, proxima fuerit. Ornabatur siquidem multis venerandae antiquitatis monumentis, anaglyphis nimirum, signis, & inscriptionibus, quarum elenchum recenset Olysses Aldrovandus (a), cuius aetate celebre erat in Porcia gente, quae duplex facta fuerat, tum Metzelli Vari, tum Iulii nomen. Apud Gruterium quinetiam, aliosque inscriptionum collectores persaepe te offendisse puto inscriptiones in Portiorum Aedibus designatas, atque earum, quae adhuc supererant, cumulum nunc dono dedit Princeps Excellentissimus Andreas ab Auria, cuius familiae hae ipsae Aedes hereditate iam cesserunt, CLEMENTI XIV. P. O. M. veterum Monumentorum Conservatori eximio pro novo, quod ab eo extruitur,

(a) Statue antiche, che si veggono &c. In Venezia in diversi luoghi. 1562. pag. 242., ghi, & Case particolari & segg.

sur, Vaticano Museo. Carminum autem laude praesertim excelluit inter Porcios Camillus, quorum nonnulla edita prostant, & a Prospero Mandosio designantur (a). Fuit hic Eloquentiae Professor in Archigymnasio Romano, ac dein Episcopus Aprutinus; obiit vero anno MDCCCXII. (b). De Paulo autem nostro nullum ullibi testimonium deprehendere contigit. Hanc tamen ipsius ad Anellum Archamonium Elegiam, qua eidem pro officio in Cornelium Gentilem suum conlato gratum animum testatur, ac Codicem mittit ab ipso exscriptum, de quo mox dicam, excerpti ex Cod. Ms. membranaceo saec. xv. in 8., qui olim fuit Cl. Viri n. margerit Antonii Francisci Gorii Florentini, quique dein a Iosepho Monaldino Bibliopola Romano comparatus est. Continet hic Codex, quem autographum dicere forte non dubitet aliquis, Orationes xvi. Italicas habitas a Stephano Porcio Florentinae Reipublicae Duce (c), quarum aliquas habet etiam Codex alter membranaceus Bibliothecae Capponianae, ut ex eius Indicis Appendice cognovi (d). De Stephano, celebri illius coniurationis auctore, quae Nicolao V. Pontifice Romae excitata est, nonnulla ad huius Elegiae calcem adnotata deprehendes, ut & de Cornelio, cuius

D d in

(a) Biblioth. Roman. Tom. II. Centur. VIII. n. 2. pag. 149.

(b) Vid. Iosephum Carasam de Gymnasio Romano, etusque Professoribus, pag. 309.

(c) Orationi compilate per el strenuo Cavaliere M. Stephano Porcario de Roma, essendo Capitaneo de Fiorenza.

(d) Pag. 449. Cod. memb. sign. num. 10.

in eadem Elegia mentio occurrit. M. Porcium Catonem, a quo se Porcii prognatos praedicabant, nihil moror; sunt enim haec plusquam fumosa ornamenta, quae nemo sanus confectetur. Ceterum antiquissimam hanc gentem agnoscas ex Iuliano de Porcariis, cuius monumentum iam a saec. XII. habet Ecclesia S. Iohannis de Pinea, cui fere adhaeret vetus Porciorum domus, atque ipsum inter Romanas infimi aevi Inscriptiones Vir Cl. Petrus Aloysius Gallettius Abbas Congreg. Casinensis (a) recensuit. Habe ergo tibi, Amicorum optime, haec Paulli Porcii carmina, digna quidem iudicio tuo, ac tuis auspiciis, deliciisque. Sint & veteris in te studii, meique amoris monumentum, cui ut pari amore respondeas, si peterem, amicitiae nostrae iniurius essem, quam virtus aluit, sinceritas confirmavit, quamque neque invidiam, neque simulationem, labes foedissimas animorum, quae ab utroque nostrum longe absunt, labefacturas umquam, quovis pignore contenderem. Vale.

Datis Roma XIII. Kal. Iunias, ipso die inaugurationis SS^{mi} D. N. CLEMENTIS XIV. P. O. M., qui ut auspiciatissimus ad multos annos redeat, boni omnes precantur, anno a Christo nato CXCIXCLXIII.

PAUL.

(a) Tom. III. Clafs. XX. num. I. pag. 397.

ANNO . DNI . M.^o
C. LXXXII. MESH
MAII . DIE . XII. OB
IIT . IVLIANVS
DE . PORCARIIS . CVI
AIA . REQESCAT . I
PACE

PAULLUS PORCIUS
ROMANUS POETA
AD D. ANELLUM ARCHAMONUM
IQUI TEM AURATUM SPLENDIDISSIMUM
*Illustriſſimi Regis Ferdinandi Oratorem
clariffimum (a) .*

SI tua fatales diffuderint fila ſorores,
Et peraget noſtros debita mæta dies,
D d 2 Anch-

(a) Hic fuit Orator Ferdinandi Siciliae Regis ad Sixtum IV., de quo eſt Epistoſola Card. Iacobi Aman-nati Piccolomini, qui Pa-pienſis diſtus eſt, Narcifo Theologo ſcripta, num. 520. p. 254., ubi narrat iurgia, quae inter utrumque exiſte-runt, atque haec poſiſſimum ibidem de Anello habentur.

Hæc primum poſt re-ditum ſuum venit ad me Anellus Orator, & Regis nomine de Cardinalatu appellavit. Ut vaſtus cor-pore eſt, ita ad agendum animo præcipiti. Minus eſt mihi, minatus Ec-

cleſiae, ſi ætutum Car-dinalem non crearem. Mihi quidem amiciciae regiae remiſſionem, Ec-cleſiae vero obliterationem omnium in ſe me-ritorum. Si reddi amiſſum regnum peteret, pro innata modeſtia ea non diceret, quae in pe-tendo tantum Cardinali haec inſulſa pecus de-nunciat Corripui hominem graviter, & ſacerdotalis officii me-mor reſpondi ſulto ſecundum ſtulticiam ſuam, ut ſibi ſapiens non vide-retur.

Anelle, ipse dabo zephyris mea vela secundis,
 Accingar laudes dicere, resque tuas.
 Quae numero superant Aetnea in rupe favillas,
 Etrusci fluctus, Hadriacique maris.
 Usque canam proavum titulos, atque inclita gesta:

Archamona aevum vivet in omne domus.
 Hoc faciunt sacri divina mente poetae,
 Quis venit aetherea spiritus arce poli.
 Alcidae memorant animos, duosque labores,
 Nec minus Ausoniae splendida facta togae.
 Quis Lacedaemonios, quis nos, & bella
 Quiritum,

Dardanasque nurus, Tyndareumque genus?
 Effugit & flammis carmen, saevosque tumultus,

Nec timet irati tela nefanda Iovis.
 Haud ornant opibus mortalia pectora vates,
 At diuturna magis dant monumenta viris.
 Divitiae pereunt, atque alta palatia regum,
 Cynthus, & semper Musa superstes erit.
 Candida te virtus extollet ad aurea caeli
 Sidera, dulcisonis concelebrande modis.

Quam

Quam bene Rex duri novit Mavortis alumnus,

Qui gerit herculea fortia bella manu.

Italiae clarae Orator regius urbes

Dum peteres, tantus federat ore lepos,

Quantus erat Pylioque seni, regique benigno,

Hunc coluere Patres, Romuleumque forum.

Deliciasque vocant hominum, mundique
decorem,

Cui data pro meritis regna fuere Deum:

Aequoreae gentes Veneti, quo celsa Senatus

Regia, & Insubres, Tyresidisque solum.

Te laudant fulvusque Leo, pariterque ge-
melli,

Quos Lupa Tyrrheni pavit ad amnis aquas.

Hesperis ora canet semper facundia linguae,

Quanta tua fuerit, Caesareusque vigor:

Quantus amor populis: quin & te barbara
tellus

Effundet gentis lata per ora suae.

Nunc etiam Siculi peragis sublimia Regis:

Perpetuo cernet tempore Roma patrem.

Tanta fides, tanta est animi praestantia magni,

Ut solus possis ipse placere duci.

D. d. 3 Pon.

Pontificique satis proponere maxima Sixto,
 Qui tenet aeternae claustra, serasque domus.
 Commendant sacri Patres, & curia tantum,
 Ut sis iam meritis clarus in orbe tuis.
 Aspirent superi, precor, & tua facta secun-
 dent,
 Lugubri videas tempora nulla die.
 Cuius ego egregias dotes, & gesta reponam,
 Atque aderit notis Daclius usque meis.
 Me tibi non minimum semper debere fatebor,
 O lux aequoreae, spesque, nitorque plagae,
 Totaque progenies, quam Porcius edidit olim
 Ille Cato (a) splendens solus in urbe iubar.
 Nuper enim nostris ingens clementia favit,
 Dum tu non notis verba benigna refers.
 Tempus erat, nitidas fessius remearat ad aedes,
 Dempserat & rapidis iam iuga Phoebus
 equis.

Luci-

(a) *M. Porcius Cato* veteris Porciae gentis princeps, qui Priscus primo, dein, quia multarum rerum usum haberet, Cato, teste Plutarcho in Catone Maiore, appellatus est; quemadmodum & Censorius dictus est a censura severae administrata. Vid. Cicero- nem de Officiis lib. III. 4., & de Divinat. cap. 21.

Lucidaque in toto radiabant sidera olympos,
 Cuncta penetrabat corpora dulce sopor.
 Porcia quem genuit soboles, Cornelius (a)
 hic est,
 Maxima spes generis, Romulidisque decor.

Extemplo tanti Patris sublimia tecta
 Ipse petit pariter, Caesareosque Lares.
 Panduntur subito postes: data copia fandi,
 Poscebant nullas resque, locusque moras.
 Immeriti arcebant iuvenis nam vincula palmas,
 Et miseros etiam lignea claustra pedes.

D d 4

Res

(a) Forse hic est Cornelius Porcius, qui primus pro dotandis pauperibus Puellis Sodalitatem SS. Annunt. ex asse heredem instituit. Vid. Monumentum in S. Mariae supra Minervam apud cl. Gallettium Inscript. Rom. Tom. II. Class. XIV. n. 354. pag. DCVI. Tempora certe non repugnant; nam in Archivo eiusdem Sodalitatis existat

Cornelii Porcii testamentum, quod exaravit Ludovicus Fanestius Pisarenfis Notarius a. d. XV. Kal. Sextiles ann. MCCCCLXXXVII. Ibidem etiam habetur Summa Brevis Innoc. PP. VIII. dati postridie Nonas Maias anni MCCCCLXXXVII. de Arce Beneventana a Cornelio Porcio tradenda Augustino Bongiomellio.

Res horrenda quidem ! primo sub flore iu-
ventae

Ardebat Praetor scindere forte caput
Illius, aut valido circumdare colla capistro ;

Turpiter extrema quo cadat ille die ,
Quem tua progenuit placidis cum monti-
tibus ora ,

Ora cothurnatis semper amata Deis .

Accipis omne nefas , nec te fugere dolores ;
Ingenuos cruciant nam malefacta viros .

Quas tibi protulerat iuvenis mihi sanguine
iunctus ,

Moverunt animos , & tua corda preces .
Hae quoque plus Patria valerent , addis ho-
nores ,

Continuo repetat propria tecta iubens .
Postera fulgebat terras Aurora per omnes ,

Liquerat & tremuli languida membra senis .
Anxius ascendis Sixti tu culmina Quarti ,
Qui tribuit populis iura benigna suis .

Concidis ante Patrem summa gravitate bea-
tum ,

Et pedibus praebes oscula digna sacris .

Ordi-

Ordine rem pandens , sceleris quoque cuncta nefandi ,

Dentur ut immerito tristia damna , fremis .

Tanta tibi virtus ; princeps tua vota capebat ;
Et desiderijs annuit ille tuis .

Supplicium prohibet , solvi quoque vincula mandat ,

Redditur afflicto , te ducere , vitâ reo .

Cuncta tuos ornant , vir praestantissime , sensus ,

Dignus & es toto semper in orbe cani .

Non minus ac Latiis profugus Saturnus in oris ,

Grandivusque ferox , Iliadaeque duo .

Troius Etruscae generosae conditor Urbis ,

Cui niveos Griphes , splendida signa dedit .

Nostra tuum semper tollet super aethera nomen

Progenies , proavos , & tua gesta canet .

Munere pro tanto numquam mea Musa tacebit ,

In longa dicam posteritate modos .

Perle-

SECRET
SECURITY INFORMATION

1944-1945
~~CONFIDENTIAL~~

NO ORIGIN

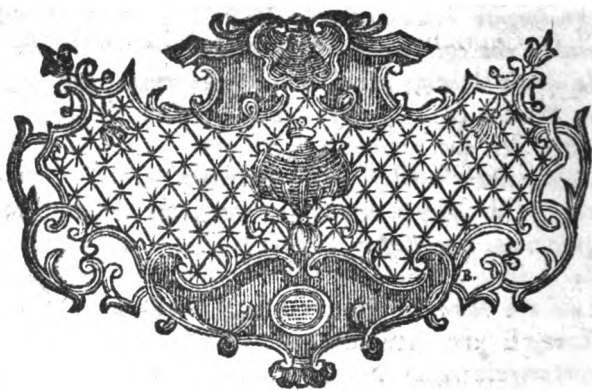
CONFIDENTIAL
EXTRA
CONFIDENTIAL

AL CORTESE
NOSTRO LEGGITORE:

SE tu non avessi altr' idea del talento poetico di Giovanni Andrea dell' Anguillara , che la presente Canzone , tu ne avresti un' assai meschina . Sovvengati della bella sua Versione delle Metamorfosi , e del primo Libro dell' Eneide , che t' indicai in questi Anecdotti nella Prefazione a Monsig. Zondadari , e vedrai , che Giovanni Andrea se non era gran Poeta , era certo leggiadro , e felice Versificatore . Io non dubito , che non sia egualmente bella anche la Versione pure in ottava rima , che egli fece dell' Arte di amare d' Ovidio , la quale inedita , e scritta di sua mano conservasi in Ferrara (a) . Questa Canzone però ho voluto darti per due ragioni ; la prima , perchè contiene alcune notizie istoriche di Catterina Regina di Francia , e di quegli orridi tumulti , che tanto insanguinarono quel Regno ai funesti giorni di Carlo IX. ; la seconda , perchè in essa vedrai , che l' Anguillara era stato in Francia , anzi in Parigi ; circostanza , che forse sarà nota ad altri , ma che io certamente ignoravo . Il Sonetto , che vien dopo la Canzone , dovrebbe essere parto pur dell' Anguillara ,

(a) Vedi la Lettera seguente de' Poeti pag. 34. Tomo XXII. della Nuova Raccolta Veneta di Opuscoli.

lara , perchè trovato annesso alla Canzone istessa ,
che porta il suo nome in un' antico Ms. apparten-
nente già al celebre Monsig. Felice Contelori , come
pure gli altri due , che sono sulla morte del Cardinal
Vitelozzo Vitelli , di cui parlo in una nota , e che
precedono la indicata Canzone nello stesso Ms. , da cui
e questa , e quelli io ho tratto . Ti parerà il primo
probabilmente un pò troppo zelante ; ma così par-
lavasi a que' giorni calamitosi . Loda Iddio con
noi , che siamo nati in un secolo più tranquillo ,
e godine a vantaggio delle lettere , e degli amici .

ALLA

ALLA CRISTIANISSIMA
REINA DI FRANCIA
CANZONE
DI MESSER GIOVANNI ANDREA
DELL' ANGUILLARA.

A LMA di fede armata, e di quel lume,
Che le cose discorre, intende, ed opra,
E perch' è raro in te, sei rara in terra,
A cui diè l'Arno già per patrio fiume,
Quando t' accinse quei, che regna sopra
A l'opre umane, alla terrena guerra,
Poi dove il Pireneo con l'Alpe ferra
Quel regno fra duo mari, anzi quel mondo,
Che dà perpetuo omaggio ai Gigli d'oro,
Dal santo Concistoro
Fosti a portar eletta il Regio pondo,
Pria d' Enrico Secondo
Conforte fida, ed or del Nono Carlo
Diletta Madre, per tua gloria ascolta
Quel, che di nuovo io parlo
Del valor, ch'io cantai più d' una volta.
Mira-

Mirabil fra le doti alme, e reali,
 Ond' il tuo senno ornar' natura, e Dio,
 Sopra ogni altra virtù fu la prudenza,
 La qual' è dono in te patrio, e natio,
 Che in questo i Padri tuoi tutti fur' tali,
 Che se ne gloria anch' oggi Arno, e Fio-
 renza ;

Tale ha splendor questa virtù, che senza
 La luce sua, le sue sante sorelle
 N' andrebbon come cieche al proprio
 De l' abito perfetto, (obietto
 E non si mostrarian sì vaghe, e belle,
 Se le virtù son quelle,
 Che di glorie immortali ornano un'alma.
 Felice te, che tanto orni il tuo nome
 Di quella unica, ed alma
 Virtù, che tutte l' altre illustra, e come !

Quando l' eterno Dio ti fe Conforte
 Del sempre invitto, e glorioso Enrico,
 A pien fe noto il tuo valor, e merto ;
 Molt' anni si mostrò non molto amico
 Al tuo felice Franco, acciò, ch' il forte,
 E saggio animo tuo ne fusse aperto,
 E qual

E qual poteasi aver segno più certo
 Del tuo costante cuor, poichè con tanta
 Fedè al tuo Sposo, e Re desti consiglio,
 Che per l' aurato Giglio
 Facea, che d' altra più felice pianta
 Alla sua regia, e santa
 Stirpe, cercasse farsi un nuovo Padre?
 Ma Dio, che tanto fida, e tanto accorta
 Ti scorse, ti fè Madre,
 E tal, ch' invidia ogn'altra oggi ti porta.
 Taccio con quanta dignitade, e senno
 Al magnanimo tuo Signore, e Sposo,
 Mentre visse fra noi, fosti conforme,
 E come sol da te nacque il riposo
 Del regno, allor che l' altrui gare denno
 Nove leggi al governo, e nove forme,
 E come sola tu prendendo l' orme
 Più dritte, più lodate, e meglio intese,
 Che ti mostrava il tuo natio discorso,
 E in un soave morso,
 Per raffrenar l' ingiuste altrui contese,
 Perchè quell' alte imprese
 Bramo, che sian il mio novo argomento,
 E e Che

Che dopo il mio partir fur la tua lode,
 E per quel , ch' io ne sento ,
 Fur tali , e son , che fan stupir chi l' ode/
 Quando la setta empia , importuna , e nova ,
 Al suo Re guerra , ed al tuo Figlio mosse ,
 E in Francia partorì tanta ruina ,
 Che fè del sangue uman le glebe rosse ;
 Quel lume interior , che par non trova ,
 Ch' in te locò la Maestà Divina ,
 Tale , e sì dolce far seppe rapina
 Di tutti i cuor , che l'una , e l'altra parte
 T' ebbe per giusta , e di sincera mente ,
 Talchè la tua prudente
 Maniera al fin placò quel crudo Marte .
 La tua mirabil' arte
 Più volte all'empio stuol frenò l'orgoglio ,
 Che non diè luogo al suo non fido sdegno ,
 E fusti scudo , e scoglio , (gno .
 Ch'al tuo Figlio , ed a Dio salvò quel Re-
 Quanto la Chiesa r'abbia obbligo , e Roma ,
 Sallo Dio , Roma il dice , e 'l Mondo il
 vede ,
 E 'l Mondo , e Roma , e Dio te ne ringrazia ,
 Co-

Come vera colonna della Fede ,
La qual col tempo , e col consiglio do-
ma

La turba infida , e di mal far non fazia .

L'aura celeste , e la divina grazia

L'alma , per quel ch'io credo , ognor
t'ispira ;

E come altro potrei creder giammai ,

Se ciò , che pensi , e fai ,

La salute del Mondo intende , e mira ?

Or se t'ama , e t'ammira

Roma , la Chiesa , il Mondo , e 'l Re del
Cielo ,

Dalla tua gran bontà tutto t'avviene ,

Poichè il tuo santo zelo

Cerca d'ognun l'onor , la pace , e 'l
bene .

Ma ben t'ispirò Dio l'onor , la pace ,

E 'l vero , e 'l sommo ben degli aurei Gi-
gli ,

Quando per nuovo Protettor prendesti

Del regno Franco , e de' suoi propri fi-
gli ,

E c 2

Il

Il gran Vitellio (a), il cui pronto, e vivace

Spirto fra tanti Eroi sceglier sapesti,
Ch' oltre, che fra l'ingegni accorti, e desti

Forse oggi è il primo, oltre i suoi veri modi,

Onde conduce a fine ogn' altra impresa;
Oltre, ch' ha l' alma accesa

Di somma carità, di somme lodi,
Qual sangue è, che si lodi

Di tanti egregi Cavalier' invitti,
Quanti n' ha il ceppo suo prudenti, e forti,

Quanti Marte n' ha scritti

Fra quei, che son per l'aureo Giglio morti?

Que-

(a) Questi è il Card. Virellozzo Vitelli di Città di Castello, che fu Protettore del Regno di Francia. Paolo IV. dopo tant' altre dignità sostenute il fece Cardinale l' anno 1557. , ma morì ben presto in età di soli 37. anni ai 19. di Novembre del 1568. , e fu sepolto nella sua Diaconia di S. Maria in Via Lata. Due Sonetti si hanno sulla sua morte nel Ms. , che contiene questa stessa Canzone, quali si credono dell' Anguillara medesimo, e che daremo in appresso.

Questi nuovi Affricani, e nuovi Marti ,
Di cui v'è il Tebro altier , di cui si gloria

Col senno , col valor , con l' arme in
mano

In alte imprese , e d' immortal memoria ,
Non men , s' uopo n' avrai , son per giovarti ,

Del nuovo eletto Protettor Romano :

E s' egli oprar saprà nel Vaticano

Con arte , e con discorsi accorti , e gravi ,

Fra quei canuti Padri il sommo onore

Del Regio aurato Fiore ;

Questi altri pronti avran cavalli , e navi

Contra gl' ingiusti , e pravi ,

Che al chiaro sangue tuo vorran far
torto .

E ben con l' occhio intento di Minerva ;

Quanto sia ben hai scorto

A farti tal milizia amica , e serva .

L'è ver , ch' a gran felicità n' induce

L' amor' universal , la fama , e 'l grido ;

Che partorisce maraviglia , e laude .

E c 3

Alma

Alma non è, ch' alberghi in mortal nido,
 Più felice di te , poi ch' ogni luce
 D' immortal gloria al tuo gran nome ap-
 plaude ,
 Superata hai l' invidia , e l' altrui fraude ;
 E se mentre talor n' avvenne il peggio
 Del darti colpa alcun fu pertinace ,
 Oggi o ti loda , o tace.
 Per prova il posso dir , ch' il vidi , e 'l
 veggio ,
 E sempre quel , che deggio ,
 Ne dissi , e dico . E chi fia quel sì cieco ,
 Che danni or le tue imprese alte , e di-
 vine ,
 Se Cristo è sempre teco ,
 Se tutte l' opre tue loda il lor fine ?
 Se perch' io non tornassi altri m' incolpa ,
 Canzon di , che la colpa non fu mia ,
 Che la nuova di Dio nemica setta
 Turta sangue , e vendetta ,
 Che turbò in Francia il buon stato di
 pria ,
 A me troncò la via ,

E s' or

E s'or di nuovo a gir non m'apparec-
chio,
Ben' ardente desio mi sprona; e punge,
Ma com' infermo, e vecchio
Potrei passar tant' Alpi, e gir sì lunge?

E c' 4

SO-

SONETTO I.

A CARLO IX.

RE CRISTIANISSIMO.

SEgui Principe invitto, e ne' perigli
 Te stesso avanza, e il tuo gran fato adempi,
 Fiedi, e ancidi i malvaggi, i sozzi, e gli empi,
 Di Plutone, e d' Aletto amati figli.

Mostra pietà, valor, forze, e consigli
 Eguali al nome, ond' hai sì chiari esempi:
 Rendi all' Are gl' incensi, e 'l culto a' Tempi,
 Ch' indi ebber vanto i tuoi famosi Gigli.

Spegni l'Idra, apri il varco, e purga il loco,
 Donde ella uscì, già tutto 'l Mondo infetta
 Col tosco suo questo esecrabil' angue.

Segui, e Magno diventi, al ferro, al foco
 Chiama teco i tuoi pari, e di vendetta
 Non più vittime ormai del nostro sangue.

SONETTO II.

ALL' ILLUSTRISS. E REVERENDISS. PRINCIPE
IL SIG. CARDINAL DI TRENTO (a)
PER LA MORTE
DEL CARDINAL VITELLI.

S Aggio sacro Signor, tu ch'altamente
Volti l' antiche, e le moderne carte,
Vedi quanto può il Ciel, natura, ed arte,
Ovunque giunge nostra eterna mente.

Mira come da noi rapidamente
Un nostro caro ben se 'n vola, e parte;
Come nostre grandezze a terra sparte,
Tosto polve verran, che nulla sente.

Qual nuovo Sol di virtù raggi ardenti
Sparga questo bel Spirto illustre, e caro,
Ed empia nube n' ha privi in un punto.

Che porge altro, che noie, e pianto amaro
Il tristo Mondo? ei negli alti, e lucenti
Scanni trionfa al suo Fattor congiunto.

SO-

(a) Il Card. *Grifosano Madruzzi* gran Protettore
del Poeta.

S O N E T T O I I I .

S O P R A

IL MEDESIMO ARGOMENTO .

CAduto è il gran Vitellio, e seco ha visto
 Cader la Chiesa un suo forte sostegno,
 E 'l suo buon Protettor perduto ha il Regno
 Di Francia, ond'or fia più dolente, e tristo.

Con eloquenza avean tal valor misto
 Natura , ed arte , in così raro ingegnò ,
 Ch'ei sol spegner potea 'l furor indègno
 De l'empio stuol tanto nemico a Cristo .

Sallo il gran Padre Pio, ch' al duro caso
 Pianse , ancor fallo il nuovo ardito Carlo,
 Che difende or l'universal ben vostro .

E fallo Roma , e 'l Mondo , che rimafo
 In tenebre , dovrà sempre ammirarlo,
 Qual de gli uomini altero , e raro mostro .

DEFI.

**DEFINITIO FINIUM
AGRI TUDERTINI**
**Inter Comitatum Spoletanum, Bevanatem,
Affinatem , & Perusinum**

**EX AUCTORITATE
DESIDERII LANGOBARDORUM REGIS
QUAE
EX CHARTULARIO ARCHIVI PUBLICI TUDERTINI
SAEC. XIII
NUNC PRIMUM PRODIT.**

IOHANNIS CHRISTOPHORI AMADUTII
AD SPECTATISSIMUM VIRUM
IOHANNEM BAPTISTAM ALVIUM
ECCLESIAE TUDERTINAE CANONICUM
P R A E F A T I O.

Q UAE tui humanitate, ac beneficio, ALVI spectatissime, quotiescumque vetustissimam istam Urbem, eiusque meritissimum Episcopum Franciscum M. Pasinium adire contigit, in instructissimo publico vestro Tabulario consulere, atque exscribere mihi licuit, quaeque nunc publici iuris facere libet, ingratus essem, nisi tibi inscriberem, tuoque nomine insignirem. Maiora quidem tribuenda a me essent eximiae tuae in me humanitati, ac multiplicibus meritis, quibus me comiter, ac sedulo devinxisti. Verum nec ego is sum, qui supra vires aliquid conari audeam, nec tu is es, qui a me maiora exspectes, ut potius leviora haec ipsa libenter te excepturum pro millibus, facile confidam. Quare, ut Lector ea deprehendas, quae hac de re scitu sunt ipsi necessaria, nunc tibi ea ipsa subiiciam, quae iam tu probe nosti, quaeque tui indicatione mihi met etiam innotuerunt. Exstat haec Definitio Finium Agri Tudertini in Regesto, ut aiunt, ex charta pecudina, quod in Archivo isto tuo (a) asservatur, & in quo Instrumenta varia praeser-

(a) Regest. Instrum. pag. 15.

praefertim saeculi xiii. exarata continentur. Vetus eiusdem autographum exstabat in Tabulario Ecclesiae ipsius Tudertinae, ex quo in laudatum Regestum traductum fuit. Testis est inscriptio, quae eidem Instrumento praefigitur (a). In hoc vero Regestum iam illud intulit Sacri Imperii Notarius Iohanninus de Colazzone Agri Tudertini anno mcccclxxxi., ut ex subscriptione intelligimus (b). Neque hoc dumtaxat apographum in Tabulario Tudertino nunc prostat, sed aliud etiam habetur in Instrumento rogato per Franciscum Dñi Bartoli de Tuderto die xxvii. Iunii anni mcccxcii., cum Universitas Castri Iani congregata in Platea dicti Castri constituit Aldrovandinum Silvestri de dicto Castro in Syndicum ad declarandum terminos inter Territorium dicti Castri, & Comitatum Tudertinum ad tramites Desiderianae Termini-

(a) In noīe Dñi añ. hoc est exemplum cuiusdam scripture invente in quodā folio carte inter alias scripturas Dñi Episcopi, & Episcopat. Tudertin. &c.

(b) Et ego Ioanninus quondam Dñi Bonifatii de Colazzon. filius Sacri Imperii Notarius sicut in dicto folio inveni, ita diligenter, & fideliter exemplavi, & registravi mandato, & auctoritate Dñi Sancti de Burgo San-

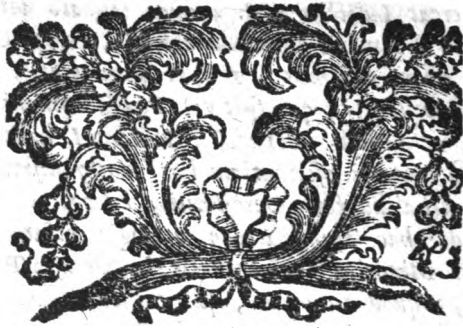
cti Sepulchri Iudicis, & Vicarii Civitatis Tuderti per nobilem Virū Dñm Iaconū de Iaconis Potestatem dicte Civitatis sub ann. Dñi millesimo ducentesimo octuagesimo primo indict. l. San. Ecclesia Roman. Pastore vacante die xxii. mensis Febr. in Palatio dicti Communis Tudert. corā Dño Agatho Dñi Petri, & Iohannutio Dñi Thomassi test.

Terminationis ; quemadmodum idem Notarius Franciscus Dñi Bartoli die xxviii. eiusdem mensis , & anni simile Instrumentum condidit , cum Massaronus Silvestri de Castro Monticuli nomine dicti Castri Terminationem hanc recognovit ; quod ipsum denuo in charta pecudina excepit Iacobus Simeonis de Tudereto die xv. Novemb. anno cccccxx. Verum usque ad tempus veniam , quo Terminatio haec ipsa primum peracta est , iam patet ex anno iv. Regni Desiderii , quem ipsa praefert , ad annum Christi dcclxiii. esse amandandam , quandoquidem Desiderius regnare coepit anno dcclx. At nunc difficultatem creat Indictio xiii. , quae laudato anno iv. copulatur , cum ea nimirum anno i. , nempe Christi anno , quem diximus , dcclx. decurreret ; atque anno iv. Desiderii , qui fuit vii. Pauli Romani Pontificis , ac Christi dcclxiii. , Indictio i. haberetur . Nisi ad Notarii oscitantiam hoc anachronismum referas , nil aliud forte verosimilius excogites . Nonnulla de hac Terminatione attingit etiam Felix Ciattius Minorita Conventualis in Perugia Pontificia (a) ; quod tu certe , qui es solertissimus Patriarum Antiquitatum promuscondus , nequaquam ignoras . Dum interim male audit Decretum Desiderii Italiae Regis , quod Viterbii prope Episcopales Aedes charactere Langobardico marmore insculptum prostat , quodque Felicianus Bussius in sua Viterbiensi Historia , tum Merula in Cosmographia , Gruterius in Inscriptionum Thesauro (b) , aliique bene-

(a) Perugia Pontificia. Lib. iii. pag. 114.
In Perugia 1638. Part. iv. (b) Pag. ccxx.

benemulti protulerunt ; hoc nunc habeant eruditi
eiusdem Desiderii Decretum finium regundorum Agri
Tudertini , cui certe falsitatis notam nemo sanus
inferre audeat . Tu interim bene vale , ALVI sua-
visissime , meque amare perge .

Datis Roma Kal. Iunii anno a Christo nato
CXCCLXXIII.

DEFI-

DEFINITIO FINIUM
AGRI TUDERTINI
EX AUCTORITATE

DESIDERII REGIS LANGOBARDORUM.

EMPORIBUS Domini Pauli Pontificis , & Universalis Papae Sanctissimi , & Desiderii Regis Longobardorum definitio ista facta est per missos eorum Tebaldo scilicet , atque Tupno (a) finis causae , vel decisionis , qualiter definierunt inter Comitatum Tudertinum , atque Spoletanum , sive Bevanatum , necnon & Asisnatum , & Perusinum . Fines , & decisiones hae sunt per loca , vel signa qualiter ab antiquis monstrata sunt , & per sancta Dei Evangelia firmata , fines , vel signa , quae percurrunt per cacumen montium rectum in Pololo , deinde venit in Lacum mortuum , & per

F f

cacu-

(a) In altero exemplari legitur Tippo.

cacumen montis, qui nominatur Martanus (a), & rectum in cerqua designata in ipso monte in loco, qui nominatur Iane, & rectum in Puleam (b), & deinde transit Puleam, & rectum in Petra Mascarana, & rectum in Petra Cupa, deinde in ipso termino, qui est in Colle de Viati, deinde quo vadit per fines, & limites, & terminos, & signa super ipsam Massam, quae nominatur Paciliano (c), quo
va-

(a) *Civitas Martana, olim inter Massam, & Aquaspartam, Dioecesis Tudertinae Oppida.*

(b) *Flumen Pulia, vulgo Puglia. De eo vid. & adnot. sequentem.*

(c) *Pacilianum, locus in Valdoppio, seu Valle Olpii. Ibi apud dirutos muros Monasterii S. Viti olim reperta est Inscriptio lapidi insculpta, qui in calcem delin coctus fuit. Quare hanc habet haec exscriptam:*

M. VLPIVS
M. F. GLV
.... ARMVS
.... TVDER
MIL. COH. XIII
MIL. ANN. VII
VIX. ANN. XXV

Fortè Ulpia gens fundi domina Valli nomen dedit, litteya U dein in O conversâ. Pertinet ad hunc locum Instrumentum quoddam, cuius apographum olim erat apud Ioh. Bapt. Guazzaronium Tudertinum, atque sic se habet:

In

vadit in Fontana Plotina (a) per ip̃a
F f 2 · Flu-

In nomine SS̃mae Trinitatis. Anno ab Incarnatione Dñi millesimo nonagesimo septimo die x. de mense Madio, Indictione quinta, regnante Dño Enrico Imp. Augusto. Manifestus sum ego Guido filius Boncontis Comes qui professus sum ex natione mea lege vivere Longobardorum, quia pro redemptione anime mee, & Baldine matris mee karissime offero libere, & perpetualiter tibi D. Bonifatio Preposito Ecclesie Sancti Viti, & Feliciani de Valle Olpii in Comitatu Todertino decem modiola Terre cum Casalensis que habeo in dicta Valle Olpii prope flumen Fulee, sedimina (1)

de Vitiano, & Ruam (2) de Collemedio, ponendo hanc stantiam (3), quod Monachi dicte Ecclesie recordentur mei, & anime dicte matris mee in eorum precationibus quotidianis. Et ego Guido Comes hanc cartulam scribere feci. Donatus filius Benigni de Colazone, & Pascutius filius Simonis de dicto loco rogati sunt testes. Et ego Oddo Iudex, & Notarius hanc cartulam rogatus scripsi, & complevi, & dedi.

(a) Fontana Plotina, forte Fons, qui mill. i. cum dimidio abest a Paciliano in finibus Agri Tudertini, & Perusini inter Castra Canalicchii Tudertinorum, & Castellionis Perusinarum pro-

(1) Sedimenta sunt planities, & loca a fluminibus relicta.

(2) Rua via publica in Civitate, vel Oppido.

(3) Stantia pactum, ordo, decretum. Iacobus Passavantius: Secondo lo stanziamento dell' Evangelio &c. Vid. Du-Cangii Lexicon.

Fluminea (a) ad Cerrum (b) designatum, cinctatello per ipsa Fluminea, & terminos iuxta Massa Sane (c), quae nominatur Casalina, & rectum in Sanctum Laurentium (d). Hae sunt fines Comitatus Tudertini, quae factae sunt tempore Sanctissimi Papae Pauli supradicti, & magni Regis Desiderii Longobardorum, anno iiii regni eius, Indictione xiii. Ego Tebal-

dus,

prope Vallem Mortellam. In Monumentis Archivi Tudertini saeculi XIII. nominatur Fons. Basti apud Ecclesiam S. Mariae Vallis Mortellae, quae nunc diruta est, etsi existent vestigia.

(a) *Via Fluminea, vel Flaminia tempore Longobardorum quaelibet via publica dicebatur, quae Romam duceret. Via prope Casalnam, & dirutum Hospitale, & Templum S. Laurentii xxiii. mill. pass. dista est a Via Flaminia vetere Carsulana.*

(b) *Ecclesia S. Martini*

de Cerro iam diruta, quae dein Podii dicta est, quaeque erat sub Castro Castellionis, ubi nunc Turris, quae est Clericorum Regul. Barnabitarum Perusiae.

(c) *Massa Sane, aliter Scine, est in loco prope Derutam Oppidum, ubi in finibus Perusiae, & Tuderti anno ciciocxxi. effossus est lapis terminalis, qui per transversalem lineam respondet alteri lapidi Collis Larini.*

(d) *Hoc Templum sub Ripablanchia ab Occidente Agrum Tudertinum a Perusino dividebat.*

dus , & Tupno (a) missi Dñi Desiderii
 brevem decisionis fieri iussimus . Testes
 Lupo (b) , Ilpidius (c) , Aldimbrandus de
 Civitate Spoletana iuraverunt . Uvo de
 Frud (d) , Ilbado de Bevania , Guidifridus ,
 Insualdus (e) de Afisio , Lupardus (f) , Pla-
 tius , Ianna Iudices Tuder. , Petrucci
 Agati (g) de Civitate Perusina iuraverunt .
 Scripta per manus Pascasii Diaconi Sanctae
 Tudertinae Ecclesiae .

F f 3

SYLLO-

(a) <i>Aliter</i> Tippo .	<i>nomina</i> : Paoluccio di
(b) <i>Aliter</i> Lippo .	Agato , o Agatone , ut
(c) <i>Aliter</i> Ypidus .	Paullucciae genti Perusinae
(d) <i>Aliter</i> de Funda .	palpum faceret , sed duo
(e) <i>Aliter</i> Ysualdus .	exemplaria , quae nos tra-
(f) <i>Aliter</i> Lupandus .	havimus , non aliter ha-
(g) <i>Felix Gattius</i> Par. IV.	bent , quam heic expressi-
lib. XII. Perusiae Pontificiae	mus .
legit , & interpretatur haec	

SYLLOGE
INSCRIPTIONUM VETERUM
ANECDOTARUM.

Ff4

GABRIELI . LANCELLOTTO . CASTELLIO

PANORMITANO

PRINCIPI . TVRRIS . MVTH

VIRO . NOBILITATE . SAPIENTIA

CETERISQVE . VIRTVTIBVS

VNDIQVE . CLARISSIMO

DE . PATRIIS . ANTIQVITATIBVS

NOVA . COLLECTIONE . VETERVM . INSCRIPTIONVM

SICILIAE . ET . OBIACENTIVM . INSVLARVM

SPLENDIDE . ET . ERVDITE . PERACTA

ET

PHILIPPI . PARVTAE . SICILIA . NVISMATICA

EMENDATIONIBVS . ET . ADDITAMENTIS

SCIENTER . ET . ACCVRATE . INSTRVCTA

LONGE . BENEMERITO

IOHANNES . CHRISTOPHORVS . AMADVTVS

OB . INLVSTRIA . IPSIVS . MERITA . ET . AMOREM

ERGA . SE

SYLLOGEM . INSCRIPTIONVM . VETERVM

ANECDOTARVM

LIBENTI . MVNERE . DD

INSCRIPTIONES
VETERES.

I.

In Horto ad S. Severae, ubi erat vetus Aesium;

SOLI . IVVANTI

L. VOLVMNIVS

HORATIANVS

SODAL. AVG. PRAETVRI

Exscripsit Caietanus Torraca cl. Medicus Centumcellensis.

2.

Ibidem in Aedibus publicis.

ASCLEPIO . SALVTARI . AVG. SACR

IN . HONORE (lic) . PATRIS . PIRGENSIS

L. VOLVMNIVS . CARVS . DE . SVO . FECIT

LOCVS . ATTRIBVTVS . EX . D. D

Exscripsit idem.

3.

Capranicae in Vineae.

STATAE . AVGVSTAE

MATRI . SACRVM

OPISTERNIA . Q. L

ACRIS . POSVIT

Exscripsit Vir cl. Prosper Petronius otio Autumnali anni 1771.

Re-

4.
*Romae Honestae Missionis Tabula aenea olim apud
 cl. Praefulem Ios. Simonium Assemanium, qui
 Thebis anno 1735. ipsum ab Aegypto Mercatore
 emit, nunc apud cl. Praefulem Stephanum Evo-
 dium sororis filium, cuius singulari beneficio, ac
 liberalitate etiam Tabulas aere caelatas ad auto-
 graphi fidem heic exhibemus.*

IMP. CAESAR. DIVI. VESPASIANI. F. DOMITIANVS
 AVGVSTVS. GERMANICVS. PONTIFEX. MA
 XIMVS. TRIBVNIC. POTESTAT. V. IMP. XL CENSOR
 PERPETVVS. COS. XII. P. P
 CLASSICIS. QVI. MILITANT. IN. AEGYPTO. SVB
 C. SEPTIMIO. VECETO. ET. CLAVDIO. CLEMENTE
 PRAEFECTO. CLASSIS. ITEM. DIMISSIS. HONES
 TA. MISSIONE. EX. EADEM. CLASSE. SENIS. ET
 VICENIS. PLVRIBVSVE. STIPENDIIS. EMERI
 TIS. QVORVM. NOMINA. SVSCRIPTA. SVNT
 IPSIS. LIBERIS. POSTERISQVE. HORVM. CIVI
 tat EM. DEDIT. ET. CONVEIVM. CVM. VVO
 ri BVS. QVAS. TVNC. HABVISSENT. CVM
 e ST. CIVITAS. IIS. DATA. AVT. SI. QVI. CAELIBES
 es SENT. CVM. IIS. QVAS. POSTEA. DVXISSENT
 du MTAXAT. SINGVLI. SINGVLAS

A, D. XIII K. MART
 C. SECIO. CAMPANO COS
 SEX. CORNELIO. DOLABELLA. PETRONIANO
 C. GEMELLO. CRONI. F. COPTIT
 DESCRIPTVM. ET. RECOGNITVM. EX. TABVLA
 AENEA. QVAE. FIXA. EST. ROMAE. IN. CAPITOLIO
 In

ANIE DOMITIANVS
VSPONTIE EX MA
TV IMPXICENSOR

. P . P

TINAEGYPTOSVB
ANDIOCELEMENTE
ADIMISSISHONES
CLASSESENISET
LPENDIISEMERI
SUBSCRIPTASUNT
QUEEORVMCINI

In Fastis ad annum Christi 88. habentur :

Imp. T. Fl. Domitianus XII & Cos

Ser. Cornelius Dolabella

Quare C. Secius Campanus , qui heic habetur , fuit Cos. suffectus. Tum Cornelium Dolabellam instructum praenomine *sexti* heic habemus , non *sergii* , ut in editis Consulum Fastis occurrit . Donum hoc Civitatis , & ius conubii (sic enim , non *connubii* constantissime habent omnia huiusmodi Monumenta) indultum est a Domitiano Augusto c. GEMELLO . CRONI . F. COPTITAE , nempe Aegyptio ; siquidem , ut castigata loquamur , *honestâ missio* dici non potest beneficium hoc , quod non dimissionem ab exercitu , & a militia portendit , sed novum , ac diversum privilegium omnino est , quod nimirum iis militibus , qui iam ipsam missionem obtinuerant , indulgetur . Hoc iam observaverant eruditissimi Academici Herculaneses To.I. Aeneorum Monumentorum Herculansium in Praefatione pag. xxxix . , ubi duo similia Monumenta , unum scilicet Claudii Imp. , alterum Vespasiani proferuntur . Ne mireris tamen , si in hoc nostro a tergo non apparet , ut in ceteris adhuc editis , vii. Virorum subnotatio , cum eadem veteri , tenacique rubigine oblecta sit , qua lectu impossibilis nunc omnino est ; quamquam tamen arte , ardua licet , detegi possit , atque a nobis etiam forte exhiberi in altero horum Anecdotorum Volumine . Qui heic subnotantur , vii. Viros scriptores omnes iam milites ipsos

ipſos hoc beneficio donatos cenſuerunt , lau-
dati vero Academici cit. loco teſtes potius eſſe
contenderunt , qui vel exemplaris legitimita-
tem , vel potius hominis *adſcripti* , cui privile-
gium concedebatur , integrarent ; ſeptenarius
ſiquidem numerus conſtans eſt in omnibus
hiſce Monumentis , tum teſtis alicuius nomen
in duobus etiam aliquando recurrit , ut iidem
Academici obſervarunt . Eadem veteri rubigi-
ne obducitur etiam iterata ipſa huius Privilegii
formula , quae exteriori parti huius noſtri ,
quod nunc exhibemus , Monumenti adſuitur ,
quae quidem nulla alia re differt , ut ex eius
veſtigiiſ exſtantibus , & ex ceteris huiusmodi
iam editis Monumentis apparet , quam litte-
rarum forma , & linearum ordine , ut proinde
eam retègere , ut repetatur a nobis , nihil
prodeſſe poſſit .

5.
*Romae deſecta ad Villam Marchionis Spadae , quae
Serpentina dicitur , olim Clivus Serpentis , v. fere
ab Orbe Lapide , citra Pontem Nærſetis ad Anie-
nem , Via Salaria anno 1767. menſe Decembri .*

Lat. pal. 2. $\frac{1}{4}$, alt. pal. 5. $\frac{3}{4}$

MAGNO . ET
INVICTO IMP
GALLIENO . PIO
FELICI . AVGVS
SENATVS . FID
DEVOQL . NYMINI

MATE-

MAIESTATQ. EIVS

DICT. C. PETR. PODALIRIO

ET. T. AELIO. OCTOBRE. CV

RAG. T. TER. OCTOBRE

Exscripsi ego ipse anno subsequenti. Veteris Fidenarum Oppidi situm hic lapis designat, quod scilicet, teste Dionysio Halicarnas. lib. II., XL stadia ab Urbe distabat. Castellum Iubilaecum; ubi existisse Fidenas vulgo creditur, fere uno milliaro distat ab hoc loco.

6.

Pars prima fragmenti primi veteris Legis, aere utrimque signatae temporibus Romanae Reipublicae, quae nunc exstat ad Castrum Ambres dictum prope Oenipontem.

PERCERIT
EANDEM. PROVI
QVIS. PRAETOR. LITIS. AE
PEQVNIAM. EX. HACCE. LEGE
EX. HACCE. LEGE. IVDICIUM. FIR.
AVOCARIER. IVEETO. NEIVE. A.
TRIBVS. INTRO. VOCARVNTVR. E.
ESSE. VOLET. FACITO. VTEI. EA. OMNIA
FVIT. FVERITVE. EX. LEGE. QVAM. L. CAL.
ERIT. QVVM. EIS. HACCE. LEGE. ACTIONEI. ESTO
DE. CEIVITATE. DANDA. SEI. QVIS. EO
CEIVIS. ROMANVS. EX. HACCE. LEGE. PERT. NEPOTES. QV.
NIHILVM. ROGATO. DE. PROVOCATION.
EIVS. MILITIAE. MVNERISQVE. POPLICI. INSV
PROVIN-

PROVINCIAM . HABEBITIS . VTET
 IVM . FVIT . FVERITVE . EX . LEGE
 ANTEQVAM . EA . RES
 SEI

7.

Pars prima fragmenti secundi eiusdem Legis.

IVDICIOVE . INTER
 PRAETOR . QVAESTOR
 EIVS . NOMEN . HAC . LEGE . DEFERA
 QVEI . VIVENT . EORVM . MAIOR
 . CO . IVDICIO . HAC . LEGE . CONDEMNAT
 . . OMNIA . MERITA . SVNT . NEIQVI . MAGI . . .
 . . . DEIDLERIT . QVOIVS . EORVM . OPERA . MA . . .
 . . . O . VTRVM . VELIT . VEL . IN . SVA . CEIVITAT . . .
 . . . VIS . ROMANVS . EX . HACCE . LEGE . ALT . . .
 . . . CATIO . ERIT . ESSE . VERBOR
 . . . EGRINO

Exscripsit cl. Praeful Iosephus Garampius Archiepiscopus Berytensis , dum Germaniam peragraret anno 1762. Partes alteras primi , & secundi fragmenti veteris huius legis refert Gruterus pag. 206. n. 1. , & 2. , qui eam Agrariam vocat ; ceterum variantia aliquot litterarum discrimina notari possent .

8.

In Vico Marani Dioecesis Firmanae non longe a Cupra Maritima , nunc Ripa Transonis , fragmentum lapidis inventum anno 1768.

ORNETVR . DEDICATIONE . ARTOCREA ,
 POPVLO . CVPRENSI . DEDIT

Com-

Communicavit Alexander Buttarius Patritius
Auximas. *Artocrea*, ut monet Graeca vox,
erat libamen ex carne, & farina.

9.

*Romae in Vineae quadam, dextera manu exeuntibus
extra Portam Capenam, in Ossuario rotundo
invento initio Ianuarii huius anni 1773.*

D. M

L. CORNELIO . LAETO . FII IO

DVLCISSIMO : QVI . VIX . AN

XVI . M . II . D . XXIII . SER . CORNIFI

LAETVS . PATER . FEC

Exscripsi ego ipse .

10.

*Ibidem in Ossuario altero rotundo
sine operculo .*

Θ . Κ

Hoc est

D. M

ΚΑΙΚΙΝΑΙ

Caecinae

ΡΟΓΑΤΑΙ

Rogatae

ΗΤΙC . ΕΖΗCΕ

Quae . vixit

ΗΤ . ΙΖ . Μ . ΓΗ . (6c) Η . ΚΑ An . XVII . m . III . d . XXIII

ΚΑΙΚΙΝΑ . ΕΥΗΜΕΡ

Caecina . Evemer

ΠΑΤΗΡ . ΕΘΗΚΕΝ

Pater . posuit

Exscripsi ego ipse .

G g

Re-

11.

*Romae apud nobilem Virum Abbatem Hieronymum
Taninium Florentinum, Romae degentem.*

*Lapis effossus in Vineae Ecclesiae
S. Laurentii extra moenia.*

Θ. Κ Hoc est D. M

KOP. AAKIBIAΔHC

Cor. Alcibiades

PATHP. KAI. MHTHP

Pater. & Mater

XPHCTH. AAKIBIA

Chreste. Alcibia

ΔH. TEKNΩ. ZHC

de. Filio. vix

ETH. IB. MHN. B

Annos. xli. men. ii

HMEPAC. KZ

Dies. xxvii

12.

*Romae in Suburbano nob. Viri Comitis Alexandri
Gallettii Rom. extra Portam Collinensem,
quae nunc Castellum dicitur.*

D P M P

P. AELIO . P. F. PALATINA . CLARO

EQVO . PVBLICO . EX . ORNATO . AB

IMP . ANTONINO . ET . VERO . AVG

QVI . VIXIT . ANNIS . XXI . M . XVII

PECVLIARIS . AVG . LIB . PATER

FECIT

SIBI . ET . LIBERTIS . LIBERTABVSQ . POSTERISQ

EORVM

13.

Ibidem.

IN F. P. VII

VI. (sic)

D. DAPHNE . VIXIT . M

M. VI. D. B. X

ANN. X. FECIT . EVNVS . CAR

CILI.

CILI . SILVANI . ACTOR . FILI
 AB . PIENTISSIM . ET . SIBI . ET
 CONIVGI . SVAE . LIB. LIBER
 TABVSQVE . ET . AD . QVEM . EA
 RES . PERTINEBIT

14.

*Romae in praegrandi saxo litteris uncialibus ,
 & pulcherrimis apud Marmorarium
 ante Ecclesiam S. Pudentianae .*

3 VNIAE . L. P. HISPANIENSI
 SIBI . ET
 VERGILIAE . FILLAE . SVAE

Exscripsi ego ipse iv. Nonas Octobris ann. 1772.

15.

*Romae in Coenobio S. Honuphrii , in urna marmorea ,
 quae nunc pro Aquario adhibetur .*

D. M
 AVR. STRATONICENI.
 FIL. B. M. Q. V. ANN. VI
 MEN. V. DIE. XXV
 AVR. EVTCHES. ET
 FL. FELICLA

PARENTES

Exscripsi ego ipse a. d. xiv. Kal. Aprilis huius
 anni 1773.

G g 2

Re-

16.

*Romae in Vineâ quadam, dextera manu exeuntibus
extra Portam Capenam, in Tabula marmorea
inventa Ianuario mense huius anni 1773.*

D. M

L. ANTISTIO . ALEXAE

L. ANTISTIVS . DIADVMENVS

PATRONO ET . PATRI . BENE

MERENTI . ET . SIBI . ET . SVIS . POSTERIS

QVE

Exscripsi ego ipse.

17.

*Romae in Suburbano Gallettio extra Portam
Collinensem .*

D. M

ATEIAE . REGILLAE

C. ATEIVS . PHLEGON. FIL

MATRI . DVLCISSIMAE

ET . T. CLAVDIO . RESTITVTO . PATR

CONIVGI . EIVS . CVM . QVA . VIX . ANN. XXX

SINE . VILLA . QVERELLA . ET . LIBERTIS

LIBERTAEVSQ. POSTERISQ. EORVM

FEC. H. M. D. M. A

18.

Ibidem .

T. FLA'VIO . AVG. LIB

CRE'SCENTI . TABVLAR

EVRRIANO' . ACEPTVS

ET . IOCHIVS . FRA'TRES . ET

FORTVNATA . ET . EVSTATVS

PATRONO . ET . SIBI

Ibi-

19.

Ibidem.

D. M

SE RTORIO . SECVNDO

OPTIONI . COH. 1. PR. 7. RENNI

VIX. ANN. XXX. L. SERTORIUS

MARCELLVS . FRATRI . CARISS

ACCEP. LOC. AB . ACONIO . SEVERO

P. IN ARCA . ET . VERNE

20.

*Murli in Agro Perusino ad radices Montis Tetii ,
ubi est Ecclesia S. Savini , Cippus effossus ,*

alt. pal. 3.¹/₂ , lat. pal. 1.¹/₃

D. M. S

L. SILIO . SEVERO

C. SILIVS . SABINVS

FRATRI

OPTIMO . ET

PIISSIMO

FECIT

Communicavit Franciscus M. Galassius Bonon.,
Monachus Casinen., Prior Ecclesiae S. Constan-
tii Perusiae .

21.

*Romae apud Abbatem Hier. Taninium . Lapis effossus
in Vineae Ecclesiae S. Laurentii extra moenia .*

D. M

C. OCLATI

EVOP. VIXIT

ANNIS . XXIII. NIGRI

G g 3

NVS .

NVS . FRATER
BENEMERENTI
FECIT

22.

*Romae in Cippo apud cl. Virum Ioh. Ludov. Blanconium
Saxoniae Electoris Oratorem .*

D. M
CLAVDIAE
Urceolus PREPONTIDI Patera
M. V. V. CONIVGI
BENEMERENTI
F. C
Exscripsi ego ipse.

23.

*Romae apud Abb. Hieron. Taninium . Lapis effossus
in Vinea Ecclesiae S. Laurentii extra moenia .*

D. M
L. LVCRETIVS
AGLAUS . VALERIE
ANTONE . COIVGI
B. M. FECIT

24.

Romae apud eundem . Lapis effossus ibidem .

Θ. Κ	Hoc est. D. M
ΑΛΟΙΠΟC . ΡΟΔΗ	<i>Aloepus . Rhodae</i>
ΙΔΙΑ . CΥΜΒΙΩ	<i>Suae . Coningi</i>
ΜΝΕΙΑC . ΧΑΡΙΝ	<i>Memoriae . causa</i>
ΕΖΗCΕ . ΕΘ . Α	<i>Vixit . annos . xxx</i>
CΥΝΕΒΙΩCΕ	<i>Fecit . secum</i>
ΕΘ . ΙΖ	<i>Annos . xvii</i>

Re-

25.

Romae apud eundem . Lapis effossus ibidem .

D. M. S

BASSABO . PAEDERO

TI . CONIVGI . DVL

CISSIMO . BASSEA . IV

LIA . B. M. F

26.

*Romae in Vineâ quadam , dextera manu exeuntibus
extra Portam Capenam , in Tabula marmorea ,
litteris sequioris aetatis , inventa mensē
Ianuario huius anni 1773.*

D. M

NICEROTI p

MEDICO p

TYCHE . CONIVNX

BENEMEREN

TI . FECIT . QVI

VERIT . ANN. XIII (sic)

Exscripsi ego ipse . Forte legendum *Ann. LXIII.* ,
aut *XLIII.* , qui enim haberi potest & Medicus ,
& Maritus annorum *XIII* ?

27.

*Ibidem in Urna referta ossibus , ornata capitibus
arietinis , encarpis , aliisque , & instructa
operculo cum foramine pro libationibus .*

LAMYROBASCANTI

AVG. LIB. AB . EPISTVLIS

DOMITIA . NERBIS

CONIVGI . OPTIMO

Exscripsi ego ipse .

G g 4

In

28.

*In Villa Spadia, Serpentana dicta, extra Portam
Salariam lapis inventus anno 1767.*

D.

L. GRATIO . PR

EQ. R. Q. V. ANN. X

D. X

CAESONIA

CONIVGI . IN

BENE . MER

VIVAE

Exscripsi ego ipse . Lege : *Equiti . Romano . qui .
vixit &c.*

29.

*Romae extra Portam Aureliam prope S. Pancratii
Aedes, ad ostium Vineae, quae inscribitur
Francisci Ancidonii.*

DLS . MANIBVS

C. TREBIO . NERMAN

LICTORI

TREBIA . TEMIS

CONIVGI . SVO

BENEMERENTI

FECIT

ET . SIBI

Exscripsi ego ipse mense Maio anni 1770.

30.

Romae ap. Abb. Hier. Taninium lapis repertus an. 1766.

DIS . MANIBVS . TI. IVLIO . GRATO

FECIT . IVLIA . ORMAE . BENEMERE

COLLIBERTO . SVO . MEMORIA . ALCONI

Re-

31.

*Romae in Suburbano Gallettio extra Portam
Collinensem.*

CICEREIAE . FELICVLAE

PIAE

C. CICEREIVS . SECVNDVS . L

HOMO . INFELICISSIMVS

QVI . TALE . PVELLA . CARET

32.

*Romae in Villa Bravetta Marchionum Bichiorum
Senensium extra Portam Aureliam.*

DIADVMENVS

AVG. LIB

A. RATIONIBVS

ANICETO . LIB

Exscripsi ego ipse otio Autumnali anni 1768.

33.

*Romae repertus lapis in Vinea extra Portam Capenam
hoc anno 1773., nunc in Ambulacro
Aedium Vaticanarum.*

D. M

T. FLAVIVS . HERVETVS

PECIT . SIBI . ET

FLAVIAE . AELIANE

FILIAE . KARISSIMAE

ET . CONLIBERTIS . SVIS

POSTERISQVE . MORVM

P. P. ☺ ☺ . ET . T. FL. PHILETVS . C. S. P. P. ☺ ☺

ET . T. FL. EPITYMETVS . C. S. P. P. ☺ ☺

Vide

Vide unciarum figuras. Siglas P. P. lege Pro
Parte, & C. S. Communi Sumptu.

34-
Romae in Vinea Montis Caelii lapis repertus
hoc anno 1773.

.....
..... ENE
AVG. N. VERNA. FECIT. SIBI
ET. AELIO. ANTHO. AVG. LIB
P. P. STRVCTORYM. CONIVOI. DENE
MERENTI. CVM. QVO
VIXIT. ANNIS. XX

Communicavit Vir cl. Andreas Iohannettius
Abbas Monachorum Camaldulensium S. Gre-
gorii in Clivo Scauri.

35.
Romae in Hortulo ad Aedes Corfiniorum Principum
Transfiterim.

DIs. MANIBVS
PLOTIAE. PRIMIGENIAE
P. PLOTIVS
HERMES. LIB. SVAB
RENEMERENTI
FECIT

Exscripsi ego ipse.

Re-

36.

*Romae apud Abb. Hier. Taninium . Lapis effossus
in Vinea Ecclesiae S. Laurentii extra moenia .*

D. M

IVLIAE

SOTERIDIS

P. A. VIII. M. VIII

IVLIVS . CLARVS

ET . IVLIA . NICE

PATRONI

ALVMNAE

CARISSIMAE

FECEB.

37.

*Romae in Suburbano Gallettio extra Portam
Collinensem .*

D. M

TI. CLAUDIVS

EVANGELVS

CONPEDAGOGI

IAE . (6c) SVO . P

38.

Ibidem .

C. VIBIO . FRONTONI

VIATORI

QVAESTORIO . AB . AERARIO

Ibi-

39.

Ibidem.

D. M

EVTYCHIA e . col
LEGIVM . M ai . . .
ET . MINOR . quae
SVNT . IN . domo
SERGIAE . L. F. Paul
LINAB

40.

Ibidem.

D. M

HILARO . AVRIFICI
COLLEGIVM . QVOD . EST
IN . DOMO . SERGIAE . L. F
PAVLLINAB . ITEM . CO . . .
EX . DOMO . EADEM . I
VIXIT . ANN. XXX. P
CVRANTIBVS
DORCAT

41.

*Romae apud cl. Virum Ioh. Ludov. Blanconium
Saxoniae Electoris Oratorem .*

In Cippo .

Q. POMPEIVS . PROCV
LVS . ET . AEGNATIA
FORTVNATA . SIBI . ET

Urceolus M. VERATIO . MATV Paterna

TINO . MIL. COH. IIII
PR. 7. ATTI . BENEME
RENTI . DE . SE . QVI

Sic definit . Exscripti ego ipse . Ro-

42.

Romae in Suburbano Gallettio .

FLORENTIVS . FELIX

AGNEGLVS ꝑ DEI

43.

Ibidem .

	AVRELIVS	ERACLIVS . MATRI
FLOR	SVE . BENEMERENTI . IN . TITVLV . ISCRISI	
AINP	CLAVDIVS VICTORIVS CONIVGE . SVAR . AMATIS	XS
ACE	SIME . CVM . QVE . ANNIS . XII . BENE . BISSIT . MECV ꝑ	9
	ANNIS . BISSIT . XIꝑ II . KL . DECEMBE . DEFENTA . EST	

44.

Ibidem .

COMINIO . MAXI

MO . EVOCATO . COHO

RTIS . X . VRBANAE . QVI . DE

POSITVS . EST . DIE . XV . KAL . MART

45.

*Romae apud Abb. Hier. Taninium . Lapis effossus
in Vineae Ecclesiae S. Laurentii extra moenia .*

AETERNA . DOMO . REQUIESCIT

FLORENTINA . INNOCESNE

QVAE . VIX . ANNO . VNO . M . X

DEP . V . KAL . AVG . IN . PACE

Ibi-

46.
Ibidem.

BENEMERENTI . ET
INNOCENTI . LEAE
QVAB . VIXIT . ANNOS
XI . M . X . DIES XX . DEP
VI . KAL . FEB . VALENTINI
ANO . III . ET . VALENTE . III
Consulatus hic incidit in annum Christi 370.

47.
Romae in Cavaudio Domus Murchionis Roudinini .

ΕΝΘΑΔΕ	Hoc est :	<i>Heic</i>
ΚΟΙΜΑΤΑΙ		<i>Iacet</i>
ΑΡΤΕΜΙΔΩ	Pueri	<i>Artemido</i>
ΠΑ . ΕΝ . ΕΙ	trocho	<i>ra . in . pa</i>
ΡΗΝΗ	ludentes	<i>ce</i>
Exscripsi ego ipse .		

48.
Romae in Suburbano Gallettio .

ΜΝΗCΘΕΙΗC . ΑΓΛΘΗ . ΨΤΥΗ . ΓΕΡΜΑΝΙΚΕ
ΗΛΙΚΙΑC . ΤΡΙΕΤΗC . ΚΑΙ . ΜΗΝΩΝ . ΔΕΝΘΑΔΕ . ΚΕΙΤΑΙ
ΕΡΟΙΕΙ . ΤΗΝ . CΤΗΛΛΗΝ . CΤΥΝ . ΤΗ . ΠΡΟΤΟΜΗ
ΜΝΗΜΗC . ΧΑΡΙΝ . CΤΡΗΝΙΟΝΟC . ΕΦΙΛΗCΑ

Hoc est :
Recorderis . bona . Anima . Germanice
Aetatis . triennis . & . mensum . x . hic . iacet
Faciebat . cippum . cum . Protome
Memoriae . causa . Strenionus . dilexi

Ibi-

49.

Ibidem.

ΗΡΑΚΛΙΤΟΣ . Ο . ΘΕΟΦΙΛ

ΕΚΤΑΤΟΣ . ΕΖΗCΕΝ . ΕΤΗ

ΠΑΡΑ . ΗΙ . (sic) ΓΕΝΟΣ . ΗCΕΝΗΜ

ΡΙΒ . ΤΕΛΕΥΤΑ . ΠΡΟΙΑ . Κ . ΜΑΙ

ΡΙΩ . ΚΑΙ . ΠΟΝΤΙΑΝΩ . ΥΠΑΤΡ

ΞΑΝΘΙΑC . ΠΑΤΡ . ΤΕΚΝΩ . ΓΑΤΚ

ΥΤΕΡΩ . ΦΩΤΟΣ . ΚΑΙ . ΖΩΗC

Hoc est:

Eraclitus . Deiami

ciffimus . vixit . annos

plus . minus . viii . (vel x . , vel xviii .) genus . . .

. . . Obiit . pridie . K . Maii

Pio . & . Pontiano . Cos

Xanthias . Pater . Filio . dul

ciori . luce . & . vita

Consulatus hic incidit in annum Christi 238.

Vid. Pagium ad Baronium To.I. pag.220.

50.

Romae apud Lapidam in via Iulia.

ΚΥΡΙΑΚΗ . ΖΗCΗCΕΝ . ΘΕΩ . ΕΤΜΟΙΡ

Hoc est:

Cyriaca . vixit . Deo . bonae . sortis , vel boni . fati

Exscripsi ego ipse .

FINIS TOMI PRIMI.

EXCVSVM . ROMAE
CVRANTE . GREGORIO . SETTARIO . BIBLIOPOLA
AD . INSIGNE . HOMERI
IN . PERVIGILIO . BEATISSIMORVM
PRINCIPVM . APOSTOLORVM
PETRI . ET . PAVLLI
ANNI . CIOCCCLXXII
REGNANTE . GLORIOSISSIMO
ROMANO . PONTIFICE
ET . EPISCOPO . GECVMENICO
CLEMENTE . XIV
QVI . MVLTI . ANNIS . VIVAT . FLOREAT . IMPERET
PONTIFICATVS . EIVSDEM . ANNO . V

